

**DELHİ (TÜRK) SULTANLIĞININ SON HANEDANI
LÛDÎLER**

Berhiv DEDE

**2022
YÜKSEK LİSANS TEZİ
TARİH**

**Danışman
Prof. Dr. Murat AĞARI**

DELHİ (TÜRK) SULTANLIĞININ SON HANEDANI LÛDÎLER

Berhiv DEDE

**T.C.
Karabük Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Tarih Anabilim Dalında
Yüksek Lisans Tezi
Olarak Hazırlanmıştır**

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Murat AĞARI**

**KARABÜK
Nisan 2022**

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	1
TEZ ONAY SAYFASI.....	4
DOĞRULUK BEYANI	5
ÖNSÖZ	6
ÖZ.....	7
ABSTRACT.....	9
ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ.....	11
ARCHIVE RECORD INFORMATION	12
KISALTMALAR	13
ARAŞTIRMANIN KONUSU VE ÖNEMİ.....	15
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ, KAPSAM VE SINIRLILIKLAR.....	16
1. DELHİ (TÜRK) SULTANLIĞININ SON HANEDANI LÛDÎLER.....	21
1.1. Lûdîler' den Önce (Kuzey) Hindistan'daki Siyasi Durum	21
1.2. Lûdî Hanedanının Nesebi.....	39
1.3. Afganların Hindistan'daki Varlığı.....	41
1.4. Lûdîlerin Hindistan'daki Yükselişleri	43
2. LÛDÎ HANEDANLIĞININ YÜKSELİŞ ve ÇÖKÜŞ DEVRİ	46
2.1. Sultan Behlül Lûdî (1451-1489).....	46
2.1.1. Behlül Lûdî'nin Çocukluğu ve Gençliği	46
2.1.2. Behlül Lûdî'nin Delhi Tahtına Çıkması	47
2.1.3. Sultan Behlül Lûdî'nin Tahta Çıktıktan Sonra Karşılaştığı İlk Sorunlar	54
2.1.4. Sultan Behlül'ün Mültan Seferi	56
2.1.5. Şarkî-Lûdî Sultanlığı Arasındaki İlk Çatışma.....	57
2.1.6. Sultan Behlül'e Karşı Olan Soyluların Cezalandırılması.....	61
2.1.7. Şarkî-Lûdî Sultanlığı Arasındaki İkinci Çatışma	62
2.1.8. Şarkî-Lûdî Sultanlığı Arasındaki Üçüncü Çatışma	63

2.1.9. Sultan Behlül'ün İkinci Mûltan Seferi	65
2.1.10. Sultan Behlül'ün Mevar Seferi.....	66
2.1.11. Şarkî-Lûdî Sultanlığı Arasındaki Dördüncü Çatışma	67
2.1.12. Sultan Behlül'ün Mâlvâ Seferi	73
2.1.13. Delhi Sultanlığının Paylaşımı	74
2.1.14. Keşmir Sultanlığı ile İlişkiler.....	74
2.1.15. Nizam Han'ın, Tatar Han Lûdî'ye Karşı Gönderilmesi	75
2.1.16. Sultan Behlül'ün Son Çıktığı Seferleri, Ölümü ve Karakteri.....	75
2.2. Sultan İskender Lûdî (1489-1517).....	81
2.2.1. İskender Lûdî'nin Çocukluğu ve Tahta Çıkmadan Önceki Faaliyetleri.....	81
2.2.2. Behlül Lûdî'nin Ölümünden Sonraki Veraset Tartışmaları	84
2.2.3. İskender Lûdî'nin Tahta Çıkması ve Karşılaştığı İlk Sorunlar	86
2.2.3.1. Âlem Han Lûdî ve İsa Han Lûdî'nin İsyanı (1489-1490)	86
2.2.3.2. Barbek Şah ve A'zam Hümâyün Lûdî İsyanı (1491)	87
2.2.3.3. Sultan İskender Lûdî'nin Gevâliyâr ve Bayana Seferi.....	88
2.2.3.4. Bachgoti Racpûtlarının Jaunpûr'a Saldırması	89
2.2.3.5. Şarkî-Lûdî Sultanlığı Arasındaki Beşinci Çatışma.....	91
2.2.3.6. Sultan İskender'in Reva ve Bihâr Seferi	92
2.2.3.7. Bengal Sultanlığı ile İlişkiler	94
2.2.3.8. İkinci Reva seferi (1498).....	95
2.2.3.9. Sultan İskender'e Darbe Girişimi	96
2.2.3.10. Gevâliyâr, Dholpûr ve Mandril'e Karşı Seferler	97
2.2.3.11. Agra Şehrinin Kuruluşu	99
2.2.3.12. İkinci Gevâliyâr Seferi.....	99
2.2.3.13. Mâlvâ Sultanlığı ile İlişkiler	100
2.2.3.14. Sultan İskender'in Ölümü ve Karakteri.....	102
2.3. Sultan İbrahim Lûdî (1517-1526).....	105
2.3.1. İbrahim'in Tahta Çıkması.....	105
2.3.2. Sultan İbrahim ile Kardeşi Celal Arasındaki Mücadele.....	107
2.4. Sultan İbrahim'in Soyluları ile İlişkisi	110
2.4.1. Bâbü'ün Davet Edilmesi ve Pânîpet Savaşı.....	112
2.4.2. Sultan İbrahim'in Karakteri	115

3. LÛDÎ HANEDANLIĞINDA TEŞKİLAT	117
3.1. Lûdî Hanedanlığının Devlet Teşkilatı	117
3.1.1. Hâkimiyet Anlayışları	117
3.1.2. Hükümdarlık Anlayışları	117
3.1.3. Merkez Teşkilatı	119
3.1.3.1. Vezâret Divanı	120
3.1.3.2. Risâlet Divanı	121
3.1.3.3. İnşâ Divanı	121
3.1.3.4. Arz Divanı	122
3.1.3.5. Berid Divanı	122
3.1.3.6. Riyâset Divanı	123
3.1.3.7. Emîr-i Kûhî Divanı	123
3.1.4. Taşra Teşkilatı	124
3.1.4.1. Vali	125
3.1.4.2. Divan	126
3.1.5. Askeri Teşkilat	127
3.1.5.1. Merkez Ordusu (Düzenli Ordu)	127
3.1.5.2. Eyalet Ordusu	128
3.1.6. Adalet Teşkilatı	129
3.1.6.1. Mezâlim Divanı	129
3.1.6.2. Yüksek Adalet Divanı (Dârü'l Adl)	130
3.1.7. Toprak İdaresi	130
3.1.7.1. Hâlisâ Arazisi	131
3.1.7.2. İktâ Arazisi	131
3.1.7.3. Vakıf Arazisi	131
SONUÇ	133
KAYNAKÇA	136
EKLER	141
ÖZGEÇMİŞ	151

TEZ ONAY SAYFASI

Berhiv DEDE tarafından hazırlanan “DELHİ (TÜRK) SULTANLIĞININ SON HANEDANI LÛDİLER” başlıklı bu tezin Yüksek Lisans Tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Murat AĞARI

Tez Danışmanı, Tarih Anabilim Dalı

Bu çalışma, jürimiz tarafından Oy Birliği ile Tarih Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir. 27/04/2022

Ünvanı, Adı SOYADI (Kurumu)

İmzası

Başkan : Prof. Dr. Murat AĞARI (KBÜ)

Üye : Prof. Dr. Barış SARIKÖSE (KBÜ)

Üye : Prof. Dr. Seyfullah KARA (BEÜN)

KBÜ Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulu, bu tez ile Yüksek Lisans Tezi derecesini onamıştır.

Prof. Dr. Hasan SOLMAZ

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum bu çalışmayı bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı herhangi bir yola tevessül etmeden yazdığımı, araştırmamı yaparken hangi tür alıntılarım intihal kusuru sayılacağını bildiğimi, intihal kusuru sayılabilecek herhangi bir bölüme araştırmamda yer vermediğimi, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden olduğunu ve bu eslere metin içerisinde uygun şekilde atıf yapıldığını beyan ederim.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak ahlaki ve hukuki tüm sonuçlara katlanmayı kabul ederim.

Adı Soyadı: Berhiv DEDE

İmza :

ÖNSÖZ

Türkler tarih boyunca farklı coğrafyalarda büyük devletler kurmuş bir millettir. Hâkim oldukları coğrafyalarda önemli bir siyasi güç haline gelerek, bu sahaları idari, askeri, hukuki ve sosyo-ekonomik açılardan derinden etkilemişlerdir. Güney Asya'nın en önemli ülkelerinden biri olan Hindistan da İslâmiyet öncesi devirde Kuşanlar'a ve Akhunlar'a, İslamiyet'le beraber Gazneliler, Gurlular, Delhi Türk Sultanları, Mâlva Halaçları, Kutubşâhîler, Adilşâhlar ve Bâbürlüler'e ev sahipliği yapmış bir coğrafyadır. Yaklaşık yedi yüz yıllık bir Türk hâkimiyetin söz konusu olduğu bu coğrafyada Türk-İslam etkisini ve izlerini görmek mümkündür. Özellikle Delhi merkezli kurulan "Delhi Türk Sultanlığı (1206-1526)", gerek Türk-İslam tarihi ve medeniyeti gerekse Hindistan tarihi açısından son derece önemli bir devlettir.

Delhi Türk Sultanları olarak bilinen, Kutbîler, Şemsîler, Balabanlar, Halâcîler (Kalaçlar), Tuğluklular, Seyyidler ve Lûdîler uzun süre bu bölgede hüküm sürmüşlerdir. Bu çalışmamızda Delhi Türk Sultanlığının önemli bir Hanedanı olan Lûdî Hanedanlığının, Hindistan'daki siyasi tarihi bütün yönleriyle ortaya konmaya çalışılmıştır. Üç bölümden oluşan çalışmamızın ilk bölümü, Lûdîler'den önce Hindistan'daki siyasi süreç, Lûdîler'in menşei ve Hindistan'daki varlıkları, ikinci bölümde iktidara yükselişleri ve çöküşleri son bölüm de ise devlet teşkilatı hakkındadır.

Çalışmamız süresince öncelikle tez konusunun belirlenmesinde, içeriğinde ve kaynaklara ulaşmada bilimsel rehberliğini ve desteğini esirgemeyen kıymetli danışmanım Prof. Dr. Murat AĞARI hocama teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca hayatımın her anında maddi ve manevi desteğini benden esirgemeyen aileme ve arkadaşlarıma da teşekkürlerimi sunuyorum.

ÖZ

Delhi Türk Sultanlığı (1206-1526), Kuzey Hindistan'da Türkler tarafından kurulan ve Hindistan'ın büyük bir bölümüne hâkim olan bir devlettir. Orta Çağ Hindistan'ında Moğol akınlarına rağmen İslâmiyet'in Hindistan'a yayılmasında büyük rol oynamıştır. Bu dönemde bölgede Mûizzi sultanlar (Kutbîler, Şemsîler, Balabanlar), Halacîler, Tuğluklular, Seyyidler ve Lûdîler olmak üzere farklı sultanlıklar hüküm sürmüştür. Yaşanan Hanedan değişikliklerine ve kavgalarına rağmen devlet giderek sınırlarını genişletmeyi başarmıştır. Ayrıca bu dönemde siyasi ve askeri olayların yanında bilim, sanat ve kültür alanında da önemli gelişmeler yaşanmıştır. Hindistan'daki Delhi Türk Sultanlığı dönemi Bâbü Şah'ın M. 1526'da son Delhi Türk Sultanı İbrahim Lûdî'yi mağlup etmesi ile son bulmuştur.

Ülkemizde yapılan çalışmaların pek çoğu Anadolu merkezli olup Hint coğrafyasının Türk tarihini ihtiva eden önemi çok fazla ortaya konulmamıştır. Elbette ki bu durumun en belirleyici nedenlerinden biri coğrafyanın uzak olmasından kaynaklanmaktadır. Çalışmamızın amacı Delhi Türk Sultanlığı gibi bu denli nüfuzlu ve etkileri oldukça kalıcı olan bir devletin idari, askeri, kültürel ve ekonomik faaliyetlerini ortaya koyarak, bu alanda daha fazla çalışma yapılması gerektiğine dikkat çekerek alandaki boşluğun doldurulmasına naçizane katkılar sağlamaktır. Çalışmamızın temeli Delhi Türk Sultanlığının son hanedanı olan Lûdîler'in hâkimiyet sürecini etraflıca incelenmesidir. Farsça ve Urduca olan dönemin kaynaklarının İngilizce ve Türkçe tercümelerinden faydalanılmış ayrıca araştırma eserler ile de çalışma desteklenmiştir.

Çalışmamızda ilk olarak konunun daha iyi anlaşılabilmesi açısından Türklerin Kuzey Hindistan bölgesindeki ilk fetihlerinden başlayarak Gazneli Devleti'nin Hindistan seferlerinin önemi ve akabinde sultanlığın temellerini atan Gûrlu Hânedânı ve Delhi Türk Sultanlığının kuruluş süreci ortaya konmaya çalışılmıştır. Delhi Türk Sultanlığının son hanedanı olan Lûdî Hanedanlığının ortaya çıkışı ve belirgin hadiselerine dair bilgiler verilmeye çalışılmıştır. Lûdîler aslen Türk olmalarına rağmen Afganistan'da uzun süre kalmalarından dolayı zamanla Afganlaşmışlardır. Bu yüzden

de pek çok kaynakta Türk değil Afgan olarak geçmekte olup bu çalışmada menşeleri göz önünde tutularak Türk olarak ele alınmışlardır. Hindistan bölgesindeki varlıkları ve iktidara uzanan yolculuklarının tüm ayrıntıları ile verilmeye çalışılmıştır.

Daha sonra Lûdî Hanedanlığı döneminde tahta çıkmış üç sultan olan Sultan Behlül Lûdî, Sultan İskender Lûdî ve Sultan İbrahim Lûdî'nin saltanatlık süreleri boyunca yaşana tüm siyasi hadiseler incelenmiştir. Bu doğrultuda öncelikle Sultan Behlül Lûdî'nin Delhi tahtına çıkmadan önceki faaliyetleri, Delhi tahtına çıktıktan sonra gerçekleştirdiği ilk faaliyetleri ve son olarak ölümü ele alınmıştır. Ardından Lûdî Hanedanlığına en parlak devri yaşatan oğlu Sultan İskender Lûdî'nin tahta cülusu, ilk başlangıçta ehemmiyet verdiği konular, idari, mali ve askeri alanlarda yaptığı düzenlemeler ele alınmıştır. Daha sonra ise Lûdî Hanedanlığın çöküşüne zemin hazırlayan Sultan İbrahim Lûdî'nin siyasi hayatında yaşanan hadiselerinin ardından Bâbü Şah'ın Hindistan seferiyle Delhi Türk Sultanlığına son verilmesi ele alınmıştır.

Çalışmamızda son olarak genel de Delhi Türk Sultanlığının özel de ise Lûdî Hanedanlığının Devlet teşkilatı hakkında bilgiler verilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Delhi Türk Sultanlığı; Hindistan; Türkler; Lûdî Hanedanlığı; Behlül Lûdî; İskender Lûdî; İbrahim Lûdî

ABSTRACT

Turkish Sultanate of Delhi (1206-1526) was a state which was established by Turks in Northern India and governed massive part of India. Despite the Mongol invasions in Medieval India, Turkish Sultanate of Delhi played a major role about spread of Islam throughout India. During the period, this region was ruled by many different sultanates such as Muizzi Sultans, (Kutbis, Shemsis, Balabans), Halajis, Tugluks, Sayyids and Lodis. Considering the dynastic changes and their never ending quarrels, sultanate succeeded to expand its borders day by day. Not only political and military incidents came off but also, significant developments in the fields of science and culture occurred. Period of Turkish Sultanate of Delhi came to an end with the defeat of Sultan Ibrahim Lodi. He was defeated by Mughal Empire in 1526.

Most of the studies conducted in our country are based on Anatolia, and regrettably Indian geography's great contributions to history; most specifically Turkish history haven't been told comprehensively. As a matter of course, one of the most decisive reasons of this situation is geographical distance. The point of our study is to make a humbly contribution for filling the gap in this field by drawing attention to the lack of information and studies in this field and putting down to the facts as a state whose effects are quite lasting and influential like Turkish Sultanate of Delhi's administrative, martial, cultural and economic movements. Our study is simply based on examining hegemony process of Turkish Sultanate of Delhi's last dynasty; Lodis'. In this research, English and Turkish translations of the original sources of the period in Persian and Urdu were used and supported by the documents.

As an introduction, our purpose is to reveal the establishment process of Turkish Sultanate of Delhi with Gurlu Dynasty's breaking ground for sultanate by starting with the first conquests of Turks in area of India and importance of India expeditions of Ghaznavid State. In order to convey the subject properly. In this chapter it is humbly presented that the rising of the last Turkish Sultanate of Delhi; Lodi Dynasty, and their significant incidents. Despite the fact that Lodis were originated from Turks, because of

their dwelling such a long time in Afghanistan, they were assimilated into Afghans. This is the reason why they're reported as Afghans instead of Turks in many sources. In this thesis, considering their origins, they are mentioned as Turks. Their presence in India and their journey upon to be the government in power are mentioned in the first chapter.

Afterwards, in this paper we examine all diplomatic events along the terms of three Sultans; as Sultan Behlül Lodi, Sultan Iskender Lodi and Sultan İbrahim Lodi who acceded in Lodis Dynasty. In this sense, at the outset, activities of Sultan Behlül Lodi; the founder of Lodis dynasty before accede to the Delhi throne, his acceding and his first activities, and also his death are mentioned. Afterwards, enthronement of his son; Sultan Iskender Lodi who blished Lodis Dynasty out, his priorities early on and his administrative, financial and martial regulations are mentioned. Thereafter, decadence of Turkish Sultanate of Delhi with Indian expeditions of Mughal Şah, right after the incidents about Sultan İbrahim Lodi's political life who set the stage for Lodis Dynasty's decadence are mentioned.

As a conclusion, the thesis points out informations about Lodis Dynasty in specific and Turkish Sultanate of Delhi in general.

Keywords: Turkish Sultanate of Delhi; India; Turks; About Lodis Dynasty; Behlül Lodi; Iskender Lodi; İbrahim Lodi

ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ

Tezin Adı	Delhi (Türk) Sultanlığı'nın Son Hanedanı Lûdîler
Tezin Yazarı	Berhiv DEDE
Tezin Danışmanı	Prof. Dr. Murat AĞARI
Tezin Derecesi	Yüksek Lisans
Tezin Tarihi	27/04/2022
Tezin Alanı	Tarih
Tezin Yeri	KBÜ/LEE
Tezin Sayfa Sayısı	151
Anahtar Kelimeler	Delhi Türk Sultanlığı; Hindistan; Türkler; Lûdî Hanedanlığı; Behlül Lûdî; İskender Lûdî; İbrahim Lûdî

ARCHIVE RECORD INFORMATION

Name of the Thesis	Lodis, Last Dynasty of the Turkish Sultanate of Delhi
Author of the Thesis	Berhiv DEDE
Advisor of the Thesis	Prof. Dr. Murat AĞARI
Status of the Thesis	Master
Date of the Thesis	27/04/2022
Field of the Thesis	History
Place of the Thesis	KBU/LEE
Total Page Number	151
Keywords	Turkish Sultanate of Delhi; India; Turks; About Lodis Dynasty; Behlül Lodi; Iskender Lodi; Ibrahim Lodi

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı Geçen Eser
a.g.m.	: Adı Geçen Makale
a.y.	: Aynı Yazar
AÜİF	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
bkz.	: Bakınız
b.	: İbn
Bsk.	: Baskı
C.	: Cilt
ÇÜTAD	: Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi
Çev.	: Çeviren
D.G.B. İ.T	: Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi
DİA.	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
Ed.	: Editör / Edited
GÜ SBE	: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Haz.	: Hazırlayan
H.	: Hicri
İSAM	: İslam Araştırmalar Merkezi
İÜ SBE	: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
İng.	: İngilizce
İnc.	: İnceleyen
M.	: Miladi
M.Ö.	: Milattan önce
MÜ SBE	: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
M.S.	: Milattan Sonra
T.T.K	: Türk Tarih Kurumu

Trc. : Tercüme
S. : Sayı
s. : Sayfa
SBE : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Y.K.Y. : Yapı Kredi Yayınları
Yay. :Yayınları

ARAŞTIRMANIN KONUSU VE ÖNEMİ

Tarihte birçok büyük devlete ev sahipliği yapmış kadim bir coğrafya olan Hindistan'ın verimli topraklarının yanı sıra İpek ve Baharat Yollarına sahip olması nedeniyle uzun ve karışık tarihi boyunca siyasi, ticari ve kültürel anlamda birçok olayın yaşandığı bir coğrafya olmuştur. Hindistan coğrafyasında, Hindular dışında Grekler, Persler, Türkler ve Afganlar gibi birçok millet egemenlik kurmuştur. Hindistan özellikle de Delhi merkezli Kuzey Hindistan coğrafyası, Türklerin asırlar boyunca varlık mücadelesi verdikleri tarihi bir bölge olmuştur. Siyasi anlamda 11. yüzyıldan itibaren Hindistan'da kalıcı olarak varlık göstermeye başlayan Türkler, önce Gaznelilerin ardından Gurluların mirasçıları olmuşlardır. Gurlu Sultanı Muizzeddin Muhammed'in meliklerinden olan Kutbeddin Aybeg'in temellerini attığı Delhi Türk Sultanlığı (1206-1526) Hindistan'da kurulmuş olan önemli bir diğer Türk Devleti'dir.

Hindistan'da Delhi merkez olmak üzere kurulan ve Türk asıllı hanedanlar tarafından idare edilen bu sultanlık, o dönemdeki Moğol akınlarına rağmen gerek İslâm dininin gerekse Türk-İslâm kültür ve medeniyetin Hindistan'a yayılmasında büyük rol oynamıştır. Bu çalışmamızda Delhi'de M. 1451-1526 yılları arasında egemenlik tesis etmiş olan Delhi Türk Sultanlığının son hanedanı olan Lûdîlerin siyasi tarihi hakkında bilgi verilmeye çalışılmıştır.

Çalışmamızın temeli Sultan Behlül Lûdî'nin M. 1451 yılında Delhi'de tahta çıkması ile başlayan ve M. 1526 yılında Sultan İbrahim Lûdî'nin Pânîpet Savaşı'nda Bâbü Şah'a yenilmesi ile son bulan Lûdî Hanedanlığının tarihini bütün yönleriyle ortaya koymaya çalışmaktır. Ayrıca 15. yüzyılın ikinci yarısı ile 16. yüzyılın ilk çeyreğinde Hindistan gibi kadim bir coğrafyada egemenlik tesis etmiş olan Lûdîlerin, menşeleri, Hindistan'a ilk olarak nasıl yerleştikleri, Delhi Sultanlığı tahtına çıkma serüvenleri ve sonrasında hâkim oldukları coğrafyayı idari, iktisadi ve kültürel alanda nasıl etkilediklerini bilimsel çerçevede incelenmesi amaçlanmıştır.

Lûdî Hanedanının, Delhi Türk Sultanlığının son hanedanı olmasının yanı sıra Hindistan'da tesis edilen ilk Afgan egemenliği olmasıyla da farklı bir özelliğe sahiptir. Delhi (Türk) Sultanlığının son hanedanı Lûdîler isimli tezimizle gerek Hindistan Tarihi gerekse Türk Tarihi araştırmalarına bir nebze de olsa katkı sağlanmaya çalışılmıştır.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ, KAPSAM VE SINIRLILIKLAR

Ülkemizde Ortaçağ Türk-İslâm Tarihi'nin Hindistan sahasına yönelik çalışmalar sınırlı sayıda olup, Lûdî Hanedanına yönelik malumatlar ise hanedanlığın genel hatlarını ihtiva etmektedir. Bu yüzden Lûdî Hanedanlığının tarihini daha kapsamlı ele almak amacıyla çalışmamızda Farsça ve Urduca olan dönemin kaynaklarının İngilizce ve Türkçe tercümelerinden faydalanılmış ve çoğunlukla Hindistan tarihini ele alan siyasi tarih kaynakları ile de desteklenmiştir. Ancak tezimizi hazırlarken bir takım güçlüklerle karşılaşmıştır. Bunlardan en önemlisi konu ile alakalı yeterli sayıda özgün çalışmanın bulunmamasıdır. Ayrıca konuyu ele alan kaynakların çevirilerindeki İsim, unvan, mekân, bölge, makam ve zaman farklılıklarından doğan karışıklıklar çalışmalarımızı aksatmıştır. Bu karışıklığı da ortadan kaldırmak amacıyla ülkemizde umumiyetle Orta Çağ Türk Tarihi uzmanlarının yazdıkları şekil ve usul üzere yazımlar kullanılmıştır. Ayrıca dönem kaynaklarının yanı sıra akademik çalışmalar tercih edilerek, akademik düzeydeki kitap, makale ve dergilerden faydalanılmış, gerekli görülenlere atıflar yapılmıştır.

M. 1451-1526 yılları arasında Kuzey Hindistan'da egemenlik tesis etmiş olan Lûdîlerin, saltanatlık dönemlerinde kaleme alınmış bir kaynak eserin bulunmaması ve Lûdî Hanedanlığına dair malumatların daha çok Bâbürlüler döneminde ele alınan eserlerden elde edilmesi, dönemin araştırılmasında büyük zorluklara sebebiyet vermiştir. Bâbürlü Devleti'nin ilk dönemlerinde özellikle Bâbür Şah, Ekber Şah ve Cihangir'in saltanatları sırasında Vakayiname ve hatırat şeklinde kaleme alınmış eserler Lûdî Hanedanlığının tarihine dair önemli malumatlar vermektedir. Bu önemli eserlerin en başında Bâbür Şah'ın kendi yaşamını kaleme aldığı ve *Bâbürnâme*, *Vekâyi*, *Vâkıanâme*, *Vâkıât-ı Bâbüri* isimlerle de anılan hatıratıdır. Bâbür Şah'ın M. 1494-1530 yılları arasında başından geçen hadiseleri anlattığı bu eser özellikle Bâbür Şah'ın Hindistan Seferleri sırasında Delhi Sultanlığı tahtında olan Lûdîlerin o dönemki durumları ile alakalı detaylı bilgilere vermektedir. Tez çalışmamızda Reşit Rahmeti Arat'ın hazırladığı 2000 yılı baskısı kullanılmıştır¹.

Bâbürlüler döneminde yazılmış önemli vakayinamelerden bir tanesi de, Abdülkadir Bedâûnî'nin *Müntehâbü't-Tevârih* adlı eseridir. Üç cilt şeklinde kaleme

¹ Babür, *Babürname: "Babür'ün Hatıratı"*, (Haz. Reşit Rahmeti Arat), 3. Baskı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000.

alınan bu eserin birinci cildi Gazneli Sultan Sebüktegin'in tahta çıkışından Bâbürlü hükümdarı Hümayun'un ölümüne kadar Hindistan tarihini içermektedir. Lûdî Hanedanlığı ile alakalı bilgiler barındırması bakımından önemlidir. Çalışmamızda Sir Henry Miers Elliot tarafından İngilizce tercümesi yapılan eserden istifade edilmiştir².

Bâbürlü Sultan Ekber Şah'a sunulan ve Gazneliler'den başlayarak Ekber Şah'ın saltanatına kadarki süreçte yaşanan hadiseleri konu alan Nizâmeddîn Ahmed Herevî'nin *Tabakât-ı Ekberî* isimli eseri, Lûdîlerin tarihi hakkında bize yardımcı olan kaynaklar arasındadır³. Aynı şekilde Bâbürlü Sultan Cihangir döneminde Ni'metullah B. Habîbullah tarafından kaleme alınan *Târih-i Hân-ı Cihan ve Mahzen-i Afganî* isimli eser çalışmamızda yararlandığımız bir diğer kaynaktır. Bu eser Bâbürlü kumandanı ve devlet adamı olan Hân-ı Cihân Lûdî'nin teşvikiyle Afganların nesebinin ortaya konulması amacıyla yazılmıştır. Bir mukaddime, yedi bölüm ve bir hâtimeden oluşan eser Hz. Âdem'le başlayıp, Delhi Sultanı Behlül Lûdî, Şîr Şah Sur ve Hân-ı Cihân Lûdî'nin hayatları geniş biçimde ele alınmıştır. Son bölümler Afgan kabilelerinin nesepleri ve Cihangir'in saltanatı hakkındadır. Bu eser ilk olarak Bernard Dorn tarafından Neamet Ullah's History Of The Afghans ismi ile İngilizce'ye tercüme edilmiştir. Daha sonra N. B. Roy bu eseri gözden geçirerek yeni tashihler eklemiş ve yeniden yayınlamıştır. Çalışmamızda N. B. Roy'un yeniden gözden geçirdiği hali kullanılmıştır⁴.

Lûdî Hanedanlığı ile ilgili yararlandığımız önemli bir kaynakta, Rızkullâh Müştâkî'nin *Vâkı'at-ı Müştâkî* adlı eseridir. Dedesi Firuz, Sultan Behlül Lûdî'nin seferlerine katılmış, babası Şeyh Sadullah ise Sultan İskender Lûdî'nin hizmetinde bulunmuştur. Aynı zamanda Lûdîlerin saltanatlık dönemlerine şahitlik etmiş olan Rızkullah Müştâkî'nin kaleme aldığı bu eser oldukça kıymetlidir. British Museum'da *Vâkı'at-ı Müştâkî* ve *Tarih-i Müştâkî* olarak iki nüsha halinde bulunan bu kıymetli eseri İqtidar Hüseyin Siddiqui İngilizce'ye tercüme etmiştir. Tez çalışmamızda bu tercüme kullanılmıştır⁵.

² Mullâ 'Abdu-l Kadir Badâûnî, "Muntakhabu-t Tawarikh or, Târih-i Badâûnî", (Ed. Henry Miers Elliot and John Dawson), *The History of India as Told by its Own Historians*, C. 5, Printers Hertford, London, 1873, s. 477-550.

³ Khwajah Nizamuddin Ahmad, *The Tabaqat-i Akbari*, (Çev. B. De), C. 1, The Babtist Mission Press, Calcutta, 1927.

⁴ Nirodbhusan Roy, *Niamatullah's History of The Afghans*, 1. Baskı, Santiniketan Press, Santiniketan West Bengal, 1958.

⁵ Rızqullah Mushtaqui, *Waqi'at-e-Mushtaqui*, (İng. Trc. Iqtidar Hussain Siddiqui), Swatantra Bharat Press, New Delhi, 1993.

Rızkullâh Müştâkî gibi Seyyid ve Lûdî dönemlerine tanıklık etmiş önemli bir şahsiyet olan Yahyâ b. Ahmed Sirhindî'nin kaleme aldığı *Tarih-i Mubârek Şâhî* adlı eseri tarafımızca kullanılan diğer bir kaynaktır. Sultan Behlül Lûdî'nin gençlik dönemleri ve amcası Sultan Şah Lûdî'nin faaliyetleri ile alakalı verilen malumatlar bize bu konuda ışık tutmuştur. Sir Henry Miers Elliot tarafından geniş bir özeti İngilizce'ye tercüme edilen bu eser çalışmamızda kullanılmıştır⁶.

Muhammed Kâsım Hindûşâh Esterâbâdî'nin Gazneliler devrinden başlatarak 17. yüzyıl hadiselerine kadar uzanan genel bir Hindistan tarihini ele aldığı ve M. 1611 yılında Âdilşâhîler Hanedanından İbrahim Âdilşâh'a takdim ettiği *Târîh-i Firişte* veya *Gülşen-i İbrahimi* adlı eseri yararlandığımız diğer bir kaynaktır. Esterâbâdî'nin eserinde vermiş olduğu bilgiler, *Tabakât-ı Nâsırî* ve *Tabakât-ı Ekberî* gibi eserlerde elde ettiği bilgilere dayanmaktadır. *Târîh-i Firişte*'nin çalışmamız açısından ihtiva ettiği önem de, Lûdî Hanedanına dair nakillere yer vermiş olmasından ileri gelmiştir. John Briggs tarafından bazı hatalar yapılarak İngilizce'ye tercüme edilen bu eser, çalışmamızdaki önemi söz önüne alınarak birinci cildi kullanılmıştır⁷.

Lûdî Hanedanı ile ilgili yararlandığımız diğer bir eserde Ahmed Yâdgâr tarafından kaleme alınan *Târîh-i Şâhî* veya *Tarih-i Selatin-i Efâgine*'sidir. 16. yüzyılın sonlarına doğru yazılmış olan bu eserde Hindistan'daki Lûdî ve Sûr Hanedanlarının tarihleri yer almaktadır. Henry Miers Elliot tarafından İngilizce tercümesi yapılan bu eser çalışmamızda kullanılmıştır⁸.

Yine Henry Miers Elliot tarafından İngilizce tercümesi yapılan ve üç Lûdî sultanının dönemleri hakkında bilgiler barındıran Abdullah'ın, *Tarih-i Dâvûdî*'si çalışmamızda kullandığımız diğer bir kaynaktır⁹.

Lûdî Hanedanı hakkında yapılan araştırmalarda hatırat ve vakayinamelerin yanı sıra Lûdî döneminde basılan sikkelerde büyük önem arz etmiştir. Bu konuda H. Nelson Wright'ın kaleme aldığı *The Coinage And Metrology of The Sultan of Delhi* ve Edward Thomas'ın kaleme aldığı *The Pathan Kings Of Delhi (Coins, Inscriptions and Other*

⁶ Yahya bin Ahmad Sirhindî, "Târîkh-i Mubârak Shâhî", (Ed. Henry Miers Elliot and John Dawson), *The History of India as Told by its Own Historians*, C. 4, Printers Hertford, London, 1872, s. 6-89.

⁷ Mahomed Kasım Ferishta Esterâbâdî, (İng. Trc. John Briggs), *History of the Rise of the Mahomedan Power in India*, C. 1, A. & R. Spottiswoode press, London, 1829.

⁸ Ahmad Yadgar, "Tarikh-i Salatin-i Afaghana", (Ed. Henry Miers Elliot and John Dawson), *The History of India As Told By Its Own Historians*, C. 5, Printers Hertford, London, 1873, s. 1-34.

⁹ Abdullah, "Tarikh-i Dâudî", (Ed. Henry Miers Elliot and John Dawson), *The History of India as Told by its Own Historians*, C. 4, Printers Hertford, London, 1872, s. 434-514.

Antiquarian Remains) isimli eserleri, Lûdilerin saltanatlık dönemlerinde bastıkları sikkelere ulaşmamıza ve çalışmamızda kullanmamıza katkı sağlamıştır¹⁰.

Bu kaynakların dışında modern dönemlerde kaleme alınan kitap ve makale gibi araştırma eserlerde sundukları bilgiler ile çalışmamıza önemli katkılarda bulunmuşlardır. Bu eserlerin başında Avadh Bihari Pandey'in kaleme almış olduğu *The First Afghan Empire In India (1451-1526 A. D.)* ve Abdul Halim'in *History of The Lodi Sultans of Delhi and Agra* isimli eserleri gelmektedir. Her iki eser de Lûdi Hanedanının askeri, siyasi, iktisadi ve ictimai gibi birçok alanında değerli bilgiler sunmuştur. Çalışmamızda sıklıkla başvurduğumuz iki eser olmuştur¹¹. Ayrıca Hameed-ud-Din'in *The Delhi Sultanate* adlı eserdeki "The Lodis" başlıklı makalesi, Khaliq Ahmad Nizami'nin *A Comprehensive History Of India*, adlı eserdeki "The Lodis (1451-1526)" başlıklı makalesi ve Woseley Haig'in *The Cambridge History of India* isimli eserde kaleme aldığı "The Lodi Dynasty" başlıklı makaleleri istifade ettiğimiz diğer kaynaklardır¹².

Ülkemizde Hindistan tarihi alanında yapılan çalışmalar nadir olsa da buna öncülük etmiş çok değerli mütehassıslarımız bulunmaktadır. Bunların başında Yusuf Hikmet Bayur, Salim Cöhce, Enver Konukçu, S. Haluk Kortel gelmektedir. Yusuf Hikmet Bayur'un üç cilt halinde yayınlamış olduğu *Hindistan Tarihi* adlı eseri Hindistan'da hâkimiyet kurmuş milletlerin genel bir tarihini vermektedir¹³. Salim Cöhce'nin *Türkler* adlı eserde yer alan "Hindistan'da Kurulan Türk Devletleri", makalesi ile Enver Konukçu'nun *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi* adlı eserde yer alan "Hindistan'daki Türk Devletleri" isimli makaleleri verdikleri bilgiler çerçevesinde tez çalışmamızda istifade ettiğimiz önemli kaynaklar olmuşlardır¹⁴.

¹⁰ H. Nelson Wright, *The Coinage And Metrology Of The Sultans Of Dehli*, Menager of Publications, Delhi, 1936 s. 243-262; Edward Thomas, *The Pathan Kings Of Delhi (Coins, Inscriptions and Other Antiquarian Remains)*, Trübner & Co., London, 1871, s. 357-377.

¹¹ Awadh Bihari Pandey, *The First Afghan Empire in India (1451-1526 A. D.)*, Bookland PVT, Calcutta, 1956; Abdul Halim, *History of The Lodi Sultans of Delhi and Agra*, Jayyed Press, Delhi, 2009.

¹² Hameed-ud-Din, "The Lodis", (Ed. Kanaiyalal Maneklal Munshi), *The Delhi Sultanate*, 2. Baskı, Bharatiya Vidya Bhavan, Bombay, 1967, s. 139-148; Khaliq Ahmad Nizami, "The Lodis (1451-1526)", (Ed. Mohammad Habib), *A Comprehensive History Of India*, C. 5, People's Publishing House, New Delhi, 1970, s. 667-669; Thomas Woseley Haig, "The Lodi Dynasty", *The Cambridge History of India (Turks and Afghans)*, C. 3, Cambridge University Press, Cambridge, 1928, s. 228-250.

¹³ Yusuf Hikmet Bayur, *Hindistan Tarihi*, C. 1, 2. Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1987, s. 469.

¹⁴ Salim Cöhce, "Hindistan'da Kurulan Türk Devletleri", *Türkler*, C. 8, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 689-730; Enver Konukçu, "Hindistan'daki Türk Devletleri", (Ed. Hakkı Dursun Yıldız), *D.G.B.İ.T.*, C. 9, Çağ Yayınları, İstanbul, 1988, s. 461-534.

Tezimizin son bölümünde ele aldığımız Lûdî Hanedanının teşkilat yapısı ile alakalı istifade ettiğimiz en önemli eser S. Haluk Kortel'in *Delhi Türk Sultanlığı'nda Teşkilat (1206-1414)* adlı eseri olmuştur. Çalışmanın ana kaynaklar ve diğer telif-tetkik eserler düzeyinde oldukça zengin olması ve Delhi Türk Sultanlığının tüm teşkilat yapısını kapsamlı bir şekilde ele alması çalışmamızda büyük fayda sağlamıştır¹⁵

Son olarak çalışmamızda Lûdî Hanedanı ile ilgili olarak *Türkler ve Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* gibi ansiklopedik eserlere de başvurulmuştur.

¹⁵ Haluk Kortel, *Delhi Türk Sultanlığı'nda Teşkilat*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2006.

1. DELHİ (TÜRK) SULTANLIĞININ SON HANEDANI LÛDÎLER

1.1. Lûdîler' den Önce (Kuzey) Hindistan'daki Siyasi Durum

Asya kıtasının güneyinde, Uman Denizi'yle Bengal Körfezi arasında, kuzeyde Himalaya sıradağlarından güneyde Hint Okyanusu'na doğru giderek daralan ve sıkça üçgen şeklinde tasvir edilen Hindistan, Arap ve Fars tarih-coğrafya kaynaklarında zengin bir ticaret memleketi olarak tanımlanmaktadır¹⁶. Bu coğrafi alanın sahip olduğu zenginlikler nedeniyle uzun ve karışık tarihi boyunca değişik ırklardan çeşitli kavimlerin istilâsına uğradığı, özellikle kuzey kesimlerin en eski çağlardan bu yana pek çok olaya sahne olduğu bilinmektedir. Bilinen ilk yabancı istilacılar M.Ö. 1500-1200 yıllarında bölgeye yayılan Arîlerdir¹⁷. Arîlerle akraba olan ve İran'da hâkimiyet kuran Persler, M.Ö. 558 yılından itibaren Hindistan sınırlarını zorlamaya başlamış ve giderek yayılmışlardır. Özellikle Kuzeybatı Hindistan uzun süre hâkimiyetleri altında kalmıştır. M.Ö. 327'de Büyük İskender'in İndus'u geçerek Hindistan'a girmesiyle bu hâkimiyetleri son bulmuştur¹⁸.

İskender, bölgenin yerli Maharacaları¹⁹ olan Ambhi ve Porus'a boyun eğdirdikten sonra güney-doğuya doğru ilerlemek istemişse de askerlerinin isteksizliği yüzünden bunu gerçekleştirememiştir. İskender'in Hindistan'dan çekilmesiyle ortaya çıkan siyasi boşluğu M.Ö. 321'de Maurya Krallığı doldurmuştur. Ancak bu krallık da uzun süre varlık gösterememiştir²⁰.

Maurya Krallığı'nın dağılmasından sonra pek çok yeni krallık ortaya çıkmıştır. M.Ö. 174-160'da Hunlar tarafından mağlup edilen Yüe-içiler, batıya gelerek Sakaları yerinden edecek, onlar da Sind²¹ ve Mekran²² taraflarına yerleşerek bu yerleri kendilerine yurt edineceklerdir. Yüe-içiler ise Büyük İskender'in Hindistan'dan

¹⁶ Sırrı Erinç, "Hindistan (Fizikî ve Beşerî Coğrafya)", *DİA*, C.18, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s. 69-73.

¹⁷ Neslihan Durak, *Hindistan'a Kuzeyden Yapılan Seferler*, ASAM Yayınları, Ankara, 2000, s. 2.

¹⁸ Azmi Özcan, "Hindistan (Tarih)", *DİA*, C. 18, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s. 75-81; Bilal Koç, *Delhi Türk Sultanlığında Tuğluklular Dönemi Siyasi Tarihi (1320-1414)*, (GÜ SBE Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2017, s. 6; Durak, *Hindistan'a Kuzeyden Yapılan Seferler*, s. 3.

¹⁹ Maharaca/Mihrace; Hindistan'da racadan daha büyük hükümdarlara verilen unvan.

²⁰ Bayur, *Hindistan Tarihi*, s. 54-56; Salim Cönce, "Gazneli Mahmud Dönemine Kadar Hindistan'da Türk Varlığı", *Erdem Dergisi*, *Aydın Sayılı Özel Sayısı*: III, C. 9, S. 27, (1997), s. 981-988.

²¹ Hindistan alt kıtasında tarihi bir bölgedir. Günümüzde Pakistan'da bir eyalettir.

²² İran'ın güneydoğusu ve Pakistan'ın güneybatısında bulunan bir kıyı bölgesidir.

çekilmesinden sonra bölgede kurulmuş olan Baktrian Helenleri'ni (Greko Baktria) ortadan kaldırmış, hâkimiyet sahaları üzerine Kuşan Devleti'ni kurmuşlardır. M.S. 367 dolaylarında Eftalitler veya Akhunlar tarafından yıkılmışlardır²³.

Akhunlar, hâkimiyet sahalarını Orta Hindistan'a kadar genişletmiş ve 5. yüzyıldan 6. yüzyılın sonlarına kadar Kuzey Hindistan'ın en kudretli siyasi varlığı olarak görülmüşlerdir. Batı Göktürk ile Sâsânî ittifakı sonucu zayıflayan Akhunlar, 7. yüzyılın başlarında Hind asıllı racalar²⁴ tarafından ortadan kaldırılmışlardır. Yalnızca Türk-Şahiler olarak bilinen bir grubun varlıklarını M. 870'e kadar sürdürdükleri bilinmektedir²⁵.

Kuzey Hindistan'daki Türk hâkimiyetine son vermiş olan Hind racaları, daha sonra batıdan gelip Hindistan kapılarını zorlayan Müslüman Araplarla mücadele etmek zorunda kalmışlardır²⁶. Aslında Hint halkı ile Araplar arasındaki münasebet çok eski zamanlara dayanmaktadır. Hindistan'a gitmek üzere yola çıkan Arap ticaret gemileri, Sind'deki Deybül Limanı'na uğrar, Malabar kıyıları boyunca hareket ederek Seylan Adaları'na ulaşırlardı. Tüccarlar, buralardan aldıkları malları Mısır ve Suriye yoluyla Avrupa'ya taşırlardı. Sadece deniz yoluyla değil aynı zaman da karayoluyla da ticaret yapılmaktaydı. Ancak deniz ticaretinin yanında karayolu ticareti önemsiz sayılmaktaydı²⁷. Bu ticari ilişkiler sonucu Arabistan kıyılarında Hint, Hindistan kıyılarında da Arap kolonileri oluşmuştur. İslamiyet'in ortaya çıkmasından sonra da bu ilişkilerin devam ettiği görülmektedir. Üstelik Hindistan'da İslamiyet, fetih yoluyla olduğu kadar ihtidâ, kolonileştirme ve göçler yoluyla da yayılmıştır²⁸.

Müslümanların, Hindistan'a doğru ilk fetih hareketleri Hz. Ömer zamanında başlamış hatta Horasan bölgesi ile birlikte Kirman²⁹, Mekran ve Sistan/Sicistan³⁰ onun döneminde fethedilmiştir (H. 23/M. 643). Ancak Mugîre b. Ebi'l-As komutasında Sind'e yapılan deniz seferinin (H. 15/M. 636) başarısızlıkla sonuçlanmasından sonra Hz.

²³Bayur, *Hindistan Tarihi*, s. 65-70; Durak, *Hindistan'a Kuzeyden Yapılan Seferler*, s. 4-5; Koç, *Delhi Türk Sultanlığında Tuğluklular*, s. 7.

²⁴Raca; Hindistan'da kral, imparator, büyük toprak sahibi prens gibi kimselere verilen unvan.

²⁵Durak, *Hindistan'a Kuzeyden Yapılan Seferler*, s. 6; Cöhce, "Gazneli Mahmut Dönemine Kadar", s. 984.

²⁶Durak, *Hindistan'a Kuzeyden Yapılan Seferler*, s. 7.

²⁷Khaliq Ahmad Nizami, "Hindistan (Din)", *DİA*, C. 18, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s. 81-92; Recep Uslu, *Sind'de İslam Fetihleri (15-240/636-854)*, (MÜ SBE Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 1990, s. 19-20.

²⁸Nizami, "Hindistan (Din)", s. 81-92.

²⁹İran'da bulunan bir şehir ve bu şehrin merkez olduğu idarî bölgedir.

³⁰Günümüzde bir kısmı İran, bir kısmı Afganistan sınırları içinde kalan tarihî bir bölgedir.

Ömer döneminde bir daha Hindistan'a sefer tertip edilmemiştir. Hz. Osman ve Hz. Ali zamanlarında da Hindistan'a akınlar düzenlendiği bilinmektedir.³¹.

Hâkimiyet sahalarını Hindistan'ın kuzeybatısındaki Mekran'a kadar genişletmiş olan Emeviler, M. 664'de Sind'e daha iyi hazırlanmış bir sefer düzenlemişler ise de Hindular tarafından geri püskürtülmüşlerdir. Halife Velid b. Abd el-Melik (705-715) zamanında meşhur Irak Valisi Haccac b. Yusuf'un kumandanlarından Muhammed b. Kâsım es-Sekafi komutasında Sind bölgesine yeni bir sefer düzenlenmiştir. Sind racası Dahir ile giriştiği savaşı kazanan Muhammed b. Kâsım, M. 711 yılında Sind bölgesini ele geçirmeyi başarmıştır. M. 712'de Nirun, Sehvan, Sisam, Brahmanabad ve Revar gibi önemli yerler ele geçirilmiştir. M. 713 yılında Mülta³² zaptedilmek suretiyle bütün Sind Emevilere bağlanmıştır. Muhammed b. Kâsım'ın ölümünden sonra yerine geçen oğlu Cüneyd b. Abdurrahman el-Mürri, Dekken³³ ve Mâlvâ³⁴ taraflarına akınlar düzenlemiş fakat belirgin bir sonuç elde edememiştir. Sind bölgesi daha sonra merkezden gönderilen valiler tarafından idare edilmiştir. Emevi Devleti'nde çıkan iç karışıklıklar nedeniyle Müslümanların Hindistan'a yönelik faaliyetleri büyük ölçüde aksamıştır³⁵.

Abbasiler döneminde de devam edilen fetih hareketleri sonucu Sind bölgesi kesin olarak merkeze bağlanmıştır. M. 768'de Sind valisi tayin edilen Hişâm b. Amr et-Tağlibi, Keşmîr, Kandeher/Kandahar³⁶ ve Mülta gibi bölgelerin de fethini gerçekleştirmiştir³⁷. Ancak 9. yüzyıldan itibaren diğer eyaletlerde olduğu gibi Sind'de de zayıflayan Abbasi hâkimiyetine müteakip, ırsî yolla göreve gelen valiler daha bağımsız hareket etmeye başlamışlardır. Sîstan'da bağımsız bir devlet kuran Saffârîler

³¹ Uslu, *Sind'de İslam Fetihleri*, s. 25-26; M. Hanefi Palabıyık, "Hindistan Tarihinde ve Hint Kültüründe Müslüman Türkler" *EKEV Akademi Dergisi*, (Güz-2007), Yıl.11, S.33, s.67-94.

³² Pakistan'ın Pencap bölgesinde bulunan tarihî bir şehirdir.

³³ Kuzey Hindistan'dan Vindhya ve Satpuras sıradağları ile ayrılan ve güneyde Tungabhadra nehrine kadar devam eden, Güney Hindistan'da bulunan bir bölgedir.

³⁴ Günümüzde Hindistan'ın Medya Pradeş eyaleti sınırları içerisinde bulunan, Orta Hindistan'daki bir bölgedir.

³⁵ Durak, *Hindistan'a Kuzeyden Yapılan Seferler*, s. 7; Uslu, *Sind'de İslam Fetihleri*, s. 73-93; Koç, *Delhi Türk Sultanlığında Tuğluklular*, s. 8; G. Hüseyin Yurdaydın, *İslam Tarihi Dersleri*, AÜİF Yay, Ankara 1971, s. 264; S. Haluk Kortel, *Delhi Sultanlarından Halaciler (Alaeddin Muhammedşah Halacî Devri)*, (İÜ SBE Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 1994, s. 1-3; Azmi Özcan, "Sind", *DİA*, C. 37, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2009, s. 242-244.

³⁶ Afganistan'ın güneyinde bulunan bir şehirdir.

³⁷ Uslu, *Sind'de İslam Fetihleri*, s. 101-104; Sind'deki Arap fetihleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz., Ahmed b. Yahya b. Câbir Belâzûri, *Fütûhu'l-Bıldân*, (Çev., Mustafa Fayda), Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1987; S. Haluk Kortel, *Delhi Türk Sultanlığı'nda Teşkilat*, s. 1.

(861-1003), M. 870 yılında Gazne³⁸ ve Kâbil³⁹'i içine alan Belh⁴⁰ ile Tohâristan⁴¹'a kadar olan yerleri itaatleri altına almışlardır⁴². Abbasi Halifeliği tarafından da resmen tasdik edilen bu durum ile birlikte, M. 871 yılında Sind'in kontrolü Saffârîlere geçmiştir. Saffârî hâkimiyetinin zayıflaması sonucu bölgede bir takım küçük mahalli idareler ortaya çıkmıştır. İsmâîlî Tarikatı'nın bir kolu olan Karmatîlerin Sind'i işgal etmesiyle, hutbe Fâtımî halifesi adına okunmaya başlanmıştır. Sind'deki bu durum M. 1025 yılında Gazneli Sultan Mahmud'un Sind/Hind seferlerine kadar sürmüştür⁴³.

Gazneliler'in Hindistan'a doğru yaptıkları seferler ilk olarak, Gazneliler Devleti'nin kurucusu olarak kabul edilen Alp Tegin'le başlamıştır. Alp Tegin, M. 963 yılında yerel bir hanedanlık olan Levikleri Doğu Afganistan'daki Gazne şehrinden uzaklaştırarak oraya hâkim olmuştur⁴⁴. Daha sonra Hindistan üzerine yaptığı seferler için burayı bir tür üs olarak kullanmıştır. Alp Tegin'in ölümünden sonra M. 976 yılında Gazne tahtına Sebüktegin (976-997) çıkmıştır. Pencap⁴⁵'in kuzeyi ile Sind Irmağı'nın yukarı bölgelerine hâkim olan Hindu Racası Caypal'ı M. 986'da yenerek Hindistan'a doğru genişlemeye başlamıştır. Kâbil, Lâmgân, Celâlâbâd⁴⁶ ve Peşâver⁴⁷ gibi bölgeler Müslüman Türklerin eline geçmiştir. Hindukuş Dağlarının güneyinde yaşayan Halaç/Kalaç Türkleri ile Afganlar da Sebüktegin'in idaresi altına girmişlerdir. Bunların birçoğu Sebüktegin'in ordusuna katılmıştır. Sebüktegin, kısa sürede Afganistan'ın büyük bir bölümüne hâkim olmuş, M. 993 yılında Sâmânîler'le giriştiği savaşı kazanarak Türk-İslâm dünyasının umumi siyaseti içerisindeki yerini almıştır⁴⁸.

³⁸ Afganistan'da bulunan tarihî bir şehirdir.

³⁹ Kâbil nehrinin kıyısında ve Hindukuş dağlarının yamaçlarında yer alan günümüzde Afganistan'ın başkenti olan şehir.

⁴⁰ Amuderya'nın güneyindeki Dehâs ırmağı üzerinde ve Kûhibâbâ dağının eteğinde kurulmuş olan Afganistan'ın kuzeyinde yer alan bir şehirdir.

⁴¹ Belh'in doğusunda, Bedaşan'ın batısında, Ceyhun'un (Amuderya) güneyinde ve Hindukuş dağlarının kuzeyinde yer alan tarihi bir bölgedir.

⁴² Kortel, *Delhi Türk Sultanlığı'nda Teşkilat*, s. 1-2; Koç, *Delhi Türk Sultanlığında Tuğluktular*, s. 9.

⁴³ Kortel, *Delhi Türk Sultanlığı'nda Teşkilat*, s. 2; Yurdaydın, *İslam Tarihi Dersleri*, s. 264-265; Durak, *Hindistan'a Kuzeyden Yapılan Seferler*, s. 7.

⁴⁴ Mübarek Galip, Y. Saadettin Gömeç, *Hindistan'da Türkler*, Berikan Yayınevi, Ankara 2000, s. 27; Erdoğan Merçil, "Gazneliler", *DİA*, C. 13, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1996, s. 480-484.

⁴⁵ Hint alt kıtasının kuzeybatısında yer alan ve günümüzde büyük kısmı Pakistan'da, küçük bir kısmı Hindistan'da kalan bir bölgedir. Adını içinden geçen İndus nehriyle onun dört kolundan dolayı "beş su" (penç âb) dan almaktadır.

⁴⁶ Afganistan'da Nengrehar eyaletinin merkezi olan bir şehirdir.

⁴⁷ Pakistan'ın kuzeybatısında yer alan tarihî bir şehirdir.

⁴⁸ Durak, *Hindistan'a Kuzeyden Yapılan Seferler*, s. 13-16; Cöhcce, "Gazneli Mahmud Dönemine Kadar", s. 985; Kortel, *Delhi Sultanlarından Halaciler*, s. 4; Yurdaydın, *İslam Tarihi Dersleri*, s. 265.

Sebüktegin'in M. 997'deki ölümüne müteakip Mahmud (H. 388-421/M. 998-1030) Gazneli Devleti tahtına oturmuştur. İslam dini için gazayı kendi nefesine farz sayan Gazneli Sultan Mahmud, babasının başlattığı Hindistan fetih politikasını devam ettirmiş ve 32 yıllık saltanatının (997-1030) 26 yılını bu ülkeye 16 büyük sefer yaparak geçirmiştir⁴⁹. Bu seferler neticesinde Pencap, Mültan, Teberhinde (Bhatinda), Thânesâr ve Somnat gibi daha birçok önemli merkezin ele geçirilmesini sağlamıştır. Gazneli Sultan Mahmud'un Hindistan seferleri Türk-İslâm tarihi açısından son derece önemlidir. İndus-Pencap bölgelerine kadar götürdüğü İslâmiyet, en güçlü şekilde onun döneminden yayılmıştır. Ayrıca Bengal⁵⁰ hariç Hindistan'da İslâmiyet o devirde ulaşılan sınırların dışına da hiçbir zaman çıkamamıştır. Her ne kadar Gazneli Sultan Mahmud bir akıncı olarak gözükse de, siyasi ve askeri sonuçları bakımından değerlendirildiğinde bu akınların İslâmiyet'i yaymak, fetih ve iskân için gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır⁵¹. Ölümünden sonra Gazneli tahtına çıkan haleflerinin Hindistan politikalarına bakıldığında bir sessizlik göze çarpmaktadır. Bunun en büyük sebebi batıda Selçuklular'ın büyük bir tehlike olarak ortaya çıkmasıdır. Nitekim Selçuklular, başşehirleri dâhil olmak üzere Gazneliler'in hâkimiyet alanlarının büyük bir bölümünü ortadan kaldırmış, Gazneliler'in Hindistan'ın Pencap bölgesinde sıradan bir hâkimiyet olarak devam etmelerine sebep olmuşlardır. Her ne kadar Sultan İbrahim (1059-1099) zamanında Hindistan seferleri yeniden başlasa da, Gazneli Sultan Mahmud dönemindeki kadar etkili olmamıştır⁵².

Gazneliler Devleti'nin 12. yüzyılda gittikçe zayıflamaya başlaması ve Büyük Selçukluların Oğuz saldırılarıyla dağılması, Afganistan'ın Gur bölgesinde hüküm süren Gurlu hükümdarlarına sınırlarını genişletme fırsatı vermiştir. Gıyâseddin Ebû'l-fütuh Muhammed b. Sam (1163-1203) ve Muizzüddîn (Şihâbeddîn) Ebû'l-Muzaffer Muhammed b. Sam (1203-1206) dönemlerinde Gurlu hâkimiyeti zirveye ulaşacaktır⁵³.

⁴⁹ Cöhce, "Gazneli Mahmud Dönemine Kadar", s. 985-986.

⁵⁰ Kuzeybatısında Bihâr, güneybatısında Orissa, kuzeyde ise Himalayalar'a kadar uzanan, Bengladeş ile Hindistan'ın Batı Bengal eyaletini içine alan ve ayrıca Bengal adlı körfezi çevreleyen geniş bir bölgenin adıdır.

⁵¹ Koç, *Delhi Türk Sultanlığında Tuğluklular*, s. 10; Cöhce, "Gazneli Mahmud Dönemine Kadar", s. 985-987; Merçil, "Gazneliler", s. 480-484; Durak, *Hindistan'a Kuzeyden Yapılan Seferler*, s. 16-39; Kortel, *Delhi Türk Sultanlığı'nda Teşkilat*, s. 2; Nesrin Yılmaz, *Şemseddin İltutmuş Döneminde Delhi Türk Sultanlığı (1211-1236)*, (Akdeniz Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Antalya, 2021, s. 1-2.

⁵² Durak, *Hindistan'a Kuzeyden Yapılan Seferler*, s. 143; Kortel, *Delhi Sultanlarından Halaciler*, s. 6; ; M. Hanefi Palabıyık, "Gaznelilerin Hindistan Seferleri", *EKEV Akademi Dergisi*, (Yaz-2007), Yıl.11, S.32, s.139-152.

⁵³ Kortel, *Delhi Türk Sultanlığı'nda Teşkilat*, s. 2; Yılmaz, *Şemseddin İltutmuş Dönemi*, s. 2.

Sultan Gıyâseddin Muhammed, öncelikle Germsîr, Zemindâver, Herat, Kades, Kelivân ve Seyfrûd bölgelerini zapt etmiş ayrıca bütün Garcistan/Garşistan bölgesini ve Tâlekân'ı da hâkimiyeti altına almıştır. Sîstan'dan döndükten sonra M. 1173 yılında Gur'un ve Horasan'ın çeşitli bölgelerinden gelen Türk melik ve askerlerin yardımıyla, Gazne ilini almış ve burayı kardeşi Muizzüddîn Muhammed'in idaresine bırakmıştır⁵⁴.

Gazne'ye yerleşmiş olan Sultan Muizzüddîn, Kuzey Hindistan seferlerine önem vermiş ve ilk olarak M. 1175'de Karmatîler'in elinde olan Mültan'ı almıştır. Mültan'ı aldıktan sonra M. 1176-1177 yıllarında Herat⁵⁵ ve Ucc/Uçç/Uch⁵⁶ üzerine yürümüştür. M. 1178 yılında Gucerât⁵⁷'in merkezi Anahilvâda/Anhilvara'ya doğru hareket eden Sultan Muizzüddîn, Tar Çölü'ndeki uzun ve zorlu yürüyüşün orduyu güçsüz düşürmesinden dolayı Raca Bhim Div tarafından ağır bir yenilgiye uğratılmıştır. Bu olay Müslüman Türklerin Hindistan'da uğradıkları ilk önemli yenilgidir⁵⁸.

Sultan Muizzüddîn, ertesi yıl Peşâver'ı ilhak ederek, Gazneliler'in son başkenti olan Lahor⁵⁹ üzerine yürümüştür. Gazneli Hüsrev Melik, Muizzüddîn ile savaşmayı göze alamayarak ona tâbi olmayı kabul etmiştir (M. 1180). Fakat Muizzüddîn, Gazne'ye döner dönmez tekrar bağımsızlığını ilan etmiştir. M. 1186 yılında Lahor üzerine ikinci bir sefer düzenlenmiş ve Gazneliler Devleti'ne son verilmiştir⁶⁰.

Sultan Muizzüddîn, daha sonra Kuzey Hindistan'da Müslümanlara karşı savaşan Ecmîr⁶¹ racası Pritvi'ye (İslam kaynaklarında Pithora) karşı büyük bir orduyla harekete geçmiştir. Yapılan 1. ve 2. Tarain Meydan Savaşları (H. 588-89/M. 1191-92) sonucu Ecmîr, Kuhram, Hânsî, Sarsûtî ve Sâmâne/Sâmâna gibi önemli mevkiiler Müslümanların eline geçmiştir⁶². Bu fetihlerin ardından Sultan Muizzüddîn Gazne'ye dönmüş yerine

⁵⁴ İqtidar Hüseyin Sıddıquî, "Gurlular", *DİA*, C. 14, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1996, s. 207-211; Koç, *Delhi Türk Sultanlığında Tuğluklular*, s. 10.

⁵⁵ Afganistan'ın batısında, Herîrûd ırmağının kenarında bulunan tarihî bir şehirdir.

⁵⁶ Pakistan'ın Bahâvelpür bölgesine bağlı olan tarihi bir yer.

⁵⁷ Güneyde ve batıda Umman denizine açılan, Kuzeybatısında Pakistan İslâm Cumhuriyeti, kuzeyinde Racastan, doğusunda Medya Pradeş ve güneydoğusunda Maharaştra eyaletleri bulunan, günümüz Hindistan Cumhuriyeti'ni oluşturan yirmi bir eyaletten biridir.

⁵⁸ Durak, *Hindistan'a Kuzeyden Yapılan Seferler*, s. 61-62; Yurdaydın, *İslam Tarihi Dersleri*, s. 273-274; Salim Cöhce, "Hindistan'da Kurulan Türk Devletleri", s. 689.

⁵⁹ Pencap eyaletinin merkezi olan ve İndus ırmağının kollarından Ravi'nin sol kıyısında kurulmuş, Pakistan'ın ikinci büyük şehridir.

⁶⁰ Durak, *Hindistan'a Kuzeyden Yapılan Seferler*, s. 63-64; Yurdaydın, *İslam Tarihi Dersleri*, s. 274; Yılmaz, *Şemseddin İltutmuş Dönemi*, s. 3.

⁶¹ Hindistan'da Racastan eyaletinin ikinci büyük şehridir. Aynı zamanda Çiştîyye tarikatının da merkezidir.

⁶² Kortel, *Delhi Türk Sultanlığı'nda Teşkilat*, s. 2; Yurdaydın, *İslam Tarihi Dersleri*, s. 274.

Melik Aybeg'i vali olarak tayin etmiştir. Aybeg Hindistan'daki fetih hareketlerine devam etmiş ve kısa sürede Mîrat, Kol/Koil, Ecmîr, Bedâûn, Benâres, Mâlvâ, Gevâliyâr/Gvâlyor⁶³, Kalincâr ve Delhi'yi fethetmiştir. Hindistan'da Türk-İslam fetihleri açısından bir dönüm noktası teşkil eden bu başarılar daha sonra kurulacak olan Delhi Türk Sultanlığının temellerini oluşturmuştur. Sultan Muizzüddîn M. 1206'da bir suikast sonucu öldürülünce, Gur Devleti'nin toprakları memlûk olan melikleri arasında paylaşılmıştır. Gazne'de Taceddîn Yıldız, Mûltan ve Ucc'da Nasireddîn Kabace, Bengal ve Bihâr⁶⁴, da Muhammed Bahtiyar Halacî ve Lahor'da Aybeg bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir⁶⁵.

Gurlu hâkimiyetinden sonra Hindistan'da, Delhi'yi merkez edinerek hüküm sürmüş olan ve Delhi Türk Sultanları olarak bilinen, Kutbîler, Şemsîler, Balabanlar, Halâcîler, Tuğluklular, Seyyidler ve Lûdîler hüküm sürmüştür⁶⁶.

Delhi Türk Sultanlığı, Sultan Muizzüddîn'in kumandanlarından Aybeg'in 26 Haziran 1206 yılında Lahor'da *Kutbeddîn* unvanı alarak tahta çıkmasıyla resmen kurulmuştur. Muhtemelen Kıpçak kökenli olan Sultan Kutbeddîn Aybeg (H. 602-606/M. 1206-1210), küçük yaşta Nişabur Kadısı Fahreddin Abdülaziz el-Kûfî tarafından satın alınarak iyi bir eğitimden geçmiştir⁶⁷. Gurlu sarayına köle olarak alınmış, askeri ve idari yeteneklerinden dolayı ilk olarak *emîr-i ahûr* daha sonrasında ise *nâibu's saltanat* gibi önemli mevkilere getirilmiştir⁶⁸. Hindistan'daki başarılı fetihlerinden sonra Sultan Muizzüddîn Muhammed M. 1205 yılında kendisine *velî'ahd-ı Hindistan* unvanını vererek buranın idaresini ona bırakmıştır. Muizzüddîn'in ölümünden sonra Gurlu tahtına çıkan Gıyâseddin Mahmud da Kutbeddîn Aybeg'in hâkimiyetini tanıyarak ona *Melik* unvanını vermiştir. Sultan Kutbeddîn Aybeg'in hükümdarlığı esnasında önemli bir hadise görülmemekle birlikte Gazne hâkimi Taceddîn Yıldız'ın Lahor'u işgal etmesi üzerine onunla bir mücadeleye girişmiş, onu Pencap'da mağlup ettikten sonra 40 gün süreyle Gazne'ye hâkim olmuştur. Gazne halkı ve bazı ileri gelenler Kutbeddîn Aybeg'i

⁶³ Hindistan'da eski bir ricalık olan günümüzde Medya Pradeş eyaletinde kendi adını taşıyan ilin merkezi olup Hindistan'ın tarihi yerleşim yerlerinden biridir.

⁶⁴ Batısında Uttar Pradeş ve Medya Pradeş eyaletleri, kuzeyinde Nepal, doğusunda Bengladeş ve Batı Bengal eyaleti, güneyinde ise Orissa eyaleti bulunan, Hindistan'daki bir eyalettir.

⁶⁵ Yılmaz, *Şemseddin İltutmuş Dönemi*, s. 3; Kortel, *Delhi Türk Sultanlığı'nda Teşkilat*, s. 3-4; Cönce, "Hindistan'da Kurulan Türk Devletleri", s. 690-691; Koç, *Delhi Türk Sultanlığında Tuğluklular*, s. 11.

⁶⁶ H. Hilal Şahin, "Tarihsel Bir Panorama: Hint-Türk Tarihine Dair "Babürlüler Dönemine Kadar", *Türk Dünyası Araştırmaları*, C. 119, S. 234, (Mayıs - Haziran 2018), s. 127-142.

⁶⁷ Enver Konukçu, "Hindistan'daki Türk Devletleri", s. 375.

⁶⁸ Yılmaz, *Şemseddin İltutmuş Dönemi*, s. 4.

Gazne’de istememeleri üzerine Hindistan’a geri dönmüştür. Taceddîn Yıldız tehlikesi devam ettiği için de Lahor’da ikamet etmiştir (1208-1209). 15 Cemaziyülevvel 607 (4 Kasım 1210) senesinde çevgân⁶⁹ oynarken attan düşmüş ve tabii olarak yaraların tesiri ile de hayatını kaybetmiştir⁷⁰.

Sultan Kutbeddîn Aybeg’in ölümünden sonra Kutbî tahtına, ordu ve sarayın ileri gelenlerinin desteklediği Arâm Şâh oturmuştur. Fakat devlet idaresindeki başarısızlığı nedeniyle Sipahsâlâr ve emîr-i dâd olan Ali İsmail başta olmak üzere, bazı melikler Lahor’da bulunan Sultan Aybeg’in hem damadı hem de güvenilir komutanlarından Bedâûn Valisi İltutmuş’u tahtı ele geçirmesi için teşvik etmişlerdir. M. 1211 yılında Delhi üzerine yürümüş olan İltutmuş, Kutbî sultanını mağlup ederek Delhi tahtına oturmuştur⁷¹. Böylece Kutbîler hanedanlığının hâkimiyeti son bulmuş yerine Şemsîler (1211-1266) hanedanlığı devri başlamıştır. Ancak yaşanan hanedan değişikliği ve ileride yaşanacak olan hanedan değişikliklerine rağmen Sultan Kutbeddîn Aybeg’in temellerini attığı Delhi Türk Sultanlığı, Hindistan’daki siyasi hâkimiyet sürecini uzun yıllar devam ettirecektir⁷².

Şems ed-Dîn unvanı alarak Delhi tahtına geçen İltutmuş (1211-1236), Kıpçaklar’ın İlberi (Alp-Eri) Kabilesi’ne mensup olup, Türkistan’ın ileri gelenlerinden Aylam Han’ın oğludur. Genç yaşta köle tüccarlarının eline düşmüş, önce Gazne’ye sonra Delhi’ye satılmak üzere götürülmüştür. İlk başta Gur Sultanı Muizzüddîn tarafından satın alınmak istenmiş fakat fiyat konusundaki anlaşmazlık yüzünden daha sonra bizzat Muizzüddîn’in tavsiyesiyle Kutbeddîn Aybeg, onu gulâm olarak satın almıştır⁷³. Tahta geçtikten sonra ilk iş olarak Türk melikleri arasında başlayan üstünlük mücadelesine son vermiş, rakipleri Taceddîn Yıldız’ı ve Nasıreddîn Kabace’yi etkisiz hale getirerek tahttaki yerini sağlamlaştırmıştır. Hindistan’daki düzeni yeniden tesis eden Sultan İltutmuş, daha sonra kuzeyden gelen başka bir tehdit ile karşı karşıya kalmıştır. Moğolların önünden kaçarak Hindistan’a gelen Celâleddîn Hârizmşah, Sultan

⁶⁹ Özellikle Orta çağ’da, Orta ve Uzakdoğu saraylarında oynanan ve at üzerinde bulunan süvarinin elindeki değnekle karşı tarafın bulunduğu kaleye doğru elindeki değnekle topu attığı bir oyundur. Bugünkü polo oyununa benzemektedir.

⁷⁰ Erdoğan Merçil, *Müslüman-Türk Devletleri Tarihi*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, 8. Baskı, İstanbul, 2013, s. 288; Cöhce, “Hindistan’da Kurulan Türk Devletleri”, s. 698-699; Yılmaz, *Şemseddin İltutmuş Dönemi*, s. 4.

⁷¹ Konukçu, “Hindistan’daki Türk Devletleri”, s. 377; ; Cöhce, “Hindistan’da Kurulan Türk Devletleri”, s. 700; Merçil, *Müslüman-Türk Devletleri Tarihi*, s. 288.

⁷² Koç, *Delhi Türk Sultanlığında Tuğluklular*, s. 13.

⁷³ Konukçu, “Hindistan’daki Türk Devletleri”, s. 378; Yılmaz, *Şemseddin İltutmuş Dönemi*, s. 9-16.

İltutmuş'a ordusuyla yurt tutunabileceği bir yer istemek ve Moğollara karşı işbirliği teklifi yapmak üzere elçiler göndermiştir (M. 1224). İltutmuş, bu istekleri siyasi bir dille geri çevirmiştir. Böylece hem olası bir Moğol tehlikesinden hem de Müslüman âleminde şöhreti gittikçe artan Celâleddîn Hârizmşah tehlikesinden kurtulmuştur⁷⁴.

Sultan İltutmuş, daha sonra Bengal meselesiyle ilgilenmiş, Halaç beylerinin müstakil davranışlarının önüne geçerek Bengal'i kesin olarak Delhi Türk Sultanlığına bağlamıştır (M. 1230). Tüm bu meseleleri hallettikten sonra Hindistan fetih hareketlerine devam eden Sultan İltutmuş, M. 1227'de Sivalik Tepeleri'ndeki Mandur'u, M. 1232'de Gevâliyâr'ı, M. 1234-1235'de Bhilsa'yı ve Ucceyn'i fethetmiştir. Hindu racalarına da göz açtırmayan Sultan İltutmuş, Hindistan'da Türk-İslam hâkimiyetini yeniden sağlamıştır⁷⁵.

Sultan İltutmuş döneminin şüphesiz ki en önemli olaylarından biri de M. 1229'da Abbasi Halifesi Müntansır Billâh (1226-1242) tarafından kendisine hi'lât ve menşur gönderilmesidir. İslâm halifesinin yardımcısı manasındaki *Nasır-ı Emîrû'l-mü'minîn* unvanını alan Sultan İltutmuş, Hindistan'da halife tarafından tanınan ilk Delhi Sultanı olmuştur⁷⁶. Hindistan'da müstakil bir Türk devleti kuran Sultan Şemseddîn İltutmuş'un M. 1236 yılında vefat etmesi üzerine, Delhi Türk Sultanlığı'nda uzun süreli bir kargaşa ve karışıklık dönemi yaşanmıştır. Yönetimde asıl söz sahibi olan Çihilgân⁷⁷ (Kırk Türk Memlûku)'nun onayını alarak tahta çıkan, Rükneddîn Fîrûz Şah (M. 1236), Sultan Raziye (1236-1240), Muizzeddîn Behram Şah (1240-1242) ve Alâeddîn Mesud Şah (1242-1246) da sultanlığı içine düştüğü bu siyasi kargaşa ortamından kurtaramamışlardır. Son Şemsî Sultanı Nâsireddîn Mahmud Şah (1246-1266) döneminde bir istikrar sağlanmıştır. Bu büyük ölçüde sultan'ın nâibi olan Kırklar'dan Balaban'ın idareyi ele almasıyla mümkün olmuştur. Balaban'ın idari ve askeri gayretleri neticesinde Hindistan'a yapılan Moğal akınlarının önüne geçilmiş, Hindu racalarına başarılı seferler düzenlenmiş ve isyan eden eyalet valileri bastırılmıştır. Sultan

⁷⁴ Konukçu, "Hindistan'daki Türk Devletleri", s. 381.

⁷⁵ Naimur Rahman Farooqi, "Delhi Sultanlığı", *DİA*, C. 9, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1994, s. 130-132.

⁷⁶ Yılmaz, *Şemseddin İltutmuş Dönemi*, s. 46-49; Konukçu, "Hindistan'daki Türk Devletleri", s. 385-386; Kortel, *Delhi Türk Sultanlığı'nda Teşkilat*, s. 5.

⁷⁷ Çihilgân hakkında geniş bilgi için bkz. Salim Cönce, "Delhi Türk İmparatorluğunda Sultan Şemseddin İltutmuş'un Kırk Kölesi: Çihilgânilerin Kimlikleri ve Oynadıkları Roller", *Beşinci Milletlerarası Türkoloji Kongresi, Tebliğler III*, C. 1-3, Türk Tarihi, İstanbul, 1985, s. 175-186; Bilal Koç, "Devletin Nesepten Sebebe Geçişine Direnen Bir Unsur Olarak Çihilgan/Kırklar Meclisi", *ÇÜTAD*, C. 2, S.2, (Aralık 2017), s. 91-121; Yılmaz, *Şemseddin İltutmuş Dönemi*, s. 129-154.

Nâsireddîn Mahmud Şah M. 1266'da ölünce yerine, iktidarın da gerçek hâkimi olan Balaban, *Gıyâseddin* unvanı alarak tahta çıkmıştır⁷⁸.

Gıyâseddin Balaban'ın (1266-1287), tahta çıkmasıyla Şemsiler hanedanı son bularak yerine M. 1266'dan M. 1290 yılına kadar devam edecek olan Balabanlar hanedanı kurulmuş olur. Sultan Gıyâseddin Balaban, Sultan Şemseddîn İltutmuş'un Çihilgâni yani Kırklar Meclisi'nin en nüfuzlu meliklerindendi. İltutmuş'un halefleri zamanında *emîr-i şikâr*, *emîr-i âhûr* ve *hâciplik* görevlerine kadar yükselmiştir. Sultan Nâsireddîn Mahmud Şah ile kızını evlendirerek nâiblik makamının yanında *Han-ı Âzam* yani *Uluğ Han'lık* gibi yüksek bir mevki de elde etmiştir⁷⁹. Tahta çıktığı dönemde Hindistan, Çağatay Devleti'nin başlıca akın alanı olmuş, özellikle Sind ve Pencap bölgesinde büyük tahribatlara sebebiyet vermişlerdir. Bu yüzden Gıyâseddin Balaban fetih hareketlerinden önce Moğol tehlikesine karşı önlemler almaya çalışmış, Sind ve Pencap bölgesindeki asayişiyeniden sağlamak adına idari düzenlemeler yapmıştır. Daha sonra M. 1276 yılında bağımsızlığını ilan etmiş olan Bengal Valisi Tuğrul Han üzerine yürümüştür (M. 1280). Bengal idaresini oğlu Buğra Han'a bırakarak Delhi'ye dönmüştür⁸⁰.

Sultan Gıyâseddin Balaban, Hindistan'da bozulmuş olan siyasi düzeni yeniden nizama sokmuş, merkeziyetçi bir siyaset takip ederek yönetimi tek elde toplamıştır. Merkez ordusunu yeniden düzenlemiş, asayişiyen bozan Hinduları ve haraç kesen eşkıyaları ağır şekilde cezalandırmıştır. O dönemde kangren haline gelen tımar sistemini yeniden ele almış ve yine ciddi bir sorun olan at meselesini de para tahsis ederek halletmiştir. En önemlisi de Kırklar'ın nüfuzunu büyük ölçüde kırmıştır⁸¹. M. 1285 yılında oğlu Muhammed'in Mültan'da Moğollara karşı yaptığı bir savaşta öldüğünü öğrenmesi, onu manen çökertmiş ve hastalanmasına sebep olmuştur. Yerine veliaht olarak Buğra Han'ı bırakmak istemiş fakat Buğra Han bu mesuliyeti kaldırabilecek güçten yoksun olması

⁷⁸ Konukçu, "Hindistan'daki Türk Devletleri", s. 387-408; Merçil, *Müslüman-Türk Devletleri Tarihi*, s. 289-290; Kortel, *Delhi Türk Sultanlığı'nda Teşkilat*, s. 5-6; Koç, *Delhi Türk Sultanlığında Tuğluklular*, s. 14.

⁷⁹ Konukçu, "Hindistan'daki Türk Devletleri", s. 408-409; Kortel, *Delhi Türk Sultanlığı'nda Teşkilat*, s. 6; Koç, *Delhi Türk Sultanlığında Tuğluklular*, s. 15.

⁸⁰ Mujiburahman Timur, *Gazneli Devletinden Babürlüler Devletine Kadar Bölgede Kurulan Hanedanlıklar (1206-1526)*, (Selçuklu Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya, 2012, s. 68-70; Konukçu, "Hindistan'daki Türk Devletleri", s. 410-411; Yurdaydın, *İslam Tarihi Dersleri*, s. 280; Kortel, *Delhi Türk Sultanlığı'nda Teşkilat*, s. 6.

⁸¹ Merçil, *Müslüman-Türk Devletleri Tarihi*, s. 288; Enver Konukçu, "XIII-XVI. Yüzyıllarda Hindistan'da Türk Kurucular ve Hanedanlar", *Erdem Dergisi*, C. 9, S. 27, 1997, s. 1177-1181.

sebebiyle torunu Keyhüsrev’i veliht tayin etmiş ardından H. 686/M. 1287 yılında vefat etmiştir. Fakat devlet idaresinde nüfuz sahibi olan emir ve melikler, Balaban’ın vasiyetini yerine getirmeyerek, Buğra Han’ın oğlu Keykûbâd’ı *Mu’izzeddîn* unvanı ile tahta geçirmişlerdir. Muizzeddîn Keykûbâd, büyükbabasının kontrolünden kurtulmanın verdiği rahatlık ile zevk ve eğlence hayatına dalmış, mevcut düzeni devam ettiremediği gibi devlet idaresindeki tüm kontrolü de nâibi Melik Nizameddîn’in eline bırakmıştır. Fakat babası Buğra Han’ın tavsiyesi üzerine Nizameddîn’i öldürtmüştür. Hastalanmasına müteakip küçük yaştaki oğlu Keyümers tahta geçirilmiş fakat Keyümers’in nâibi olan Halaçların reisi Fîrûz Şah, Keykûbâd ve oğlunu öldürtüp, *Celâleddîn* lakabı ile Delhi Sultanlığının başına geçmiştir. Böylece Delhi Türk Sultanlığında Halacîler hanedanı devri başlamıştır (H. 689/M. 1290)⁸².

Fîrûz Şah Halacî, Farsça ve Türkçe Oğuznâmeler’de Kal-Aç, İslam kaynaklarında ise Halaç olarak geçen Türk kabilesine mensuptur.⁸³ Halacî Sultanlığı (1290-1320) Fîrûz Şâh Halacî’nin bir darbe ile yönetimi ele geçirmesiyle 13 Haziran 1290 yılında resmen kurulmuştur. Ancak başından beri Halaçların devlet kademelerinde göreve getirilmesinden bile rahatsız olan bazı emir ve melikler bu duruma karşı çıkmışlardır. Buna bir de Delhi halkının Balabanlı Ailesi’ne olan sevgi ve bağlılığı eklenince, Celâleddîn Fîrûz Şah Delhi’ye gitmek yerine Kilughari’de kalarak halkın bu değişikliği kabullenmesini beklemesi gerekmiştir⁸⁴. Delhi’ye döndükten sonra ilk olarak Sultan Gıyâseddin Balaban’ın yeğeni Kara/Karra Valisi Melik Çahcû Kişlü Han’ın başlattığı isyanı bastırması gerekmiştir. Daha sonra otoritesini tehdit eden ve kendisine karşı komplo hazırlığı içerisinde bulunan Seyyid Mevla (Seydî Müvelleh-Siddi Molla) gailisi ile uğraşmak zorunda kalmıştır (M. 1291). Bu olaylardan sonra otoritesini sağlamlaştıran Sultan Celâleddîn, aynı yıl Ranthambhor Kalesi üzerine bir sefere çıkmıştır. Fakat sultanın hem kan dökmeyi göze alamaması hem de Sind ve Pencap

⁸² Konukçu, “Hindistan’daki Türk Devletleri”, s. 411-414; Kortel, *Delhi Türk Sultanlığı’nda Teşkilat*, s. 6; Koç, *Delhi Türk Sultanlığında Tuğluklular*, s. 15; Merçil, *Müslüman-Türk Devletleri Tarihi*, s. 291; Enver Konukçu, “Hindistan’daki Türk Devletlerinin Kuruluş ve Yıkılışları”, *Kuruluş ve Çöküş Süreçlerinde Türk Devletleri Sempozyumu Bildirileri (5-6 Kasım 2007)*, (Ed. Alpargu, Mehmet; Çelik, M. Bilal), Sakarya Üniversitesi Basımevi, Sakarya, 2008, s. 131-151.

⁸³ Zeki Velidi Togan, *Oğuz Destanı (Reşideddin Oğuznâmesi, Tercüme Tahlili)*, Enderun Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 1982, s. 45-46; Konukçu, “Hindistan’daki Türk Devletleri”, s. 415.

⁸⁴ Konukçu, “Hindistan’daki Türk Devletleri”, s. 414-415; a.y., “Halacîler”, *DİA*, C. 15, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1997, s. 227-228; Merçil, *Müslüman-Türk Devletleri Tarihi*, s. 292-293; Kortel, *Delhi Türk Sultanlığı’nda Teşkilat*, s. 7; Cönce, “Hindistan’da Kurulan Türk Devletleri”, s. 709-710; a.y., “Kalaç Sultanlığı”, *Tarihte Türk-Hint İlişkileri Sempozyumu Bildirileri (25-28 Haziran 2007)*, T.T.K., Ankara, 2008, s. 78.

bölgesinin Moğolların istilasına maruz kaldığı haberinin gelmesi üzerine bu sefer yarıda bırakılmıştır⁸⁵.

Döneminin en önemli hadisesi M. 1291-1292 yıllarında Çağatay Moğollarından Hülâgu Han'ın torunu Abdullah Han beraberindeki 50.000 kişilik orduyla Hindistan'a girmesi ve bir kısmının İslamiyeti kabul etmesi üzerine *Moğolpûr* adı verilen kasaba da iskân edilmeleridir⁸⁶. Saltanatın ilk yıllarında Melik Çahcû Kişlü Han'ın isyanından sonra Kara Valiliği'ne tayin edilen yeğeni Melik Alâeddin, Sultan'dan izin almadan M. 1296 yılında Devagiri/Deogiri⁸⁷ üzerine bir sefere çıkmış ve buradan pek çok ganimet elde ederek geri dönmüştür. Asıl amacı Delhi tahtına oturmak olan Melik Alâeddin, sefer dönüşü bir komplo kurarak amcası Sultan Celâleddîn'i öldürtmüş ve *Sultan Alâeddin Muhammed Şah* unvanıyla tahta çıkmıştır (M. 1296)⁸⁸.

Halaçların en kudretli sultanı kabul edilen Sultan Alâeddin Muhammed Şah (1296-1316), meliklik yıllarında Moğollara karşı yapılan savaşlarda gösterdiği başarılarla ön plana çıkmış, M. 1296 yılında Devagiri'ye yapmış olduğu seferle de şöhreti iyice artmıştır. Tahta çıktıktan sonraki ilk icraatları, Çağatay Moğolların Hindistan'a sık sık düzenlediği akınları önlemeye çalışmak olmuştur. M. 1296 yılından M. 1308 yılına kadar devam eden Halaç-Moğol mücadelesi Sultan Alâeddin'in almış olduğu sıkı tedbirler neticesinde son bulmuş, Moğollar Hindistan için tehlike olmaktan çıkmıştır⁸⁹.

Çağatay tehlikesinin ortadan kalkması üzerine, Sultan Alâeddin Muhammed en büyük hayalini gerçekleştirmek maksadıyla Güney Hindistan fütuhatına başlamıştır.

⁸⁵ Konukçu, "Hindistan'daki Türk Devletleri", s. 417-420; ; a.y., "Halaciler", s. 227; Kortel, *Delhi Türk Sultanlığı'nda Teşkilat*, s. 7; Koç, *Delhi Türk Sultanlığında Tuğluklular*, s. 16; Merçil, *Müslüman-Türk Devletleri Tarihi*, s. 292-293; Hasan Bayburtluoğlu, *Orta Çağ'da Toharistan Bölgesinde Halaçlar*, (Bursa Uludağ Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bursa, 2019, s. 52-53; Cöhce, "Hindistan'da Kurulan Türk Devletleri", s. 709-711.

⁸⁶ Bazı kaynaklarda bu sayı 100.000 olarak belirtilmiştir. Bkz. Konukçu, "Hindistan'daki Türk Devletleri", s. 419; Bayur, *Hindistan Tarihi*, s. 302.

⁸⁷ Hindistan'ın güneyinde Maharashtra eyaletinde bulunmaktadır. Günümüzde Devletâbâd olarak bilinmektedir.

⁸⁸ Bayur, *Hindistan Tarihi*, s. 301-305; Konukçu, "Hindistan'daki Türk Devletleri", s. 418-420; a.y., "Halaciler", s. 227; Merçil, *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, s. 292-293; Kortel, *Delhi Türk Sultanlığı'nda Teşkilat*, s. 7-8; Cöhce, "Hindistan'da Kurulan Türk Devletleri",s. 709-711; Durak, *Hindistan'a Kuzeyden Yapılan Seferler*, s. 96-99; Kortel, *Delhi Sultanlarından Halaciler*, s. 20-24; Ashurbadi Lal Srivastava, *The Sultanate Of Delhi (711-1526 A.D.)*, 5. Baskı, The Educational Press, Agra, 1966, s. 140.

⁸⁹ Bayur, *Hindistan Tarihi*, s. 305-309; Konukçu, "Hindistan'daki Türk Devletleri", s. 420-422; a.y., "Halaciler", s. 227-228; Merçil, *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, s. 293; Kortel, *Delhi Türk Sultanlığı'nda Teşkilat*, s. 7-8.

Bütün Hindistan'a hâkim olma düşüncesiyle M. 1299'de Gucerât, M. 1301'de Ranthambhor, M. 1303'de Çitor, M. 1305'de Mâlvâ ve M. 1308'de Sivana fethedilerek Delhi Türk Sultanlığı topraklarına dâhil edilmiştir. Dekken'deki Devagiri Racalığı, Dvârasamudra ve Ma'ber racalıkları da Delhi'ye bağlı tâbi devletler haline getirilmiştir. Böylece Sultan Alâeddin Kuzey ve Güney Hindistan hâkimiyetini tek elde toplayarak, Delhi Türk Sultanlığını en geniş sınırlarına ulaştırmıştır⁹⁰.

Sultan Alâeddin Muhammed Şah Halacî, gerek Hindistan tarihinde gerekse Türk-İslam tarihinde seçkin bir hükümdar olarak kabul edilmektedir. 20 yıllık saltanatı boyunca pek çok askeri başarıya imza attığı gibi idari, içtimai ve iktisadî alanda yapmış olduğu düzenlemelerle de reformist bir idareci olduğunu kanıtlamıştır. Onun dönemi Delhi Türk Sultanlığında *Devr-i Alâi* olarak da anılan en parlak dönem olmuştur⁹¹.

Ne yazık ki Sultan Alâeddin'in kurmuş olduğu bu büyük imparatorluk, onun 4 Ocak 1316 yılındaki ölümünden sonra tam bir kargaşa ve karışıklık dönemi içerisine girecektir. Sultan Alâeddin'in son zamanlarında gittikçe güç ve nüfuz sahibi olan nâibi Melik Kâfur Hezâr Dînârî, tüm idareyi elinde toplamış ve kendisine muhalefet eden Türk meliklerine karşı düşmanca bir tavır içerisine girmiştir⁹². Bu doğrultuda Melike-i Cihân'ın yakını ve aynı zaman da Gucerât valisi olan Alp Han'ı suçsuz yere öldürtmüş, Sultan Alâeddin'in veliaht tayin ettiği oğlu Hızır Han ile diğer oğlu Şâdi Han'ı hapsedirmiştir. Sultan Alâeddin'in ölümünden sonra da küçük yaştaki oğlu Ömer Şah'ı *Şihâbeddîn* unvanı ile tahta çıkartarak, tüm kontrolü eline almıştır. Fakat bu durum uzun sürmemiş Melik Kâfur, sultanın üçüncü oğlu Mübarek Halacî'ye bağlı olan saray ricâli tarafından suikast ile öldürülmüştür. Mübarek Halacî, *Kutbeddîn* unvanıyla tahta çıkmış ve babasının uyguladığı politikaların tersini izleyerek, koymuş olduğu tüm kanun ve yasakları ortadan kaldırmıştır. Daha sonrasında M. 1316'da Gucerât'ta, M. 1318'de Devagiri'de çıkan isyanları bastırmaya çalışmıştır. Otoritesini sağlama adına şiddete başvurmuş, Gevâliyar'a hapsedirdiği kardeşlerini ve ileri gelen devlet adamlarını dahi öldürtmekten çekinmemiştir. Devlet yönetiminden de elini eteğini çeken Kutbeddîn

⁹⁰ Konukçu, "Hindistan'daki Türk Devletleri", s. 420-424; Merçil, *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, s. 293; Kortel, *Delhi Türk Sultanlığı'nda Teşkilat*, s. 8-9; Cöhce, "Hindistan'da Kurulan Türk Devletleri", s. 711-713; Kortel, *Delhi Sultanlarından Halaciler*, s. 72-110; Koç, *Delhi Türk Sultanlığında Tuğluklular*, s. 17-18.

⁹¹ Kortel, *Delhi Sultanlarından Halaciler*, s. 118-121; a.y., *Delhi Türk Sultanlığı'nda Teşkilat*, s. 8-9; Bayburtluoğlu, *Orta Çağ'da Tohâristan*, s. 62.

⁹² Konukçu, "Hindistan'daki Türk Devletleri", s. 423-424; Cöhce, "Hindistan'da Kurulan Türk Devletleri", s. 736.

Mübarek Halacî, zevk ve eğlence hayatına dalmıştır. Nihayetinde de en güvendiği adamı ve nâibi olan Hindu asıllı Hüsrev Han tarafından düzenlenen bir komplo ile öldürülmüştür⁹³.

Sultan Kutbeddîn Mübarek Şah Halacî'yi öldürttüktan sonra *Nâsireddin* unvanıyla Delhi tahtına çıkan Hüsrev Han (M. 1320), birkaç ay sürecek olan saltanatı esnasında Hinduluğun yeniden üstünlük kazanması için bazı girişimlerde bulunmuştur. Önemli gördüğü mevkilere kendisi gibi Hindu asıllı kimseleri getirmiş, sarayda Hindu âdetleri olan ayinlerin serbestçe yapılmasına izin vermiştir. Son olarak Kur'ân-ı Kerim'e aykırı uygulamalara kalkışması, Halacîlerin Dipalpûr/Dipâlpûr/Dibalpûr Valisi Gazi Melik Tuğluk'un ordusuyla Delhi üzerine yürümesine sebep olmuştur. Delhi yakınında yapılan savaşta Nâsireddin Hüsrev Han mağlup olmuş ve yakalanarak öldürülmüştür. Gazi Melik Tuğluk ise *Gıyâseddin* unvanını alarak tahtın başına geçmiştir (6 Eylül 1320). Böylece Delhi Türk Sultanlığı'nda yine Türk soyundan gelen başka bir hanedan olan Tuğluklular devri (1320-1414) başlamıştır⁹⁴.

Karaunas Türklerine mensup olan Sultan Gıyâseddin Tuğluk (1320-1325), hayatının ilk yıllarında Alâeddin Muhammed Halacî'nin kardeşi Uluğ Han'ın hizmetine girmiş ve çeşitli görevlerde bulunmuştur. Başarıları neticesinde sarayda *emîr-i âhûr'luk* mevkine kadar yükselmiştir. Hem Sultan Alâeddin hem de Sultan Mübarek Halacî dönemlerinde Moğolların Sind bölgesine yaptıkları akınları önlemede büyük başarılar göstererek Gazi Melik adını almıştır. Onun bu mücadele ve başarıları merkez tarafında da takdir edilerek M. 1305 yılında Lahor ve Dipalpûr'a vali olarak atanmıştır⁹⁵. Tahta çıkışından kısa bir süre sonra Delhi'de düzeni yeniden tesis ederek, idari, içtimai ve iktisadi alanlarda çözülmesi gereken sorunlara yoğunlaşmıştır. İlk olarak Hinduların idari kademelerde görev almalarını yasaklayarak, Hüsrev Han dönemindeki Hindu tahakkümüne son vermiştir. Fakat bir yandan da Hindu toprak sahiplerine bazı

⁹³ Konukçu, "Hindistan'daki Türk Devletleri", s. 425; Cöhce, "Hindistan'da Kurulan Türk Devletleri", s. 736-737; Kortel, *Delhi Sultanlarından Halacîler*, s. 118-121; a.y., *Delhi Türk Sultanlığı'nda Teşkilat*, s. 9-10; Koç, *Delhi Türk Sultanlığında Tuğluklular*, s. 18; Bayburtluoğlu, *Orta Çağ'da Tohâristan*, s. 63; Ebu Abdullah Muhammed İbn Battuta Tanci, *İbn Battûtâ Seyahatnamesi*, (Çev., A. Sait Aykut), C. 2, Yapı Kredi Yay., İstanbul, 2005, s. 630-636.

⁹⁴ Kortel, *Delhi Sultanlarından Halacîler*, s. 120-121; a.y., *Delhi Türk Sultanlığı'nda Teşkilat*, s. 10; Koç, *Delhi Türk Sultanlığında Tuğluklular*, s. 18-19; Cöhce, "Hindistan'da Kurulan Türk Devletleri", s. 737; Bayburtluoğlu, *Orta Çağ'da Tohâristan*, s. 64; İbn Battûtâ, *İbn Battûtâ Seyahatnamesi*, s. 636-638; Bayur, *Hindistan Tarihi*, s. 317-318; Konukçu, "Hindistan'daki Türk Devletleri", s. 427.

⁹⁵ Konukçu, "Hindistan'daki Türk Devletleri", s. 430; Cöhce, "Hindistan'da Kurulan Türk Devletleri", s. 737; Durak, *Hindistan'a Kuzeyden Yapılan Seferler*, s. 108; Merçil, *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, s. 295; İbn Battûtâ, *İbn Battûtâ Seyahatnamesi*, s. 639.

imtiyazlar sağlayarak, bağılıklarını güçlendirmeye çalışmıştır. Daha sonrasında tarımı teşvik edici önlemler almaya çalışmış, çiftçilerin ödediği arazi vergilerinin oranını ve miktarlarını belirleyerek halkın vergi yükünü hafifletmiştir. Ayrıca daha öncesinden vergiden muaf tutulmuş olan kesimlerin bu ayrıcalıklarına da son vermiştir. Ordu içerisinde de bazı düzenlemelere gitmiş, Orduda fiilî olarak görev almayıp da hazineden maaş alanların aylıklarını kesmiştir⁹⁶. Bu arada merkezi Varangal olan Telingana Racalığı M. 1324 yılında merkeze bağlı bir eyalet haline getirilmiş, Utkala Racalığı'nın hâkimiyet sahası olan Orissa/Cacnagar⁹⁷ ise ele geçirilmiştir. Sultan Gıyâseddin, Bengal bölgesinde çıkan iç karışıklardan da faydalanarak Batı Bengal'i kendisine tâbi bir devlet, Doğu Bengal'i ise doğrudan merkeze bağlı bir eyalet haline getirmiştir (M. 1325). Bengal seferi dönüşü oğlu Cavna/Cûna Han tarafından düzenlenen karşılama törenindeki ahşap köşkün çökmesi sonucu ölmüştür (M. 1325). Yerine *Uluğ Han* unvanı verilerek veliaht tayin edilen oğlu Fahreddin Cavna Han, Tuğlukâbâd'da⁹⁸ *Sultan Muhammed* unvanıyla tahta geçmiştir⁹⁹.

Sultan Muhammed Tuğluk Şah (1325-1351), daha çok tezatlıklarıyla ön plana çıkmış bir hükümdardır¹⁰⁰. Tahta çıktıktan hemen sonra, Hindistan'ın pek çok yerinde çıkan isyanları bastırmasına rağmen Çağatay Hanı Tarmaşirin'in M. 1329 yılındaki istilasını sırasında yağma ve tahrip edilen köylerin ve kasabaların yeniden mâmurlaştırılmasına yönelik herhangi bir politika geliştirmemesi hoşnutsuzluğa sebep olmuştur. Aynı yıl hazinedeki açığı kapatmak için Düâb¹⁰¹ Bölgesi'nin vergi oranlarını 10 ila 20 kat arttırması, o dönemde kıtlıkla mücadele eden halkın isyanına sebebiyet vermiştir. M. 1330-1332 yıllarında farklı bir ekonomik politika izleyerek bakır ve bronz paraları tedavüle çıkartmış, bunların gümüş ve altın paralara eşdeğer sayılacağını bildirmiştir. Fakat bu uygulama kalpazanların piyasaya çok fazla sahte gümüş sürmesi

⁹⁶ Koç, *Delhi Türk Sultanlığında Tuğluklular*, s. 79-90; Kortel, *Delhi Türk Sultanlığı'nda Teşkilat*, s. 10; Farooqi, "Delhi Sultanlığı", s. 130-132.

⁹⁷ Orissa/Cacnagar veya Jainagar olarak geçen yer Hindistan'ın doğusunda bulunan bir eyaletidir.

⁹⁸ Gıyâseddin Tuğluk'un Yeni Delhi'nin yaklaşık 15 km. güneydoğusunda kurduğu şehirdir.

⁹⁹ Kortel, *Delhi Türk Sultanlığı'nda Teşkilat*, s. 10; Konukçu, "Hindistan'daki Türk Devletleri", s. 432-433; Merçil, *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, s. 295; Koç, *Delhi Türk Sultanlığında Tuğluklular*, s. 90.

¹⁰⁰ Merçil, *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, s. 295; M.Galip-S. Gömeç, *Hindistan'da Türkler*, s. 88.

¹⁰¹ Farsça bir sözcük olan bu kelime, iki nehir arasında kalan toprak, bölge demektir. Ganj ve Cemne (Yamuna) nehirlerinin arasında kalan bölgeyi ifade etmektedir.

ve Sultan'ın bunları hazinedeki gümüş paralarla değiştirmesi sonucu, devlet hazinesi ağır bir darbe almıştır¹⁰².

Bir başka olay da güney Hindistan'a yapılacak olan yeni fetihler sebebiyle hükümet merkezini Devletâbâd adını verdiği Devagiri'ye taşınmasıdır. Delhi halkını ve ileri gelenlerini buraya göçe zorlamış ancak gerekli araştırma ve yeterli alt yapının oluşturulmamasından dolayı göç esnasında pek çok insan hayatını kaybetmiştir. Yine Sultan'ın idaresine gölge düşüren diğer bir olay da M. 1337 yılında Tibet ve Çin'i fethetmek amacıyla 70.000'den fazla süvarinin Karaçil Dağı'na sevk edilmesi ve bunların büyük bir çoğunluğunun burada yok olması, merkezî idareye karşı büyük bir öfke ve nefret oluşturmuştur. Diğer bir yandan da ülke genelinde yaklaşık olarak yedi yıl sürdüğü ifade edilen kuraklık, kıtlık ve veba salgınına yönelik alınan tedbirlerin yetersizliği sultanlığın genelinde isyanların çıkmasına sebep olmuştur¹⁰³.

Sultan Muhammed Tuğluk Şah, döneminde Ma'ber (M. 1334-1335), Bengal (M. 1338), Dekken (M. 1347) ve Orangal'deki Hindu Racialığı bağımsızlıklarını ilan ederek, Delhi'nin kontrol ve hâkimiyet alanından çıkmışlardır¹⁰⁴.

İdari, mali ve ictimai politikalarına bakıldığında Sultan Muhammed Tuğluk'un aslında son derece yetenekli ve ileri görüşlü biri olduğu anlaşılmaktadır. Ancak politikalarını sabırsız ve hatalı yöntemlerle uygulamaya çalışması, tüm hayatı boyunca isyanlarla mücadele etmesine neden olmuştur. Son olarak Gucerât'ta çıkan isyanı bastırmak ve isyanın elebaşı Melik Tagi'yi yakalamak için çıktığı yolda hastalanarak ölmüştür (M. 1351). Sultan Muhammed'in ölümünden sonra devletin ileri gelenlerinin ve kumandanlarının ısrarı ile amcasının oğlu Kemâleddin Fîrûz, *Fîrûz Şah* unvanıyla tahta çıkmıştır (24 Mart 1351)¹⁰⁵.

Sultan Fîrûz Şah Tuğluk'un (1351-1388) saltanatı, Delhi Sultanlığının muhtelif bölgelerinde çıkan isyanları bastırmak, kaybedilen toprakları geri kazanmak ve bozulan istikrarı yeniden sağlamakla geçmiştir. Tahta çıktıktan sonra ilk olarak Bengal üzerine

¹⁰² Koç, *Delhi Türk Sultanlığında Tuğluklular*, s. 177-178; a.y., “Tuğluklu Sultanlarının Karakterleri Üzerine Bir Değerlendirme”, *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. 3, S. 6, (Temmuz 2021), s. 276; Kortel, *Delhi Türk Sultanlığı'nda Teşkilat*, s. 11; Merçil, *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, s. 296; Cöhce, “Hindistan'da Kurulan Türk Devletleri”, s. 738.

¹⁰³ Kortel, *Delhi Türk Sultanlığı'nda Teşkilat*, s. 11; a.y., “Tuğluklular”, *DİA*, C. 41, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2012, s. 333-336; Koç, “Tuğluklu Sultanlarının Karakterleri”, s. 276.

¹⁰⁴ Kortel, *Delhi Türk Sultanlığı'nda Teşkilat*, s. 11; Koç, *Delhi Türk Sultanlığında Tuğluklular*, s. 113-115.

¹⁰⁵ Kortel, *Delhi Türk Sultanlığı'nda Teşkilat*, s. 12; Koç, *Delhi Türk Sultanlığında Tuğluklular*, s. 175.

M. 1353 ve M. 1359 yıllarında iki sefer düzenlemiş ve sonuç olarak Bengal hâkimi kendisine yıllık vergi vermek suretiyle tâbi olmuştur. Sultan Fîrûz Şah oradan Orissa (M. 1360), Nagarkot (M. 1363) ve Tatta/Thatthâ (M. 1365-1366) üzerine sefere çıkmış ve tüm bu yerler tekrar Delhi Sultanlığının hâkimiyetine girmiştir. Aynı zaman da M. 1377 yılında Etâve/Etâvah'de, M. 1380 yılında Katehar/Rohilkend'da çıkan isyanları da sert bir şekilde bastırarak kontrolü sağlamıştır¹⁰⁶.

Sultan Fîrûz Şah, mevcut olan umumi istikrarı sağladıktan sonra toprak, iktâ/câgîr¹⁰⁷ ve vergi sorunlarına karşı geliştirdiği etkin çözümler, halkın refah seviyesini arttırmıştır. Özellikle İslâmî olmayan 28 çeşit vergiyi kaldırılması halk nezdindeki itibarını arttırmıştır. Aynı zaman da halkına karşı son derece merhametli davranmış, suçlulara dahi işkence edilmesini yasaklamıştır. Dinî müesseseler ve vakıflar kurarak, hasta, işsiz ve fakirlerin sıkıntılarını gidermeye çalışmıştır ayrıca din adamlarına ve âlimlere hürmet göstermiş ve onlara bazı imtiyazlar tanımıştır. Mültan, Dipalpûr, Hisar-ı Firuze¹⁰⁸, Sâmâne ve Gucerât'tan gulâmlar¹⁰⁹ getirterek, devlet kademelerinde etkin rol oynamalarını sağlamıştır. Sultan Fîrûz Şah Abbasî halifesinden tasdik alan son Delhi hükümdarıdır. Saltanatının son yıllarında ihtiyarlığının vermiş olduğu sıkıntılardan dolayı tahtını oğlu Muhammed ile paylaşmıştır. Fakat Muhammed'in devlet idaresindeki yetersizliği sebebiyle onun yerine torunu Tuğluk Şah'ı veliaht tayin etmiş ve kısa bir süre sonrada ölmüştür (20 Eylül 1388)¹¹⁰.

Fîrûz Şah'ın ölümünden sonra rakip şehzadeler arasındaki taht kavgaları ve yönetimde söz sahibi olmak isteyen emir ve melikler arasındaki mücadele, Delhi Sultanlığını felakete sürüklemiştir. Sultan II. Gıyâseddin Tuğluk'un tahta çıktığı M. 1388 yılından Timur'un Hindistan'a girdiği M. 1398 yılına kadar geçen süre içinde Delhi tahtı altı kere el değiştirmiştir. Delhi Sultanlığında yaşanan bu kargaşadan yararlanan Timur önce torunu Pîr Muhammed, sonra da kendisi Eylül 1398'de İndus'u

¹⁰⁶ Merçil, *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, s. 299; Kortel, *Delhi Türk Sultanlığı'nda Teşkilat*, s. 13; a.y., "Tuğluklular", s. 333-336.

¹⁰⁷ Müslüman Türk devletlerinde bir kişinin mülkiyetinde olmayıp devlete ait olan toprakların vergilerinin veya gelirlerinin asker veya sivil erkâna hizmet ve maaşlarına karşılık verilmesine iktâ/câgîr denilmektedir.

¹⁰⁸ Sultan Firuz Şah Tuğluk zamanında Hânsî mevkine bağlı bir yerde kurulmuş olan bir şehirdir. Aynı isimle anılan köşküyle ünlüdür.

¹⁰⁹ Eski İslâm devletlerinde orduda, idarede ve sarayda çalıştırılmak üzere çeşitli bölgelerden satın alınan köleleri ifade etmektedir.

¹¹⁰ Merçil, *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, s. 298; Kortel, *Delhi Türk Sultanlığı'nda Teşkilat*, s. 12; a.y., "Tuğluklular", s. 333-336; Farooqi, "Delhi Sultanlığı", s. 130-132; Koç, *Delhi Türk Sultanlığında Tuğluklular*, s. 316.

geçerek Hindistan'a girmiştir. Timur, Delhi başta olmak üzere yolu üzerindeki bütün toprakları yağmalamış, büyük bir ganimet ele geçirerek M. 1399'da Türkistan'a dönmüştür. Bu arada Jaunpûr/Cavnûr¹¹¹ (M. 1394), Mâlvâ (M. 1401) ve Gucerât (M. 1407) valileri bağımsızlıklarını ilân ederek yeni hanedanlıklar kurmuşlardır. Timur'un bölgeden çekilmesinden sonra, son Tuğluk sultanı Nâsireddin Mahmûd yeniden hükümdar unvanını almıştır. Fakat yönetimin asıl sahibi önce Mallû İkbâl, sonra da Devlet Hân Lûdî olmuştur. Mahmûd'un M. 1413 yılındaki ölümüyle Tuğluklular hanedanı resmen son bulmuştur. Ancak Devlet Han Lûdî onun adına Delhi ve çevresini M. 1414 yılına kadar yönetmeye devam etmiştir. M. 1414 yılında Mûltan Valisi Hızır Han şehri zapt ederek iktidarı ele geçirmesi ile de Delhi Sultanlığında Seyyidler hanedanı (1414-1451) devri başlamıştır¹¹².

Dönemin tarihçisi Yahyâ Sirhindî'ye göre Mûltanlı Sühreverdî Şeyhi Seyyid Celâleddin Hüseyin el-Buhârî'nin Hızır Han'ın babası Melik Süleyman'ın Seyyid olduğunu ima etmesi ve Hızır Han'ın da bir seyyidin mânevî özelliklerine sahip olduğu iddiası ile hânedan mensuplarının kendilerini *Seyyidler* diye tanıttığını söyler. Ancak bu bilgi diğer çağdaş kaynaklarca teyit edilememiştir. Bu yüzden bu bilgi şüpheyle karşılanmalıdır¹¹³. Seyyid Hızır Han (1414-1421) Sultan Muhammed Tuğluk tarafından Mûltan Valiliği'ne tayin edilmiş fakat daha sonra çıkan anlaşmazlık yüzünden M. 1395-96 yılında görevinden azledilmiştir. Timur'un Hindistan seferi sırasında Hızır Han'ın ona destek vermesi üzerine Timur Lahor, Dipalpûr ve Mûltan'ın idaresini kendisine bırakmıştır. Acodhan, Sirhind, Mîvât, Delhi ve Düâb'da birkaç çatışmadan sonra Sîrî Hisarı'nda Devlet Han Lûdî'yi mağlup ederek *Rayât Ali* unvanıyla Delhi tahtına çıkmıştır. Timurlular'a bağlı kalması sebebiyle bu unvanla yetinmiş ve Saltanat âlemlerinden hutbeyi önceleri Emir Timur, onun vefatından sonra ise Mirza Şahruh adına okutmuştur. Aynı şekilde sikkeyi de onlar adına kestirmiştir. Timur'dan sonra Hindistan'daki kargaşa ve karışıklık, Seyyidler zamanında da devam etmiş ortalık bir türlü sükûnete kavuşmamıştır. Arka arkaya gelen dört Seyyid hanedanı sultanlarından Seyyid Hızır Han, Mübârek Şah, Muhammed Şah ve Alâeddin Âlem Şah, civardaki bağımsız olan valilerle ve kabilelerle sürekli otorite savaşı içinde bulunmuşlardır. Bu

¹¹¹ Sultan Fîrûz Şah Tuğluk tarafından M. 1359 yılında Ganj nehrinin sağ kıyısında kurulan, Hindistan'ın Uttar Pradeş eyaletindeki tarihî bir şehirdir.

¹¹² Merçil, *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, s. 299; Kortel, *Delhi Türk Sultanlığı'nda Teşkilat*, s. 13; a.y., "Tuğluklular", s. 333-336; Farooqi, "Delhi Sultanlığı", s. 130-132.

¹¹³ S. Haluk Kortel, "Seyyidler", *DİA*, C. 37, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2009, s. 77-78.

yüzden Seyyid hanedanı Delhi Sultanlığı tarihinde etkin bir rol oynadıkları söylenemez. Son Seyyid Sultanı Alâeddin Âlem Şah, Jaunpûr Sultanlığının baskısı ve diğer bölgelerden gelen tehditler karşısında M. 1447'de Delhi'den ayrılıp Bedâûn'u başşehir yapmaya karar vermiş ve oraya yerleşmiştir. Delhi'de ise veziri Hamîd Han'ı bırakmıştır. Ancak Hamîd Han, Sirhind Valisi Behlül Lûdî'yi Delhi'yi işgal etmesi için davet etmiştir. Behlül Lûdî Delhi'yi zapt edince Sultan Alâeddin tahttan feragat etmiş, böylece Delhi Sultanlığında Lûdîler hanedanı devri başlamıştır (1451)¹¹⁴.

1.2. Lûdî Hanedanının Nesebi

Lûdî Hanedanı'nın kurucusu Behlül Lûdî, Afganların Galzay Kabilesi'nin Sahu Hayl koluna mensuptur¹¹⁵. Galzay Kabilesi, yerli İran halkı ile karışarak Afganlaşmış Halaç Türkleridir¹¹⁶. Bunların ne zaman Afganlaştıkları tam olarak bilinmemektedir. Ancak Yusuf Hikmet Bayur, 13. yüzyılın ilk yarısından 14. yüzyılın son yarısına kadar devam eden Moğol-Çağatay Devleti ile Delhi Türk Sultanlığı arasındaki mücadele esnasında, sahipsiz kalan Kâbil ve Kandehar bölgesinde yaşayan birçok Türk boyunun bu iki büyük devletin baskısı altında sıkışıp kaldığını ve zamanla Afganlaştıklarını ileri sürmektedir¹¹⁷. Afgan adı, ilk olarak 10 ve 11. yüzyılda yazılmış olan El-Utbî'nin *Tarih-i Yemînî* adlı eserinde geçmiştir¹¹⁸. Utbî, Gazneli Sebüktegin'in Lâmgân ve Peşâver arasındaki toprakları hâkimiyet alanına katmasından sonra bu bölgede oturan Halaç Türkleri ve Afganlar'ın kendisine katıldığını nakletmiştir¹¹⁹. Bayur, *Tabakat-ı Nasırî*'de 13. yüzyılda adları Gilcaî, Galzaî, Ghalzai ve Khalci gibi birkaç farklı biçimde okunan Afgan kabilesinin, kendilerini Türk aslından bildikleri, bugün oturdukları Kâbil ve Kandehar bölgesinde bir zamanlar Halaç Türklerinin oturdukları naklettiği belirtilmiştir¹²⁰. Bazı Avrupa tarihçileri, Galzayların Afganlaşmış eski Halaçlar

¹¹⁴ Kortel, "Seyyidler", s. 77-78; Farooqi, "Delhi Sultanlığı", s. 130-132; Koç, *Delhi Türk Sultanlığında Tuğluklular*, s. 309-310.

¹¹⁵ Konukçu, "Hindistan'daki Türk Devletleri", s. 448; İqtidar Hüseyin Sıddiqui, "Lûdîler", ", *DİA*, C. 27, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2003, s. 217-218.

¹¹⁶ Emel Esin, "Butan-ı Halaç (M. VII.-X. Yüzyıllarda Halaç Kültürünün Sanat Eserlerinde Akisleri)." *Türkiyat Mecmuası*, S. 17, (1972), s. 59.

¹¹⁷ Bayur, *Hindistan Tarihi*, s. 7.

¹¹⁸ Ömer Filiz, *Tarihü'l Ütbî'nin Tercüme ve Değerlendirilmesi*, (Gaziantep Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gaziantep, 2019, s. 45.

¹¹⁹ Ömer Filiz, *Tarihü'l Ütbî*, s. 45; Bayur, *Hindistan Tarihi*, s. 5.

¹²⁰ Bayur, *Hindistan Tarihi*, s. 5.

olduğunu kabul ederken, bazıları ise bunu reddetmiştir. Sir Wolseley Haig, onları saf Afganlar olarak görmüyor ve şöyle diyor:

“Lûdîler, kökenleri itibariyle Kalaç veya Gilcaî Türkleri'dir; fakat Afganistan'da o kadar uzun zamandan beri sakindirler ki 15'inci yüzyılda onlara Afgan demek doğru olur” demektir¹²¹.

Genelde Afganların ve özelde Lûdîlerin kökeni Bellew, Longworth Dames, Olaf Caroe, Raverty ve diğerleri tarafından uzun uzadıya tartışılmıştır. Longworth Dames, Lûdîler'i Galzaylar'dan ayrı ancak onlarla yakından müttefik olarak görmektedir¹²². Bellew ise Afganların İbrani veya İsrail kökenli olduğunu savunmaktadır¹²³. Afganların soyunun İsrailoğullarına dayandığı iddiasına ilk olarak Bâbü Şahı Cihangir'in (1605-1627) vakanüvisliğini yapan Ni'metullah'nın *Mahzen-i Afgani*'sinde rastlanmaktadır. Ni'metullah, bir İran elçisinin Afganların kökeninin iblislere dayandığı hikâyesinden rahatsız olan Hân-ı Cihân Lûdî'nin Afganların ataları hakkında kişisel araştırmalar yapmak için derhal temsilcilerini Afganistan'a gönderdiğini nakleder. Bu şekilde sözlü olarak toplanan bilgiler, Ni'metullah tarafından hazırlanan ayrıntılı soy kütüklerinin temelini oluşturmuştur¹²⁴. Bellew, Ni'metullah'ın naklettiği bu bilgilere ek olarak, Afganların geleneklerine olan bağlılıklarını ve İsraililerle fizyonomik özellikleri arasındaki benzerliğe vurgu yaparak desteklemiştir¹²⁵.

Longworth Dames, bu iddiaların çoğunu reddederek, teorinin tarihsel gerçeklikten uzak olduğunu savunmuştur. Ayrıca fiziksel olarak, Afgan ırkının doğu kabilelerine, özellikle de Türk-İran tipine benzediğini belirtmiştir. *Mahzen-i Afgani* 'yi İngilizce'ye çeviren Bernhard Dorn, James W. Spain ve Olaf Caroe gibi uzmanların çalışmalarında bu teori *rasyonel kanıtlara dayanmayan* bir iddia olarak görülmüştür. Caroe, bu iddiaların hiçbir İbranice ve Arapça belgede yer almamasına dikkat çekerek bunların sonradan uydurulan hikâyeler olduğunu savunmuştur¹²⁶.

¹²¹ Haig, “The Lodi Dynasty”, s. 224.

¹²² Pandey, *The First Afghan Empire*, s. 30.

¹²³ Henry W. Bellew, *Journal or A Political Mission to Afghanistan, in 1857*, Smith, Elder and Company, London, 1862, s. 46-77.

¹²⁴ Roy, *Niamatullah's History of the Afghans*, s. 1-25; Azmi Özcan, "Ni'metullah b. Habîbullah" ", *DİA*, C. 33, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2007, s. 131; Hameed Ud-Din, “Historians of Afghan Rule in India”, *Journal of the American Oriental Society*, 82(1), 1962, s. 46.

¹²⁵ Pandey, *The First Afghan Empire*, s. 30-32.

¹²⁶ Pandey, *The First Afghan Empire*, s. 30-32; Erden, Gökhan, Ulaş Töre Sivrioğlu, "Peştunların Kökeni: Bene İsrail Teorisi/Etnolojik, Tarihi, Dilbilimsel Ve Genetik Kaynakların Işığında Bir Tartışma." *İsrailiyat*, S. 5, (2019), s. 28-32.

Tüm bu tartışmalardan sonra genel olarak kabul edilen görüş; Türk soyuna mensup olan Halaçların, bir kısmının Afgan toprakları olan Gazne, Belh, Tohâristan ve Bust'ta göç ettiği ve yavaş yavaş Galzaylara dönüştükleridir. Galzaylarla akraba olan Surlar, Niyaziler ve Nuhanîler/Luhanîler/Nu'manîler, de damarlarında Tacik veya Türk kanı bulunan diğer Afgan kabilelerdir¹²⁷.

1.3. Afganların Hindistan'daki Varlığı

Afganlar ile ilgili bilgi veren ilk kaynağın Utbî'nin *Tarihi Yemîni*'si olduğu daha önce belirtilmişti. Utbî, Gazneli Sebüktegin ve Caypâl arasında yapılan savaştan sonra Halaç Türkleri ve Afganların o tarihten sonra kendisine katıldığını nakletmiştir. Aynı şekilde Utbî'ye göre, Afganların asi fakat savaşçı karakterleri, Gazneli Mahmud'un dikkatini çekmiş ve onları hizmetine almıştır¹²⁸. Iqbal Hüseyin ise, Esterâbâdî'nin bu savaştan sonra birçok önemli Afgan'ın idam edildiğini ve bazılarının esir olarak Kâbil'e götürüldüğünü anlattığını belirtir. Mahmud 'un halefleri de bazen onlara boyun eğdirmek için topraklarını yağmalamış ve harap etmiş, bazen de taşan enerjilerine bir çıkış bulmak için onları askerler olarak işe almışlardır¹²⁹. Gurlu hâkimiyeti sırasında da Afganlar sadece asi ve isyancılar olarak belirtilmiştir. Gurlu Sultanı Muizzüddîn Muhammed ve Ecmîr Racası Pritvi (Pithora) arasındaki tarihi savaşta (1. ve 2. Tarain), Afganlar her iki tarafta da yer almıştır. Bu aynı zaman da onların henüz tamamen İslamiyet'e geçemediklerini göstermektedir¹³⁰.

Delhi Sultanlığının kurulması ve Moğolların M. 1221-22'de Afganistan'ı işgal etmesi, Afganların Hindistan'a göç etmesine neden olmuştur. Cesaretleri ve karakterleri nedeniyle, Afganlar daha çok sınır bölgelerinde asker olarak hizmet etmişlerdir. Hindistan'da Afgan birliklerinin kullanımına ilişkin ilk çağdaş referans Minhâc-ı Sirâc'ın *Tabakat-i Nâsiri*'sinde yer almıştır. Bu göre M. 1260 yılında Uluğ Han (gelecekteki Balaban) Mevatîler'e karşı yürüdüğünde, 3 bin Afgan askerini istihdam

¹²⁷ Bayur, *Hindistan Tarihi*, s. 471; Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 297; Pandey, *The First Afghan Empire*, s. 37.

¹²⁸ Filiz, *Tarihü'l Utbi'nin Tercümesi*, s. 34.

¹²⁹ Iqbal Hüseyin, "Afghan Immigration into India-A Case Study of Some Afghan Families, 16th-19th Centuries." *Proceedings of the Indian History Congress*, C. 55, 1994, s. 237; ay., "Sectional President's Address: The Sociological History of an Immigrant Community: The Afghans in Medieval India", *Proceedings of the Indian History Congress*, C. 67, 2006, s. 209.

¹³⁰ Pandey, *The First Afghan Empire*, s. 38.

ettirmiştir. Bereni’de Sultan Balaban’ın Delhi çevresinde ve Celali, Kampil, Patiâlî, Bhojpur, Afganpur vb. yerlerde kurulan askeri karakollara Afganların yerleştirildiğini nakletmiştir¹³¹. Afganların bu dönemde kazandıkları önem, gelecekte güçlerinin büyümesi için onlara önemli ölçüde yardımcı olmuştur. Sultan Balaban’ın Afganları askere alma politikası kendisinden sonraki yöneticiler tarafından da takip edilmiştir. Alâeddin’ Halacî’nin soyluları arasında, Halacî ve Tuğluk dönemlerinde önemli bir rol oynayan İhtiyaruddin Yal Afgan ve Melik Mah (Mih) Afgan vardı. Sultan Muhammed Tuğluk döneminde Afganlar yönetici sınıfın yani *Emirân-ı Sadgân’ın*¹³² önemli bir unsuruydu ve ona karşı düzenlenen isyanlarda göze çarpan bir rol oynamışlardır. Melik Şâhu Afgan, Mültan’da yaşanan kıtlığa rağmen Sultan Muhammed Tuğluk’un vergileri arttırmasına isyan etmiş fakat bu isyanı bastırılmıştır. Bu isyandan sonra Sultan Muhammed Tuğluk’un ülke içindeki tüm Afganların yakalanmasına yönelik fermanı, Gucerât’daki Kadı Celal (Celâleddîn) Afgan ve Melik Mah Afgan’ın ayaklanmasına neden olmuştur. Hatta Melik Mah Afgan, Devletâbâd’da Sultan Nasiruddin unvanıyla bağımsızlığını ilan etmiş, ancak Hasan Kanku, Dekken’ de daha büyük bir güç olarak ortaya çıktığında, gönüllü olarak konumundan feragat etmiştir. Hasan Kanku’nun liderlik ettiği bu isyan neticesinde, Dekken’de Behmenîler hanedanının temelleri atılmıştır. Afgan isyanları, sadece kuzeyde değil, Gucerât ve Dekken gibi uzak bölgelerde de görülmesi onların hatırı sayılır bir güç elde ettiklerini göstermektedir¹³³.

Afganların Emirân-ı Sadgân’ın önemli bir unsurunu oluşturduğu ve onlara güçlerini pekiştirme fırsatı sağlayan şeyin bu idari birimin kontrolü olduğu anlaşılmaktadır. 14. yüzyılın ikincisi yarısında çok sayıda Afgan Zamindar’ın¹³⁴ ortaya çıkışı, aslında, Emirân-ı Sadgân olarak sahip oldukları konum sayesinde mümkün olmuştur. Afganların Hindistan’da daha fazla güç sahibi olmasına neden olan bir diğer olay da Sultan Fîrûz Şah Tuğluk’un, tüm atamaları kalıtsal hale getirmesidir. Sultan Fîrûz Şah döneminde, M. 1379’da Bihâr’a vali olarak atanan Melik Bir Afgan’ın ölümünden sonra yerine oğlu Davud Han tayin edilmiştir. Aynı şekilde Muhammed Şah

¹³¹ Hüseyin, “Afghan Immigration”, s. 210; a.y., “The Sociological History”, s. 238.

¹³² Vergi memurları ve tahsildârlara verilen isimdir. Her yüz köyün gruplar halinde vergilerini toplayarak, bu işin sorumluluğunu taşıyan kişilerdir.

¹³³ Khaliq Ahmad Nizami, “The Lodis (1451-1526)”, s. 667-668; Koç, *Delhi Türk Sultanlığında Tuğluklular*, s. 138.

¹³⁴ Delhi Sultanlığı sınırları içinde yahut dışında “Hindu hâkim ve idareci” anlamında kullanılan zemindar, 14. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Kuzey Hindistan’da toprak üzerinde geniş ve ayrıcalıklı haklara sahip kişileri ifade etmek için kullanılmıştır.

Afgan'ın vefatından sonra oğulları Sirbali Han ve Mahmud Han babalarının iktasını almışlardır. Bu durum Afganların Hindistan'daki konumlarını daha kalıcı hale getirmiştir. Daha sonraki Tuğluk dönemlerinde Afganlar, farklı alanlarda önemli görevlere ve makamlara getirilmişlerdir. M. 1405'te Devlet Han Lûdî, Miyan-i Düâb'ın fevcdârı¹³⁵ olarak atanmış ve son Tuğluk Sultanı Nasıreddin Mahmûd'un ölümünden sonra da kendisini Sultan olarak adlandırmasa da Delhi'de tahta çıkmıştır. Devlet Han Lûdî, Delhi'de üstün güç elde eden belki de ilk Afgan olmuştur. Aynı şekilde Tuğluklular döneminde Melik Esed Han Lûdî, Sambhal şık (şikk)¹³⁶ını şıkdâr¹³⁷ olarak atanmıştır. Seyyid hükümdarları zamanında da çok sayıda önemli vilayet Afganların kontrolü altındaydı. M. 1417'de Hızır Han, Sirhind Valiliği'ne Melik Şah Behram Lûdî'yi atamıştır. Mültan'ın sorumluluğu Melik Süleyman Lûdî'ye, Sambhal'i Melik Allahdad Lûdî'ye onun ölümünden sonra da kardeşi Derya Han Lûdî'ye, Rapri'yi ise Hüseyin Han Afgan ve oğlu Kutub Han Afgan'a bırakılmıştır¹³⁸.

1.4. Lûdîlerin Hindistan'daki Yükselişleri

Lûdî Kabilesi'nden olan birçok Afgan, Hindistan'a daha çok ticaret maksadıyla gelmişlerdir. Lûdîlerin atası kabul edilen Melikşah (Şahû) Lûdî'nin M. 1341'de Mültan'a geldiği ve ayaklanarak buraya hâkim olduğu görülmektedir. M. 1398'de Melik Hızır Lûdî ve 14. yüzyılın son çeyreğinde de Melik Behram Lûdî'nin Mültan'a geldiği bilinmektedir¹³⁹.

Melik Behram, bir savaşçı-tüccar olarak ara sıra ticaret için kardeşleri Melik Mahmud ve Melik Mevci ile birlikte Balot'tan Mültan'a gelmiştir. Melik Behram, ağabeyi ile arası iyi olmadığı ve memleketine geri dönmek istemediği için buraya yerleşmeye karar vermiştir. Moğol akınlarını önlemek için Sultan Fîrûz Şah Tuğluk tarafından Mültan'a vali olarak atanan Nasîrûlmülk Melik Merdan Devlet'in hizmetine girmiştir. Melik Behram'ın, zamanla Mültan'da hem kendi kabilesinden hem de paralı

¹³⁵ Delhi Türk Sultanlığı döneminde yolları kontrol etmek için stratejik noktalarda kurulmuş kalelerde görev yapan "kûtvâl"ler daha sonraları fevcdâr olarak adlandırılmıştır. Fevcdârlar fevkalâde hallerde sivil yetkililerle iş birliği yapan bugünkü olağan üstü bölge kumandanlarına benzer şekilde görev yapmaktaydılar.

¹³⁶ Delhi Türk Sultanlığında eyaletler "şık (şikk)" adı verilen bir alt bölüme ayrılmıştır.

¹³⁷ Şıkların idaresinden sorumlu kişilere şıkdâr adı verilmiştir.

¹³⁸ Koç, *Delhi Türk Sultanlığında Tuğluklular*, s. 323-329; Pandey, *The First Afghan Empire*, s. 38-39; Nizami, "The Lodis (1451-1526)", s. 668.

¹³⁹ Pandey, *The First Afghan Empire*, s. 40; Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 2-3.

Afgan askerlerinden oluşan bir birliğin şefi olduğu görülmektedir. Ölümünden sonra beş oğlunun tamamı; Melik Sultan Şah, Melik Kala, Melik Fîrûz, Melik Muhammed ve Melik Hoca da Mülta'n'da kalmaya devam etmişlerdir. Bu arada Mülta'n Valiliği peş peşe birkaç el değiştirmiş, Melik Merdan'ın ölümünden sonra oğlu Melik Sultan Şah Mülta'n Valisi olarak babasının yerine geçmiştir. Kısa bir süre sonra ölümü üzerine, Melik Merdan'ın evlatlık oğlu Melik Süleyman Mülta'n'a vali olmuştur. Melik Süleyman, Seyyid hanedanlığının kurucusu Hızır Han'ın babasıdır. Hızır Han babasının ölümünden sonra Fîrûz Şah Tuğluk'un emriyle Mülta'n'ın valisi olmuştur. Tuğluklular'ın son döneminde yaşanan bir anlaşmazlık yüzünden M. 1395-96'da bu görevinden azledilmiştir. Fakat Timur tarafından Mülta'n, Pencap, Dipalpûr ve Sind eyaletlerinin idaresi kendisine verilmiştir. Tüm bunlar yaşanırken babasının yerine Afgan paralı askerlerinin şefi olan Melik Behram'ın oğlu Sultan Şah Lûdî de Hızır Han'ın hizmetine girmiştir. M. 1405 yılında Sultan Mahmud Tuğluk'un veziri ve Delhi'nin fiili hükümdarı olan Mallu İkbâl Han Mülta'n üzerine yürümüştür. Hızır Han, içlerinde Sultan Şah Lûdî'nin de bulunduğu büyük bir orduyla kendisine karşı çıkmıştır. İkbâl Han mücadelenin hemen başında, yenilerek, geri çekildiyse de Sultan Şah ve diğerleri tarafından takip edilip yakalanmış ve idam edilmiştir¹⁴⁰.

Hızır Han'ın Mallu İkbâl ile çatışması vesilesiyle Melik Sultan Şah savaş alanında büyük bir cesaret göstermiş ve hizmetlerinin takdiri olarak kendisine İslam Han unvanı ve Sirhind Valiliği verilmiştir. Bu olaydan sonra İslam Han, yavaş yavaş askeri kaynaklarını ve gücünü arttırmış ve çoğu kendi kabilesinden olan on iki bin Afgan'ın şefi olmuştur. *Tarih-i Mübarekşahi*'de, Sultan Mübarek Şah Seyyid'in saltanatı sırasında da kendini gösterdiği sayısız savaş ve sefere çıktığı, sahip olduğu liyakat ve Seyyidlere olan yılmaz sadakatının ödülü olarak pek çok unvanla onurlandırıldığı nakledilmiştir. Mübarek Şah döneminde, *Melikü'l-Şark, Hân-ı A'zam ve Meclis-i Ali* olarak anılmıştır. Onunla birlikte yaşayan erkek kardeşleri de atamalar ve terfiler almışlardır. Amcasının kızıyla evlenen kardeşi Melik Kala'ya Daurala'ya iktâsı verilmiştir. Ancak onun yönetici olarak sorumluluğunu yerine getirip getirmediği bilinmemektedir. Melik Kala, Delhi Lûdî Sultanlığının kurucusu Behlül Lûdî'nin babasıdır. Kendisi Niyazi Afganlarıyla savaşırken öldüğü için Behlül'ü amcası İslam Han büyütüştür. Amcasının ölümünden

¹⁴⁰ Pandey, *The First Afghan Empire*, s. 40; Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 2-3; Nizami, "The Lodis", s. 668; Siddiqui, "Lûdîler", s. 217; Yılmaz Öztuna, *Devletler ve Hanedanlar (İslam Devletleri)*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2005, s. 843.

sonra Sirhind Valiliği'ne Behlül atanmıştır. Behlül Lûdi'nin sultanlığa uzanan yolculuğu da bu tarihten sonra bařlamıřtır¹⁴¹.

¹⁴¹ Pandey, *The First Afghan Empire*, s. 40-42; Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 3; Ahmad Sirhindi, "Târikh-i Mubârak Shâhi", s. 64-72.

2. LÛDÎ HANEDANLIĞININ YÛKSELİŞ ve ÇÖKÜŞ DEVRİ

2.1. Sultan Behlül Lûdî (1451-1489)

Behlül Lûdî M. 1451 yılında Delhi Türk Sultanlığı tahtına çıkarak, Lûdî Hanedanlığını kurmuştur. Tuğluklular döneminde Delhi'de bozulan siyasi düzeni yeniden tesis etmiş ve devletin eski ihtişamına kavuşması için yoğun çaba göstermiştir.

2.1.1. Behlül Lûdî'nin Çocukluğu ve Gençliği

Behlül Lûdî hem annesi hem de babasını erken yaşta kaybetmiştir. Annesi, M. 1411 yılında Mültan'dayken yaşadığı evin çatısının çökmesi sonucu ölmüştür. Kaza sırasında doğuma yakın bir hamilelik sürecinde içerisinde olduğundan, rahmi kesilerek açılmış ve çocuk mucizevi bir şekilde canlı bulunmuştur. Böyle trajik ama mucizevi koşullar altında doğan bu bebeğe Behlül adı verilmiştir. Kısa bir süre sonra, babası Melik Kala'da Niyazi Afganlarıyla yaşanan bir çatışmada ölmüştür. Böylece yetim ve öksüz kalan Behlül'e, Sirhind'de bulunan amcası Melik Sultan Şah Lûdî (İslam Han) sahip çıkmıştır. Behlül'ün çocukluğunda daha çok *Ballu* (Bellü) olarak adlandırıldığı görülmektedir. İslam Han çocuğa büyük bir sevgi ve şefkat beslemiş hatta oğlu olarak görüp özenle yetiştirmiştir. Rızkullâh Müştâkî, bu ilgi ve sevgiyi ifade eden bir hikâye nakletmektedir. Behlül'ün yedi yaşlarında oyun esnasında amcasının seccadesine kaçan bir topu almak için seccadesine bastığı, evde çalışanlardan birinin bunun için onu azarladığını anlatır. Bunu gören amcasının olaya müdahale ettiği ve ondan çocuğu azarlamamasını, çünkü gelecekte onun önemli mevkilere geleceğini ve ailesine itibar kazandıracağını söylediğini nakletmiştir. İslam Han, ileriki yıllarda Behlül'deki cesaret ve yeteneği fark ederek onu kızı Şems Hatun'la evlendirmiştir¹⁴².

Abdullah ve Rızkullâh Müştâkî, Behlül'ün gençlik yıllarında amcasıyla birlikte at ticareti yaptığını hatta Seyyid Sultanı Muhammed Şah'a getirdiği atlara karşılık Lahor Vilayeti'ni istediğini nakletmiştir¹⁴³. Fakat bu konuyla Nizâmeddin Herevî, Esterâbâdî ve Ni'metullah tarafından doğrulanmamıştır. Üstelik bu ifade kategorik olarak da

¹⁴² Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 4-5; Rızqullah Mushtaqui, *Waqi'at-e-Mushtaqui*, s. 1; Nizami, "The Lodis", s. 668; Pandey, *The First Afghan Empire*, s. 41.

¹⁴³ Abdullah, "Tarikh-i Dâudi", s. 434; Rızqullah Mushtaqui, *Waqi'at-e-Mushtaqui*, s. 2.

yanlıştır. Zira Lahor'un idaresi, M. 1433'de Melik İlahdad Kala Lûdî'ye, ardından Melik İskender Tuhfe'ye verilmek suretiyle, Delhi'nin kontrolünde kalmıştır. Behlül muhtemelen amcasının izinden giderek o günlerde oldukça kazançlı olan askerlik işiyle uğraşmıştır¹⁴⁴.

Behlül'ün gençlik yıllarına dair küçük farklılıklar olmasına rağmen, hemen hemen tüm yazarların bahsettiği bir başka olay da, bir derviş ile olan görüşmesidir. Behlül'ün iki yakın arkadaşı ile özel bir iş için Sâmâne'ye gittiği ve orada bulunan dervişle görüştikleri anlatılır. Görüşme esnasında dervişin Delhi Sultanlığını 2.000 tenge karşılığında satacağını, içlerinden hangisinin bunu istediğini sorduğu belirtilir. Behlül'ün de ona sahip olduğu tüm parayı verdiği, bunun üzerine dervişin hediye kabul ettiği ve onun sultanlık makamına yükseleceğini müjdelediği anlatılır. Bu olayın Behlül üzerinde büyük bir etki yarattığı ve sultanlık makamı için hırsını tetiklediği anlaşılmaktadır¹⁴⁵.

2.1.2. Behlül Lûdî'nin Delhi Tahtına Çıkması

İslam Han ölümünden bir süre önce, Kutub Han adında oldukça yetenekli bir oğlu olmasına rağmen, halefi olarak Behlül'ü seçmiştir (M.1431). Nizâmeddin Herevî, Ni'metullah, Abdullah ve Yâdgâr, Kutub Han adında sadece bir oğuldan bahsetmişlerdir. İslam Han'ın başka çocukları varsa da bu seçimi kabul etmeyip meydan okuyan ve Sirhind Vilayeti'ni kendine isteyen tek kişi Kutub Han olmuştur. Esterâbâdî, İslam Han'ın ölümünden sonra Afganlar'ın üç gruba ayrılmıştır; birinci grup İslam Han'ın vasiyetine dayanarak Behlül'ü, ikinci grup İslam Han'ın kardeşi Melik Fîrûz'u, üçüncü grup da İslam Han'ın oğlu Kutub Han'ı desteklemiştir¹⁴⁶.

Behlül, bazı vaatlerle amcası Melik Fîrûz'u kendi tarafına çekmeyi başarmıştır. Kutub Han, amcasının Behlül tarafına geçmesiyle Delhi'ye gitmiş, Seyyid Sultanı Muhammed Şah'a vilâyetin kendi hakkı olduğunu ileri sürerek kendisine yardım etmesini istemiştir. Üstelik Sirhind'de çok sayıda Afgan'ın toplandığını, bunların ileride

¹⁴⁴ Roy, *Niamatullah's History of the Afghans*, s.1-29; Nizamuddin Ahmad, *The Tabaqat-i-Akbari*, s. 1-460; Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 5.

¹⁴⁵ Rızqullah Mushtaqui, *Waqi'at-e-Mushtaqui*, s. 1-2; Roy, *Niamatullah's History of the Afghans*, s.26-27; ¹⁴⁵ Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 5; Esterâbâdî, *Târîh-i Firişte*, s. 547-548; Pandey, *The First Afghan Empire*, s. 43.

¹⁴⁶ Esterâbâdî, *Târîh-i Firişte*, s. 445-446; Pandey, *The First Afghan Empire*, s. 44.

sultanlıkta karışıklık ve kargaşa yaratabileceğini söylemiştir. Büyük ihtimalle sultan'a, sultanlık çıkarlarına sadık kalacağını ve Afganları kontrol altında tutacağını da belirtmiş olmalıdır. İslam Han'ın Behlül'ü halefi olarak tayin ederken Sultan'dan herhangi bir icazet almamış olması, vilayet valilerinin az çok özerk olduklarını ve yönetimin kalıtsal olma eğiliminde olduklarını göstermektedir. Bu da Sultan Fîrûz Tuğluk dönemindeki uygulamanın hâlâ devam ettiğine işaret etmektedir. Kutub Han'ın bu isteği, Sultan Muhammed'e kendi nüfuzunu tekrar kurmak için kaçırılmayacak bir fırsat sunmuştur¹⁴⁷. Sultan, Melik İskender Tuhfe'yi, Kutub Han ile birlikte büyük bir kuvvetle Behlül'e karşı göndermiştir. Sultan, Khokar'lı Casrat'a da Afganlara karşı savaşta işbirliği yapması yönünde bir ferman göndermiştir. Afganlar kendilerine karşı gelen orduyu öğrenir öğrenmez Sirhind'den ayrılmış ve Sivaliklerin eteklerine sığınmışlardır. Casrat ve Melik Tuhfe aradaki anlaşmazlığın konuşulup, giderilmesi için bir görüşme talebinde bulunmuşlardır. Afganlar onlardan can güvenliklerini garanti etmeleri karşılığında bunu kabul edeceklerini bildirmişlerdir. Kendilerine bu güvence verildiğinde Melik Fîrûz Lûdî, en büyük oğlu Şahin Han'ı ve yeğeni Melik Behlül'ü ailesiyle birlikte bırakarak Melik İskender Tuhfe ve Casrat ile görüşmeye gitmiştir. Fakat Kutub Han onları Melik Fîrûz Lûdî'yi gözaltına almaları için kışkırtmış ve tutuklatmıştır. Melik Fîrûz ile gelen birçok Afgan öldürülmüş ve geride kalan ailelerini de getirmek için bir ordu gönderilmiştir. Behlül, orduya karşı koyamayacağını anlayarak Sivalik Tepeleri'ne kaçmıştır. Casrath, Sirhind'i Melik İskender Tuhfe'ye emanet etmiş ve mahkûmları Delhi'ye göndermiştir¹⁴⁸.

Behlül'ün bu olaylardan sonra ticaret kervanlarının yolunu kesmeye başladığı ve ganimeti kendisine yandaş bulmak için dağıttı anlaşılmaktadır. Kısa sürede askeri gücünü arttırdığı, hatta Moğollardan da onun safına katılanlar olduğu söylenmektedir. Daha sonra Melik Fîrûz Delhi'den kaçıp Behlül'ün yanına gelmiş, Kutub Han ise yaptıklarından pişman olmuş ve Behlül'e katılmıştır. Yeterince güçlenen Behlül Sirhind'e yeniden dönmüştür¹⁴⁹. Bunu öğrenen Sultan Muhammed Şah, onu ezmek için Hacı Şudni' veya Şubhi Sadık lakaplı veziri Hüsam Han'ı emrinde bir kuvvet ile ona karşı göndermiştir. Kadhar (Sadhar)'da yapılan bir savaşta, Hüsam Han yenilmiştir.

¹⁴⁷ Bayur, *Hindistan Tarihi*, s. 471; Pandey, *The First Afghan Empire*, s. 45-46; Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 6.

¹⁴⁸ Esterâbâdî, *Târîh-i Firîşte*, s. 446-447; Pandey, *The First Afghan Empire*, s. 46-47; Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 6-7; Nizami, "The Lodis (1451-1526)", s. 669.

¹⁴⁹ Pandey, *The First Afghan Empire*, s. 47; Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 7.

Behlül'ün bu savaştan sonra gücü ve prestiji daha da artmış, Melik Fîrûz ve diğer akrabalarıyla birlikte Sirhind'den Pânîpet'e kadar bütün bölgeyi işgal etmiştir. Bununla birlikte, Sultan Muhammed'le ilişkilerinde büyük bir ihtiyatla hareket etmiştir. Kendisine sadakatini ve bağlılığını ifade eden çok kibar bir mektup göndermiştir. Mektubunda, Hüsam Han'ın kendisine karşı kişisel bir kin beslediği için saraya gelemeyeceğini, ancak Hüsam Han öldürülüp yerine vezir olarak Hamid Han geçirilirse kendisine hizmet etmeye hazır olduğunu bildirmiştir. Bilgelikten ve basiretten yoksun olan sultan tuzağa düşerek Hüsam Han'ı öldürmüştür. Ayrıca Behlül'ün, diğer ele geçirdiği tüm bölgeler de dâhil olmak üzere Sirhind Valiliği'ni onaylamıştır¹⁵⁰.

M. 1440 yılında Hisar-ı Firuze, Hânsî ve Nagor'u işgal eden Mâlvâ Sultanı Mahmud Halacî, Delhi uleması ve eşrafından aldığı davet üzerine Delhi'ye yürümüştür. Sultan Muhammed, emri altında 8 bin Afgan ve Moğol kuvveti olan Behlül'den yardım istemiştir. 20 bin kişilik sultanlık ordusunun başkomutanlığına getirilerek, Veliâht Âlem Şah ile birlikte Mâlvâ ordusuna karşı gönderilmiştir. Mâlvâ ordusu Delhi'nin 20 mil yakınında görüldüğünde, iki ordu karşı karşıya gelmiştir. Mahmud Halacî kuvvetlerinin komutasını şehzadeleri Gıyâseddin ve Kadir Han'a vermiştir. Yapılan savaşta ilk gün bir netice alınamamıştır. Ertesi gün Mahmud Halacî Mâlvâ'nın, Gucerât Sultanı Ahmed Şah tarafından işgal edildiğini öğrenmiştir. Bu haberi aldığı esnada yeteneğine güvenmeyen ve savaşın sonuçlarından endişe duyan Sultan Muhammed, Mahmud Halacî'nin memnuniyetle karşıladığı bir barış teklifinde bulunmuştur. Ancak bu durum kendisini göstermeye çalışan Behlül'ün hoşuna gitmemiştir. Bu yüzden ateşkesin sonuçlanmasından sonra geri çekilen Mâlvâ ordusunun peşine düşmüş, fillerden, hazineden ve savaş malzemelerinden oluşan büyük bir ganimeti ele geçirmiştir. Sultan Muhammed, Behlül'ün bu başarısından çok memnun kalarak onu oğlu olarak adlandırmış ve ona *Hân-ı Hânân* unvanını vermiştir¹⁵¹.

Muhammed Şah saltanatının son dönemlerinde, Delhi Sultanlığı'nın kendi toprakları üzerindeki otoritesi oldukça zayıflamıştır. Hatta işler öyle bir noktaya gelmişti ki Delhi'den 40 mil ötede mülkleri olan soylular sultana biat etmekten vazgeçmişlerdir.

¹⁵⁰ Esterâbâdî, *Târîh-i Firişte*, s. 447-448; Roy, *Niamatullah's History of the Afghans*, s.26-27; Nizamuddin Ahmad, *The Tabaqât- i-Akbarî*, s. 332-33; Nizami, "The Lodis (1451-1526)", s. 670; Pandey, *The First Afghan Empire*, s. 47-48; Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 8.

¹⁵¹ Esterâbâdî, *Târîh-i Firişte*, s. 448; Rızqullah Mushtaqui, *Waqi'at-e-Mushtaqui*, s. 2; Nizamuddin Ahmad, *The Tabaqât- i-Akbarî*, s. 327-328; Nizami, "The Lodis (1451-1526)", s. 670; Pandey, *The First Afghan Empire*, s. 50; Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 9; Kortel, "Seyyidler", s. 77-78; Farooqi, "Delhi Sultanlığı", s. 130-132.

Sultan Muhammed, M. 1441 yılında Behlül'ü Khokarlar'ın âsi lideri Casrat'ı cezalandırmakla görevlendirmiştir. Ancak Casrat, onunla anlaşmış ve Behlül'ü Delhi Sultanlığının başına geçmesi gerektiğine ikna etmeye çalışmıştır. Ni'metullah'ın ifade ettiği şekliyle, *aklına hükümdarlık şehveti yerleşmiştir*¹⁵². Sirhind'e döndükten sonra Behlül, sultanın izni olmadan Lahor, Dipalpûr, Sunam, Hisar-ı Firuze ve bir dizi iktâyı kendi yetki alanına katmıştır. Sultan Muhammed Şah buna karşı defalarca itirazlarda bulunmuşsa da, Hân-ı Hânân, altındaki emirleri tatmin etmek için daha geniş bir alana ihtiyaç duyduğunu belirtmiştir. Bir süre sonra da Delhi'ye yürümüş ve şehri kuşatmıştır. Fakat bu girişimi başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bu eyleminden sonra açıkça isyan ederek Sirhind'e *Sultan* unvanını almıştır. Ancak Delhi'yi ele geçirmeden adını hutbe'de okutmamış ve sikke kestirmemiştir. Bu arada Sultan Muhammed ölmüş ve yerine oğlu *Sultan Alâeddin* unvanıyla Âlem Şah geçmiştir¹⁵³.

Sultan Alâeddin, babasından bile daha tembel ve beceriksiz bir yönetim sergilemiştir. Tahta çıktığı vakit, Behlül dışında tüm soylular ona bağlılığını bildirmiş ama yönetimdeki zayıflığı anlaşılınca soyluların her biri bağımsız hareket etmeye başlamıştır. Bu durum Behlül'ün siyasi hırslarını gerçekleştirmesine önemli ölçüde katkı sağlamıştır. Gucerât, Mâlvâ, Dekken ve Bengal bölgeleri, Timur'un Hindistan'dan ayrılmasından kısa bir süre sonra bağımsızlıklarını ilan etmişlerdi. Mültan Eyaleti, sultanlık otoritesine karşı gelerek kendi başına bir hükümdar seçmişti. Ülkenin geri kalanı bağımsız şef ve soyluların elinde bulunmaktaydı. Mehrauli'den Ladu Sarai'ye (Delhi yakınlarında) kadar olan bölge, Ahmed Han Mevatî'nin yönetimindeydi, Sirhind, Lahor, Sâ mânê, Sunam, Hisar-ı Firuze ve Pânîpet'e kadar olan bölge Lûdîler'in denetimi altındaydı. Sambhal'dan Hoca Hızır geçidi'ne (Delhi yakınlarında) kadar olan ülke Derya Han Lûdî'nin kontrolündeydi. Kol, İsa Han Türk-beççe'nin, Rapri'de Hasan Han'ın oğlu Kutub Han'ın elindeydi. Bhongaon, Patiâlî ve Kampil, Raca Pratap'ın (Deo), Gevâliyâr, Dholpûr ve Bhadauriyas'ın da kendi Raca'ları vardı. Bayana da Davud Han Evhadi'nin yönetimindeydi. Sultan Alâeddin'in yetki alanı sadece Delhi ve çevresindeki birkaç köyle sınırlıydı. Bu soyluların çoğu aslında Behlül'ün taraftarlarıydı¹⁵⁴.

¹⁵² Roy, *Niamatullah's History of the Afghans*, s.29.

¹⁵³ Nizamuddin Ahmad, *The Tabaqât- i-Akbarî*, s. 328-230; Pandey, *The First Afghan Empire*, s. 50; Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 10-11; Nizami, "The Lodis (1451-1526)", s. 670-671.

¹⁵⁴ Pandey, *The First Afghan Empire*, s. 51; Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 11-12.

Behlül muhtemelen M. 1447 yılında bir ordu toplayarak, ikinci kez Delhi üzerine yürümüştür. Fakat kaleyi ele geçirmeyi başaramamış ve yine büyük bir hayal kırıklığıyla Sirhind'e dönmüştür. Dorn, Behlül'ün bu saldırısına, Kutub Han ve Raca Pratap'ın müdahale ettiğine atıfta bulunmuştur. Bu olaydan sonra Sultan Alâeddin, iki kayınbiraderini biri Delhi Kûtvâli¹⁵⁵, diğeri Emîr-i Kûhî¹⁵⁶ atayarak Delhi'den ayrılmıştır. Fakat çok geçmeden iki kayınbirader aralarında tartışmış ve biri öldürülmüştür. Hamid Han'ın kışkırtmasıyla Delhi halkı suçluyu öldürmeye kalkışmış, karışıklıktan faydalanan Hamid Han Delhi'nin tüm kontrolünü eline almıştır. Sultan Alâeddin tüm bunları öğrendiğinde, daha önce yardımını gördüğü Kutub Han, İsa Han ve Raca Pratap'a otoritesinin nasıl geri kazanabileceği hakkında danışmıştır. Bu aynı zaman da daha önce Dorn verdiği ifadenin doğruluğunu da desteklemektedir. Behlül'ün önerisiyle atanan Hamid Han'ın azledilip hapsedilmesi yönünde tavsiyelerde bulunmuşlardır. Ayrıca sultanın bunu gerçekleştirmesi karşılığında kendi yetki alanlarındaki iktâlardan kırk kadar pergeneyi¹⁵⁷ hassa topraklarına nakledecekleri konusunda sözler vermişlerdir. Babasının topraklarını yağmaladığı için Hamid Han'a karşı kin ve düşmanlığı olan Raca Pratap, sultanı Hamid Han'ı öldürmeye teşvik etmiştir. Ancak sultan harekete geçmeden Hamid Han bunu öğrenmiş ve kardeşlerinin yardımıyla hapishaneden kaçmayı başarmıştır. Hamid Han, Sultan'ın bu davranışına çok sinirlenerek, misilleme olarak sultanın haremine zorla girerek harem hanımlarını saraydan çıkartmış, mal ve mülklerine el koymuştur. Sultan Alâeddin ise bu hakarete sessiz kalarak, Bedâûn'da kalmaya devam etmiştir¹⁵⁸.

Hamid Han her anlamda kendini güvence altına almak için çareler aramaya başlamıştır. Hamid Han'ın aklındaki hükümdarlık unvanıyla yetinen ve onun adına yönetimde kendisine izin verecek bir kukla sultanı başa geçirmektir. Hamid Han'ın, Delhi'yi işgal etmesi için davet edeceği üç adayı vardı¹⁵⁹. Birincisi Jaunpûr Sultanı

¹⁵⁵ Delhi Türk Sultanlığında şehir veya kasabalardaki asayişten sorumlu askerî memurlara Kûtvâl denilmekteydi. Delhi Kûtvâli, başkent Delhi'nin asayiş ve güvenliğinden sorumlu en yetkili kişisidir. Yetkileri günümüzdeki emniyet genel müdürüne benzemektedir.

¹⁵⁶ Delhi Türk Sultanlığı döneminde tarım ve bahçe ile ilgili tüm işlerden sorumlu memura emîr-i kûhî denilmekteydi.

¹⁵⁷ Delhi Türk Sultanlığında eyaletlerin bir alt idari bölümü olan şıkları meydana getiren köy gruplarına pergene denilmekteydi.

¹⁵⁸ Esterâbâdî, *Târîh-i Firişte*, s. 449; Roy, *Niamatullah's History of the Afghans*, s.31; Nizami, "The Lodis (1451-1526)", s. 670-671; Pandey, *The First Afghan Empire*, s. 52-53; Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 9; Kortel, *Delhi Türk Sultanlığı'nda Teşkilat*, s. 251-254; Haig, "The Lodi Dynasty", s. 226.

¹⁵⁹ Abdullah ve Rızkullâh Müştâfî, Kiyâm Han adında başka bir kişiden bahsetmektedir fakat diğer dönem tarihçileri bu isimden söz etmemişlerdir. Abdullah, *Tarikh-i Dâudî*, s. 435; Rızqullah Mushtaqui, *Waqi'at-e-Mushtaqui*, s. 3.

Mahmud Şah, ikincisi Mâlvâ Sultanı Mahmud Halacî ve son adayı da Behlül Lûdî'ydi. Hamid Han, Sultan Alâeddin ile akrabalık ilişkisi olan Mahmud Şarkî'yi davet etmekte tereddüt etmiştir. Mâlvâ Sultanını da davet etmeyi akıllıca bulmamıştır, çünkü Mâlvâ Delhi'ye oldukça uzaktaydı. Üstelik bu iki hükümdar da son derece güçlü kişiliklerdi, Hamid Han'ın arzuladığı hâkimiyeti ona verecekleri şüphelidir. Bu yüzden Sirhind'de bulunan Behlül'ü davet etmiştir. Behlül mesafe olarak içlerinden Delhi'ye en yakın olan ve diğerlerine göre daha az baskın kişiydi. Behlül, tüm gücüyle Delhi'ye gelmiş ve Hamid Han ile anlaşma yaptıktan sonra şehri işgal etmiştir. Nizâmeddin Herevî'ye göre Delhi'nin işgalinden hemen sonra Behlül, *sultan* unvanını almıştır; ancak konumu itibari ile en iyi ihtimalle ordunun başkomutanıydı. Hamid Han ise mülkî idarede en yüksek otoriteyi elinde tutan kişiydi. Fakat bu ikinci bir pozisyonu kabul etmesine rağmen Behlül sürekli bir fırsat arayışına girmiştir. Bu amaçla Bedâûn'daki Sultan Alâeddin'e, asi Hamid'i cezalandırmak için Delhi'ye geldiğini iddia ederek bir mektup yazmıştır¹⁶⁰.

Behlül öncelikle Hamid Han'ın kendisine karşı olan gardını düşürmeye çalışmıştır. Bunun için de aradığı fırsatı kısa bir süre sonra elde etmiştir. Hamid Han bazı soylularıyla kutlama yapmak için davet etmiş ve Behlül'e de katılmasını iletmiştir. Behlül, bunu Hamid Han'ın zihninde Afgan takipçilerinin bir grup budala olduğu ve kendisine herhangi bir zarar veremeyecekleri izlenimini yaratmak için kullanmıştır. Behlül'ün isteğiyle davette Afganlar garip ve kaba davranmaya başlamışlardır. Behlül'ün planı işe yaramış, Hamid Han, Afganların bir dizi taşralı ahmaklar olduğunu ve onlardan hiçbir tehlikenin gelmeyeceğini düşünmeye başlamıştır. Behlül bu izlenimi yaratmayı başarır başarmaz, Hamid Han'ın evindeki güvenlik ve diğer düzenlemeleri gevşetmiştir. Bir gün Behlül'ün Hamid Han'ı, ziyaret ettiği bir vakit Afgan refakatçileri gardiyanlarla tartışmış ve zorla içeri girmek istemişlerdir. Olay Hamid Han'a bildirildiğinde, saraya kabul edilmelerini emretmiştir. Kısa bir süre sonra tüm salon Afganlarla dolmuş ve Hamid Han'ın tüm muhafızları etkisiz hale getirilmiştir. Behlül'ün kuzeni Kutub Han Lûdî elindeki zinciri Hamid Han'ın önüne koyarak şöyle söylemiştir: *Bir süre gözaltında kalmanız gerekiyor. Önceden tuzunuzu yemiştim bu*

¹⁶⁰ Bayur, *Hindistan Tarihi*, s. 472; Esterâbâdî, *Târîh-i Firişte*, s. 449; Rızqullah Mushtaqui, *Waqi'at-e-Mushtaqui*, s. 3; Roy, *Niamatullah's History of the Afghans*, s.31; Nizamuddin Ahmad, *The Tabaqât-i-Akbarî*, s. 332; Abdullah, *Tarikh-i Dâudî*, s. 435; Haig, "The Lodi Dynasty", s. 226; Nizami, "The Lodis (1451-1526)", s. 671; Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 15; Pandey, *The First Afghan Empire*, s. 54-55.

yüzden canınızı almaktan imtina ediyorum. Hamid Han tutuklanmış ve daha sonra kendisinden hiçbir şekilde bahsedilmemiştir¹⁶¹.

Böylece Delhi Sultanlığı Behlül'ün eline geçmiştir. Daha sonra muhtemelen yeni bir ordu toplamak için gittiği Dipalpûr'dan döndükten sonra, Bedâûn'daki Sultan Alâeddin'e konumunu diplomatik bir şekilde açıklayan bir mektup yazmıştır¹⁶². Mektubunda, *ben baban tarafından büyüüldüm, harap olan devletin işini senin vekilin olarak yoluna koymaya çalışacağım ve adını hutbeden çıkarmayacağım*. Sultan Alâeddin de artık Delhi'ye dönmeyeceğinin bilinceydi ve babası rahmetli sultanın, onu oğlu olarak adlandırdığını, kendisinin de onu ağabey olarak gördüğünü bu yüzden de onun lehine tahttan feragat ettiğini ve sadece Bedâûn ve çevresiyle yetineceğini yazmıştır. Behlül için bundan daha iyi bir cevap olamazdı ve bu şekilde gasp ettiği Delhi tahtı için yasal bir izin almıştır¹⁶³.

Behlül, H. 17 Rebiyülevvel 855/ M. 19 Nisan 1451 tarihinde müneccimler tarafından hayırlı sayılan bir saatte tahta çıkmış, *Ebü'l Muzaffer Sultan Behlül Şah Gazi*¹⁶⁴ unvanını alarak, para basmaya ve kendi adına hutbe okutmaya başlamıştır. Aynı zamanda Sultan Alâeddin'e verdiği sözü yerine getirerek, hutbede onun adını kendi adıyla anmaya devam etmiştir. Sultan Alâeddin'in M. 1478'deki ölümüne kadar onu Bedâûn ve çevresindeki sınırlı arazide rahatsız etmeden bırakmıştır¹⁶⁵.

Sultan Behlül tahta çıktığı zaman; Hoca Bayezid, Nizam Han (gelecekteki İskender Şah), Mübarek Han (Barbek/Barbey Şah olarak bilinir)¹⁶⁶, Âlem Han (daha sonra Sultan Alâeddin olarak bilinecektir.), Cemal Han, Miyan Yakup, Feth Han, Miyan Musa ve Celal Han adında dokuz oğlu vardı. *Tabakat-ı Ekberi'nin* yazarı ayrıca, hükümetinin çekirdeğini oluşturan Behlül'ün 34 soylu ve akrabasının da bir listesini vermektedir. Bu liste Hindistan'da bulunan, Lûdî, Nuhanî, Yusuf Heyl, Servânî, Mevatî,

¹⁶¹ Rızqullah Mushtaqui, *Waqi'at-e-Mushtaqui*, s. 4-5; Roy, *Niamatullah's History of the Afghans*, s. 31-33; Haig, "The Lodi Dynasty", s. 227; Nizami, "The Lodis (1451-1526)", s. 672; Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 16-17; Pandey, *The First Afghan Empire*, s. 55-56.

¹⁶² Esterâbâdî, Sultan Alâeddin ile yazışmasından önce ve sonra olmak üzere iki defa taç giyme töreni olduğu söylemektedir. Esterâbâdî, *Târîh-i Firişte*, s. 551.

¹⁶³ Roy, *Niamatullah's History of the Afghans*, s. 34; Nizami, "The Lodis (1451-1526)", s. 673; Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 17-18; Pandey, *The First Afghan Empire*, s. 57.

¹⁶⁴ Rızqullah Mushtaqui, *Waqi'at-e-Mushtaqui*, s. 5; Hameed-Ud-Din. "The Organization of Government Under the Lodî Sultans of India" *Zeitschrift Der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft*, 35(2), 1960, s. 332.

¹⁶⁵ Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 19; Pandey, *The First Afghan Empire*, s. 58.

¹⁶⁶ Nizâmeddîn Herevî, Mübarek Han ve Barbek Şah'ı iki farklı kişi sanıp yanlış zikretmiştir. Nizamuddin Ahmad, *The Tabaqât- i-Akbarî*, s. 337.

Cilvanî, Türk-beççe ve Fermulî gibi önemli Afgan kabilelerin üyelerinden oluşmaktadır. Üstelik Raca Pratap, Raca Kilan ve Raca Karan gibi Hinduları da içermektedir¹⁶⁷. Bu liste bize aynı zamanda Delhi Türk Sultanlığının artık bir “Afgan kabileler/oymaklar birliği” hüviyetine büründüğünü göstermektedir¹⁶⁸.

2.1.3. Sultan Behlül Lûdî'nin Tahta Çıktıktan Sonra Karşılaştığı İlk Sorunlar

Hamid Han'ın ihaneti ve Sultan Alâeddin'in olaylara tepkisizliği ve teslimiyeti bir anlamda, Behlül'ün uzun zamandır istediği ve arzuladığı şeyin gerçekleşmesini sağlamıştır. Ancak bu aynı zaman da Behlül'ün durumunu hiç olmadığı kadar tehlikeli bir hale getirmiştir. O şimdiye kadar yalnızca bir eyaletin yönetimiyle ilgilenmiş, bu yüzden endişeleri sınırlı ve yerel nitelikte olmuştur. Fakat şimdi kendisini tehlikeli bir hükümdara ya da kıskanç komşularına karşı savunmak için önlemler almak zorunda olduğu bir durumda bulmuştur. Üstelik yükseldiği Delhi tahtı da güllük gülistanlık olmaktan oldukça uzaktı. İncelik ve kararlılıkla üstesinden gelinmesi gereken bir dizi sorun mevcuttu. Atacağı herhangi bir yanlış adım veya yanlış hareket, onu kesin bir başarısızlığa sürükleyebilirdi. Ortaya çıkan yeni yönetici sınıfın karakteri ve yönetilen sınıfın durumu göz önünde bulundurularak, yeni yönetimin her ayrıntısının sağlam ve genel olarak kabul edilebilir temeller üzerine yerleştirilmesi gerekmektedir¹⁶⁹.

Kabile geleneklerine ve aşiret liderlerine sıkı sıkı bağlı olan Afganların bağımsızlık sevgileri, kendini beğenmişlikleri, disiplinsizlikleri ve pervasız cesaretleri, güçlü bir monarşinin oluşmasının önündeki en büyük engellerden biriydi. Behlül, önceki yüzyıllarda seleflerinin Hindistan'da kurmuş oldukları mutlak monarşi anlayışını, Afganların karakterleriyle ve gelenekleriyle bağdaştırması neredeyse imkânsız görünmekteydi. Afgan siyasi gelenekleri, siyasi otoritenin yayılmasına ve adem-i merkezîyetçiliğe daha fazla eğilimliyken, ülkedeki genel siyasi iklim ise herhangi bir merkezden uzaklaşma eğilimine müsamaha göstermeyi tamamen imkânsız hale getirmiştir. Böylece yönetimdeki siyasi zorunluluk ve Afgan gelenekleri çatışmıştır.

¹⁶⁷ Nizamuddin Ahmad, *The Tabaqât- i-Akbarî*, s. 337-338; Esterâbâdî, *Târîh-i Firişte*, s. 549; Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 19; Nizami, “The Lodis (1451-1526)”, s. 673.

¹⁶⁸ Bayur, *Hindistan Tarihi*, s. 470.

¹⁶⁹ Nizami, “The Lodis (1451-1526)”, s. 673; Pandey, *The First Afghan Empire*, s. 59.

Behlül, Hindistan'daki gücünü pekiştirmek için her ikisinden de tam olarak yararlanmak ve aralarında sağlıklı bir uzlaşma sağlamak zorunda kalmıştır¹⁷⁰.

Lûdiler ve bazı Afgan kabile üyeleri her ne kadar Türk ırkına mensup olsalar da, Afganlaştıkları için Hindistan'da Türk olarak kabul edilmemişlerdir. Hindistan'daki Türkler genellikle Afganları iyi askerler olarak görmüş ve onları orduda düşük kademeleri doldurmaları için işe almışlardır. Onları devletin daha yüksek mevkilerine atamak için yeterince kültürlü veya aydınlanmış kişiler olarak görmemişlerdir. Afganlara yönelik aşağılama ve küçümseme o kadar yaygındı ki, Behlül'ün tahta çıkışından sonra bile, adı hutbede ilk kez geçtiğinde, Molla Kadan onların kültür eksikliğini ve dillerinin kabalığını şu ifadelerle açık bir şekilde dile getirmiştir: “*Allah bizi korusun, bizim hükmetmemiz gereken inanılmaz bir kabilemiz var. Şeytanın hizmetkârları mı yoksa şeytanların kendileri mi olduklarını bilmiyorum ama (Afgan dili) o kadar barbar ki, bir anne yerine mur, erkek kardeş yerine rur, bir kız kardeş yerine shur, bir asker yerine tur ve bir adam yerine nur!*” kelimelerini kullanırlar,” demiştir. Sultan Behlül mendilini ağzına götürmüş ve yüksek sesle: “*Yeter, Molla Kadan! Hepimiz Allah'ın kullarıyız* ” diyerek duruma müdahale etmiştir¹⁷¹.

Sultanın huzurunda Afganların kültürel gelenekleriyle bu şekilde alay edilmesi, halkın Lûdileri Delhi'nin hükümdarı olarak kabul etme konusundaki genel isteksizliğini net olarak yansıtmıştır. Afganlara karşı olan bu önyargıların kamuoyundan uzaklaştırılabilmesi için olayların dikkatli ve ihtiyatlı bir şekilde ele alınması gerekiyordu. Ayrıca, Behlül konumundan emin olmak istiyorsa, imparatorluğun yükünü omuzlayacak güçlü ve ehliyetli bir yönetici sınıf oluşturması gerekiyordu¹⁷².

Behlül'ü bekleyen bir diğer sorun ise kısa bir süre önce hapse atılan Hamid Han'ın, arkadaşları, akrabaları ve taraftarlarının düşmanlığıydı. Kendi istek ve hırslarını tatmin etmek için Seyyid Sultanına sadakatten vazgeçmişlerdi. Şimdi ise Afganlar tarafından yerlerinden edilmişlerdi. Bazıları durumu kabul ederek Behlül'e boyun

¹⁷⁰ Nizami, “The Lodis (1451-1526)”, s. 674.

¹⁷¹ Abdullah, *Tarikh-i Dâudî*, s. 437; Alican Bilgin, *Lane-Poole, Medieval India from Contemporary Sources Adlı Eserin Çeviri ve İncelenmesi/Tahlili*, (Ankara Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2020, s. 61; Roy, *Niamatullah's History of the Afghans*, s. 50; Rızqullah Mushtaqui, *Waqi'at-e-Mushtaqui*, s. 9; Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 54.

¹⁷² Nizami, “The Lodis (1451-1526)”, s. 673; Pandey, *The First Afghan Empire*, s. 61.

eğmişse de hala sorun çıkarmaya devam eden bir grup mevcuttu. Behlül ya bir an önce onları bu hoşnutsuzluktan kurtarmalı ya da hepsini ortadan kaldırmalıydı¹⁷³.

Behlül için en rahatsız edici sorunlardan biri Seyyid ailesinden bir hükümdarın varlığıydı. Sultan Alaeddin'in tahttan feragat etmesine rağmen, Bedâûn'da yaşaması Lûdî iktidarının kabul edilmesini engellemekteydi. Onu hala meşru hükümdarları olarak gören ve Lûdîlerin üstünlüğü fikriyle uzlaşmayan soylular vardı. Jaunpûr'un Şarkî Hükümdarı'nın Seyyid Sultanı'nın damadı olması ve sonuç olarak Delhi saltanatını meşru olarak kendisine ait görmesi durumu daha da zorlaştırmıştı. Şarkî-Lûdî çatışmasının arka planında bu gerçek ciddi boyutlara ulaşmış ve kolayca önüne geçilemeyecek bir tehdit oluşturmuştur. Böylece, sultanlık içindeki ve dışındaki düşmanlarının ortaya çıkardığı sorunlarla her taraftan kuşatılmış olan Behlül, çok dikkatli davranmak zorunda kalmıştır¹⁷⁴.

İlk iş hazineyi ve hükümdarlık depolarını güvence altına almak için Afgan memurlar atamıştır. Atların ve fillerin ahırlarını da benzer şekilde kontrol altına almıştır. Delhi'nin çevresindeki illere ve kalelere Afgan askerleri yerleştirmiş, gerekli gördüğü yerleri de yandaşlarına emanet ederek olası bir karışıklığı önlemeye çalışmıştır. Bu önlemleri alındıktan sonra özellikle Hamid Han'ın yandaşlarının başkent içinde sorun çıkarmaları zorlaşmıştır. Delhi'deki işlerini halleder halletmez, dikkatini Pencap ve sınır bölgelerinde yaşanan olaylara çevirmiştir. İlk olarak bir ayaklanmanın kaynamakta olduğu Mültan'a doğru ilerlemiştir¹⁷⁵.

2.1.4. Sultan Behlül'ün Mültan Seferi

Mültan, idaresi Timur tarafından Hızır Han'a verilmiş, Sultan Muhammed dönemine kadar da onların elinde kalmıştır. Fakat Sultan Muhammed döneminde, Delhi Sultanlığının içine düştüğü kargaşa ve karışıklık esnasında Mültan valisiz kalmış, halk da Şeyh Baha-üd-Din Zekerya'nın türbecisi Şeyh Muhammed Yûsuf Kuşeyrî adında bir kumandanı yönetici seçmiş, o da Mültan'ı bağımsız bir şekilde yönetmeye başlamıştır (M. 1438). Fakat M. 1451 yılında Belûcîlerin Lengâh Kabilesi'nden Rai Sahra (Şehre) adında biri Mültan'ı ele geçirmiş ve Şeyh Yusuf Kureyşi'yi Delhi'ye sürmüştür. Şeyh

¹⁷³ Nizami, "The Lodis (1451-1526)", s. 674; Pandey, *The First Afghan Empire*, s. 60.

¹⁷⁴ Nizami, "The Lodis (1451-1526)", s. 674; Pandey, *The First Afghan Empire*, s. 60.

¹⁷⁵ Pandey, *The First Afghan Empire*, s. 61.

Yusuf, Sultan Behlül'den eyaleti geri almak için yardım istemiştir. Mültan, konumu itibariyle Hindistan'ın giriş kapısıdır. Hindistan'a kuzeyden ister akın amacıyla ister ticaret amacıyla girmek isteyenlerin ilk geçecekleri kapı Mültan'dır. Behlül doğal olarak stratejik konumu bu kadar önemli olan bir vilayeti boyunduruğu altına almak için can atıyordu. Üstelik güçlü ve bağımsız bir Mültan, Pencap'taki Lûdî mülklerini tehdit edebilirdi. Ayrıca o dönemlerde Mültan'a Roh'dan pek çok Afgan gelmekteydi ve orası bir çeşit asker toplama merkezi haline gelmişti. Bölgenin gelir ve kaynak yönünden de son derece verimli olması Behlül'ün burayı kontrolü altına almasına için yeterli sebepleri oluşturmaktaydı. Bu yüzden Şeyh Yusuf'un yardım isteği, Behlül için kaçırılmayacak bir fırsat sunmuştur¹⁷⁶.

Sultan Behlül, Delhi'nin sorumluluğunu en büyük oğlu Şehzade Hoca Bayezid, Şah İskender Servânî ve İslam Han'ın dul eşi Bîbî Mattu (Mastu)'yu bırakarak, H. 855/M. 1451-1452 yılında Mültan'a doğru yürümüştür. Ancak Behlül, Jaunpûr Sultanı Mahmud Şah Şarkî'nin Delhi üzerine yürüdüğü ve şehri kuşattığı haberini alması üzerine Mültan'a gitmeden Dipalpûr'dan¹⁷⁷ dönmek zorunda kalmıştır¹⁷⁸.

2.1.5. Şarkî-Lûdî Sultanlığı Arasındaki İlk Çatışma

Şarkî veya Jaunpûr Sultanlığı M. 1394 yılında, son Tuğluk Sultanı Nâsırüddin Mahmud'un Hâce-i Cihân lakaplı veziri Melik Server tarafından kurulmuştur. *Sultanü'ş-Şark* unvanıyla Jaunpûr'a yerleşen Melik Server'in M. 1399 yılındaki ölümünden sonra yerine önce *Sultan Mübarekşah* unvanıyla evlâtlığı Melik Karanfil sonra da kardeşi İbrahim Şah geçmiştir. Sultan İbrahim saltanının ilk yıllarında Jaunpûr hâkimiyetine son vermek isteyen Tuğluk Sultanı Nâsırüddin Mahmud ve Veziri Mallu İkbâl ile mücadele etmek zorunda kalmıştır. Sultan İbrahim, M. 1407 yılında Sultan Nâsırüddin Mahmud tarafından zapt edilen Kannevc/Kannuc/Kinnevc'i geri alarak Delhi üzerine yürümüş ancak Gücerat Hâkimi Zafer Han'ın, Tuğluk sultanının yardımına geldiği haberini alması üzerine geri dönmüştür. Şarkîler bu olaydan sonra Delhi Sultanlığının başşehri olan Delhi ve ona bağlı olan bütün yerleri egemenlikleri

¹⁷⁶ Bayur, *Hindistan Tarihi*, s. 409-410; Azmi Özcan, "Lengâhlar", *DİA*, C. 27, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2003, s. 139.

¹⁷⁷ Müştâkî, Sultan Behlül Lûdî'nin bu sıralarda Sirhind'de olduğunu ifade etmektedir. Rızquallah Mushtaqui, *Waqi'at-e-Mushtaqui*, s. 6.

¹⁷⁸ Nizami, "The Lodis (1451-1526)", s. 675; Pandey, *The First Afghan Empire*, s. 63; Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 21.

altına almak için mücadeleye başlamışlardır. Seyyid Sultanları zamanında bu mücadele devam etmiş, M. 1428 yılında iki Sultanlık arasında yapılan savaşta büyük kayıplar verilmesine rağmen kesin bir sonuç alınamamıştır. M. 1436-37 yılında İbrahim Şarkî bir kere daha Delhi üzerine yürümüş ve Seyyid Sultanı Muhammed'le anlaşma sağlayarak Şarkî üstünlüğünü kabul ettirmiştir. Üstelik Seyyid Sultanları ile evlilik yoluyla bağ kurarak uzlaşmaya çalışmışlardır¹⁷⁹. Şarkîler er ya da geç Delhi'ye kendilerinin egemen olacaklarına inanmışlardır. Fakat son Seyyid Sultanı'nın Behlül Lûdî lehine tahtan feragat etmesi bu emellerinin önüne set çekmiştir. Delhi Sultanlığını meşru olarak kendilerine ait olduğunu düşünen Şarkîler, Lûdîleri Delhi tahtını hile ile gasp eden bir zümre olarak görmüşlerdir. Bu yüzden otuz yıldan fazla bir süre Lûdîleri Delhi'den uzaklaştırmak ve Delhi tahtına egemen olmak için onlarla mücadele etmişlerdir¹⁸⁰.

Sultan Behlül Pencap'a doğru ilerlediğinde, Delhi'de Behlül'ün yönetimine razı olmayan Sultan Alâeddin'in bazı soyluları, Sultan Alâeddin ile sıhriyet bağı olan Mahmud Şarkî'yi Delhi'yi teslim alması için davet etmişlerdir. Bu Sultan Mahmud Şarkî'nin Delhi'ye saldırması için de ideal bir fırsat olmuştur. Buna göre Sultan Mahmud Şarkî, H. 856/M. 1452'de 170.000 süvari ve piyade ve 1.400 savaş filinden oluşan dev bir ordu ile Delhi'yi kuşatmış ve Şehzade Bayezid'in sorumlu olduğu Delhi Kalesi'ne yürümüştür¹⁸¹. Delhi'deki Afgan garnizonu, Sultan Behlül rahatlatıcı bir kuvvetle geri dönene kadar uzun bir kuşatmaya dayanmaya karar vermiştir. Yâdgâr'a göre kuşatma sırasında birçok ilginç olay gerçekleşmiştir. İslam Han'ın (Sultan Şah Lûdî) dul eşi ve Behlül'ün kayınvalidesi Bîbî Mattu, haremdeki Afgan kadınlarına erkek kıyafetleri giydirmiş ve garnizonun sayısal gücü hakkında düşmana yanlış bir izlenim vermek için onları kale duvarlarına yerleştirmiştir. Mükemmel bir okçu olan Hân-ı Cihân Lûdî'nin damadı İskender Servânî, bir gün iki veya üç ok atışı mesafesindeki bir kuyudan su çeken Şarkî askerine bir ok atmış, ok su torbasını ve torbayı üzerinde taşıyan öküzü delip geçmiştir. Bu, Şarkî Sultanı'na ve yandaşlarına bildirildiğinde, kalenin surlarına

¹⁷⁹ Sultan Muhammed'in kızı Bîbî Râcî, Sultan İbrahim'in oğlu Mahmud ile evlenmiştir. Sultan İbrahim'in ölümünden sonra tahta çıkan Mahmud da oğlu Hüseyin ile Sultan Alâeddin'in kızı Melike-i Cihân Bîbî Hunza'yı evlendirerek bu bağı korumaya çalışmıştır. Pandey, *The First Afghan Empire*, s. 70.

¹⁸⁰ Azmi Özcan, "Şarkî Sultanlığı", *DİA*, C. 38, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2010, s. 361-362. Asfaque Julfikar, "Conflict and Concordance: A Case Study of Lodis Of Delhi And Sharqis Of Jaunpur", *International Journal of Social Science and Economic Research*, 4(2), 2019, s. 1417-1420; Pandey, *The First Afghan Empire*, s. 69-70.

¹⁸¹ Esterâbâdî, *Târîh-i Firişte*, s. 552; Nizamuddin Ahmad, *The Tabaqât- i-Akbarî*, s. 340; Roy, *Niamatullah's History of the Afghans*, s. 35; Rızquallah Mushtaqui, *Waqi'at-e-Mushtaqui*, s. 6; Pandey, *The First Afghan Empire*, s. 64; Nizami, "The Lodis (1451-1526)", s. 675; Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 21.

yaklaşmaktan uzun süre çekinmişlerdir¹⁸². Ancak zekice oyunlara rağmen, yapılan baskı nihayetinde etkili olmuş ve garnizon teslim olmak için müzakereleri başlatmıştır. Seyyid Şemseddin, Sultan Mahmud Şarkî'nin kuvvetlerinin komutanı Derya Han Lûdî ile görüşmeye gelmiştir. Ancak teslim olma şartlarını tartışmaya başlamadan önce, onunla özel olarak görüşmek istediğini belirtmiştir. Derya Han Lûdî'nin adı hiçbir tarihçi tarafından özel olarak belirtilmese de, ikinci dereceden kanıtlar onun Mahmud Şarkî'yi Delhi tahtını işgal etmeye davet eden soylulardan biri olabileceğini göstermektedir. Bununla birlikte, kendisi bir Lûdî iken neden Lûdî hükümdarını tercih etmediği bilinmemektedir. Seyyid Şemseddin, Derya Han Lûdî ile olan görüşmesinde ona kendisinin de bir Afgan olduğunu, kalede kuşatılan insanların kendisinin yakını ve akrabaları olduğunu söyleyerek, Afganlar arasındaki kabile bağlılığına ve vurgu yapmıştır. Derya Han Lûdî bu görüşmeden sonra taraf değiştirmiş ve Sultan Mahmud'a, Behlül'ün Delhi'ye tam güçle geldiği, Behlül'ün durdurulması ve mağlup edilmesi durumunda kalenin teknik olarak teslim olacağını söyleyerek kalenin ele geçirilmesini önlemeye çalışmıştır. Sultan Mahmud, Derya Han Lûdî'nin önerisiyle Heratlı Feth Han Herevî'yi ana ordudan ayırmış ve onu Derya Han Lûdî ile birlikte 30 bin süvari ve 30 fil ile Behlül'ü karşılamak için Pânîpet'e göndermiştir¹⁸³.

Bu arada, Delhi'nin kuşatma haberini öğrenen Sultan Behlül, Hindistan ve Roh ve havalisinde yaşayan Afgan şeflerine, içinde bulunduğu tehlikeyi vurgulayarak ve bazı vaatlerde bulunarak fermanlar göndermiştir. Behlül fermanında, Afganların kısa bir süre önce elde etmiş olduğu bu yüksek konumun gururunu ve şerefini tekrar ellerinden almamaları için, onların yardımlarına ihtiyaç duyduğunu özellikle belirtmiştir. Ayrıca Hindistan gibi zengin bir ülkeyi fethettikten sonra, kendisine katılan herkese istediği bölgeyi iktâ olarak vereceğini ve sefalet içinde yaşayan her Afgan'ın hak ettiği değeri alacağını da vaat etmiştir. Çağrısına olumlu bir yanıt almıştır. Bu davet, Moğolların Afganistan'ı işgal etmesinden bu yana Hindistan'a yapılan ilk yoğun Afgan göçü olmuştur¹⁸⁴.

¹⁸² Rızqullah Mushtaqui, *Waqi'at-e-Mushtaqui*, s. 6; Ahmed Yadgar, *Tarikh-i Salatin-i Afaghana*, s. 65.

¹⁸³ Nizami, "The Lodis (1451-1526)", s. 675; Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 21; Pandey, *The First Afghan Empire*, s. 63-65.

¹⁸⁴ Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 22; Abbas Khan Sarwani, "Tarikh-i Sher Shâhî; or, Tuhfat-i Akbar Shâhî", (Ed. Henry Miers Elliot and John Dawson), *The History of India as Told by its Own Historians*, C. 4, Printers Hertford, London, 1872, s.306-307; Bayur, *Hindistan Tarihi*, s. 470; Hüseyin, "Afghan Immigration into India", s. 239; Nizami, "The Lodis (1451-1526)", s. 679.

Sultan Behlül, Afgan şeflerden aldığı destek mesajlarından sonra hızla Delhi'nin yardımına gitmiştir. Delhi'den yaklaşık 27-30 kilometre uzaklıktaki *Narela*'da Şarkî güçleriyle karşı karşıya gelmiştir. Behlül'ün ordusu, yalnızca 14 bin süvariden oluşuyordu. Düşmanın sayı üstünlüğü olmasına rağmen daha ilk zamanlarda Afganlar, Şarkîler'e ait mera alanından bir dizi yük hayvanını ele geçirmeyi başarmıştır. Behlül ordusunu üç bölüme ayırmış ve taarruza önderlik etmiştir. İslam Han Lûdî'nin usta bir okçu olan oğlu Kutub Han, Feth Han'ın üzerine bindiği fili başından bir okla yaralayarak kontrolünü kaybetmesini sağlayarak, Şarkî birlikleri arasında karışıklığa sebep olmuş ve saflarını dağıtmıştır. Ayrıca Kutub Han Lûdî, Seyyid Şemseddin'in daha önce büyük bir başarıyla uyguladığı taktiğin aynısını uygulamış ve Derya Han Lûdî'ye şu sözlerle nutuk atmıştır: "*Annen ve kız kardeşlerin kalede kuşatılmış durumda. Sen ne tür bir adamsın ki, kendi onuruna hiç saygı duymadan bir yabancı için savaşıyorsun?*"¹⁸⁵ Bu sözlerden sonra Derya Han Lûdî, takip edilmemesi şartıyla savaş alanından çekilmiştir. Derya Han'ın geri çekilmesi üzerine Şarkî ordusu yenilmiş ve Feth Han esir alınmıştır. Daha önce Feth Han tarafından öldürülen Khokarlı Raca Pithora'nın abisi Raca Karan, Feth Han'ın kafasını keserek öldürmüştür¹⁸⁶. Dağılan Şarkî kuvvetleri kaçmış ve Delhi Kalesini kuşatmakla meşgul olan Sultan Mahmud'a kötü haberi iletmislerdir. Mahmud Şah bu felaketi öğrendiğinde, düşmanlığa daha fazla devam edemeyeceğini fark ederek, daha kötü bir şey olmadan önce Jaunpûr'a aceleyle geri çekilmiştir. Behlül, geri çekilen ordunun peşine düşmüş ve 50'den fazla fil, birçok at, 100 men/maund¹⁸⁷ altın ve diğer savaş malzemelerinden oluşan muazzam bir ganimet ele geçirmiştir¹⁸⁸.

Şarkî Sultanlığının Delhi'yi işgal etme girişiminin başarısızlığı, Hindistan tarihinde önemli bir olaydır. Her şeyden önce Delhi Sultanlığı bir hanedan değişikliğinden kurtulmuştur. Behlül'ün konumu güçlenmiş ve onu Şarkîlerin Delhi'yi işgal edebileceği kâbusundan kurtarmıştır. Sultan Behlül Şah bu gaileden kurtulduktan sonra artık dikkatini, saltanat tarafından kaybedilen ve fiilen bağımsız şefler tarafından tutulan toprakların boyun eğdirilmesine çevirebilirdi.

¹⁸⁵ Roy, *Niamatullah's History of the Afghans*, s. 35; Yadgar, *Tarikh-i Salatin-i Afaghana*, s. 4; Esterâbâdî, *Târîh-i Firişte*, s. 552; Nizamuddin Ahmad, *The Tabaqât- i-Akbarî*, s. 340.

¹⁸⁶ Nizamuddin Ahmad, *The Tabaqât- i-Akbarî*, s. 340-341.

¹⁸⁷ Eski bir ölçü birimidir. Hindistan'da zaman ve döneme göre değişiklik gösteren, genellikle 11 ile 25 kilogram arasındaki bir ağırlığı ifade etmektedir.

¹⁸⁸ Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 22-23; Pandey, *The First Afghan Empire*, s. 66; Nizami, "The Lodis (1451-1526)", s. 675-676; Haig, "The Lodi Dynasty", s. 228.

2.1.6. Sultan Behlül'e Karşı Olan Soyluların Cezalandırılması

Nerala'daki zaferinden sonra Behlül, Lûdîlerin üstünlüğünü az çok kabul etmiş olan Pencap vilayetleri içindeki önemsiz düzensizliklerin çözümünden ziyade, Dûab'ın çalkantılı tımar sahiplerine boyun eğdirmenin önemini anlamıştır. Zira Mahmud Şarkî'nin Delhi'yi işgal etme fikri bunlardan çıkmıştır. Bu yüzden ilk olarak, Mevat üzerine yürümüştür. Mevat Hâkimi Ahmed Han boyun eğmiş ve gelecekteki iyi halinin garantisi olarak amcası Mübarek Han'ın Sultan Behlül'e rehin olarak vermeyi teklif etmiştir. Sultan Behlül özrünü kabul etmiş, ancak iktasını yedi pergene azaltarak gücünü azaltmaya çalışmıştır¹⁸⁹.

Sultan, Mevat'tan Baran'a (Bülendşehir) gitmiştir. Sambhal Valisi Derya Han Lûdî teslim olmuş ve yedi pergenesini sultana hediye etmiştir. Mahmud Şarkî Delhi'yi işgal ettiğinde Şarkîlerin tarafında olmasına rağmen, Sultan Behlül onu affetmiş aleyhinde başka bir işlem yapılmamıştır. Derya Han Lûdî'nin Nerala savaşı sırasında Şarkî kuvvetlerinden ayrılması suçunu önemli ölçüde azaltmıştır¹⁹⁰.

Sambhal'dan, İsa Han Türk-beççe'nin elindeki Kol'a yürümüştür. İsa Han'ın teslimiyeti üzerine mülkünü elinde tutmasına izin verilmiştir. Daha sonra Sakit Valisi Mübarek Han'ın elinde bıraktığı “Marhara yakınlarında” Burhanabad'a yürümüştür. Kampil, Patiâlî ve Bhogaon Hükümdarı Raca Pratap, Rapri Valisi Afgan Hasan Han'ın oğlu Kutub Han ve Etâve Valisi, Behlül'ün yetkisini kabul etmiş ve bu yüzden makamlarında kalmalarına izin verilmiştir. Bu valilerden Kutub Han dışında hiçbiri direniş göstermemiştir. Kutub Han önce Behlül'ün ordularına meydan okumuş fakat kısmen Behlül'ün silahtaki üstünlüğü, ama büyük ölçüde Hân-i Cihân'ın, eğer sultanın otoritesini kabul ederse, mülklerinden mahrum bırakılmayacağına dair güvencesiyle boyun eğmeyi kabul etmiştir. Tüm bu fetihlerin tamamlanması en az üç yıl sürmüş gibi görünmektedir. Böylece birkaç yıl içinde Behlül, batıda Delhi ve Mevat çevresinden doğuda Jaunpûr Sultanlığının sınırlarına kadar tüm merkezi bölge üzerinde otoritesini sağlayabilmiştir. Pencap, Delhi'yi ele geçirmeden önce bile onun otoritesine bağlıydı¹⁹¹.

¹⁸⁹ Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 24; Esterâbâdî, *Târîh-i Firişte*, s. 553; Nizamuddin Ahmad, *The Tabaqât- i-Akbarî*, s. 341.

¹⁹⁰ Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 24; Pandey, *The First Afghan Empire*, s. 67; Esterâbâdî, *Târîh-i Firişte*, s. 553; Nizamuddin Ahmad, *The Tabaqât- i-Akbarî*, s. 341.

¹⁹¹ Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 24; Pandey, *The First Afghan Empire*, s. 68; Nizami, “The Lodis (1451-1526)”, s. 676; Haig, “The Lodi Dynasty”, s. 230; Esterâbâdî, *Târîh-i Firişte*, s. 553; Nizamuddin Ahmad, *The Tabaqât- i-Akbarî*, s. 341.

2.1.7. Şarkî-Lûdî Sultanlığı Arasındaki İkinci Çatışma

Valisi Şarkî vasalı olan Etâve'nin Behlül tarafından fethi, Delhi ve Şarkî sultanlıkları arasında başka bir çatışmayı hızlandırmıştır. Behlül'ün Etâve'yi ilhak ettiğini duyan Sultan Mahmud Şarkî, H. 866/ M. 1455'de Etâve'de bulunan Behlül'ün üzerine yürümüştür. Birinci gün sonuç alınamayan bir savaşın ardından, ikinci gün Kutub Han Lûdî ve Raca Pratap'ın arabuluculuğunda taraflar arasında aşağıdaki şartlarda bir barış sağlanmıştır:

(a) Sultan Behlül Lûdî, Sultan Mübarek Şah Seyyid'in elinde olan topraklara elinde tutacaktır.

(b) Sultan İbrahim Şarkî'ye ait olan topraklar, Sultan Mahmud Şarkî'nin elinde kalacaktır.

(c) Sultan Behlül, ilk savaşta (Narela) ele geçirilen yedi fili geri verecektir.

(d) Sultan Mahmud'un bir vasalı olan Cuna Han'ın elinde bulunan Şemsâbâd, yağmur mevsiminden sonra Sultan Behlül'ün bir vasalına teslim edilecektir.

Bu şartlar her iki tarafça da kabul edilerek iki sultan da kendi başkentlerine doğru yola çıkmışlardır¹⁹².

Yağmur mevsiminden sonra Sultan Behlül, Cuna Han'a Şemsâbâd'ı anlaşma şartlarına uygun olarak vasalı Raca Karan'a teslim etmesi için bir ferman göndermiştir. Cuna Han bu emre itaat etmeyi reddetmiştir, bunun üzerine Behlül Şemsâbâd'a yürümüştür (yaklaşık H. 861/1456). Cuna Han'ı Şemsâbâd'dan zorla çıkartarak, Raca Karan'a teslim etmiştir. Bu olaydan sonra Cuna Han, Jaunpûr Sarayı'ndan yardım istemiştir. Art arda aldığı yenilgilerin pişmanlığını yaşayan Sultan Mahmud, Şemsâbâd'ı fırsat bilerek, o şehirde Behlül'ün vasalına saldırarak anlaşmayı bozmuştur. Bunu öğrenen Sultan Behlül hemen Kutub Han ve Derya Han Lûdî'yi, Raca Karan'a yardım etmesi için göndermiştir. Kutub Han ve Derya Han Lûdî, bir gece Şarkî ordusuna saldırmaya kalkışmış fakat Kutub Han Lûdî'nin atının tökezlemesi sonucu düşmüş ve Şarkîler tarafından fark edilmişlerdir. Kutub Han Lûdî yakalanıp tutsak edilmiş ve yedi ay esaret altında kaldığı Jaunpûr'a gönderilmiştir. Behlül, Şemsâbâd Kalesi'ni savunan

¹⁹² Roy, *Niamatullah's History of the Afghans*, s. 36; Esterâbâdî, *Târîh-i Firîşte*, s. 554; Nizamuddin Ahmad, *The Tabaqât-i Akbarî*, s. 341; Pandey, *The First Afghan Empire*, s. 72; Nizami, "The Lodis (1451-1526)", s. 677; Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 25.

Raca Karan'a yardım etmesi için Şehzade Celal Han ve İskender'i göndermiş ve kendisi de Sultan Mahmud'un üzerine yürümüştür. Bu sırada Sultan Mahmud, muhtemelen bir salgın hastalık dolayısıyla birdenbire hastalanmış ve H. 862/ M. 1457'de ölmüştür. Şarkî tahtına Mahmud Şarkî'nin dul eşi Bîbî Râcî'nin etkisiyle, soyluların mutabakat ettiği, Muhammed Şah unvanı ile Şehzade Bikan (Bikkan) Han çıkmıştır. Sultan Behlül ile devam eden savaş, her iki tarafın soylularının arabuluculuğuyla sona ermiştir. Bir kez daha Mahmud Şarkî'nin elindeki toprakların Muhammed Şah'a, Sultan Alâeddin'in hükmettiği toprakların ise Behlül'ün mülkiyetinde kalması şartıyla bir anlaşma yapılmıştır. Her iki sultan da kendi başkentlerine dönmüşlerdir¹⁹³.

2.1.8. Şarkî-Lûdî Sultanlığı Arasındaki Üçüncü Çatışma

Şarkîler tarafından esir alınan Kutub Han Lûdî, Sultan Behlül'ün karısı Şems Hatun'un kardeşi olduğundan, kardeşi serbest bırakılmadıkça Behlül'ün huzur içinde oturmasına izin vermeye niyetli değildi. Şarkîlerle yapılan bu anlaşmayı duyunca, Behlül'e bir mesaj göndererek Kutub Han'ın hapiste olduğu süre içinde huzur ve sükûn bulmasının uygun olmadığını hatta haram olduğunu bildirmiştir. Behlül, Delhi'ye yaklaşırken bu mesaj eline ulaşmış ve bu küçük sitemden büyük ölçüde etkilenmiştir. Delhi'ye gitmekten vazgeçmiş ve Dûab'da, Delhi'nin yaklaşık 54 mil doğusundaki Dankaur'dan geri dönmüştür. Fakat Behlül gibi zeki ve yetenekli bir kişinin, sadece bir eşi memnun etmek için savaşı tekrar canlandırdığını düşünmek yanıltıcıdır. Bu mesaj yalnızca Sultan Behlül Şah'ın emellerini gerçekleştirmesi için ufak bir teşvik olabilirdi. Zira Şarkî Sultanlığında yaşanan olaylar Behlül'ün siyasi hırslarını gerçekleştirmek için oldukça elverişliydi. Şarkî Sultanı Muhammed Şah konumunu sağlamlaştıramamıştı çünkü sert öfkesi ve şüpheci doğası, onun yerine daha uysal bir şehzade getirmek isteyen soylularla çatışmasına neden olmuştur¹⁹⁴.

Şarkî Sultanı, Lûdî kuvvetlerinin hareketini duyduğunda, onlarla karşılaşmak için Jaunpûr'dan ilerlemiştir. İlk önce Behlül'ün vasalı Raca Karan'ı Şemsâbâd'dan sürmüş ve Cuna Han'a geri vermiştir. Bu arada Muhammed Şah'ın gücünü gören

¹⁹³ Roy, *Niamatullah's History of the Afghans*, s. 37; Esterâbâdî, *Târîh-i Firişte*, s. 555; Nizamuddin Ahmad, *The Tabaqât- i-Akbarî*, s. 342; Pandey, *The First Afghan Empire*, s. 73; Nizami, "The Lodis (1451-1526)", s. 677; Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 26; Bayur, *Hindistan Tarihi*, s. 384; Özcan, "Şarkî Sultanlığı", s. 361-362.

¹⁹⁴ Esterâbâdî, *Târîh-i Firişte*, s. 555; Nizamuddin Ahmad, *The Tabaqât- i-Akbarî*, s. 342-343; Pandey, *The First Afghan Empire*, s. 74; Nizami, "The Lodis (1451-1526)", s. 678.

Behlül'ün bir diğer vasalı Raca Pratap da iktâsını kaybetme korkusuyla Sultan Muhammed Şah'a katılmıştır. Sultan Muhammed Şah, Saresti'ye ulaştığında, Behlül de Saresti yakınlarındaki Rapri'de kamp kurmuş durumdaydı. İki ordu arasında birkaç gün süren çatışmalar kesin sonuç alamadan devam etmiştir. Bu savaşın kaderini belirleyen en önemli olay; savaşın ortasında zalimliği ve kibriyle bilinen Sultan Muhammed Şah, kardeşi Şehzade Hasan Han ve Kutub Han Lûdî'yi idam etmesi için Saresti Kampı'ndan Jaunpûr'un Kûtvâl'ına mektup yazmasıdır. Bu, Jaunpûr'un güçlü kadını Bîbî Râcî'yi çileden çıkarmış ve Şarkî ordusunun saflarına şüphe ve anlaşmazlık tohumları ekmiştir. Bîbî Râcî oğlundan kurtulmak bir darbe planlamış ve bu amaçla sultanın ordusunda bulunan diğer oğulları Hüseyin Han ve Celal Han'a, Muhammed Şah'tan ayrılıp Jaunpûr'a dönmeleri için gizlice bir mektup yazmıştır. Hüseyin Han hemen Jaunpûr'a dönmüş, kardeşi Celal Han'a da kendisine sonradan katılması talimatını vermiştir. Hüseyin Han, Jaunpûr'a vardığında Bîbî Râcî tarafından H. 863 /M. 1458'de Sultan Hüseyin Şah unvanıyla tahta oturtulmuştur. İki kardeş arasında yapılan savaşta Muhammed Şah yenilmiş ve öldürülmüştür. Bu esnada Celal Han, kardeşinin talimatına uygun olarak Muhammed Şah'ın kampından ayrıldığı vakit, bunu haber alan Sultan Behlül tarafından yolda tuzağa düşürülüp esir alınmıştır. Kardeşinden kurtulan Hüseyin Şah, Behlül ile mevcut durum temelinde, yani hiç kimsenin diğerinin topraklarına yıllarca girmemesi ve antlaşmayla güvence altına alınan sınırla yetinmesi koşuluyla dört yıllık bir ateşkes yapmıştır. Antlaşmada faklı tek madde Şemsâbâd'ın, Şarkîlerin vasalına verilmesiydi. Her iki sultan da kendi mahkûmlarını, Kutub Han ve Celal Han'ı hediyelerle serbest bıraktıklarında, dostane ilişkilere yönelik bir jest yapılmıştır¹⁹⁵.

Şemsâbâd gibi son derece stratejik bir bölgeyi düşmanın elinde bırakmak istemeyen Sultan Behlül ateşkes şartlarının sona ermesinden önce, Şemsâbâd üzerine tekrar yürümüş ve Şarkî Valisi Cuna Han'ı kovup, burayı yine vasalı Raca Karan'a vermiştir (H.868/ M. 1463). Ayrıca önemli bir Racpût Racası olan Raca Pratap'ın desteğini ve dostluğunu kazanmak için Derya Han Lûdî'nin elinden alınan sancak ve kôsleri Raja Pratap'ın oğlu Narsingh'e vermiştir. Ancak Derya Han bunu kişisel bir hakaret olarak görmüştür. Şemsâbâd yakınlarında bulunan Sultan Behlül'e saygılarını sunmak için gelen Narsingh'i Rapri Valisi Afgan Hüseyin Han'ın oğlu Kutub Han

¹⁹⁵ Roy, *Niamatullah's History of the Afghans*, s. 39-40; Esterâbâdî, *Târîh-i Firişte*, s. 555-556; Nizamuddin Ahmad, *The Tabaqât-i-Akbarî*, s. 344-346; Pandey, *The First Afghan Empire*, s. 75; Nizami, "The Lodis (1451-1526)", s. 678.

Afgan'ın kışkırtmasıyla öldürerek kendisine yapılan yanlışın intikamını almıştır. Bu Raca Pratap ve Sultan'a bir hakaretti, ancak kaynaklarımız Behlül'ün bu konuda ne yaptığına dair bilgi vermemektedir. Yalnızca bu olaydan sonra hakkında herhangi bir malumat alamadığımız Derya Han Lûdî'nin görevinden alınıp hapsedilebileceği veya muhtemelen öldürülmüş olabileceği çıkarabilir. Bu olay Sultan Behlül'ün Afgan Şefleri ile yandaş Racpûtları arasında hoşnutsuzluğa sebep olmuştur¹⁹⁶.

Tüm bunlar yaşanırken Sultan Hüseyin Şah, Tirhut ve Orissa'yı ele geçirmiş ve Orissa Hindû emîri kendisine yüklü bir fidye ödemeyi kabul etmiştir. Ayrıca M. 1466 yılında Racpût Veliahdî Mân Singh'in elindeki Gevâliyâr Kalesi'ni muhasara altına almış ve savaş tazminatını ödeterek barış yapmıştır. Bu başarıları gücünü ve saygınlığını oldukça arttırmıştır. Sultan Behlül'ün Şemsâbâd'ı ilhak ettiği haberini alan Sultan Hüseyin Şah Şarkî ona karşı yürümüştür. Rapri Valisi Afgan Hüseyin Han'ın oğlu Kutub Han, Mübariz Han Bahta ve Raca Pratap gibi önemli devlet adamlarıda Şarkî tarafına geçmesiyle zayıflayan Behlül, savaşmaya cesaret edememiş ve Delhi'ye çekilmiştir¹⁹⁷.

2.1.9. Sultan Behlül'ün İkinci Mültan Seferi

Bundan kısa bir süre sonra, Behlül dikkatini Pencap ve Mültan'a çevirmiştir. Mültan'da daha önce Şeyh Yusuf Kureyş'i mağlup edip, Sultan Kutbüddin unvanıyla tahta çıkan Rai Sahra M. 1469'da ölmüştür. Bu Behlül için Mültan'da yarım bıraktığı işini tamamlaması için çok güzel bir fırsat olmuştur. Bu amacını gerçekleştirmek için M. 1469 yılında, Kutub Han Lûdî ve Hân-ı Cihân'ı başkentte yardımcılarını (nâib-i gaybet)¹⁹⁸ olarak bırakarak Mültan'a doğru ilerlemiştir. Henüz yoldayken, bir kez daha Delhi'yi işgal etmek isteyen Şarkî Sultanlığıyla ilgilenmek üzere Delhi'ye geri çağırılmıştır¹⁹⁹.

¹⁹⁶ Pandey, *The First Afghan Empire*, s. 75; Nizami, "The Lodis (1451-1526)", s. 678.

¹⁹⁷ Roy, *Niamatullah's History of the Afghans*, s. 39-40; Esterâbâdî, *Târîh-i Firişte*, s. 555-556; Nizamuddin Ahmad, *The Tabaqât-i-Akbarî*, s. 344-346; Pandey, *The First Afghan Empire*, s. 75; Nizami, "The Lodis (1451-1526)", s. 678; Özcan, "Şarkî Sultanlığı", s. 361-362.

¹⁹⁸ Delhi Sultanlığı'nda hükümdar adına görev yapan nâib-i saltanat haricinde, yetki alanı sadece başkent (Delhi) ile sınırlı olan ve genelde sultanın uzun süreli bir sefere çıkması durumunda yerine vekil olarak bıraktığı kişi veya kişilerden oluşan yardımcılara nâib-i gaybet denilmektedir.

¹⁹⁹ Esterâbâdî, *Târîh-i Firişte*, s. 556; Nizamuddin Ahmad, *The Tabaqât-i-Akbarî*, s. 346; Pandey, *The First Afghan Empire*, s. 75; Nizami, "The Lodis (1451-1526)", s. 678; Özcan, "Lengâhlar", s. 139.

İki ordu *Chandvar/Khanvar*'da bir hafta boyunca kanlı bir savaşta girişmiştir ancak görünüşe göre herhangi bir belirleyici sonuç alınamamıştır. Her iki tarafın soylularının arabuluculuğuyla, eski şartlar ve eski toprak sınırları üzerinde yeniden üç yıllık bir ateşkes üzerinde anlaşmaya varılmıştır. Hüseyin Şarkî Jaunpûr'a, Behlül de Delhi'ye dönmüştür. Behlül zamanını ordusunu organize etmek ve Hüseyin Şah'a katılan subaylara ve beylere boyun eğdirmek üzere burada üç yıl kalmıştır²⁰⁰.

Kaynaklarda herhangi bir tarih verilmemiş olmasına rağmen, Behlül'ün Şehzade Barbek Şah, Pencap Valisi Tatar Han Lûdî ve Mevar'dan bir başka vasalı komutasında Mültan'a bir birlik gönderdiği bilinmektedir. Bu büyük olasılıkla Behlül'ün Delhi'ye dönmesi gerektiği tarihtir. Bu birlik Mültan üzerine gitmiş fakat Kutbüddin Lengâh'ın oğlu Mültan Sultanı Hüseyin Şah Lengâh tarafından geri püskürtülmüştür²⁰¹.

2.1.10.Sultan Behlül'ün Mevar Seferi

Bu sefer hakkında elimizdeki en kapsamlı kaynak Ahmed Yâdgâr'ın, *Târîh-i Şâhî*'sidir. Seferi, Sultan Behlül'ün “Rana (Mevar)’ya karşı yürüdüğünü ve seferin daha çok ekonomik sebeplerden dolayı olduğunu belirterek başlamıştır²⁰². Bu bilgi Racpût kronikleri tarafından da doğrulanmıştır²⁰³.

Abdul Halim, Rana Uda adında bir Racpût'un babasını öldürerek tahta geçtiğini fakat ne akrabaları ne de tebaası tarafından Raca olarak kabul edilmediğini belirtmektedir. Kardeşi Raca Mall tarafından tahtan indirilip Mevar'dan sürülmüştür. Rana Uda, Delhi'ye gelerek, kızını vermek suretiyle Sultan Behlül'ün yardımını istemiştir. Racpût kroniklerine göre, Uda, sultanın sarayından çıkar çıkmaz yıldırım çarparak ölmüştür. Lakin Sultan Behlül, yine de Uda'nın iki oğlu Sahas Mall ve Suraj Mall'ın yanına Kutub Han ve Hân-ı Hânân Fermulî'yi vererek Mevar'a göndermiştir. Ordu Mevar'a ulaştıktan sonra Nathdvara yakınlarındaki Siarh'da kamp kurmuştur. Raca Mall, tüm reisleri, 58 bin süvari ve 11 bin piyadesiyle Lûdî ordusuna karşı savaşmaya gelmiştir²⁰⁴.

²⁰⁰ Esterâbâdî, *Târîh-i Firişte*, s. 556; Nizamuddin Ahmad, *The Tabaqât- i-Akbarî*, s. 346; Pandey, *The First Afghan Empire*, s. 76-79; Nizami, “The Lodis (1451-1526)”, s. 679-680.

²⁰¹ Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 35; Haig, “The Lodi Dynasty”, s. 231.

²⁰² Yadgar, *Tarikh-i Salatin-i Afaghana*, s. 4.

²⁰³ Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 34.

²⁰⁴ Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 35.

Yâdgâr'a göre, savaş Rana'nın yeğeni Chattarsal'ın 10 bin süvarinin başında hücumla geçtiği bir saldırı ile başlamıştır. Racpûtların inatçı ve cesur saldırıları pek çok Afgan'ın şehit olmasına ve Kutub Han ile Hân-ı Hânân Fermulî'nin hayatlarını tehlikeye atmasına sebep olmuştur. Fakat yakın dövüşte Chattarsal öldürülmüş, Racpûtlar teslim olmuşlardır. Bunun üzerine Rana, Sultan Behlül adına hutbe okutup, sikke bastırmayı kabul etmiştir. Bu kısa ömürlü bir başarı olmuştur zira Yâdgâr dışında hiçbir Müslüman tarihçi bu olaydan bahsetmemiştir. Bundan sonra, Yâdgâr'a göre Sultan, Eved/Avadh/Oudh'ın kalbindeki Nimkhar'a yürümüştür. Nimkhar'ı tamamen harap etmiş ve zengin bir ganimet ele geçirmiştir. Fakat bu ifade şüpheyle yaklaşılması gereken bir bilgidir. Jaunpûr sınırları içerisinde olan bir bölgeye Behlül'ün yeterince hazırlık yapmadan gitmesini beklemek yanlıştır²⁰⁵.

2.1.11.Şarkî-Lûdî Sultanlığı Arasındaki Dördüncü Çatışma

Bilindiği üzere Sultan Behlül Lûdî M. 1469 yılında Mülta'nı ikinci bir sefer düzenlemiş ancak Sultan Hüseyin Şarkî'nin Delhi'ye saldırdığı haberi üzerine geri dönmüştür. Chandvar'da yapılan savaş sonrası iki taraf arasında üç yıllık bir barış anlaşması yapılmıştır. Lûdî ve Şarkî güçleri arasında yapılan bu üç yıllık anlaşma sürecinde Hüseyin Şarkî'nin gücü iyice artmıştır. Nitekim öncesinde Orissa ve Gevâliyâr üzerine yaptığı seferlerden sonra hem saygınlığı hem de seferlerden elde ettiği muazzam ganimetler onun Delhi'ye karşı yapacağı seferlerde ona güç ve kaynak teşkil etmiştir. Ayrıca ordunun modernleştirilmesine büyük önem vererek bir tophâne kurmuş ve Sultanlığındaki iç işlerini düzene koymuştur²⁰⁶. Sultan Hüseyin Şarkî'nin bu başarıları Sultan Behlül'ün birçok vasalını endişelendirmiş hatta birçoğu Sultan Behlül'ün Delhi'yi elinde tutma kapasitesine olan inancını kaybetmiştir. Üstelik ateşkes şartlarının sona ermesinden sonra, Sultan Hüseyin Şarkî Etâve'yi kuşatmış ve Valisi Ahmed Han Mevatî'yi kendi tarafına çekmeyi başarmıştır. Sonra da kardeşi şehzade İbrahim Han'ı Etâve'nin başına geçirmiştir. Hüseyin Şah Şarkî, Kol Valisi Rüstem Han'ı da aynı şekilde kendi tarafına çekmeyi başarmış ve Ahmed Han Cilvanî'yi Bayana'da kendi

²⁰⁵ Yadgar, *Tarikh-i Salatin-i Afaghana*, s. 4; Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 34.

²⁰⁶ Pandey, *The First Afghan Empire*, s. 78; Nizami, "The Lodis (1451-1526)", s. 678; Özcan, "Şarkî Sultanlığı", s. 361-362.

adına hutbeyi okutması için ikna etmiştir²⁰⁷. Behlül daha sonra Hân-ı Hânân'ın yardımıyla Ahmed Han Mevatî'nin sadakatini yeniden kazanmıştır ama Hüseyin Şarkî'nin gücünü kıramamıştır²⁰⁸.

Sultan Behlül Lûdî'ye bağlı olan birçok güçlü soylunun bu eylemleri, Şarkî Sultanının Delhi'yi feth edebileceğini olan inancını arttırmıştır. Nitekim Sultan Hüseyin, M. 1473'de 100.000 süvari ve 1000 fil ile Delhi üzerine yürümüştür. Sultan Behlül, Şarkî ordusunun gücü karşısında endişeye kapılmış ve tam bir çaresizlik içinde Şeyh Muhammed Fermulî ve Gevâliyâr Racası'nın oğlu Kapurchand'ı Mâlvâ Sultanı Mahmud Halacî'ye yardım etmesi için elçi olarak göndermiştir. Sultan Mahmud Halacî bu isteği geri çevirmemiş lakin Bayana'nın kendisine verilmesine karşılık olarak 6000 atlıyı Behlül'ün yardımına göndereceğini bildirmiştir²⁰⁹. Sultan Behlül, Halacîlerden bir cevap beklerken, Şarkî ordusu çoktan Delhi'nin güney doğusunda kısa bir mesafedeki Yumuna/Cemne kıyılarına ulaşmıştır. Sultan Behlül, Şarkî ordusunu karşılamak için harekete geçmiş, iki ordu *Bhatvara* kasabasında karşı karşıya gelmiştir. Sultan Hüseyin Şarkî'nin askeri gücü karşısında direnemeyeceğini anlayan Sultan Behlül, Hân-ı Cihân Lûdî'nin arabuluculuğuyla barış teklifinde bulunmuştur. Sultan Behlül Lûdî tarafından teklif edilen barış koşulları Lûdîlerin bu zamana kadar kabul etmek zorunda kalacakları en ağır ve en onur kırıcı koşullar olmuştur. Sultan Hüseyin Şarkî'ye teklif edilen bu anlaşmaya göre; Delhi şehri ve çevresindeki 18 kos'luk²¹⁰ toprak haricinde Sultan Behlül'ün etki alanındaki tüm topraklar Şarkîlerin eline geçecek, Sultan Behlül, Şarkî Sultanlığına bağlı bir emir olarak Delhi'de kalacaktır²¹¹.

Sultan Behlül tarafından sunulan bu şartlar, Sultan Hüseyin'in mevcut durumuna olan aşırı güveni ve kibirli tavrı nedeniyle kabul edilmemiştir. Tamamen çaresiz kalan Sultan Behlül elindeki tüm kaynaklarla kendini savunmaya karar vermiştir. Bu sırada

²⁰⁷ Ni'metullah, hutbe'nin yanında ayrıca sikkelerde Hüseyin Şah'ın adının da geçtiğini belirtmiştir. Roy, *Niamatullah's History of the Afghans*, s. 42.

²⁰⁸ Rızqullah Mushtaqui, *Waqi'at-e-Mushtaqui*, s. 11; Roy, *Niamatullah's History of the Afghans*, s. 41; Pandey, *The First Afghan Empire*, s. 78; Nizami, "The Lodis (1451-1526)", s. 680; Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 37.

²⁰⁹ Sultan Behlül'ün, Mâlvâ Sultanı Mahmud Halacî'den yardım istediği tarih birçok kaynakta M. 1469 yılı olarak geçmektedir. Lakin Lûdî Hanedanlığının siyasi tarihi kronik olarak göz önüne alındığında bunun M. 1473 yılında olabileceği görülmektedir. Ayrıca Sutan Mahmud Halacî 31 Mayıs 1469'da vefat etmiştir. Muhtemelen Sultan Behlül'ün yardım istediği kişi Sultan Gıyâseddin Şah'tır. Pandey, *The First Afghan Empire*, s. 78; Julfikar, a.g.m., s. 1423; Bayur, *Hindistan tarihi*, s. 390.

²¹⁰ Bir uzunluk ölçüsüdür. Hindistan'da mil'i ifade etmek için kullanılır.

²¹¹ Pandey, *The First Afghan Empire In India*, s. 80; Haig, "The Lodi Dynasty", s. 232; Nizami, "The Lodis", s. 681.

rakibinin içinde bulunduğu durumu küçümseyen Hüseyin Şarkî geri dönüşü olmayan bir hata yapmıştır. Sultan Hüseyin tüm askeri önlemleri ihmal ederek, birliklerinin bir kısmına Dûab'ın verimli topraklarını yağmalamaları için emirler vermiştir. Şarkî kampının korumasız kaldığını öğrenen Sultan Behlül, 18.000 süvariden oluşan bir kuvvetle Sultan Hüseyin'e ani bir baskın yapmıştır. Sultan Hüseyin Şarkî savaş alanından kaçmış, karısı Melike-i Cihân Bîbî Hunza²¹² dâhil olmak üzere hareminin hanımları, bazı soyluları ve tüm hazinesi Sultan Behlül'ün eline geçmiştir. Sultan Behlül Lûdî kazandığı zafere rağmen Sultan Hüseyin'le uzlaşma yolunu seçmiş, karısı Bîbî Hunza'yı büyük bir incelik ve saygıyla kendisine göndermiştir. Sultan Hüseyin gibi son derece gururlu ve kibirli olan Bîbî Hunza bu ince davranışı bir zayıflık olarak değerlendirmiştir. Nitekim daha sonrasında her fırsatta kocasını kışkırtarak, Sultan Behlül ile yeni bir savaş yapması için teşvik etmiştir²¹³.

Kısa bir süre sonra Hüseyin Şarkî bir kez daha Sultan Behlül'e saldırmıştır. Delhi'den 25 mil uzaklıktaki Sikhera'da birkaç gün süren şiddetli bir savaş gerçekleşmiştir. Ancak kesin bir sonuç elde edilememiş, her iki taraf kendi bölgesine geri çekilmiştir²¹⁴. Bu savaştan sonra Lûdî-Şarkî mücadelesi kısa bir süreliğine de olsa durmuş hatta Sultan Behlül, M. 1477 yılında ölen Sultan Hüseyin Şarkî'nin annesi Bîbî Râcî için taziye heyeti göndermiştir. Delhi'nin taziye elçisi olarak Etâve'ye, Sultan Mahmud Şarkî zamanında tutsak edilen Kutub Han Lûdî ve Gevâliyâr Racası Kirat Singh'in (Raca Karan olarak da bilinmektedir.) oğlu Kalyan Mâl' gitmiştir. Tutsaklığı boyunca Bibi Raji tarafından özel bir misafir gibi ağırlanan Kutub Han, minnetini ifade etmek için Sultan Hüseyin Şah'la görüşmek istemiştir. Fakat Sultan Hüseyin'i düşmanca bir tavır içinde bulmuş hatta Hüseyin Şah onu tekrar hapsetmekle tehdit etmiştir. Ancak Kutub Han, Delhi Sultanlığını ele geçirmesine yardım edeceğine söz vererek bu durumdan kurtulmuştur. Delhi'ye dönen Kutub Han, Sultan Behlül'e Hüseyin Şarkî'ye karşı dikkatli olması konusunda uyarıda bulunmuştur²¹⁵.

Sultan Alâeddin'in M. 1478'de Bedâûn'daki ölümü, yeni bir savaşın kapısını aralamıştır. Alâeddin'in ölümü üzerine Hüseyin Şah görünüşte kayınpederinin ölümüne

²¹² Bazı kaynaklarda bu isim aynı zamanda Celile olarak geçmektedir. Haig, "The Lodi Dynasty", s. 232; Bayur, *Hindistan tarihi*, s. 383.

²¹³ Pandey, *The First Afghan Empire In India*, s. 80; Haig, , "The Lodi Dynasty" s. 232; Nizami, "The Lodis", s. 681.

²¹⁴ Nizami, "The Lodis (1451-1526)", s. 680; Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 37.

²¹⁵ Roy, *Niamatullah's History of the Afghans*, s. 43; Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 38.

tazyede bulunmak için Bedâûn'a gelmiş, ancak Alâeddin'in oğullarını Bedâûn'dan uzaklaştırarak burayı ele geçirmiştir. Oradan Sambhal'ın üzerine yürümüş, Valisi Tatar Han'ın oğlu Mübarek Han'ı yenerek, Saran'a esir olarak göndermiştir. Daha sonra 140.000 süvari ve 1.400 filden oluşan büyük bir orduyla Delhi üzerine yürümüştür. Behlül o sırada Sirhind'de bulunmaktaydı. Hızlı davranan Hüseyin Şarkî, Ganj kıyısındaki Kachh Geçidi'ne gelmiştir (H. 883/M. 1478). Hân-ı Cihân'ın oğlu Hüseyin Han, Sultan Behlül tarafından Meerut Yolu'yla Delhi'ye ilerlemesi için gönderilmiş ve kendisi Delhi'yi savunmak için olan hızıyla ilerlemiştir²¹⁶. Sultan Hüseyin'in, bu seferi tüm seferleri arasında en umut verici olanıydı ve sayısal üstünlüğünün etkisi her yerde görülmekteydi. Sultan Behlül, Delhi'ye vardığında durumun ne kadar ciddi olduğunu görmüş, endişe ve ümitsizlik içinde bütün bir gece Hâce Kutbüddin Bahtiyar Kaki'nin²¹⁷ mezarı başında dua etmiştir. Pandey ve Nizami'nin ifadelerine göre sabahın erken saatlerinde bir kişinin Sultan Behlül'ün yanına geldiği ve kendisinden orada bulunan sığırları götürmesi için bir değnek verdiği belirtilir. Sultan Behlül'ün bunu bir zafer alâmeti olarak yorumladığı ve emrindeki tüm kuvvetle Şarkî ordusuna saldırıp, düşmanına ağır kayıplar verdiği nakledilir²¹⁸. Daha sonrasında ise usta bir diplomat olan Kutub Han Lûdî, Sultan Hüseyin ile görüşerek ona Ganj Nehri'nin iki devlet arasında sınır olmasını koşuluyla barış yapması ve daha fazla kayıp vermeden geri çekilmesi gerektiği konusunda tavsiyede bulunmuştur. Bu tavsiye üzerine çatışmayı durduran Sultan Hüseyin, Sultan Behlül ile anlaşmış ve kendi topraklarına doğru çekilmeye başlamıştır²¹⁹.

Barış koşullarına güvenen Hüseyin Şarkî, ordu techizatını ve hazinesini kamp alanına bırakarak Jaunpûr'a doğru yola çıkmıştır. Devlet işlerinde ahlak tanımayan Sultan Behlül, Sultan Hüseyin'in arkada bıraktığı kampına ani bir saldırı gerçekleştirmiş ve geri çekilen ordunun peşine düşmüştür. Bu duruma hazırlıksız yakalanan Şarkî ordusu içlerinde Vezir Kutluk Han (Gazi Samauddin), "zamanın en bilgin adamı" (Miyan) Buddha, Sultan Hüseyin'in karısı Bîbî Hunza ve Hüseyin Şarkî'nin 40 soylusunun olduğu birçok esir vermiştir. Sultan Behlül Lûdî hareketine devam etmiş ve

²¹⁶ Roy, *Niamatullah's History of the Afghans*, s. 43; Esterâbâdî, *Târih-i Firişte*, s. 558; Nizamuddin Ahmad, *The Tabaqât- i-Akbarî*, s. 348-349; Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 39.

²¹⁷ Çiştîyye tarikatına mensup Ferganalı mutasavvıf. Enver Konukçu, "Kutbüddin Bahtiyâr", *DİA*, C. 26, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2002, s. 483.

²¹⁸ Pandey, *The First Afghan Empire*, s. 81; Nizami, "The Lodis (1451-1526)", s. 681.

²¹⁹ Pandey, *The First Afghan Empire*, s. 81; Nizami, "The Lodis (1451-1526)", s. 680-682; Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 39.

Sultan Hüseyin Şarkî'nin işgal altında tuttuğu Kampil, Patiâlî, Şemsâbâd, Sakit, Kol, Marhara ve Celali kasabalarını ele geçirmiştir. Sultan Behlül alınan her yere kendi şikdârlarını atamıştır. Hüseyin Şarkî Rapri'ye ulaştıktan sonra *Rajhohar*'da güçlerini yeniden toplamış ve Sultan Behlül'e saldırmıştır ancak başarılı olamamıştır. Üstelik Sultan Behlül'ün elde ettiği tüm yer yerleri kendisine bırakmayı kabul etmiştir. Sonunda, *Dhupamau* her iki taraf arasında sınırlar kabul edilmek şartıyla barış yapılmıştır. Bu arada esir alınan Bîbî Hunza da Sultan Hüseyin'e geri gönderilmiştir. Sultan Hüseyin Rapri'ye, Sultan Behlül de Delhi'ye doğru yola çıkmıştır²²⁰.

Sultan Hüseyin Şarkî, üst üste aldığı yenilgilerin intikamını ve kaybettiği toprakları geri almak için H. 885/ M. 1480'de güçlü bir kuvvetle tekrar Delhi üzerine yürümüştür. İki ordu *Sonhar*'da karşıya karşıya gelmiş ve Hüseyin Şarkî yenilerek Rapri'ye kaçmıştır. Savunmadan çok saldırıya geçmiş olan Sultan Behlül, Rapri'de güçlerini bir araya toplayan Hüseyin Şarkî'nin üzerine yürümüş ve Hüseyin Şarkî'yi bir kez daha yenerek, kaçmasını sağlamıştır. Sultan Hüseyin'in bu başarısızlıklarının üstüne bir dizi talihsiz olay yaşamıştır. Sultan Behlül'den kaçtığı esnada Yamuna Nehri'ni geçerken bazı aile üyeleri nehirde boğulmuştur. Üstelik nehri geçtikten sonra yağmacı bir kabile olan *Bhadauriya* Racpûtlarının saldırısına uğramıştır. Hüseyin Şarkî üst üste aldığı bu darbelerden sonra Jaunpûr'a ulaşmak için Gevâliyâr'a kaçmıştır. Gevâliyâr'a ulaştığında, Raca Kirat Singh, eski bir vasal gibi itaatkâr davranmış ve talihsiz Sultana birkaç lek/lack²²¹ tenge²²², birkaç çadır, at, fil ve deve vererek yardımcı olmuştur. Ayrıca ona Kalpi'ye kadar eşlik edecek bir kuvvet de tahsis etmiştir²²³.

Bu arada Sultan Behlül, Rapri'den Etâve'ye yürümüş ve Valisi Şehzade İbrahim Han'ı (Sultan Hüseyin'in kardeşi) ve Haybat Han'ı (Kurt katili/Kurtandaz) üç günlük bir ablukanın ardından Etâve'yi teslim etmeye zorlamıştır. Sultan Behlül, Etâve'nin başına Mübarek Han Nuhanî'nin oğlu, İbrahim Han Nuhanî'yi getirmiş ve bazı pergenelerini ondan alarak Raca Dandu'ya vermiştir. Behlül Lûdî, Hüseyin Şarkî'yi takip ederek *Rangaon/ Raigaon*'a, oradan da "Kalpi'nin yetki alanına" kadar gitmiştir. Ganj Nehri'nin

²²⁰ Roy, *Niamatullah's History of the Afghans*, s. 44; Esterâbâdî, *Târîh-i Firişte*, s. 558-559; Nizamuddin Ahmad, *The Tabaqât- i-Akbarî*, s. 349; Pandey, *The First Afghan Empire*, s. 82; Nizami, "The Lodis (1451-1526)", s. 682; Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 40; Haig, "The Lodi Dynasty", s. 233; Bayur, *Hindistan Tarihi*, s. 383.

²²¹ Hint numaralandırma sisteminde sayı değeri 100.000 eşit olan bir birimdir.

²²² Delhi Türk Sultanlığında temel para birimine tenge denilmektedir. Genellikle tengeler altın ve gümüş olarak basılmıştır.

²²³ Pandey, *The First Afghan Empire*, s. 82-83; Nizami, "The Lodis (1451-1526)", s. 682; Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 41-42; Haig, "The Lodi Dynasty", s. 233.

iki ordu arasında set olması, savaşı birkaç ay uzatmıştır. Baksar Valisi Tilokchand'ın, Sultan Behlül'e katılıp yardım etmesiyle Hüseyin Şarkî bir kere daha yenilgiye uğratılmıştır. Bu yenilginin ardından Sultan Hüseyin Jaunpûr'a çekilmiştir. Sultan Behlül onu Jaunpûr'a kadar takip etmiştir (H. 886-7/M. 1481-2). Hüseyin Şarkî ile nihai bir savaş yapmak isteyen Sultan Behlül onu takip etmeye devam etmiştir. Sultan Hüseyin Bahreyn üzerinden Kanauj'a doğru kaçmıştır. *Kali Nadi* kıyısında yapılan bir savaşta, Hüseyin Şarkî sadece mağlup edilmekle kalmamış, aynı zaman da hükümdarlık sembollerini ve karısı Bîbî Hunza'yı da terk etmek zorunda kalmıştır. Tüm bu başarılarından sonra Behlül Lûdî iyice cesaretlenerek, Jaunpûr topraklarını ilhâk etmeye başlamıştır. Sultan Behlül, Şarkî Sultanlığının başkenti Jaunpûr ve topraklarının çoğunu M. 1483'te kontrolü altına almayı başarmıştır²²⁴.

Tüm bunlar yaşanırken Bîbî Hunza Sultan Behlül'ün elinden kaçmayı başarmış ve kocasına katılmıştır. Jaunpûr'da işleri yoluna koyan Sultan Behlül, Jaunpûr Sultanlığını Mübarek Han Nuhanî'nin sorumluluğuna bırakarak Bedâûn'a doğru yola çıkmıştır. Sultan Behlül'ün ayrılmasıyla Hüseyin Şah Jaunpûr'a saldırmıştır. Jaunpûr Valisi Mübarek Han ve Lûdî emirleri *Michauli/Mechauli* İlçesi'ndeki bir karakola sığınmak zorunda kalmışlardır. Lûdî emirleri takviye gelene kadar zaman kazanmak için Hüseyin Şarkî ile müzakerelere başlamıştır. Sultan Behlül, oğlu Barbek Şah'ı öncü bir kuvvet ile Jaunpûr'a göndermiş ve kendisi de arkadan onu takip etmiştir. Bunu haberi alan Hüseyin Şarkî Bihâr'a doğru kaçmıştır. Sultan Behlül, Hüseyin Şarkî'nin peşine düşerken, bugünkü *Balia* bölgesindeki *Haldi* Kasabası'na geldiğinde, kuzeni, kayınbiraderi ve veziri olan Kutub Han Lûdî'nin ölüm haberini almıştır. Bunun üzerine takibi bırakmış ve taziye için Delhi'ye dönmüştür. Kutub Han Lûdî döneminin en büyük diplomatlarından birisi olarak kabul edilmiştir. Son derece zeki ve kurnaz olan Kutub Han, Sultan Behlül'ün savaşla elde ettiği zaferlerden çok daha önemli diplomatik zaferler kazanmıştır. Düşmanına karşı her zaman ılımlı tavır takınan ve düşmanına karşı kullandığı eşsiz kandırma sanatı ile Sultan Behlül'ü birçok geri dönüşü olmayan yenilgiden kurtarmıştır. Lûdî hanedanına hayat veren önemli isimlerden biri olmuştur²²⁵.

²²⁴ Roy, *Niamatullah's History of the Afghans*, s. 45; Esterâbâdî, *Târîh-i Firişte*, s. 559; Nizamuddin Ahmad, *The Tabaqât- i-Akbarî*, s. 351-353; Pandey, *The First Afghan Empire*, s. 84-85; Nizami, "The Lodis (1451-1526)", s. 682; Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 43; Haig, "The Lodi Dynasty", s. 233; Bayur, *Hindistan Tarihi*, s. 383; Özcan, "Şarkî Sultanlığı", s. 361-362.

²²⁵ Roy, *Niamatullah's History of the Afghans*, s. 47; Esterâbâdî, *Târîh-i Firişte*, s. 560; Nizamuddin Ahmad, *The Tabaqât- i-Akbarî*, s. 353; Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 44.

Sultan Behlül, Delhi'den bir kez daha Jaunpûr'a yürümüş ve Eved da dâhil olmak üzere tüm Şarkî topraklarına hâkim olmuştur. M. 1483 yılında oğlu Barbek Şah'a kendi adına para basması ve çetr²²⁶ gibi hükümdarlık alâmetleri vererek Şarkî tahtına oturtmuştur. Jaunpûr'daki işlerini hallettikten sonra, Kalpi'ye yürüyen Sultan Behlül burayı alarak torunu Şehzade A'zam Hümâyün'a vermiştir. Daha sonra Chandvar üzerinden Dholpûr'a gelmiştir. Şimdiye kadar bir Şarkî vasalı olan Dholpûr Racası, kendisine saygılarını sunup, birkaç men altın haraç ödeyerek tabî olmuştur. Sultan, Dholpûr'dan, Valisi İkbâl Han'ın boyun eğmeyi kabul ettiği ve birkaç men altın sunduktan sonra görevinde bıraktığı Bari (Baree)'ye ilerlemiştir. Bari'den sonraki durağı Ranthambhor yakınlarında bulunan ve Mâlvâ Sultanlığının yetki alanı giren *İlhanpur/Alhanpur*'a yürümüştür²²⁷.

2.1.12. Sultan Behlül'ün Mâlvâ Seferi

Sultan Behlül, hem Sultan Hüseyin Şarkî'ye karşı kazandığı zaferler hem de art arda elde ettiği başarılarından sonra iyice hırslanmış, gücünü ve otoritesini daha da genişletmek amacıyla Mâlvâ toprağı olan İlhanpur'a saldırmaktan bile çekinmemiştir. Mâlvâ Sultanlığı tahtında bulunan Sultan Mahmud Halacî'nin zevk ve eğlence düşkünü oğlu, Sultan Gıyâseddin Halacî'nin (1469-1500) yönetimdeki başarısızlığı da Sultan Behlül'ün cesaretini arttırmıştır. Sultan Behlül'ün, İlhanpur Şehri'ne saldırdığı ve harap ettiği haberi, rutininin bozulmasından hoşlanmadığı için Sultan Gıyâseddin'e büyük zorlukla iletilmiştir. Sultan, Çanderi Valisi Muzaffar Han'ın oğlu Şîr Han'a Bhilsa/Bilsan ve Sarangpûr ordularıyla Sultan Behlül'e karşı yürümesini emretmiştir. Mâlvâ ordusu Bayana yakınlarında görüldüğünde, Sultan Behlül sayıca az olduğundan ordusunu durdurmuş ve Mâlvâ ordusu peşlerindeyken Delhi'ye doğru geri çekilmiştir. Sultan Behlül, daha sonra hediyeler ve armağanlar göndererek barış teklifinde bulunmuştur. Şîr Han daha sonra İlhanpur'a gitmiş ve şehri yeniden inşa etmiştir²²⁸.

²²⁶ Hükümdarın sefere çıkarken, alayla bir yere giderken veya resmi törenlerde kensinini güneşten korumak amacıyla başı üzerine konulan bir çeşit şemsiyedir. Türk ve İslâm devletlerinde hükümdarlık alâmetlerinden biri olarak kabul edilmektedir.

²²⁷ Roy, *Niamatullah's History of the Afghans*, s. 47; Esterâbâdî, *Târîh-i Firişte*, s. 560-561; Nizamuddin Ahmad, *The Tabaqât- i-Akbarî*, s. 353-354; Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 45; ; Pandey, *The First Afghan Empire*, s. 85; Nizami, "The Lodis (1451-1526)", s. 682; Haig, "The Lodi Dynasty", s. 334; Bayur, *Hindistan Tarihi*, s. 383.

²²⁸ Nizami, "The Lodis (1451-1526)", s. 683; Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 46.

2.1.13. Delhi Sultanlığının Paylaşımı

Sultan Behlül, Mâlvâ seferi sonrası Delhi'de bir süre kalarak devlet idaresindeki işlerle meşgul olmuştur. Hâkimiyet sahası içerisindeki toprakları daha iyi yönetebilmek adına Sultanlık topraklarını oğulları ve akrabaları arasında paylaştırmıştır. Ancak Bu kararı kendisinden sonra tahta çıkacak olan halefi için büyük bir külfet oluşturmuştur. Eski Jaunpûr Sultanlığını oğlu Barbek Şah'a, Kara ve Manikpûr'u Mübarek Han Nuhanî'ye vermiştir. Bahraich'i Kalapahar unvanlı kuzeni Şeyh Muhammed Kurban Fermulî'ye ve Leknev ve Kalpi'yi Şehzade Bayezid'in (birkaç ay önce hizmetkârlarından biri tarafından öldürülen) oğlu Şehzade A'zam Hümâyun'a vermiştir. Bedâûn'u bir akrabası ve soyluların şefi olan Hân-ı Cihân Lûdî'ye, Pencap'ı ve Dûab'ın bölümlerini de halef olarak atadığı Şehzade Nizam Han bırakmıştır²²⁹.

2.1.14. Keşmir Sultanlığı ile İlişkiler

Jaunpûr'un boyunduruk altına alınması, Sultan Behlül'ün dikkatini batıya çevirmesine olanak sağlamıştır. Pencap ve çevresindeki vilayetlerde otoritesini geri kazanmak için sık sık o taraflara gitmiştir. Bu dönemde Keşmir Sultanlığında yaşanan olaylar Sultan Behlül için iyi bir fırsat olmuştur. H.878/ M. 1473'te Keşmir tahtına çıkan Sultan Haydar'ın oğlu ve Sultan Zeynelâbidîn'in Torunu Sultan Hasan, bazı Keşmirli soylular tarafından davet edilen amcası Behram Han'a karşı savaşmıştır. Behram Han, Sultan Behlül'den yardım istemiş ve Sultan Behlül'ün emriyle sağlanan ordunun yardımıyla Pencap'tan Keşmir'e saldırmıştır. Ancak Behram Han, Lulupur'da yeğeni tarafından bir çatışmada yenilmiş, hapsedilmiş ve sadece üç gün sonra ölmek üzere kör edilmiştir. Sultan Hasan, Raca 'Ajab Deo'nun önderliğinde, Pencap'ı misilleme yoluyla işgal etmek için birleşik bir Keşmir ve Jammu ordusu göndermiştir. Rajori yoluyla ilerleyen istilacı orduyu, Pencap Valisi Tatar Han Lûdî durdurmuştur. O tarihten itibaren Bâbü' tarafından ele geçirilene kadar Sialkot Lûdîler'in elinde kalmıştır²³⁰.

Şehzade Muhammed'in H. 891/M. 1486'da babası Hasan Şah'ın yerine geçmesiyle Keşmir'deki iç savaş yeniden başlamıştır. Muhammed Şah'ın yedi yaşında

²²⁹ Esterâbâdî, *Târîh-i Firişte*, s. 561; Nizami, "The Lodis (1451-1526)", s. 683; Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 47.

²³⁰ Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 48; Dia, "Beyhakî Seyyidleri", *DİA*, C. 6, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1992, s. 64-65.

olması nedeniyle idareyi Vezir Seyyid Hasan üstlenmiştir. Onun dönemindeki bazı soylular, Vezir ve Nâib Seyyid Hasan'ı ve diğer 30 seyyidi Jammu Raca'sının kışkırtmasıyla öldürmüştür. Bu, Seyyid Hasan'ın oğlu Seyyid Muhammed'i ve yandaşlarını, kendisini Beas Nehri'nin karşı yakasına götürüp üzerindeki köprüyü yıkarak bir savunma savaşına teşvik etmiştir. Seyyid Muhammed, Sultanın yandaşlarına karşı mücadelede ederken yenilmiş ve Srinagar'a sığınmıştır. Aynı yıl Srinagar'a saldırmak için büyük bir kuvvet gönderen Pencap Valisi Tatar Han Lûdî'den yardım istemiştir. Tatar Han'ın ordusu Bhimber Racası Hans tarafından bozguna uğratılıp ve H. 892/M. 1486'da dağılmıştır. Bu yüzden beklenen yardım sağlanamamış ve Sultan Behlül Lûdî'nin istediği ittifak gerçekleşmemiştir ²³¹.

2.1.15.Nizam Han'ın, Tatar Han Lûdî'ye Karşı Gönderilmesi

Sultan Behlül, M. 1485'te Şehzade Nizam Han'ı Delhi'nin batısındaki tüm serkârların/vilâyetlerin²³² (Sirhind, Hisar-ı Firuze, Sâ mânâ, Lahor ve Dipalpûr) Valisi/Muktası²³³ olan Tatar Han Lûdî'ye karşı göndermiştir. Tatar'ın askeri gücü dikkate değerdi; ordusunda 15 bin atlı askeri vardı. Askeri güç ve mali kaynaklar onda fitneci bir tavır uyandırmış ve sadece hâ lisa²³⁴ topraklarının bazı pergenelerini işgal etmekle kalmamış, aynı zaman da Sultan Behlül'ün atadığı beyleride görevden almıştır. Sultan Behlül, Nizam Han, Ömer Han Servânî, Miyan Sa'id Fermulî, Nasır Han Nuhanî, Derya Han Nuhanî ve dönemin diğer seçkin soylularıyla birlikte Tatar Han'ı cezalandırmak için göndermiştir. Ambala yakınlarında yapılan savaşta Tatar Han, cesur direnişine rağmen yenilmiş ve öldürülmüştür²³⁵.

2.1.16.Sultan Behlül'ün Son Çıktığı Seferleri, Ölümü ve Karakteri

Sultan Behlül Lûdî, daha önce ifade ettiğimiz devlet yönetimini ilgilendiren bir dizi düzenlemeleri yaptıktan sonra, Hisar-ı Firuze'ya giderek birkaç ay dinlendikten

²³¹ Nizami, "The Lodis (1451-1526)", s. 684; Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 48; Dia, "Beyhaki Seyyidler", s. 64-65.

²³² Delhi Türk Sultanlığında ülke toprakları eyaletlere bölünmüştür. Lûdî Hanedanlığı döneminde eyalet terimi yerine daha çok serkâr terimi kullanılmıştır.

²³³ Delhi Türk Sultanlığında serkârların yönetiminden sorumlu kişiye vali veya mukta denilmekteydi.

²³⁴ İran ve Hindistan'da gelirleri saraya ait yeni fethedilmiş topraklara verilen ad.

²³⁵ Nizami, "The Lodis (1451-1526)", s. 684.

sonra tekrar Delhi'ye dönmüştür. Sultanlık içindeki asayiş ve düzeni yeniden sağladıktan sonra dikkatini Hint Racalıklarına çevirmiştir. Sultan Behlül tahta çıktığı zamanlar Delhi Sultanlığının içinde bulunduğu kargaşa ve karışıklık ortamı, akabinde Şarkî Sultanlığı ile olan mücadeleleri onu Hint Racalıkları üzerine sefer yapmasına imkan vermemiştir. Saltanatın ilk yıllarından itibaren başta Gevâliyâr Racaları olmak üzere önemli Hint Racalıklarıyla dostane ilişkiler kurmuş, bazılarını Delhi Sultanlığı içerisinde stratejik bölgelerde yönetim hakkı tanımıştır. Nitekim Şarkî Sultanlığı ile arasındaki en önemli mesele olan Şemsâbâd yönetimini Raca Karan'a vermiştir. Sultan Hüseyin Şarkî'nin annesi Bîbî Racî ölümünden sonra Etâve'ye taziye elçisi olarak gidenler arasında Raca Karan'ın oğlu Kalyan Mal'da vardı. Lûdî-Racpût ilişkileri M. 1480 yılında Sultan Hüseyin Şarkî'nin yenilginin ardından Gevâliyâr'a kaçmasıyla bozulmaya başlamıştır. Gevâliyâr Racası Kirat Singh ona parasal ve askeri yardımda bulunmuştur. Bu durum Sultan Behlül'ü rahatsız etmiş ama Gevâliyâr gibi güçlü bir Racalığa saldırmak için yeterince hazır değildi. M. 1487 yılında Raca Kirat Singh'in ölümünden sonra Gevâliyâr tahtına oğlu Raca Man Singh çıkmıştır. Sultan Behlül bu durumdan yararlanarak M. 1488'in sonbaharında Gevâliyâr üzerine bir sefer çıkmıştır. Raca Man, 80 lek tenge hediye ederek bağlılığını bildirmiştir²³⁶.

Sultan, Gevâliyâr'dan sonra Etâve üzerine yürümüştür. Daha önce ifade ettiğimiz gibi Sultan Behlül Etâve'yi Şarkîlerden alarak İbrahim Han'ın yönetimine bırakmış ancak bazı pergenelerini başka bir Racpût Racası olan Raca Dandu vermiştir. Raca Dandu'nun ölümünden sonra oğlu Raca Shakti Singh, Sultan'ın izni olmadan Etâve'yi ele geçirmiştir. Sultan Behlül son seferini buraya yapmış ve babasına verdiği pergeneleri dahi Raca'dan geri almıştır²³⁷.

Sultan Behlül Lûdî Delhi'ye dönerken aşırı sıcaktan hastalanmıştır. *Sakit* pergenesinin yetki alanına giren *Milauli/Malavali* Köyü yakınlarında konaklama emri vermiştir. Ölüm döşeğindeyken akrabalarından birine son tavsiyesini oğlu Şehzade Nizam Han'a; Sur Kabilesi'nin herhangi bir üyesini "sultanlığa talip oldukları için" idari yönetime getirmemesini ve Niyazileri (babası Kala Lûdî'nin suikastçıları) "cesur

²³⁶ Roy, *Niamatullah's History of the Afghans*, s. 48; Esterâbâdî, *Târîh-i Firişte*, s. 561-562; Nizamuddin Ahmad, *The Tabaqât- i-Akbarî*, s. 354; Pandey, *The First Afghan Empire*, s. 83; Nizami, "The Lodis (1451-1526)", s. 684; Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 49.

²³⁷ Nizamuddin Ahmad, *The Tabaqât- i-Akbarî*, s. 354; Roy, *Niamatullah's History of the Afghans*, s. 59; Pandey, *The First Afghan Empire*, s. 83; Nizami, "The Lodis (1451-1526)", s. 684; Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 49

savaşçılar olmalarına rağmen pervasız ve hain oldukları için" güvenmemesi gerektiğini iletmesini istemiştir²³⁸. Daha sonra Sultan Behlül Lûdî Delhi yolunda hastalığına yenik düşmüş ve 12 Temmuz 1489'da vefat etmiştir²³⁹. 19 Nisan 1451 tarihini tahta çıktığı yıl kabul edersek, 38 yılı 2 ay 24 gün hüküm sürmüştür. Delhi'deki Çırâğ-ı Dehlî türbesinin²⁴⁰ iç muhafazasının batı duvarının hemen dışına gömülmüştür²⁴¹.

Hayata büyük talihsizliklerle başlayan Sultan Behlül Lûdî, önce annesini daha ufak bir çocukken de babasını kaybetmiştir. Sirhind'de amcasının koruması altında büyümüş, ahlakıyla, cesaretiyle ve zekâsıyla amcasının takdir ve beğenisini kazanmıştır. Kariyerine Sirhind valisi olarak başlamış, 80 yaşında otoritesini Doğu ve Batı Pencap, Uttar Pradesh ve Rajasthan'ın bir parçasını içine alacak kadar genişletmiş bir sultan olarak ölmüştür²⁴².

Behlül Lûdî, başta Abdullah olmak üzere tüm dönem tarihçileri tarafından cesur, cömert, sabırlı, son derece adil, gösterişten uzak, sade bir insan olarak ifade edilmiştir. Müslüman bir sultan olarak İslamiyet'i en güzel şekilde yaşamış, İslami kurallara titizlikle riayet etmiştir²⁴³. Rızkullâh Müştâkî, Sultan Behlül'ün namazlarını normal zamanlarda halka açık mekânlarda, sefer zamanlarında ise askerleriyle birlikte kıldığını, âlimlere ve sanatkârlara büyük saygı gösterdiğini nakletmiştir. Saltanatının ilk zamanlarında kendisine ve Afganlara karşı sert eleştiride bulunan Molla Kadan'a karşı sergilediği tavır onun ulemaya olan saygısını, nezaketini ve hoşgörüsünü net bir şekilde ortaya koymuştur²⁴⁴. Abdullah, onun halkına çok değer verdiğini, şikâyetlerini bizzat dinlediğini, bu işi emirlerine veya vezirlerine bırakmadığını nakleder. Ayrıca onun oldukça cömert bir sultan olduğunu, bir ihtiyaç sahibini kapısından asla eli boş göndermediğini hatta devlet işlerinin yoğun olduğu vakitlerde bile ihtiyaç sahibi kişiyi dinlediğini ve geri çevirmediğini ifade etmiştir. Üstelik tahta çıkma ve zaferlerinin kutlanması vesilesiyle, fakirlere ve muhtaçlara büyük meblağlar dağıttığı ve sonrasında

²³⁸ Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 49; Pandey, *The First Afghan Empire*, s. 104.

²³⁹ Esterâbâdî, *Târîh-i Firişte*, s. 561; Nizamuddin Ahmad, *The Tabaqât-i-Akbarî*, s. 354; Pandey, *The First Afghan Empire*, s. 83; Nizami, "The Lodis (1451-1526)", s. 684; Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 49.

²⁴⁰ Hindistan'da Çiştîyye tarikatının en önemli mensubu Nasîrüddîn Mahmûd b. Yahyâ Çırâğ-ı Dehlî adına yapılmış bir dergâhtır.

²⁴¹ Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 50.

²⁴² Pandey, *The First Afghan Empire In India*, s. 95; Nizami, "The Lodis (1451-1526)", s. 685.

²⁴³ Pandey, *The First Afghan Empire In India*, s. 95; Abdulla, *Tarikh-i Daudi*, 436; Rızqullah Mushtaqui, *Waqi'at-e-Mushtaqui*, s. 8; Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 51.

²⁴⁴ Rızqullah Mushtaqui, *Waqi'at-e-Mushtaqui*, s. 9-10.

ise ihtiyaç sahiplerinin her daim gözetilip yardım edilmesini istediğini eklemiştir. Aynı saygıyı, değeri ve hoşgörüyü Hint tebaasına da gösterdiğini ve bu yüzden kendisini bir aziz olarak gördüklerini yine Abdullah'ın bize naklettiklerinden öğrenmekteyiz²⁴⁵.

Behlül Lûdi, tüm hayatı boyunca gösteriştten uzak son derece basit ve sade bir hayat yaşamıştır. Gerek soyluları ile olan ilişkilerinde gerek halkıyla olan ilişkilerinde oldukça samimi, düşünceli, kibar ve en önemlisi herkes tarafından rahatlıkla ulaşılabilir bir insan olmuştur. Rızkullâh Müştâkî, onun kapısında herhangi bir muhafızının olmadığını, isteyen kişinin kendisiyle görüştüğünü hatta kendisiyle oturup yemek yiyebileceğini belirtmiştir²⁴⁶. Kendisine bağlı emir ve beylerle olan ilişkisi de bu çerçevede olmuş hatta Esterâbâdî, onun zaman zaman beylerinin evinde yemek yediğini, onların kendisine verdiği ata bindiğini nakletmiştir. Onlara kendisiyle eşit makamda ve kardeşleriymiş gibi davranmış, kendisini asla sultanlık makamının görkemi ve formalitesi ile kuşatmamıştır. Huzura kabul veya divanlara başkanlık edeceği vakit bir taht üzerine, hatta yükseltilmiş bir platform üzerine dahi oturmamıştır. Ayrıca soylu ve emirlerinin önünde ayakta durmasına izin vermemiş, onlara birlikte post veya minderlerin üzerine yerde oturacak kadar alçakgönüllü olmuştur²⁴⁷. *Târîh-i Dâvûdî*'ye göre herhangi bir beyi yaptığı bir işten dolayı kendisine güvenmişse, bizzat evine gider, kılıcını ve başındaki sarığını çıkartıp beyinin önüne koyarak: “*Eğer beni Sultanlık makamına uygun görmüyorsanız, bunu başkasına emanet edin ve bana başka bir görev verin,*” diyerek kendisinde özür dileyip, gönlünü kazanmaya çalışmıştır²⁴⁸. Dolayısıyla devletteki konumu, daha çok demokratik bir kabilenin liderini ya da bir "vatandaş sultanlarinkine" benzemektedir²⁴⁹.

Behlül Lûdî'nin, Sultan olarak kariyerine bakıldığında son derece zeki ve pratik bir hükümdar olduğu anlaşılmaktadır. Liderlik vasıflarını en iyi şekilde kullanmış, ister savaş alanı olsun ister idari alanda olsun kime güvenebileceğini ve kimden nasıl yararlanması gerektiğini çok iyi bilmiştir. Sultanlık makamına çıktığı andan itibaren her işinde ihtiyatlı davranmış, amacına uygun ve devletine fayda sağlayacağını düşündüğü hiçbir şeyi göz ardı etmemiştir. Ne yazık ki idari sorunları ciddi bir şekilde ele almak için çok az fırsatı olmuştur. Saltanatının ilk yıllarında Delhi Sultanlığındaki kargaşa ve

²⁴⁵ Abdullah, *Tarikh-i Daudi*, 436-437.

²⁴⁶ Rızqullâh Mushtaqui, *Waqi'at-e-Mushtaqui*, s. 8.

²⁴⁷ Esterâbâdî, *Târîh-i Firîşte*, s. 562.

²⁴⁸ Abdullah, *Tarikh-i Dâudî*, s. 437.

²⁴⁹ Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 53.

karışıklık ortamı sonrasında Sultan Hüseyin Şarkî ve onunla bir olan hasımlarına karşı mücadeleleri onun idari alanda çok kısıtlı düzenlemeler yapmasına neden olmuştur. Seleflerinin idari alandaki sistemini olduğu gibi bırakmış yalnızca devletin hemen hemen tüm yüksek memurlarını Afganlar ve akrabalarıyla değiştirmiştir. Bu durum aslında bir nevi zorunluluktan kaynaklanmıştır. Bir yandan Delhi tahtına Afgan birinin çıkmasını kabul etmeyen halk bir yandan kendisini gaspçı olarak gören muhalif gruplar olması onun yalnızca Afganlara ve akrabalarına güvenmesine sebep olmuştur. Ancak bu durum beraberinde başka bir sorun getirmiştir. Afganların doğasında olan eşitlik ve özgürlük isteği, başlarında mutlak güce sahip bir Sultanı kabul etmelerini zorlaştırıyordu. Sultan Behlül Lûdî onlara kendisiyle eşitmiş gibi davranarak ve bir kabile şefi konumunu kendine mal ederek onların güvenini kazanmış ve bu sorunu halletmiştir. Zaten onun Sultan olarak başarısının başlıca nedeni, Seyyid Sultanları döneminde başlayan dağılma ve bölünme döneminde, bir amaç için birleşerek savaşan Afganları bir araya getirmiş olmasıdır²⁵⁰.

Bir asker ve komutan olarak Sultan Behlül Lûdî, cesur, kurnaz, tecrübeli ve becerikliydi. Saltanatını tehdit eden en büyük tehlikeler karşısında bile sakinliğini koruyarak bir çözüm arayışında olan bir komutan olmuştur. Bir asker olarak, çoğunu kişisel olarak yürüttüğü seferlerde son derece parlak bir zafer geçmişine sahiptir. Zaten 80 yaşında bir seferden dönerken kampta ölmüştür. Abdullah, onun girdiği tüm muharebeleri kazana kadar ya da yaralanana kadar terk etmediğini bu yüzden de girdiği tüm muharebeleri kazandığını nakletmiştir²⁵¹. Bu iddiası her ne kadar doğru kabul edilemese de muharebelerin meyvelerinin her zaman onun lehinde olduğu bir gerçektir. Ayrıca Sultan Behlül'ün üstün bir komutan olmasının yanında kuvvetlerinin savaşçı Afgan ve Moğollardan oluşması onun bu savaşları kazanmasını kolaylaştırmıştır. Nitekim Şarkî Sultanları gibi rakiplerinin çok üstün ordularına karşı büyük hayranlık duyduğu Moğol asker ve savaş stratejilerini kullanmıştır²⁵². Sultan Behlül'ün bu başarıları sadece askeri yeteneğine değil aynı zamanda cesareti ve generalliğinin yetersiz kaldığı durumlarda diplomasi ve bazen de hilelere başvurmasında yatmaktadır. Antlaşmaları, amacına hizmet ettiği sürece uyulması gereken kâğıt parçaları olarak

²⁵⁰ Pandey, *The First Afghan Empire*, s. 95-97; Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 53-54; Nizami, "The Lodis (1451-1526)", s. 686.

²⁵¹ Abdullah, *Tarih-i Dâudî*, s. 437.

²⁵² Esterâbâdî, *Târîh-i Firişte*, s. 562. Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 56; Pandey, *The First Afghan Empire*, s. 97.

görmüştür. Tahta çıkmasına yardım eden Hamid Han'ı hapse attırması, Narela savaşında Derya Han Lûdî'yi siyasi bir dille kendi tarafına çekmesi, Şarkî Sultanlarıyla yaptığı anlaşmaları defalarca bozması bunlara en iyi örneklerdir²⁵³.

Sultan Behlül Lûdî saltanatın büyük bir bölümünü savaşlarla geçirmesine rağmen devlet idaresinde denge politikasını en iyi yürüten sultanlardan biri olmuştur. Özellikle Şarkî Sultanları ile olan mücadeleleri esnasında Hindu Racaları ve Mâlûvâ Sultanı ile ittifak kurmaya çalışması, onun iyi bir idareci olduğunu göstermektedir. Ayrıca savaşlarda her zaman uzlaşmacı bir tavır sergileyerek, düşmanını sakinleştirmeye çalışmıştır. Sultan Hüseyin Şarkî'nin eşi Melike-i Cihân'ın esir alınan savaşlardan sonra geri gönderilmesi ve Mâlûvâ Sultanlığının yetki alanında olan İlhanpur şehrine saldırdıktan sonra özür dilemesi buna örnektir. Sultan Behlül'ün, en büyük politik hatası soylulara kendisiyle eşitlermiş gibi davranması, kendini bir kabile şefi konumunu indirgemesi ve Delhi Sultanlığını oğulları, torunu ve diğer Afgan beyleri arasında bölmesi olmuştur. Bu durum saltanatı sırasında büyük yararlılıklar göstermişse de haleflerinin saltanat süreleri sırasında bitmek tükenmez bilmeyen isyanlar ve iç savaşlara yol açmıştır²⁵⁴.

Sultan Behlül Lûdî, dağılmanın son aşamalarında olan Delhi Sultanlığını yeniden inşa etmiş, hâkimiyeti altındaki topraklarda ekonomik refahı ve istikrarı yeniden sağlamıştır. Asi beyleri kontrolü altına almış, Şarkî Sultanlığı gibi güçlü bir komşuyu fiilen tasfiye etmiş ve egemenliğini güneye ve batıya doğru genişletmiştir. Halkına dayanılmaz vergilerle yük olmaktan kaçınmış hatta Afganlar arasında bir gelenek olan cenaze sonrası dağıtılan taziye yemeğini ekonomik gerekçelerle kaldırmıştır²⁵⁵. Abdullah, Esterâbâdî ve Rızkullâh Müştâkî, Sultan Behlül'ün 38 yıllık uzun saltanatı boyunca çıktığı seferde elde ettiği tüm ganimeti halkı ve soyluları arasında dağıttığını, kendisine sadece orantılı bir pay aldığını ve kendisine ait bir hazinesinin olmadığını

²⁵³ Pandey, *The First Afghan Empire*, s. 97; Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 55; Nizami, "The Lodis (1451-1526)", s. 685.

²⁵⁴ Pandey, *The First Afghan Empire*, s. 97; Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 56.

²⁵⁵ Afgan olan bir ailede biri kişi hayatını kaybettiğinde, hayatta kalan akrabalar taziye için toplananlara şerbet, tenbül yaprağı, kuru hurma, akide şekeri ve tatlı dağıtmak zorundaydılar. Sultan Behlül, büyük masrafları olan bu geleneğin her Afgan ailesi tarafından maddi olarak karşılanamadığını ve bu yüzden ailenin büyük zorluk çektiğini bildiğinden bunu geleneği yasaklamıştır. Alternatif olarak yemek yerine güzel kokuların dağıtılmasını emretmiştir. Abdullah, *Tarih-i Dâudî*, s. 437; Roy, *Niamatullah's History of the Afghans*, s. 49; Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 57.

nakletmişlerdir²⁵⁶. Ancak Sultan Behlül, Hint nümizmatigi tarihinde kalıcı bir iz bırakmıştır. Kendi adıyla anılan *Behlülü* sikkesi, Şîr Şah ve Ekber Şah'ın madeni para reformlarına kadar standart madeni para ve meta değişim aracı olarak kalmıştır. H. Nelson Wright'a göre Sultan Behlül Lûdî adına basılan paralar 1452-1465 yılları arasında gümüş, 1465-1489 yılları arasında da bakır paralar olmuştur. Sultan Behlül'ün gümüş yerine bakır para basmasının sebebi olarak ise altın ve gümüşün çok büyük zorluklarla elde edilmesi ve 15. yüzyılda dünya çapındaki gümüş kıtlığı olarak ifade edilmiştir²⁵⁷.

2.2. Sultan İskender Lûdî (1489-1517)

Sultan Behlül Lûdî'nin ölümünden sonra Delhi tahtına *Sultan İskender* unvanı alan oğlu Nizam Han çıkmıştır. Lûdî Hanedanının ikinci Sultanı olan İskender Lûdî'nin saltanatının tüm olayları bu bölümde ele alınmıştır.

2.2.1. İskender Lûdî'nin Çocukluğu ve Tahta Çıkmadan Önceki Faaliyetleri

Sultan Behlül Şah Lûdî'nin hayatı ile ilgili bilgi veren kaynaklarda onun üç evlilik yaptığı ve bu evliliklerden on erkek, iki de kız (bilinen) çocuğu olduğu ifade edilmiştir²⁵⁸. Sultan Behlül Lûdî'nin kaç oğlunun hayatta kaldığı kesin olarak bilinmemektedir. Bununla birlikte, tahta geçtiği sırada genel olarak dokuz oğlu olduğu bunların; Hoca Bayezid, Nizam Han, Barbek Şah, Âlem Han, Cemal Han, Miyan Yakup, Feth Han, Miyan Musa ve Celal Han olduğu belirtilmiştir²⁵⁹.

Sultan Behlül'ün en büyük oğlu Hoca Bayezid daha babası hayattayken ölmüştür. M. 1452'de Sultan Behlül, Mültan seferindeyken Delhi'nin savunmasıyla

²⁵⁶ Abdullah, *Tarikh-i Dâudî*, s. 436; Esterâbâdî, *Târîh-i Firişte*, s. 562; Rızqullah Mushtaqui, *Waqi'at-e-Mushtaqui*, s. 8.

²⁵⁷ Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 56; Wright, *The Coinage And Metrology Of The Sultans*, s. 243-249; Edward Thomas, *The Pathan Kings*, s. 358.

²⁵⁸ İlk eşi Şehzade Hoca Bayezid'in annesi ve amcasının kızı olan Şems Hatun'dur. Bir diğer eşi de Jaunpûr tahtına çıkan oğlu Barbek Şah'ın annesidir. Ancak adı kaynaklarda geçmemektedir. Sultan Behlül'ün üçüncü eşi ise Hindu bir kuyumcunun kızı olduğu ifade edilen ve Sultan İskender'in annesi olan Hema/Hüma Hatun'dur. Pandey, *The First Afghan Empire*, s. 99.

²⁵⁹ Esterâbâdî, *Târîh-i Firişte*, s. 549-564; Nizamuddin Ahmad, *The Tabaqât- i-Akbarî*, s. 337-356; Pandey, *The First Afghan Empire*, s. 99.

ilgilenmiştir. Behlül Lûdî, oğlu A'zam Hümâyün'u M. 1487-88'de Kalpi'ye Vali olarak atamıştır. Sultan Behlül'ün saltanatında adını duyduğumuz diğer oğlu Barbek Şah'tır. M. 1483'de çetr ve kendi adına para basma gibi hükümdarlık alâmetlerini kullanmasına izin verilerek Jaunpûr tahtına oturtulmuştur. Sultan Behlül kendisine halef olarak Nizam Han'ı seçmiştir. Nizam Han'a, gençlik yıllarında Pencap ve Dûab'ın bazı pergenelerin sorumluluğunu vermesi ve Delhi dışında olduğu zamanlarda yerine vekil olarak onu bırakması bu ifadeyi desteklemektedir²⁶⁰.

Nizam Han'ın çocukluk dönemleri ile alakalı olarak kaynaklarda kesin bilgiler yer almamaktadır. Yalnızca eşsiz bir güzelliğe sahip Hindu bir kuyumcunun kızı olan annesinin, Sultan Behlül ile henüz Sirhind Valisi iken evlendiği ve Nizam Han'ın da o dönemlerde dünyaya geldiği tahmin edilmektedir. Pandey, Nizam Han'ın bebekliğinden itibaren kendisine ayrı bir konut sağlandığını ve Hân-ı Hânân Fermulî'nin Hocası olarak atandığını ifade etmiştir. Şehzadeye çok yönlü bir eğitim vermek için her türlü özen gösterilmiştir. Erken olgunlaşan bir çocuk olduğundan genç yaşta Sambhal'ın bazı pergeneleri ikta olarak kendisine verilmiştir. İleri ki yaşlarda ise Sirhind bölgesinin tüm yönetimi ona bırakılmıştır²⁶¹.

Abdullah ve Rızkullâh Müştâkî onun oldukça yakışıklı ve karizmatik bir kişi olarak tasvir etmişlerdir. Nizam Han'ın son derece etkileyici özelliklere sahip olduğu hatta Ebu Lala adında ünlü bir Şeyh'in torunu olan Şeyh Hasan'ın kendisine hayran kaldığı ve Nizam Han'ı görmek için odasına gizlice girdiği sırada aralarında yaşanan ilginç bir olayı nakletmişlerdir²⁶².

Abdullah ve Rızkullâh Müştâkî'nin, Nizam Han'ın tahta çıkmadan önceki faaliyetlerine dair verdikleri bilgilerden bir tanesi de, Thanesar'da Hinduların kutsal saydıkları ve ibadetleri gereği içinde yıkandıkları bir havuzun varlığını öğrenen Nizam Han'ın Hindular üzerine bir sefer yapmadan önce âlimler ve bilginlerden oluşan bir meclis topladığıdır. Mecliste Ajodhanlı bir âlim olan Miyan Abdullah, bu geleneğin eski zamanlardan beri yapıldığını ve Nizam Han'dan önce hiçbir Müslüman yöneticinin buna mani olmadığını bu yüzden kendisinin de buna mani olmasını şeriata uygun olmadığını belirtmiştir. Bu cevap katı bir dindar olan ve İslam dini hariç diğer bütün dinlere karşı

²⁶⁰ Pandey, *The First Afghan Empire*, s. 99-100; Haig, "The Lodi Dynasty", s. 235; Bayur, *Hindistan Tarihi*, s. 458.

²⁶¹ Pandey, *The First Afghan Empire*, s.101.

²⁶² Abdullah, *Tarikh-i Dâudî*, s. 438; Rızqullah Mushtaqui, *Waqi'at-e-Mushtaqui*, s. 30-31.

tahammülsüz olan Nizam Han'ı oldukça sinirlendirmiş ancak meclisteki karara uyup seferden vazgeçmiştir²⁶³.

Nizam Han'ın gençlik yıllarındaki cesaretine ve askeri yeteneğine Abdullah ve Rızkullâh Müştâkî, Tatar Han Lûdî'ye karşı savaşını örnek göstermişlerdir. Tam adı kaynaklarda Tatar Han Yusuf Heyl (Lûdî) olarak geçen ve Pencap Valiliği gibi önemli bir görevi olan Sultan Behlül'ün güçlü soylularından biridir. Sultan Behlül'ün saltanatının son yıllarına doğru hâlisâ toprakları olan bazı pergeneleri ele geçirerek isyan etmiştir (M. 1485). Rızkullâh Müştâkî, Tatar Han'ın ele geçirdiği bölgeyi Lahor Eyaleti olarak belirtmiştir²⁶⁴. Bu sıralarda Şehzade Nizam, diğer soylulara tahsis edilmiş olan Pânîpet yakınlarındaki bazı pergeneleri ele geçirmiştir. Pergene sahipleri bu durumu sultana bildirmiş ve Nizam Han'dan şikâyetçi olmuşlardır. Behlül Lûdî, eylemlerinden dolayı şehzadeyi azarlayan bir ferman yazarak, hocası Şeyh Sa'id Fermulî ile birlikte kendisine göndermiştir. Sultan Behlül, Şehzadenin erkeksi bir güç iddiası varsa, Tatar Han'ın elindeki toprakları ele geçirmesi gerektiğini eklemiş ve birinin kendi babasının topraklarına tecavüz etmesinin, onun cesaretinin kanıtı olamayacağını belirtmiştir. Bu ferman Şeyh Sa'id tarafından şehzadenin fiilen varis olarak aday gösterilmesi olarak yorumlanmıştır. Sultan Behlül'ün ona bu kadar zorlu bir görevi vermesi onu diğer tüm oğullarına üstün gördüğünü göstermektedir. Şeyh Sa'id ayrıca, Nizam Han'ın bu seferde başarılı olması durumunda, tahtın kaçınılmaz halefi seçileceğini vurgulamıştır²⁶⁵.

Nizam Han, aralarında Ömer Han Servanî, Şeyh Sa'id Fermulî, Miyan Hüseyin Fermulî, Nasır Han Nuhanî, Derya Han Nuhanî gibi önemli Afgan kurmayların olduğu 1500 kişilik bir kuvvetle Tatar Han'ın üzerine yürümüştür. Tatar Han'ın 15.000 kişilik kuvvetiyle Nizam Han'ı karşılamak için yola çıkmış, iki ordu *Ambala Ovası*'nda karşı karşıya gelmiştir. Şiddetli bir mücadelenin ardından Tatar Han yenilmiş ve orada öldürülmüştür. Bu mücadeleden sonra Nizam Han gerek Sultan Behlül'ün nazarında gerekse diğer soyluların nazarında önemli bir itibar kazanmıştır. Bu mücadelenin sonucu Sultan Behlül'ü oldukça memnun etmiş, Nizam Han'a bazı hediyeler dahi göndermiştir. Abdullah, Sultan'ın o tarihten itibaren kendisinden sonra gelecek en uygun kişinin

²⁶³ Abdullah, *Tarikh-i Dâudî*, s. 439; Rızqullah Mushtaqui, *Waqi'at-e-Mushtaqui*, s. 18-19; Pandey, *The First Afghan Empire*, s.248; Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 117.

²⁶⁴ Rızqullah Mushtaqui, *Waqi'at-e-Mushtaqui*, s. 20.

²⁶⁵ Abdullah, *Tarikh-i Dâudî*, s. 440-441; Rızqullah Mushtaqui, *Waqi'at-e-Mushtaqui*, s. 20-21.

Nizam Han olduğunu belirttiğini nakleder. Sultan Behlül'ün sefere çıktığı zamanlarda Delhi'de yerine nâib olarak Nizam Han'ı bırakması da bu ifadeyi desteklemektedir²⁶⁶.

Nizam Han'ın tahta çıkmadan önceki faaliyetlerine bakıldığında, son olarak Sultan Behlül'ün Delhi Sultanlığı'nın idaresi ile ilgili yaptığı taksimata göre kendisine Dûab ve Pencap'ın bir kısmının idaresinin verilmiş olmasıdır. Behlül Lûdî ölmeden önce Nizam Han'ı halef olarak ilan etmiştir ancak ölümünün arifesinde bazı soylular vasiyetini diğer oğlu Barbek Şah veya torunu A'zam Hümâyün lehine değiştirmesi için ona baskı yapmışlardır. Sultan Behlül, bu baskılara daha fazla dayanamamış ve şehzadeye hemen yanına gelmesi gerektiğini söyleyen bir ferman göndermiştir. Lakin Nizam Han kampa gelmeden Sultan Behlül ölmüştür²⁶⁷.

2.2.2. Behlül Lûdî'nin Ölümünden Sonraki Veraset Tartışmaları

Sultan Behlül, ölümünden önce oğlu Nizam Han'ı kendisinden sonra Delhi tahtına halef olarak seçmişti ancak bir grup soylu annesi Hema Hatun'un²⁶⁸ Hindu bir aileden gelmesini gerekçe göstererek bu duruma karşı çıkmış ve Sultan Behlül'e baskı yaparak bu fikrinden vazgeçirmişlerdir. O sırada Sultan Behlül'ün son seferinde kendisine eşlik etmiş olan Hema Hatun kampta bulunmaktaydı. Oğlunun halefliğine muhalefet eden grubu öğrenmiş ve hemen Delhi'de babasının yerine nâib olarak bulunan Nizam Han'a durumu bildiren bir mektup yollamıştır. Ancak Nizam Han bu haber karşısında zor durumda kalmıştır. Zira babasının fermanı gereğince kampa gitmesi durumunda tutuklanacak, karşı çıkması durumunda ise isyan etmiş sayılacaktı. Nizam Han, vezir Ömer Han Servanî'den aldığı tavsiye üzerine kamptakilere yolculuğa hazırlanmak için birkaç güne ihtiyacı olduğunu, hazırlıklar tamamlandığı vakit derhal

²⁶⁶ Abdullah, *Tarikh-i Dâudî*, s. 440-444; Rızqullah Mushtaqui, *Waqi'at-e-Mushtaqui*, s. 21-24; Roy, *Niamatullah's History of the Afghans*, s.107-109; Pandey, *The First Afghan Empire*, s. 104; Nizami, "The Lodi (1451-1526)", s. 684.

²⁶⁷ Abdullah, *Tarikh-i Dâudî*, s. 444; Pandey, *The First Afghan Empire*, s. 104; Hameed-ud-Din, "The Lodi", s. 139.

²⁶⁸ Nizam Han'ın annesinin adı kaynaklarda farklı biçimlerde zikredilmiştir. *Hema* kelimesi Sanskritçe altın anlamına gelmektedir. Kaynaklarda bu ismin farsça karşılığı olan *zer/zerrin* kelimesi kullanılmıştır. Esterâbâdî tarafından bu isim *Zibâ* (güzel) olarak verilmiş ancak Briggs, bu ismi *Ziynet* (süs) şeklinde tercüme etmiştir. Halim ise bu ismi *Bîbî Sonari* olarak vermektedir. Mehrdad Shokoohy ve Natalie H. Shokoohy, "The Lady of Gold: Sikandar Lodi's Mother (c. 837/1433-922/1516) and The Tomb Attributed To Her At Dholpur, Rajasthan", *Bulletin of SOAS*, 81(1), London, 2018; s. 83-102; Esterâbâdî, *Târîh-i Firîşte*, s. 563; Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 58.

kampa geleceğini bildirmiştir. Bu tavsiye işe yararmış nitelikte Nizam Han kampa ulaşmadan Sultan Behlül ölmüştür²⁶⁹.

Sultan Behlül'ün ölümünden bir gün sonra, Lûdî beyleri ve Afgan soyluları veraset sorununu çözmek ve bir halef seçmek için bir araya gelmişlerdir. Delhi taht için en uygun üç aday olan Şehzade Nizam Han, Barbek Şah ve A'zam Hümâyün'un ismi zikredilmiştir. Ancak her biri kendi adayını desteklediği için tartışmalar iyice alevlenmiştir. Tartışmaya Nizam Han'ın annesi de katılarak oğlunun taht hakkını savunmuştur. Ancak Behlül Lûdî'nin kuzeni (amcası Melik Fîrûz oğlu) İsa Han Lûdî, Afgan bir anneden doğmuş olan Barbek Şah dururken, Hindu kökenli bir anneden doğan Nizam Han'ın taht için uygun olmayacağını söyleyerek kadını aşağılamıştır. Şehzade Nizam Han'ın destekleyen ve önemli bir Afgan beyi olan Hân-ı Hânân Fermulî bu sözlerden rahatsız olmuş ve Sultan Behlül'ün hemen ölümünün ardından eşi ve oğlu hakkında söylenen bu sözlerin kendisine hiç yakışmadığını ifade etmiştir. Hân-ı Hânân Fermulî'nin bu çıkışı İsa Han'ı rahatsız etmiş ve kendisinin Lûdî ailesinin yalnızca bir hizmetkâr olduğunu bu yüzden de aile işlerine karışmaması gerektiğini söylemiştir. Bu sözler Hân-ı Hânân Fermulî'yi çok sınırlendirmiş, kendisinin yalnızca Nizam Han'ın hizmetkârı olduğunu ve yalnızca ona biat edeceğini söyleyerek kendine bağlı olan beylerle birlikte oradan ayrılmıştır. Hân-ı Hânân Fermulî'nin ayrılmasından sonra da veraset tartışmasında herhangi bir karara varılamamıştır. Bu arada Sultan Behlül'ün ölüm haberi Nizam Han'a iletilmiştir. Nizam Han, Delhi'yi önemli bir Afgan beyi olan Cemal Han'ın sorumluluğuna bırakarak Sakit'e doğru yola çıkmıştır. Nizam Han'ın yola çıktığı haberi o sırada Sultan Behlül Lûdî'nin naaşını Delhi'ye götürmek üzere olan Hân-ı Hânân Fermulî'ye bildirilmiştir. . Hân-ı Hânân Fermulî, Nizam Han'ı karşılamak için *Celâlî* Kasabası'nda mola vermiş ve Nizam Han'a kendisinin onu orada beklediğini haber vermiştir. Celâlî'ye gelen Nizam Han, babasının naaşını defnedilmesi için Delhi'ye göndermiştir. Celâlî'de bulunan Hân-ı Cihân Lûdî, Hân-ı Hânân Fermulî ve diğer soyluların desteği ile gelişinden bir gün sonra, 17 Şaban 894/16 Temmuz 1489 Cuma günü, Kali Nadi kıyısında Sultan Fîrûz Tuğluk'un av köşkünde, *Sultan İskender* unvanıyla tahta çıkmıştır. Sultan İskender orada bulunan soyluları hediyeler ve değerli armağanlarla (atlar, hilâtlar ve iktâlar) ödüllendirmiştir²⁷⁰.

²⁶⁹ Pandey, *The First Afghan Empire*, s. 106-107; Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 58.

²⁷⁰ Abdullah, *Tarikh-i Dâudî*, s. 444; Esterâbâdî, *Târîh-i Firişte*, s. 563-564; Nizamuddin Ahmad, *The Tabaqât-i-Akbarî*, s. 355; Rızqullah Mushtaqui, *Waqi'at-e-Mushtaqui*, s. 14; Roy, *Niamatullah's History*

Sultan İskender Lûdî Celâlî'deki törenden kısa bir süre sonra Delhi'ye dönmüştür. İskender Lûdî her ne kadar Delhi Sultanlığı'nın yeni hükümdarı olmuşa da yetki alanı yalnızca Delhi, Pencap ve Dûab'ın sadece bir kısmını içermekteydi. Barbek Şah ve A'zam Hümâyun'un yandaşları tarafından kontrol edilen sultanlığın doğu bölgelerinin neredeyse tamamı elinden kayıp gitmiştir. Bu nedenle Sultan İskender'in yapması gereken ilk iş kardeşi, yeğeni ve tüm muhaliflerine otoritesini kabul ettirip, babasının yönettiği bölgede kendisini egemen kılmak olmuştur²⁷¹.

2.2.3. İskender Lûdî'nin Tahta Çıkması ve Karşılaştığı İlk Sorunlar

Sultan İskender Lûdî Delhi tahtına çıktıktan sonra ilk iş olarak Delhi'de bulunan hoşnutsuz soylulara ve askerlere bazı hediyeler ve armağanlarla dağıtarak onları kendi tarafına çekmek olmuştur. Delhi'deki istikrarı sağladıktan sonra sultan olmasına muhalefet eden ve egemenliğini hala kabul etmeyen güçlü rakiplerini boyunduruk altına almak için harekete geçmiştir. Bu bağlamda ilk olarak kardeşi Âlem Han Lûdî'nin üzerine yürümüştür.

2.2.3.1. Âlem Han Lûdî ve İsa Han Lûdî'nin İsyanı (1489-1490)

Sultan İskender, merkezi otoritesini sağlamak ve egemenliğini kabul ettirmek amacıyla ilk önce, A'zam Hümâyun'a katılan ve Rapri'de otoritesine meydan okuyan kardeşi Âlem Han Lûdî'ye karşı yürümüştür. Rapri ve Chandvar Kalelerini kuşatan Sultan İskender'e fazla dayanamayan Âlem Han, İsa Han Lûdî'ye sığınmak için Patiâlî'ye kaçmıştır. Âlem Han'ın kaçmasıyla Rapri'ye giren Sultan İskender, Hân-ı Hânân Nuhanî'yi buraya vali tayin ederek, yedi ay kalacağı Etâve'ye yürümüştür. Etâve'de kaldığı süre zarfında babası tarafından atanmış olan vali ve beylerin durumunu gözden geçirmiş ve kendisine karşı olanlar için yeni hareket planları geliştirmiştir. Bu arada kardeşi Âlem Han'a, İsa Han'dan ayrılıp kendisine katılması halinde suçunun affedilip kendisinin bağışlanacağına dair bir haber göndermiştir. Âlem Han teslim

of the Afghans, s. 70; Pandey, *The First Afghan Empire*, s. 105-110; Nizami, "The Lodis (1451-1526)", s. 689; Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 59-60.

²⁷¹ Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 61; Pandey, *The First Afghan Empire*, s. 112-114.

olması üzerine Sultan İskender tarafından Etâve'nin yönetimi kendisine verilmiştir. Bu başarı Sultan İskender'in rakiplerine karşı kazandığı ilk diplomasi zaferi olmuştur²⁷².

Sultan İskender daha sonra, en başından beri kendisine muhalefet eden ve taht adaylığının baş rakibi Barbek Şah'ın en büyük destekçisi olan İsa Han Lûdî'ye (H. 895 /M.1490) karşı yürümüştür. Patiâlî'de gerçekleşen mücadelede İsa Han yenilmiş ve Sultan'a boyun eğmeyi kabul etmiştir. Ancak savaşta aldığı bir yaradan dolayı kısa bir süre sonra ölmüştür. Patiâlî'de bir süre kalan Sultan İskender Lûdî bir yandan Jaunpûr'da bulunan kardeşi Barbek Şah'a kendisi adına hutbe okutmasını isteyen bir ferman gönderirken bir yandan da Barbek Şah'ın önemli bir vasalı olan Raca Ganeş'e kendi tarafına katılması halinde Patiâli'nin idaresinin kendisine verebileceğini bildiren bir haber göndermiştir. Raca Ganeş bu teklifi kabul ederek Patiâli'nin başına geçmiştir. Sultan İskender, bu siyasi hamleleri sayesinde rakipleri karşısında önemli bir güç kazanmıştır²⁷³.

2.2.3.2. Barbek Şah ve A'zam Hümâyun Lûdî İsyanı (1491)

Sultan İskender, otoritesini bir an önce tüm bölgelere kabul ettirmek için harekete geçmiş ancak bunu yaparken iç savaştan mümkün olduğunca kaçınmaya çalışmıştır. Öncelikle uzlaşmacı bir tavır takınarak olayı diplomasiyle halletmeye çalışmıştır. M. 1483 yılından beri Jaunpûr tahtında olan ve kendi adına para dahi basan Barbek Şah, Sultan İskender'in egemenliğine muhalefet eden en büyük rakibiydi. Sultan İskender, Barbek Şah ile mücadeleye girişmeden önce İsmail Han Nuhanî'yi kendisine elçi göndererek kendi adına hutbe okutmasını istemiştir. Barbek Şah'ın bu isteği reddetmesi üzerine, Sultan İskender onun üzerine yürümüştür. Bu arada Sultan Behlül tarafından Bahraich'i vali olarak atanan Kalapahar Şeyh Muhammed Kurban, Barbek Şah'ın safına katılarak ordusunun başına geçmiştir. Kannevc yakınlarında Kalapahar'ın esir düştüğü, Barbek Şah'ın ise Bedâûn'a kaçtığı bir savaş gerçekleşmiştir. Sultan İskender Lûdî, babasının güvenini kazanmış önemli bir Afgan beyi olan Kalapahar'a oldukça kibar davranarak kendisine katılması istemiştir. Kalapahar, Sultan'a karşı

²⁷² Roy, *Niamatullah's History of the Afghans*, s. 70; Esterâbâdî, *Târîh-i Firişte*, s. 566; Nizamuddin Ahmad, *The Tabaqât- i-Akbarî*, s. 357; Pandey, *The First Afghan Empire*, s. 115; Nizami, "The Lodis (1451-1526)", s. 690; Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 61.

²⁷³ Roy, *Niamatullah's History of the Afghans*, s. 70; Esterâbâdî, *Târîh-i Firişte*, s. 566-567; Nizamuddin Ahmad, *The Tabaqât- i-Akbarî*, s. 357; Pandey, *The First Afghan Empire*, s. 116.

gelmesine rağmen gördüğü muameleden sonra ona katılmış ve Sultan İskender ile beraber Bedâûn'a kaçan Barbek Şah'ı peşine düşmüştür. Barbek Şah, kardeşinin gücü karşısında tam bir çaresizlik içinde teslim olmuştur. Sultan İskender, Bihâr'da bulunan eski Jaunpûr Sultanı Hüseyin Şarkî'nin, Jaunpûr'u geri almak için bir fırsat kolladığını bildiğinden kardeşinin kendisine biat etmesi şartıyla affetmiş ve Jaunpûr'un yönetimini tekrar ona bırakmıştır. Ancak hem Barbek Şah'ın bir daha isyana kalkışmaması hem de Hüseyin Şarkî'den gelebilecek bir saldırıyı önlemek amacıyla güvendiği bazı subaylarını, kardeşinin idari danışmanları olarak Jaunpûr'da bırakmış ve Jaunpûr pergenelerini kendi soyluları arasında paylaşmıştır. Bu yeni düzenleme ile birlikte Barbek Şah'a kukla bir sultan pozisyonuna düşürmekteydi.²⁷⁴

Sultan İskender Lûdî, orta ve doğu bölgelerdeki otoritesini geri kazandıktan sonra dikkatini güneyde bulunan ve otoritesine karşı çıkan Lûdî ailesinin son önemli üyesi A'zam Hümâyun'a çevirmiştir. Sultan Behlül tarafından Leknev ve Kalpi yönetimi kendisine verilmiş ve Sultan'ın ölümünden sonra Delhi tahtı için aday gösterilmiştir. Sultan İskender'in tahta çıkmasıyla ona isyan etmiştir. Sultan İskender, Jaunpûr'dan sonra Kalpi'ye doğru hareket etmiş ve kendisine mukavemet eden A'zam Hümâyun Lûdî'yi yenerek, Kalpi'yi Mahmud Han Lûdî'ye vermiştir²⁷⁵.

2.2.3.3. Sultan İskender Lûdî'nin Gevâliyâr ve Bayana Seferi

Sultan İskender Lûdî, kendisine muhalif olan tüm grupları bertaraf ettikten sonra genişleme siyasetine başlamıştır. Bu doğrultuda ilk olarak Gevâliyâr yakınlarında bulunan Cathra üzerine yürümüştür. Cathra Valisi Tatar Han Lûdî ilk başta bir direniş göstermişse de sonradan teslim olmuş ve af dilemiştir. Sultan İskender onu kendisine tabi olması şartıyla yerinde bırakmıştır. Sultan İskender, Cathra'dan sonra asıl hedefi olan Gevâliyâr üzerine yürümüştür. Gevâliyâr Kalesi son derece güçlü ve zapt edilmesi zor bir kaleydi. Nitekim Sultan Behlül Lûdî de daha önce bu kaleyi ele geçirmek istemiş ancak Gevâliyâr Racası Mân Singh'in yıllık vergi vermeyi kabul etmesi üzerine kuşatmayı kaldırmıştır. Sultan İskender tahta çıkışından bu yana kendisine karşı tutumu

²⁷⁴ Abdullah, *Tarikh-i Dâudî*, s. 455-456; Roy, *Niamatullah's History of the Afghans*, s. 71; Esterâbâdî, *Târîh-i Firişte*, s. 567-568; Nizamuddin Ahmad, *The Tabaqât-i-Akbarî*, s. 357-358; Pandey, *The First Afghan Empire*, s. 117-118; Nizami, "The Lodis (1451-1526)", s. 690; Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 62.

²⁷⁵ Pandey, *The First Afghan Empire*, s. 119; Nizami, "The Lodis (1451-1526)", s. 690; Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 63.

belirsiz olan Raca Man Singh'e, bağılılığını bildirmesi için Kalapahar aracılığıyla hil'at ve bir at göndermiştir. Raca Man, Sultan İskender ile sonu belli olmayan bir savaşa girmek istemediği için bu hediyeleri saygıyla kabul etmiş ve Sultan'a bağılılığın nişanesi olarak yeğenini kendisine eşlik etmesi için göndermiştir. Sultan İskender, Gevâliyâr'dan sonra Bayana üzerine yürümüştür²⁷⁶.

Bayana şimdiye kadar Lûdîlerin etki alanının dışında ve Sultan Şerif adında bağımsız bir kişi tarafından yönetilmekteydi. Babası Sultan Ahmed Cilvanî, Hüseyin Şah Şarkî'nin eski bir vasalıydı. Bayana, Jaunpûr Sultanlığının M. 1483'te Sultan Behlül tarafından ilhak edilmesinden sonra Jaunpûr boyunduruğundan kurtularak bağımsız hareket etmeye başlamıştır. Sultan İskender, Şarkî Sultanlığına bağılı olan tüm yerleri yetki alanına dâhil etme planının önemli bir parçası olarak, Şarkîlerin bu tür eski vasallarını tasfiye etmeyi düşünmüştür. Bu yüzden Sultan, Bayana'ya varmadan önce kendisine bir teklifte bulunmuş ve Bayana'yı teslim etmesini karşılığında Calesar, Chandvar, Marhara ve Sakit'in kendisine verileceğini bildirmiştir. Bu teklifi ilk başta kabul eden Sultan Şerif, Bayana Kalesi'nin anahtarlarını teslim almaya gelen Ömer Han Servânî'ye bu fikrinden vazgeçtiğini ve Sultan İskender'e boyun eğmeyeceğini söylemiştir. Bu haber üzerine Sultan İskender, Agra²⁷⁷ şehrini elinde tutan Sultan Şerif'in bir vasalı olan Heybet Han Cilvanî üzerine yürümüştür. Agra'dan sonra Bayana üzerine yürüyen Sultan İskender, Sultan Şerif'in kısa süren bir mukavemetinden sonra M. 1491'de burayı teslim almıştır. Bayana'nın yönetimini Hân-ı Hânân Fermulî'ye verilmiştir. Bayana Kalesi'nin fethi ve Sultan Şerif'in nihai olarak Bayana'dan atılmasından sonra, Sultan İskender dinlenmek için Delhi'ye gelmiştir ancak sadece 24 gün kalabilmiştir²⁷⁸.

2.2.3.4. Bachgoti Racpûtlarının Jaunpûr'a Saldırması

Sultan İskender tahta çıkışından yaklaşık üç yıl sonra, kendisine karşı olan tüm gruplardan kurtulmuş, Sultanlıktaki hoşnutsuzluğu ortadan kaldırmış, Gevâliyâr ve

²⁷⁶ Khaliq Ahmad Nizami, "Gevâliyâr", *DİA*, C. 14, *Türk Diyanet Vakfı Yayınları*, İstanbul, 1996, s. 38-39; Pandey, *The First Afghan Empire*, s. 119; Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 63; Haig, "The Lodi Dynasty", s. 236.

²⁷⁷ Burada bahsi geçen Agra şehri 1505-1506 yıllarında Sultan İskender Lûdî tarafından inşa edilen şehirle bir ilgisi olmayıp, Agra yakınlarında bir ilçe merkezi olması kuvvetle muhtemeldir.

²⁷⁸ Roy, *Niamatullah's History of the Afghans*, s. 72; Esterâbâdî, *Târîh-i Firişte*, s. 569; Nizamuddin Ahmad, *The Tabaqât- i-Akbarî*, s. 358-359; Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 63-64; Pandey, *The First Afghan Empire*, s. 120; Haig, "The Lodi Dynasty", s. 236.

Bayana'yı kontrolü altına almıştır. Bu uzun süreçten sonra hem devletin diğer idari sorunlarını ele almak hem de biraz dinlenmek için Delhi'ye dönmüştür. Delhi'de çevgân oynamak için çıktığı bir gün Jaunpûr bölgesinde yaşanan isyanın rahatsız edici haberi kendisine iletilmiştir. Cuga liderliğindeki Bachgoti²⁷⁹ Racpûtları ve Jaunpûr'un güçlü Hindu zamindarlarından oluşan 100 bin kişilik büyük bir kuvvet önce Kara'ya saldırmıştır. Kara Valisi Mübarek Han Nuhanî, bu güçlü kuvvet karşısında dayanamayıp kaçmışsa da kardeşi Şîr Han yaşanan çatışmada ölmüştür. Mübarek Han Nuhanî Ganj'i geçmeye çalışırken fark edilip, yakalanmış ve Bhatta'dan (Reva) Rây Bhid'e teslim edilmiştir. Barbek Şah ise bu saldırılara karşı koymaya cesaret edemediği için Jaunpûr'dan ayrılarak, Deryâbâd'da bulunan Kalapahar Şeyh Muhammed Kurban yanına sığınmıştır. Tüm bu gelişmeleri öğrenen Sultan İskender, o kadar öfkelenmiş ki saraya dönmek yerine derhal sefer hazırlıklarının başlaması için emir vermiştir. Hazırlıklar tamamlandıktan sonra M. 1491'de Jaunpûr'a doğru yola çıkmıştır. Dalmau'ya vardığında, Jaunpûr'da bulunan tüm soylular ve Barbek Şah kendisine katılmıştır. Sultan İskender'in tam gücüyle ortaya çıkması üzerine Rây Bhid, Mübarek Han Nuhanî'yi serbest bırakmıştır. Sultan, Dalmau kasabasının yaklaşık sekiz mil kuzeydoğusundaki Kathgarh'da Cuga ve müttelikleriyle karşı karşıya gelmiştir. Abdullah'a göre, Sultan İskender ordusunun tamamının kendisine yetişmesini beklemeden sadece 500 süvarisi ile 15 bin süvari ve 200 bin piyadesi olan Cuga'ya saldırmıştır. Bu saldırı sonrası ağır kayıplar veren Cuga kaçmış, kuvvetleri ise tamamen dağıtılmıştır²⁸⁰.

Racpût ve zemindarların çıkardığı bu isyanın arka planına bakıldığında Sultan Hüseyin Şarkî'nin etkisi oldukça büyüktür. Sultan Behlül ile olan mücadelesinden sonra Jaunpûr Sultanlığını kaybeden Hüseyin Şarkî, Sultan İskender'in tahta çıkmasından sonra kardeşi Barbek Şah ile olan mücadelesini Jaunpûr tahtını geri almak için bir fırsat olarak görmüş ancak Sultan İskender'in kardeşine boyun eğdirmesi ve bütün Jaunpûr topraklarına kendi subaylarını atayıp güçlendirmesi planlarını mahvetmiştir. Racpût ve Hindu zemindarlarının yerel özerklik arzularının farkında olan Hüseyin Şarkî onları

²⁷⁹ Aslen Mainpurî Cauhanların bir kabilesi olan Bachgotiler, Jaunpûr ve Gorakhpûr sınırlarında yaşamaktaydılar. Sürekli isyanlara kalkışmaları ile bilinmektedir. Bachgotile Racpûtları ile ilgili bkz.; S. B. Singh, "Territorial Organization of Settlements in a Part of the Ganga Plain, India" *Science reports of the Tohoku University (Serie geography)*, 29(1), 1979, s. 2-4.

²⁸⁰ Abdullah, *Tarikh-i Dâudî*, s. 457-458; Roy, *Niamatullah's History of the Afghans*, s.73-74; Esterâbâdî, *Târîh-i Firişte*, s. 569-570; Nizamuddin Ahmad, *The Tabaqât- i-Akbarî*, s. 359-360; Yadgar, *Tarikh-i Salatin-i Afaghana*, s. 38; Pandey, *The First Afghan Empire*, s. 122-123; Nizami, "The Lodis (1451-1526)", s. 692; Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 65-66; Haig, "The Lodi Dynasty", s. 237.

kışkırtmış ve isyanlarına sebep olmuştur. Nitekim Cuga aldığı yenilgiden sonra Hüseyin Şarkî'nin bulunduğu Cund Kalesi'ne sığınmıştır.

2.2.3.5. Şarkî-Lûdî Sultanlığı Arasındaki Beşinci Çatışma

Sultan İskender, Cuga'yı Cund Kalesi'ne kadar takip etmiştir. Sultan Hüseyin Şarkî ile bir savaşa girmek istemeyen İskender Lûdî, ona babası ile arasında yaşanan olayları bir kenara bırakmayı ve kâfir olan Cuga'yı kendisine teslim etmesini isteyen son derece kibar ve diplomatik bir mektup yollamıştır. Mektupta, Cuga'yı teslim etmesi halinde şu an sahip olduğu toprakları elinde tutmasına izin verileceği ve herhangi bir saldırının yapılmayacağına dair güvence verilmiştir. Hüseyin Şarkî, Mir Seyyid Han aracılığıyla kendisine aşağılayıcı ve küstahça bir mektup göndererek, “Cuga benim kulumdur; baban bir askerdi, onunla kılıçla savaştım. Sen tecrübesiz bir çocuksun. Eğer ısrar edersen, seni ayakkabılarımla döverim.” demiştir. Sultan İskender, Hüseyin Şarkî'nin bu tutumu karşısında savaşmaya karar vermiş ve Ömer Han Servânî'yi ordunun başkomutanlığına getirip askerlerinin savaş düzenine girmesini emretmiştir. Hüseyin Şarkî, Sultan'ın ordusunu karşılamak için kaleden çıkmış ve ilk saldırıyı kendisi gerçekleştirmiştir. Ancak savaş Sultan Hüseyin Şarkî'nin yenilgiye uğraması ve Bihâr'a kaçmasıyla sonuçlanmıştır²⁸¹.

Sultan İskender, A'zam Hümâyun Han Servânî'yi Eved'deki tüm Şarkî topraklarını fethetmesi için görevlendirmiştir. Sultan, Cund'dan Jaunpûr'a dönmüş ve Barbek Şah'ı bir kez daha Şarkî tahtına oturtmuştur. Jaunpûr'daki işlerini hallettikten sonra dinlemek için Eved'a geçmiş ve neredeyse bir ay burada kalmıştır. Bu arada Jaunpûr'da Hindu zamindarlarının tekrar isyan ettiği ve Barbek Şah'ın isyanla baş edemediği için oradan kaçtığı ile ilgili bilgilendirilmiştir. Barbek Şah'ın çıkan isyanlar karşısındaki beceriksizliği ve başarısızlığı Sultan'ı çileden çıkarmıştır. Kalapahar Şeyh Muhammed Kurban ve A'zam Hümâyun Servânî'ye, derhal Barbek Şah'ı tutuklanıp, kendisine göndermeleri için ferman göndermiştir. Kalapahar, A'zam Hümâyun, Hân-ı Cihân ve Hân-ı Hânân Lûdî, Eved üzerinden Jaunpûr'a doğru ilerlerken, Mübarek Han Nuhanî'de Kara üzerinden ilerleyerek Jaunpûr'a gelmiş ve Barbek Şah'ı Sultan adına

²⁸¹ Abdullah, *Tarikh-i Dâudî*, s. 458-459; Roy, *Niamatullah's History of the Afghans*, s.74; Esterâbâdî, *Târîh-i Firişte*, s. 570; Nizamuddin Ahmad, *The Tabaqât- i-Akbarî*, s. 360; Pandey, *The First Afghan Empire*, s. 124.

tutuklamışlardır. Jaunpûr yönetimi Ömer Han Servanî'ye verilmiştir. Eved bulunduğu sırada Cûnar'da Sultan Hüseyin'in bazı soylularının isyan hazırlığı içinde olduğu bilgisini almış ve Cûnar'a yürümüştür. Sultan İskender ile savaşmayı göze alamayan isyancılar Cûnar Kalesi'ne çekilmişlerdir. Sultan kale çok güçlü olduğundan kuşatmayı kaldırmış ve Bhatthah topraklarının bir parçası olan Kantot'a geçmiştir. Kantot, Bachgoti isyanı sırasında Kara Valisi Mübarek Han'ı esir alan ama Sultan İskender'in Jaunpûr'a doğru yola çıktığını haber aldığı anda onu serbest bırakan Reva'lı Raca Bhid'in kontrolü altında olan bir bölgeydi. Sultan İskender'in Kantot'a yürüdüğünü öğrendiğinde hemen bağlılığını bildirmiştir. Sultan Kantot'dan Arâil ve Dalmau'ya geçmiş ve burada bulunan Hindu zemindarlarını dağıtmıştır. Dalmau'da Bachgoti isyanı sırasında ölen Kara Valisi Mübarek Han'ın kardeşi Şîr Han'ın dul eşi ile evlenmiştir. Sultan İskender oradan önce Sambhal sonrada Şemsâbâd ve Vezirâbâd'a bağlı bölgelerdeki isyanları bastırmak için altı ay kalmıştır²⁸².

2.2.3.6. Sultan İskender'in Reva ve Bihâr Seferi

Sultan İskender, Şemsabâd'a altı ay kaldıktan sonra Hüseyin Şarkî ile hala ittifak halinde olan Reva'lı Raca Bhid'e karşı yürümüş ve yolu üzerindeki tüm bölgeleri ele geçirip yağmalamıştır. Raca Bhid, Sultan'a karşı oğlu Bir Singh göndermiş ancak Karankati'de yapılan savaşta oğlu yenilerek öldürülmüştür. Oğlunun yenilgi haberini alan Raca Sarkach'a kaçmış ancak yolda ölmüştür. Raca Bhid'in ölümünden sonra yerine büyük oğlu Salivahan geçmiştir. Raca'nın diğer oğlu Laksmicand ise Sultan İskender'in harekâtlarını yakından takip etmiştir. Sultan İskender, Sarkach'tan Reva'nın yetki alanındaki Sondha/Sundha'ya ve Pabhund kadar yürümüştür. Esterâbâdî ve Ni'metullah göre, Sultan'ın ordusunda salgın hastalık ve iaşe (tuz ve yağ) konusunda sıkıntılar yaşanması üzerine Sultan'ın Jaunpûr'a doğru geri döndüğü ama yolda süvarilerinin onda dokuzunun yok olduğunu nakletmişlerdir²⁸³. Sultan İskender'in ordusunda yaşanan bu olayları yakından takip eden Raca Bhid'in oğlu Laksmicand, durumu hemen Bihâr'da bulunan Hüseyin Şarkî'ye bildirmiştir. Bu Hüseyin Şarkî'nin kaybettiği toprakları geri alabilmesi için inanılmaz bir fırsat olmuştur. Hüseyin Şarkî hiç

²⁸² Abdullah, *Tarikh-i Dâudî*, s. 460-461; Roy, *Niamatullah's History of the Afghans*, s.75; Esterâbâdî, *Târîh-i Firişte*, s. 571; Nizamuddin Ahmad, *The Tabaqât- i-Akbarî*, s. 361; Pandey, *The First Afghan Empire*, s. 124-125; Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 67-68; Haig, "The Lodi Dynasty", s. 236-237.

²⁸³ Roy, *Niamatullah's History of the Afghans*, s.76; Esterâbâdî, *Târîh-i Firişte*, s. 572.

vakit kaybetmeden 100 fil ile desteklediği büyük bir ordu toplayarak Jaunpûr üzerine yürümüştür. Bu haber ordusunun büyük bir kısmını kaybetmiş olan İskender Lûdî'yi zor durumda bırakmıştır. Ancak bu durumdan oldukça zeki ve diplomatik bir manevrayla kurulmuştur. Reva'nın yeni Racası olan Salivahan'a elçiler göndererek yardım istemiştir. Hüseyin Şarkî ile sıkı bir ilişki içerisinde olan kardeşi Laksmicand'ın ileride taht üzerinde hak iddia etmesi ihtimaline karşı Sultan İskender'in yardım isteğini kabul etmiştir. Raca Salivahan'ın kuvvetlerinin kendisine katılmasıyla Sultan İskender hemen Ganj'ı geçmiş ve Benares'da Hüseyin Şarkî'nin kuvvetleriyle karşı karşıya gelmiştir. M. 1494 yılında meydana gelen savaşta Hüseyin Şarkî, feci bir yenilgiye uğrayarak Bihâr'a doğru kaçmıştır. Hüseyin Şarkî sorununu kesin olarak halletmek isteyen İskender Lûdî ordunun başında Bihâr'a girmiştir. Hüseyin Şarkî, Bihâr'dan kaçarak, Bengal Sultanlığının hâkimiyet sahasına giren Khalgaon/Colgong kasabasına sığınmıştır. Bihâr'da bulunan Hüseyin Şarkî'nin önemli bir beyi Melik Kandu Dübar'da Sultan İskender'e karşı koymuş ancak ağır bir yenilgiye uğramıştır. Bu yenilginin ardından Bihâr M. 1494'te fethedilmiştir. Böylece Hüseyin Şarkî yaklaşık 11 yıldır hüküm sürdüğü son toprağını da kaybetmiş ve M. 1505 yılındaki vefatına kadar Bengal Sultanı Alâeddin Hüseyin Şah'ın (1493-1518) himayesinde yaşamaya mahkûm olmuştur. Sultan Behlül Lûdî ile başlayan ve 44 yıl sürmüş olan Lûdî-Şarkî mücadelesi de böylece sona ermiştir²⁸⁴.

Sultan İskender, Bihâr'da Mübarek Han Nuhanî ve birkaç soyluyu bırakarak Dervişpûr/Darveşpûr'a gelmiştir. Dervişpûr'daki orduyu Hân-ı Hânân Nuhanî ve Hân-ı Cihân'in sorumluluğuna bırakarak, Racası'nın vergi vermeyi kabul ettiği Tirhut'a yürümüştür. Tirhut'u, Mübarek Han Nuhanî'nin sorumluluğuna bırakmış ve ordu karargâhına katılmak için tekrar Dervişpûr'a geri dönmüştür. Sultan muhtemelen her yıl Şevval ayının beşinci gününde Bihâr'da düzenlenen bayram kutlamaları vesilesiyle, Kübreviyye tarikatının Firdevsiyye koluna mensup âlim ve mutasavvıf olan Şeyh Şerefeddin Yahya Mânerî'nin mezarını ziyaret etmek için Bihâr'a gitmiştir. Daha sonra

²⁸⁴ Abdullah, *Tarikh-i Dâudî*, s. 461; Roy, *Niamatullah's History of the Afghans*, s.76; Esterâbâdî, *Târîh-i Firişte*, s. 572; Nizamuddin Ahmad, *The Tabaqât-i Akbarî*, s. 362-363; Pandey, *The First Afghan Empire*, s. 126-129; Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 69-71.

Darveşpûr'a dönmüş ve 29 Haziran 1496'da önemli bir beyi olan Hân-ı Cihân'ın ölüm haberini almıştır²⁸⁵.

2.2.3.7. Bengal Sultanlığı ile İlişkiler

İskender Lûdî'nin hâkimiyet sınırlarını Bengal Sultanlığına kadar genişletmesi, Bengal Sultanı Alâeddin'i endişelendirmiştir. Sultan İskender'in Derveşpûr'dan Tuğlukpûr'a geldiğini haber alan Sultan Alâeddin, oğlu Şehzade Danyal'ın komutasında bir keşif ekibi göndererek İskender'in bölgedeki faaliyetlerini öğrenmeye çalışmıştır. İskender Lûdî bunu kendisine yönelik bir saldırı olarak değerlendirmiş ve Bengal Sultanı Alâeddin'e karşı yürümüştür. Mahmud Han Lûdî ve Mübarek Han Nuhanî komutasındaki Lûdî ordusu ile Berh'te karşı karşıya gelmiştir. Sonunda tarafların birbirlerinin topraklarına tecavüz etmemesi, Sultan Alâeddin'in Sultan İskender'in düşmanlarını barındırmaması ve Sultan İskender tarafından ele geçirilen Bihâr, Tirhut ve Saran serkârları ile onlara bağlı tüm bölgelerin egemenliğinin tanınması üzerine bir barış antlaşması imzalanmıştır²⁸⁶.

Tuğlukpûr'da bulunan Sultan İskender'e antlaşma metnini iletmek üzere yola çıkan Mübarek Han Nuhanî Tuğlukpûr yolunda Patna'da ölmüştür. Sultan, altı ay kaldığı ordu merkezi olan Derveşpûr'a gelmiş ve burayı Şehzade A'zam Hümâyun Lûdî'nin sorumluluğuna bırakmıştır. Merhum Mübarek Han'ın oğlu Derya Han Nuhanî'yi Bihâr'ın başına geçirdikten sonra Saran'a geri dönmüştür. Saran'da karışıklık çıkaran Hinduları kontrol altına alarak altı ay kaldığı Jaunpûr'a geri dönmüştür. Muhtemelen bu tarihlerde Şarkîler ile ilgili saraylarının, bahçelerinin ve son olarak Jaunpûr ulemasının protestolarıyla kurtarılan camiler de dâhil olmak üzere bağlantılı her şeyin yıkılmasını emretmiştir²⁸⁷.

²⁸⁵ Abdullah, *Tarikh-i Dâudî*, s. 462; Roy, *Niamatullah's History of the Afghans*, s.77; Esterâbâdî, *Târîh-i Firişte*, s. 572-573; Nizamuddin Ahmad, *The Tabaqât-i-Akbarî*, s. 363; Pandey, *The First Afghan Empire*, s. 130; Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 72.

²⁸⁶ Abdullah, *Tarikh-i Dâudî*, s. 462; Roy, *Niamatullah's History of the Afghans*, s.77; Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 73; Haig, "The Lodi Dynasty", s. 239.

²⁸⁷ Abdullah, *Tarikh-i Dâudî*, s. 462; Roy, *Niamatullah's History of the Afghans*, s.77; Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 74; Haig, "The Lodi Dynasty", s. 239.

2.2.3.8. İkinci Reva seferi (1498)

Sultan İskender'in doğudaki başarıları onun hem gücünü hem de saygınlığını artırmıştır. Lûdî Hanedanlığın kuruluşundan bu yana en büyük rakipleri olan Şarkîlere boyun eğdirilmesi ve Bihâr'ın fethi kendisine büyük bir avantaj sağlamıştır. Üstelik Bengal Sultanı Alâeddin ile bir antlaşma yaparak doğu sınırlarını güvence altına almıştır. Sultan İskender, Jaunpûr'daki idari işleri hallettikten sonra dikkatini Hüseyin Şarkî ile olan mücadelelerinde düşmanına müttefiklik yapan bölge yöneticilerine çevirmiştir. Bu bağlamda ilk olarak Reva üzerine sefer hazırlığı yapmıştır ²⁸⁸.

Reva seferinin birden fazla nedeni bulunmaktaydı. İlk sebeplerinden biri, Sultan İskender'in ilk Reva seferi sırasında ordusunun büyük bir kısmını kaybetmesi üzerine Laksmicand'ın Hüseyin Şarkî'yi ona saldırması için kışkırtmasıydı. Bir diğer sebep ise Sultan İskender bu seferdeki başarısızlığını utanç kaynağı olarak görmesidir. Ayrıca Sultan İskender Jaunpûr'da bulunduğu sıralarda Raca Salivahan'ın kızı ile evlenmek istemiş ancak Salivahan bu isteği kabul etmemiştir. Tüm bu sebepler Sultan İskender'in Reva üzerine ikinci bir sefere çıkmasını sağlamıştır. Sultan, M. 1498'de yolu üzerindeki tüm toprakları yağmalayarak, Reva'nın en güçlü kalesi ve başkenti olan Bandgogarh Kalesi'ne yürümüştür. Son derece güçlü duvarlara sahip olan ve çok iyi müdafa edilen kaleyi almayı başaramayan Sultan, kuşatmayı kaldırarak Jaunpûr'a geri çekilmiş ancak geri çekilme hattındaki bölgeleri tamamen harap etmiştir²⁸⁹.

Sultan İskender, Jaunpûr'da kaldığı süre boyunca, daha çok idari işlerle uğraşmıştır. Barbek Şah'ın hapsedilmesinden sonra Jaunpûr valiliğine atanan Mübarek Han Lûdî'nin zimmetine para geçirdiği iddiası üzerine tüm hesapları sultan tarafından incelenmiş ve suçlu bulunmuştur. Sultan İskender, Mübarek Han'ı yakın akrabalarının tüm rica ve isteklerine rağmen cezalandırmış, zimmetine geçirdiği tüm parayı hazineye geri ödemesini emretmiştir. Bu sert ama adil muamele, diğer soyluları hem endişelendirmiş hem Sultan'a karşı rahatsızlık duymalarını sağlamıştır ²⁹⁰.

²⁸⁸ Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 74.

²⁸⁹ Abdullah, *Tarikh-i Dâudî*, s. 463; Roy, *Niamatullah's History of the Afghans*, s.78; Esterâbâdî, *Târîh-i Firişte*, s. 573; Nizamuddin Ahmad, *The Tabaqât-i-Akbarî*, s. 363; Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 75; Nizami, "The Lodis (1451-1526)", s. 693; Haig, "The Lodi Dynasty", s. 238.

²⁹⁰ Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 76; Nizami, "The Lodis (1451-1526)", s. 694; Haig, "The Lodi Dynasty", s. 238-239.

2.2.3.9. Sultan İskender'e Darbe Girişimi

Sultan İskender, Jaunpûr'daki idari düzenlemeleri hallettikten sonra dinlemek için iklimini çok sevdiği ve zamanının büyük bölümünü avcılık ve çevgân oynayarak geçirdiği Sambhal'e gitmiştir. Burada yaklaşık dört yıl kalmıştır. Bu süre zarfında doğu ve batı bölgelerindeki devlet işleriyle de ilgilemiş ve gerekli düzenlemeleri buradan yapmıştır. Sultan İskender'in otoritesini gerçek anlamda hissettirmesi bazı soyluları rahatsız etmiş ve kendisine yönelik bir takım planların yapılmasına neden olmuştur. Sultan'a yönelik ilk hoşnutsuzluk daha önce de ifade ettiğimiz gibi Jaunpûr Valisi Mübarek Han'a vermiş olduğu cezadan sonra ortaya çıkmıştır. Üstelik Sultan İskender'in Delhi'den uzun zamandır uzak olması, saltanatının başında itibaren kendisine karşı olan bazı soyluları fazlasıyla cesaretlendirmiştir. Delhi ve Jaunpûr'daki soylular sultana karşı ittifak etmiş ve onu tahtan indirmek için planlar yapmaya başlamışlardır. Sultan İskender, soyluların kendisine yönelik hoşnutsuzluğunu çevgân oynağı bir gün yaşanan olaylardan sonra fark etmiştir²⁹¹.

Sultan ve bazı soylular çevgân oynarken, Derya Han'ın oğlu Süleyman'ın başına Heybet Han kazara ile vurmuştur. Süleyman'ın kardeşi de intikam almak için Heybet Han'ın başına sopayla sert bir şekilde vurmuştur. Bunun üzerine kavga çıkmış, Mahmud Han ve Hân-ı Hânan Nuhanî, Heybet Han'ı oradan uzaklaştırarak kavgaya son vermişlerdir. Ancak bu kavganın etkileri sonraki günlerde devam etmiş hatta Heybet Han'ın akrabası Şems Han bir gün Derya Han'ın diğer oğlu Hızır Han'ı pusuya düşürmek suretiyle başına sopa ile vurmuştur. Sultan İskender, olaylara son vermek adına Şems Han'ın davranışından dolayı dayak atılmasını emretmiştir. Ancak bu durum Şems Han'ın akrabalarını öfkelenmiştir. Sultan'a öfkelenen bu soylular Sultan'ın aleyhinde hareket eden diğer soyluların safına katılmışlardır. Sultan İskender, soyluların davranışlarından şüphelenerek kendini saraya kapatmış ve silahlı bir birliğin kendisini korumasını emretmiştir. Nitekim sultan şüphelerinde haklı çıkmış, çok geçmeden 22 soylu Sultan İskender'i tahtan indirip kardeşi Şehzade Feth Han'ı tahta çıkarmak için komplo kurmuşlardır. Şehzade Feth Han ile iletişime geçmişler ama şehzade bu komployu annesine ve manevi rehberi Şeyh Tahir'e paylaşmıştır. Şeyh Tahir, şehzadeye sultana karşı yapılan bu plana dâhil olmamasını ve durumu derhal Sultan'a bildirmesini tavsiye etmiştir. Şehzade bu tavsiyeye uymuş ve durumu sultana bildirmiştir. Sultan,

²⁹¹ Abdullah, *Tarikh-i Dâudî*, s. 463; Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 77.

tüm gerçekleri öğrendikten sonra, suçluların bazılarını idam ettirmiş bazılarını da topraklarından sürmüştür²⁹².

Sultan İskender, Sambhal'da bulunduğu zamanlarda Delhi'yi Asgar Han'ın sorumluluğuna bırakmıştır. Ancak bir süre sonra baskıcı tutumundan dolayı Asgar Han hakkında şikâyetler almıştır. Sultan, Machivara Valisi Heves Han'ı, Asgar Han ile ilgilenmesi için görevlendirdiği vakit onun ve Pencap'ın önde gelen bazı soylularının kendisine kurulan komplonun içinde olduğunu öğrenmiştir. Heves Han'ın Delhi'ye gelmesinden önce, Asgar Han Delhi Kalesi'nden kaçmış ve af dilemek için hemen Sambhal'daki sultanın sarayına gelmiştir. Ancak sultan onu affetmemiş ve hapse atılmasını emretmiştir. Delhi'yi oğlunun sorumluluğuna bırakan Heves Han, sultan ile görüşmek için Sambhal'e gelmiş ve sultan tarafından çeşitli hediyeler ve armağanlarla ödüllendirilmiştir. Asgar Han'ın Sambhal'e gittiğini öğrenen Sa'id Han Servânî, Tatar Han ve Mahmud Şah da sultandan af dilemek için Sambhal'e gelmiş ancak Sultan İskender hepsini cezalandırmıştır. Bunu haber alan bazı Pencap soylularıda Gevâliyâr üzerinden Gucerât'a kaçmışlardır²⁹³.

2.2.3.10. Gevâliyâr, Dholpûr ve Mandril'e Karşı Seferler

Sultan İskender, tahta çıkışından itibaren egemenliğine karşı çıkan isyanları bastırarak, Lûdî Hanedanlığının ezeli düşmanı olan Hüseyin Şarkî sorununu çözmüş ve devletin doğu sınırlarını güvence altına almak için yoğun birçaba göstermiştir. Ayrıca kendisine yönelik muhalif hareketlere de son vermiş ve tahtını güvence altına almayı başarmıştır. Gerek iç meselelerde gerekse dış politikalarında elde ettiği bu başarılarından sonra egemenliğini genişleme siyaseti gütmüştür. Bu amaçla ilk olarak güçlü bir Hindu bölgesi olan ve kendisine komplo girişiminde bulunan kişileri himaye eden Gevâliyâr Racasının üzerine yürümeyi planlamıştır. Ancak Gevâliyâr Racası Man Singh yaklaşan tehlikenin farkına önceden varmış ve bu tehlikeyi savuşturabilmek için haremağalarından Hadım Nihal'i çeşitli hediyeler ile birlikte sadakatini bildirmesi için

²⁹² Abdullah, *Tarikh-i Dâudî*, s. 463; Roy, *Niamatullah's History of the Afghans*, s.79; Esterâbâdî, *Târîh-i Firişte*, s. 574; Nizamuddin Ahmad, *The Tabaqât- i-Akbarî*, s. 364; Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 77; Nizami, "The Lodis (1451-1526)", s. 694-695.

²⁹³ Abdullah, *Tarikh-i Dâudî*, s. 463-464; Roy, *Niamatullah's History of the Afghans*, s.79-80; Esterâbâdî, *Târîh-i Firişte*, s. 575-578; Nizamuddin Ahmad, *The Tabaqât- i-Akbarî*, s. 366-369; Pandey, *The First Afghan Empire*, s. 130; Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 72; Nizami, "The Lodis (1451-1526)", s. 694.

elçi olarak Sultan İskender'e göndermiştir. Lakin elçinin lakayitsizliği yüzünden dostluk çağrısı başarısız olmuş ve Delhi ile Gevâliyâr arasındaki ilişkiler daha da gerginleşmiştir²⁹⁴.

Bu sırada Gevâliyâr Racası'na bağlı Dolpûr Racası Vinayak Deva'nın, Bayana Valisi İmadül Mülk'ı yerinden eden isyancıları kışkırttığına dair haberleri alması, Sultan İskender'in bu bölgeye sefer yapmasını hızlandırmıştır. İskender, Âlem Han Mevatî, Hân-ı Hânân Nuhanî ve Hoca Han gibi önemli komutanlarını Dolpûr'u üzerine göndermiş ancak bu kuvvet Raca Vineyak Deva'nın direnişi ile karşılaşarak ağır kayıplar vermişlerdir. Bunun üzerine İskender bizzat Manik Deva'nın üzerine yürümüştür. Sultan İskender 25 Mart 1501'de Dholpûr'a ulaştığını öğrenen Raca panikleyerek Gevâliyâr'a kaçmıştır. Sultan İskender Dolpûr'u ele geçirdikten sonra, kuvvetlerine Hindu tapınaklarının yıkılması da dâhil olmak üzere yağmalama emri vermiştir. Lûdî ordusu yağmalamakla kalmamış, aynı zamanda bahçeleri bile kökünden sökmüştür. Sultan İskender, Dholpûr Kalesi'nin sorumluluğunu Adem Han'a vermiştir²⁹⁵.

İskender daha sonra Gevâliyâr'a karşı yürümüştür. Nihâl'in görevinin başarısız olmasının yanı sıra, Gevâliyâr'lı Raca'nın kendisine komplo kuran bazı isyancılara ve Raca Manik Deva'ya verdiği koruma sultanı oldukça rahatsız etmiştir. İki ay boyunca Gevâliyâr yakınlarındaki bir göl olan Asan'ın kıyısında konaklamıştır. Sonunda Raca barış için teklifte bulunmuş, kendisine sığınan Sa'id Han, Babu Han, Raca Ganesh'i (Patiâlî'nin Chauhan şefi) sürmüş ve oğlu Bikramajit'i rehin olarak sultana göndermiştir. Sultan bu jestten memnun kalarak, prensi onurlandırmış ve daha sonra Dholpûr'u Manik Deva'ya geri vermiştir. M. 1504'te İskender Mandril'e karşı yürümüş ve onu kuşatmıştır. Çok geçmeden garnizon kaleyi teslim etmiştir. İskender, Mandril tapınaklarını yıkmış, yerlerine camiler inşa etmiş ve toprakları yağmalamıştır. Kale Miyan Mekan ve Mücahid Han'a emanet edilmiştir²⁹⁶.

²⁹⁴ Roy, *Niamatullah's History of the Afghans*, s.80; Esterâbâdî, *Târîh-i Firişte*, s. 577; Nizamuddin Ahmad, *The Tabaqât- i-Akbarî*, s. 369; Pandey, *The First Afghan Empire*, s. 131; Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 80.

²⁹⁵ Abdullah, *Tarikh-i Dâudî*, s. 465; Roy, *Niamatullah's History of the Afghans*, s.82; Esterâbâdî, *Târîh-i Firişte*, s. 578; Nizamuddin Ahmad, *The Tabaqât- i-Akbarî*, s. 370; Pandey, *The First Afghan Empire*, s. 132; Nizami, "The Lodis (1451-1526)", s. 695; Haig, "The Lodi Dynasty", s. 241

²⁹⁶ Abdullah, *Tarikh-i Dâudî*, s. 465; Roy, *Niamatullah's History of the Afghans*, s.82; Esterâbâdî, *Târîh-i Firişte*, s. 578; Nizamuddin Ahmad, *The Tabaqât- i-Akbarî*, s. 370; Pandey, *The First Afghan Empire*, s. 132; Nizami, "The Lodis (1451-1526)", s. 695; Haig, "The Lodi Dynasty", s. 241

2.2.3.11. Agra Şehrini Kuruluşu

Bayana halkı, Bayana serkârında Yamuna Nehri'nin karşı tarafında olan ve sürekli sorun çıkaran Racpût yağmacılarından rahatsız olup sultana şikayette bulunmuşlardır. Bu şikâyetler üzerine, isyancıları boyun eğdirmek için kantonlarla Yamuna'nın kıyısında askerlerin bulunabileceği uygun bir şehir arayışına başlanmıştır. Yeni şehir için yer, önemli bir araştırma ve müzakereden sonra seçilmiştir. Birkaç bilge ve deneyimli adamdan oluşan bir komisyon, Delhi'den teknelerle yola çıkmış ve Yamuna kıyılarının her iki tarafındaki alanı incelemiştir. Sultan daha sonra bölgeyi kendisi görmek istemiştir. "Bir tekneye bindi" diye yazar Ni'metullah ve yolculuğun tadını çıkararak ve yolda avlanarak, (komisyon tarafından seçilen) yere ulaşana ve yerleşim amacıyla bölgenin yüksekliğini beğenene kadar bu geziyi sürdürmüştür. Ni'metullah, Sultan İskender'in teknesini kullanan mürettebatın kaptanı olan Nayak'a "Bu iki yükseklikten hangisi (bizim amacımız) için daha uygundur?" diye sorduğunu, kaptanın, "Ön plandaki (ag-i rah) daha iyi" diye yanıtlanması üzerine sultanın gülümsediğini ve "Bu şehrin adı da Agra olacak" dediğini nakletmiştir²⁹⁷. Böylece M. 1506'da İskender Lûdî, Agra şehrini kurmuştur. Sultan tarafından seçilen yer, Deoli'nin parganasındaki Bashi ve Poiya köylerindeydi ve Bayana serkârından toplam 52 pergeneden dokuz köy buna dâhil edilmiştir²⁹⁸.

Sultan İskender Lûdî'nin Agra şehrini kurmasındaki asıl neden genişleme siyasetine bağlı olarak Gevâliyâr başta olmak üzere Hinduların ellerinde olan bölgelere karşı çıkacağı seferde kendisine uygun bir üssü ihtiyacıdır. Nitekim Delhi'nin sefer yapılan bölgelere olan uzaklığı ve Agra'nın stratejik bir konumda bulunması ve İskender'in şehri kurtuktan sonraki faaliyetleri bunu doğrulamaktadır.

2.2.3.12. İkinci Gevâliyâr Seferi

İskender Lûdî M. 1506'da yeniden Gevâliyâr'a doğru yürümüştür. Levazım (lojistik) düzenlemeleri bozulunca, Delhi kuvvetlerinin öncü birlikleri Çatavar'da saldırıya uğramıştır. Avadh Han ve Ahmad Han'ın kahramanlıkları durumu kurtarmış, ancak İskender daha ileri gitme fikrinden vazgeçerek, Agra'ya dönmüştür. Ertesi yıl

²⁹⁷ Roy, *Niamatullah's History of the Afghans*, s.83.

²⁹⁸ Roy, *Niamatullah's History of the Afghans*, s.83; Nizami, "The Lodis (1451-1526)", s. 695; İdris Bostan, "Agra", *DİA*, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, C. 1, 1988, s. 450-451.

İmad Han Ferrmulî ve Mücahid Han, Gevâliyâr'ın anahtarı olarak görülen Utgir Kalesi'nin fethini gerçekleştirmek için gönderilmiştir. Daha sonra İskender'in kendisi de öncü birlik grubuna katılmış ve kaleye her taraftan saldırmıştır. Garnizon tarafından oldukça iyi korunan kale ancak duvarında bir gedik açıldıktan sonra ele geçirilmiştir. Mücahid Han kalenin başına getirilmiş, ancak kısa süre sonra İskender, Müslümanları kaleden çıkarmak için Utgir Raca'sından rüşvet aldığını öğrendiğinde görevden alınmıştır. Sultan İskender, 8 Haziran 1507'de Agra'ya dönmeye karar vermiş ancak ordusunda yaşanan su kıtlığı bu dönüşü zorlaştırmış ve çok sayıda askeri susuzluktan ölmesine sebep olmuştur²⁹⁹.

Sultan İskender Agra'da ordusunu yeniden topladıktan sonra 30 Nisan 1509'da Bhadauria Racpût'ların kalesi olan Hatkant'a yürümüştür. Polis karakolları (tahâneler) o bölgede yaşayanların faaliyetlerini izlemek için farklı stratejik yerlerde kurulmuştur³⁰⁰.

2.2.3.13. Mâlvâ Sultanlığı ile İlişkiler

M. 1510'da Şehzade Şahabeddin, babası Mâlvâ Sultanı Nasiruddin'e isyan etmiş ve Sipri'ye kaçmıştır. Nasiruddin, onu veliahtıktan azletmiş ve üçüncü oğlu A'zam Hümâyun'u varisi olarak aday göstermiştir. Şahabeddin, koruma ve destek için İskender Lûdî'ye yaklaşmıştır. Lûdî hükümdarı, Çanderi'yi İskender'e devretmesi koşuluyla ona yardım etmeye istekli olduğunu ifade etmiştir. Mart 1511'de İskender Lûdî, Mâlvâ ile bir ihtilaf durumunda onu yatıştırmak ve tarafsızlığını sağlamak için Gucerât Sultanı Mahmud'a hediyelerle elçilerini göndermiştir. Aynı zamanda, Gucerât'ın bağımsız statüsünün Delhi Sultanı tarafından tanınmasıydı. Ancak İskender ve Şahabeddin tarafından herhangi bir ortak eylem planlanmadan önce, Mâlvâ Sultanı Nasiruddin ölmüştür. Asi prens eylem planını hemen değiştirmiştir. Delhi'ye gitme fikrinden vazgeçerek, doğruca Mandu'ya yürümüştür. Ancak kardeşiyle girdiği mücadelede mağlup olmuştur³⁰¹.

²⁹⁹ Abdullah, *Tarikh-i Dâudî*, s. 467; Roy, *Niamatullah's History of the Afghans*, s.84; Esterâbâdî, *Târîh-i Firîşte*, s. 580; Nizamuddin Ahmad, *The Tabaqât- i-Akbarî*, s. 374; Pandey, *The First Afghan Empire*, s. 136-137; Nizami, "The Lodis (1451-1526)", s. 696; Haig, "The Lodi Dynasty", s. 242-243.

³⁰⁰ Nizami, "The Lodis (1451-1526)", s. 696.

³⁰¹ Nizami, "The Lodis (1451-1526)", s. 696; İqtidar Husain Sıddiqui, "Mâlvâ", *DİA*, C. 27, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2003, s. 547-548; Haig, "The Lodi Dynasty", s. 243-244.

Sultan II. Mahmud adıyla Mâlvâ tahtına çıkan A'zam Hümâyün, barış içinde hüküm sürememiştir. M. 1510'da kardeşi Sahib Han bir darbe yaparak Sultan Muhammed olarak tahta çıkmıştır. Sultan II. Mahmud, Çanderi'ye ulaşmış ve Valisi Behçet Han'ın yardımını istemiş, ancak Behçet, sadakatinin Mandu'yu elinde tutan kişiye ait olduğunu kesin olarak belirtmiştir. Mahmud daha sonra yardım istemek için İskender'in yanına gelmiştir. Sultan İskender, yardımına karşılık Çanderi'yi talep etmiştir. Bu siyasi pazarlığın olgunlaşmasını beklemeyen II. Mahmud, Medini Rai ve güçlü Raccpût birliğinin yardımını sağlamış ve 16 Ocak 1512'de Mandu'yu işgal etmiştir³⁰².

Medini Rai'nin Mâlvâ'daki üstünlüğü, M. 1512'de Çanderi Valisi Behçet Han, Şiva ve Hindia Valisi İskender Han ve Mansur Han'ın isyanlarına yol açmıştır. Medini Rai İskender Han'ı yenmiş ama Behçet Han yardım için Agra'ya başvurmuştur. Behçet Han, Sultan İskender'e *Sahib Han'ı tahta geçirmek için bir ordu gönderirseniz, hutbe okur ve sizin adınıza para basarım* diyerek bir antlaşma teklifinde bulunmuştur. İskender Lûdî hemen karşılık vermiş ve tahta Sahib Han geçmiştir. Ancak Behçet sözünden dönmüş ve hutbe okumayı veya Sultan İskender Lûdî adına para basmayı reddetmiştir. İskender Lûdî buna öfkelenmede bir çatışmadan kaçınmış ve ordusu M. 1513'te Delhi'ye çağırmıştır. Ancak Mandu'daki olumsuz gelişmeler Sahib Han'ı İskender Lûdî'ye getirmiştir. Medini Rai'nin aşırı hırsından tiksinen Mahmud Halacı önce suikastını planlamıştır. Bu girişimde başarısız olunca M. 1514'te Gucerâtlı Muzaffar Şah'ın yanına kaçmıştır. İskender Lûdî harekete geçmeye karar vermiş ve Çanderi'nin fethi için bir ordu göndermiştir. Çanderi işgal edilmiş ve oraya Sahib Han kurulmuştur. Ancak İskender Lûdî, Çanderi'nin idaresini yürütmek için kendi memurlarını atamıştır. Mâlvâ'da hüküm süren durumdan tam olarak yararlanan İskender, otoritesini o bölgede genişletmeye çalışmıştır. Çanderi'den sonra Sui Sopar'da işgal edilmiş ve burasının sorumluluğu Ebu Bekir Han'a verilmiştir. Sultan İskender buradan Ranthambhor'a yürümüş ama kaleyi fethedememiştir (M. 1517). Ancak Ranthambhor Valisi onun üstünlüğünü kabul etmiştir³⁰³.

³⁰² Siddiqui, "Mâlvâ, s. 547-548; Bayur, *Hindistan Tarihi*, s. 390; Nizami, "The Lodis (1451-1526)", s. 697; Pandey, *The First Afghan Empire*, s. 141; Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 94; Enver Konukçu, "Halaciler", *DİA*, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, C. 15, 1997, s. 227-228; Nizami, "The Lodis (1451-1526)", s. 697.

³⁰³ Roy, *Niamatullah's History of the Afghans*, s.88-89; Esterâbâdî, *Târîh-i Firişte*, s. 581-583; Nizamuddin Ahmad, *The Tabaqât-i-Akbarî*, s. 378; Siddiqui, "Mâlvâ, s. 547-548.

2.2.3.14. Sultan İskender'in Ölümü ve Karakteri

İskender Lûdî, 7 Zilkade 923 (Cumartesi)/21 Kasım 1517'de difteri veya boğaz kanseri olabilecek bir nedenden dolayı ölmüştür³⁰⁴.

İskender Lûdî, oldukça çekici, yakışıklı ve çok güzel konuşma yeteneği olan şiire, müziğe ve eğlenceye düşkün bir insandı. Hindistan'da Afgan yönetimine yeni bir yön vermiş ve sultanlık makamının önemini ve itibarını önemli ölçüde yükseltmiştir. Afgan soyluları, Afgan demokratik geleneklerine bağlı olmasına rağmen, hükümdarın üstün statüsünü tanımak zorunda kalmışlardır. Sultanlık makamının saygınlığını ve otoritesini vurgulamak için çeşitli önlemler almıştır. İlk olarak, babası Behlül Lûdî bir minder veya halının üzerinde otururken, İskender bir tahtta oturmaya başlamıştır. İkinci olarak sultanın üstün konumunu soyluların ve halkın zihninde belirlemek için, sultanlığın uzak bölgelerinde sultanlık fermanlarının kabulü için ayrıntılı kurallar koymuştur. Valilerin, saraydan gelen emirleri karargâhlarından yaklaşık altı mil uzakta karşılamaları ve fermanı teslim alacak olan valinin fermanı saygıyla öpüp başına koyması ve eğer halkın duyması gereken bir haber ise minberden okunması için camiye götürmesi gibi belli kurallar koymuştur. Üçüncü olarak, soylulara, sultanın memurları olduklarını, konumlarının ve güçlerinin tamamen onun iyi niyetin bağlı olduğunu anlamalarını sağlamıştır. İktâ sahibi olanların Vezâret divanına düzenli olarak hesap vermeleri gerektirecek bir takım tedbirler almıştır. Saltanatı sırasında görevi kötüye kullanma, kötü yönetim, kötü davranış veya yolsuzluk vakalarının tümü sert bir şekilde ele alınmıştır. Jaunpûr Valisi Mübarek Han Lûdî, yolsuzluk suçlamasıyla ilgili olarak yargılanması buna bir örnektir. Aynı şekilde Delhi Valisi Asgar, Mücahid Han, Şems Han ve diğerleri yolsuzluk ve görevi kötüye kullanmaktan cezalandırılmışlardır³⁰⁵.

İskender Lûdî yönetiminde tam olarak söz sahibi olmak adına son derece verimli bir istihbarat sistemi kurmuştur. Bu teşkilat sultanı tüm gelişmelerden ve özellikle soyluların faaliyetlerinden haberdar etmiştir. Sultanın kendisi, sultanlığın işleri hakkında doğrudan ve samimi bilgi sahibi olmak için tebdil-i kıyafetlerle dışarı çıkmıştır. Sultan İskender'in bu önlemleri neticesinde halk kendileri hakkında bu kadar bilgiye sahip

³⁰⁴ Abdullah, *Tarikh-i Dâudî*, s. 471; Roy, *Niamatullah's History of the Afghans*, s. 91; Esterâbâdî, *Târîh-i Firîşte*, s. 589; Nizamuddin Ahmad, *The Tabaqât-i-Akbarî*, s. 384; Nizami, "The Lodis (1451-1526)", s. 698.

³⁰⁵ Nizami, "The Lodis (1451-1526)", s. 698; Pandey, *The First Afghan Empire*, s. 154; Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 109-110; Haig, "The Lodi Dynasty", s. 245.

sultanın doğaüstü gücün onu kendi bölgesinde olup bitenlerden haberdar ettiğini düşündürmüştür. İskender yetenekli bir yöneticiydi, durumları analiz etme konusunda açık görüşlü ve emirlerini yerine getirme konusunda oldukça güçlü bir karakterdi. O, sultanlık görevinin işlevlerini yerine getirirken büyük bir sorumluluk duygusu sergilemiştir. Bu yüzden dönem yazarlarının hepsinin İskender'in sabah namazından ve Kur'an-ı Kerim'in okunmasından sonra akşama kadar çalıştığını ifade etmişlerdir. Özel görüşmeleri gece yapmış ve emirlerini valilere, tebliğlerini de hükümdarlara o zaman göndermiştir. Sultan İskender'in bazı devlet adamları ve her zaman yanında bulundurduğu 12 âlim ile beraber gece geç saatlere kadar çalıştığı için yemeklerinin gece yarısı servis edildiği ancak yemeği yalnızca kendisinin yediği belirtilmiştir. İskender'in güçlü yönetimi barış ve refahı sağlamıştır. Sultanlığın tüm karayolları haydutlardan ve soygunculardan temizlenmiş, gerekli önlemler alınarak güvenliği sağlanmıştır. Ayrıca halk arasında huzur ve güvenlik sağlanacak adımlar atılmıştır³⁰⁶.

Yargı sistemi, Miyan Bhuva yönetiminde çok verimli bir şekilde organize edilmiştir. Sultan İskender çoğu zaman davalara kendisi bakmış ve karara bağlamıştır. Derya Han Nuhanî, dilekçeleri almak ve şikâyetleri araştırmak için sabahın erken saatlerinden gece geç saatlere kadar sarayda bulunmak zorundaydı. Tüm tarihçiler, İskender döneminde sultanlığın müreffeh ve varlıklı durumuna atıfta bulunmuşlardır. Her sabah piyasanın fiyat tablosu kendisine bildirilmiştir. Temel ihtiyaç maddelerinin fiyatları genellikle ucuzdu. Ancak Halim göre bu ucuzluğun asıl sebebi, külçenin (altın ve gümüş) kıtlığı, mal hareketinin ve mal değişiminin olmaması, sultanlığın denize mesafesinin olmaması ve ticaret yapılmaması olarak değerlendirmiştir. Üstelik Mian Bhuva ve sultan arasında yolsuzluğun nasıl kontrol edileceğine ilişkin bir konuşmanın kaydının kanıtladığı gibi, gelir bölümündeki yolsuzluk olayları hala devam etmiştir³⁰⁷.

Sultan İskender'in saltanatında mahsullerin yetişmediği ve kıtlığın yaşandığı M. 1496 yılı dışında, tarımsal ürün genellikle verimli olmuştur. Sultan, tarımın gelişmesiyle yakından ilgilenmiş, tahıl üzerindeki zekâtı (öşür vergisi) kaldırmış ve Bâbü döneminde kadar geçerliliğini sürdüren gez-i İskenderi olarak bilinen bir ölçüm standardı getirmiştir. Bu sayede iktâ arazilerin ölçümleri özenle yapılarak, arazilerden gelecek olan gelirlerin hesaplanması kolaylaştırılmıştır. Hükümdarlığı sırasında hazırlanan gelir

³⁰⁶ Nizami, "The Lodis (1451-1526)", s. 698; Pandey, *The First Afghan Empire*, s. 154; Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 109-110; Haig, "The Lodi Dynasty", s. 245.

³⁰⁷ Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 115-129.

defterleri (defter-i iktâdârân), halefleri için muazzam bir değere sahip olan bu sistemin haklılığını kanıtlamıştır. Bu sistemin değerini en iyi ifade eden kişi Edward Thomas olmuştur. Thomas, Bâbürlüler zamanında elde edilen kira gelirlerinin bu kadar verimli ve başarılı olmasının sebebinin İskender Lûdî'nin vilayetlerde uyguladığı başarılı politikasından kaynaklandığını ifade etmiştir. İskender Lûdî, orduyu Delhi'nin ilk sultanlarının geleneklerine göre organize etmenin gerekliliğini tamamen takdir etmiştir. Askerleriyle sürekli yakın temas halinde olmuştur. Sefere çıktığı zaman ordusuna her gün iki ferman gönderdiği; sabah fermanı, orduya gündüz kat etmesi gereken yolculuğu, akşam fermanı ise gece konaklayacakları yeri belirttiği ifade edilmiştir³⁰⁸.

Sultanın bazı hayır ve hasenat işleri, özellikle halkın takdirini kazanmasını sağlamıştır. Başkentteki yoksullara günlük pişmiş ve pişmemiş yiyeceklerin dağıtılması için düzenlemeler yapmıştır. Sultanlığındaki ihtiyaç sahipleri için günlük, haftalık ve iki yılda bir verilecek olan ödenekler ve maaşlar belirlemiştir. Kıyafetlerini ve yatak takımlarını değiştirilmesi gereken durumlarda bunları sattırması ve elde edilen gelir yetim kızlara çeyiz olarak verilmiştir.

İskender Lûdî toplumdaki ahlaksız eğilimleri kontrol etmek amacıyla bazı önlemler almıştır. Salar Mesud Gazi (Gazi Miyân) anısına ceyth ayında (Mayıs-Haziran) düzenlenen, ancak ahlaksız uygulamalara vesile olan Behrâiç alaylarını yasaklamıştır³⁰⁹. Ayrıca kadınların evliyaların türbelerini ziyaret etmesini de yasaklanmıştır. Bu daha önce Fîrûz Şah Tuğluk tarafından, genellikle bu tür toplantıları lekelediği gerekçesiyle yasaklanmış ancak ölümünden sonra göz ardı edilmiş olmasından dolayı yeni bir yasak ilanına ihtiyaç duyulmuştur. İskender, safça çiçek hastalığı tanrıçası olduğuna inanılan Sitala'ya tapınmayı da yasak etmiştir³¹⁰.

İskender'in sanata ve kültüre katkısı göz ardı edilemez. Edebiyatçıları, sanatçıları, şairleri himaye etmiş ve kendisi Gul-rukhi (Gül-Ruhî) takma adı altında şiirler yazmıştır. Cömertliği Arabistan ve İran'dan bilginleri cezbetmiştir. Yetmiş âlim ile her gece oturarak, akademik ve dini sorunlar hakkında sohbetler etmiştir. Onun daveti

³⁰⁸ Nizami, "The Lodis (1451-1526)", s. 698; Pandey, *The First Afghan Empire*, s. 156; Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 109- 130; Haig, "The Lodi Dynasty", s. 245.

³⁰⁹ Evlilik merasimi icra edilmekteyken öldürüldüğüne inanılan Gazi Miyân'ın hâtrasına pek çok yerde "ceyth" (mayıs-haziran) ayının ilk pazar günü evlilik tören alayları düzenlenmektedir. Bazı uygunsuz gelişmelere yol açması üzerine İskender-i Lûdî tarafından yasaklanmıştır. Khaliq Ahmad Nizami, "Gazi Miyân", *DİA*, C. 13, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1996, s. 463-464.

³¹⁰ Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 121.

üzerine iki seçkin âlim olan Şeyh Abdullah ve Şeyh Azizullah- Tulamba'dan Delhi'ye gelmişlerdir. Delhi Sultanlığındaki okul müfredatına rasyonel konuların daha büyük bir bölümünü getirerek Müslüman eğitim modelini değiştirmeye çalışmışlardır³¹¹.

Bununla birlikte, İskender Lûdî'nin dini konularda dar görüşlü ve fanatik olduğunu ve başarılı olan saltanatının Gayrimüslimlere karşı hoşgörüsüz tutumla gölgelendiğini belirtmemiz gerekmektedir. Gençlik yıllarında, Thanesar'daki Hinduların dini uygulamalarına müdahalesine karşı çıkan Mevlana Abdullah Ajodhani'ye kızmış ancak Mevlana ona İslam'ın böyle bir müdahaleye izin vermediğini cesaretle söylemesi üzerine sefer istediğinden vazgeçmiştir. Ancak tahta çıktığında, Nagarkot'da bulunan Hindu Tapınağına ait bir putu parçalamış ve parçalarını kasaplara terazide ağırlık olarak kullanmaları için dağıtmıştır. Ayrıca Sultan İskender, Mathura, Mandrayal, Utgir, Narvar, Çanderi ve Hindular'ın ağırlıklı olarak yaşadıkları diğer birçok yerde Hindu tapınaklarının yıkılması talimatlarını vermiştir. Tüm bunlara rağmen saltanatı sırasında Hinduların Farsça öğrenmeye başladıkları ve çok sayıda farklı görevlerde görevlendirildikleride bilinmektedir³¹².

2.3. Sultan İbrahim Lûdî (1517-1526)

Sultan İskender'in ölümünden sonra Delhi tahtına oğlu İbrahim çıkmıştır. Lûdî hanedanlığının son sultanı olan İbrahim Lûdî, aynı zamanda Delhi Türk Sultanlığında son sultanı olmuştur. Sultan İbrahim'in saltanatının tüm olayları bu bölümde ele alınmıştır.

2.3.1. İbrahim'in Tahta Çıkması

Sultan İskender Lûdî'nin vefatından sonra, en büyük oğlu İbrahim, 8 Zilkade 923/22 Kasım 1517'de Agra'da tahta çıkmıştır. Ancak soylular, Sultan İskender döneminde olduğu gibi, siyasi gücün tek bir kişinin elinde toplanmasından hoşlanmadılar ve bu nedenle sultanlığın biri İbrahim'in ve diğeri küçük kardeşi Celal Han'ın altında olmak üzere iki birime bölünmesini ayarlamışlardır. Sultan İbrahim Delhi, Agra ve eski Jaunpûr Sultanlığının sınırına kadar olan bölgeleri yönetirken, Celal

³¹¹ İqtidar Husam Siddiqui, "Lûdîler", s. 217-218.

³¹² Nizami, "The Lodis (1451-1526)", s. 700-702; Pandey, *The First Afghan Empire*, s. 158; Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 130-135; Haig, "The Lodi Dynasty", s. 246.

Han Şarkiler tarafından yönetilen bölgenin yönetimini alacaktır. Soylular tarafından ayarlanan bu planda antlaşmaya varılmış ve Delhi Sultanlığı bu plana göre bölünmüştür. Celal Han daha sonra Jaunpûr'a miras payını üstlenmek için yola çıkmış, ancak birkaç gün Kalpi'de kalmış ve zamanını eğlence ve avcılıkla harcamıştır. Celal Han, A'zam Hümâyün Servânî'nin oğlu Feth Han'ı veziri ve nâibi olarak atamıştır³¹³.

Sultanlığın bölünmesi iki kardeş tarafından ciddiyetle kabul edilmişti ancak Rapri Valisi Hân-ı Cihân Lûdî'nin saraya gelişi düzenlemeyi alt üst etmiştir. Sultan İbrahim'e ve soylulara, sultanlığın bölünmesinin yanlış olduğunu ve ne kadar erken feshedilirse Afganların çıkarına o kadar iyi olacağını söylemiştir. Hân-ı Cihân Lûdî'nin tavsiyesinin siyasi bilgeliği soyluları oldukça kızdırmıştır. Sultan İbrahim, Hân-ı Cihân Lûdî'nin tavsiyesini kendi hırslarıyla uyumlu bulduğu için bu fikri çabuk benimsemiştir. Antlaşmanın feshedilmesine karar verildikten sonra, onu geri almanın yolları üzerine düşünmeye başlamıştır. Hân-ı Cihân ile aynı fikirde olan bazı soylular Celal Han'ın Jaunpûr'a yerleşmeden önce harekete geçmenin gerekli olduğu aksi takdirde bir savaş ihtimalin dahi olabileceğini söylemişlerdir. Bu nedenle, Celal'e son derece kibar ve ikna edici bir dille ifade edilen ve önemli bir konuda acilen tavsiyesine ihtiyaç duyulduğu için saraya derhal dönmesini isteyen bir ferman yazılmıştır. Fermanı oldukça kurnaz ve inanılmaz ikna gücüne sahip bir adam olan Haybat Han Kurtandaz'ın götürmesine karar verilmiştir. Ancak Haybat Han daha Celal Han ile görüşmeden, Hân-ı Cihân ve Sultan İbrahim'in planları hakkında Celal Han bilgilendirilmiştir. Zamanında uyarılan Celal Han, kaçarak Sultan İbrahim ve soyluların hain oyununun kurbanı olmaktan kurtulmuştur. Sultan İbrahim daha sonra Haybat Han'ın başarısız olduğu görevi üstlenmek üzere Şeyh Muhammed (Şeyh Sa'id Fermulî'nin oğlu), Melik İsmail (Melik Alâeddin Cilvanî'nin oğlu) ve Gazi Hamid-ud-din Hâcib gibi soylulardan oluşan bir heyet göndermiştir. Bu heyet de Celal Han'ı Agra'yı ziyaret etmeye ikna edememiştir. İbrahim daha sonra Celal'e karşı daha ciddi adım atmaya ve Jaunpûr'daki konumunu sağlamlaştırmadan önce onu durdurmaya karar vermiştir³¹⁴.

Sultan İbrahim, Celal'in ileri gelenlerini kendisinden uzaklaştırmak ve onları kendi tarafına çekmek için onlara değerli hediyeler ve gelecek vaatler içeren bir dizi ferman göndermiştir. Bu fermanlar etkili olmuş, komutaları altında 30 ila 40 bin askeri

³¹³ Nizami, "The Lodis (1451-1526)", s. 702; Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 133.

³¹⁴ Nizami, "The Lodis (1451-1526)", s. 702; Pandey, *The First Afghan Empire*, s. 161; Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 134-135; Haig, "The Lodi Dynasty", s. 246.

bulunan ve Celal Han'ın seçkin meliklerinden bazıları; Bihâr Valisi Derya Han Nuhanî, Gazipur Valisi Nasır Han ve Eved ve Leknev'in Valisi Şehzade Muhammed Fermulî gibi soylular Celal Han'ı terk edip Sultan İbrahim'e katılmıştır. Celal Han'ın elinde daha önce valilik yaptığı Kalpi dışında başka bir yer kalmamıştır. Sultan İbrahim'in diplomasıyla aldığı bu zaferden sonra babasının hâkim olduğu tüm bölgelerde kendi otoristesini ilan etmek amacıyla ikinci bir taht merasimi gerçekleştirmeye karar vermiştir³¹⁵.

Sultan İbrahim 15 Zilhicce 923/29 Aralık 1517'de özel olarak hazırlanmış bir taht ve törenle *Sultan İbrahim Şah Lûdî* unvanıyla ikinci kez tahta çıkmıştır. Bu vesileyle soylulara ve memurlara iktâlar, hi'latlar, önemli makamlar ve görevler verilmiştir. Bu ikinci merasim, aslında, önceki düzenlemenin ve Sultan İbrahim'in önceden Celal'e tahsis edilen alanlar üzerinde egemenlik haklarına sahip olduğu iddiasının yürürlükten kaldırıldığıının kamuya açık ilanıydı³¹⁶.

2.3.2. Sultan İbrahim ile Kardeşi Celal Arasındaki Mücadele

Celal Han, kendisiyle kardeşi arasında varılan ahit sonucu elde ettiği pozisyonu terk etmeyi pek kabul edememiştir. Askeri gücünü artırarak ve yerel zamindarları uzlaştırarak Kalpi'deki konumunu sağlamlaştırmaya başlamıştır. *Sultan Celaleddin* unvanını alarak adının hutbede okunup sikkelere yazdırılmasını sağlamıştır. Konumunu sağlamlaştırır sağlamlaştırmaz, A'zam Hümâyun Servânî'nin kuşatma altına aldığı Gevâliyâr Kalesi'ne yürümüş ve onu kendi tarafına çekmek için bir mektup göndermiştir. Mektubunda, “*Seni (A'zam Hümâyun) babam ve amcam olarak görüyorum. Suçun bende olmadığını biliyorsun. Anlaşma Sultan İbrahim tarafından ihlal edildi. . . Dürüst bir Müslüman olarak haklı davaya sahip çıkmak ve desteklemek sizin görevinizdir.*” A'zam Hümâyun, Celal Han'ın haklı bularak etkilenmiş ona katılmıştır. Aralarında, önce Jaunpûr Vilayetini alacakları ve onu tüm düşman soylulardan temizleyecekleri konusunda anlaşmaya varılmıştır. Böylece ilk olarak

³¹⁵ Roy, *Niamatullah's History of the Afghans*, s.154; Nizamuddin Ahmad, *The Tabaqât-i-Akbarî*, s. 395; Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 135; Pandey, *The First Afghan Empire*, s. 167; Nizami, “The Lodis (1451-1526)”, s. 703.

³¹⁶ Roy, *Niamatullah's History of the Afghans*, s.154; Nizamuddin Ahmad, *The Tabaqât-i-Akbarî*, s. 395; Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 135-136; Pandey, *The First Afghan Empire*, s. 168; Nizami, “The Lodis (1451-1526)”, s. 703; İqtidar Husain Siddiqui, “Lûdîler”, s. 217-218.

Leknev'e kaçan ve saldırı haberini Sultan İbrahim'e ulaştıran Eved Valisi Sa'id Han'a saldırmışlardır³¹⁷.

İbrahim artık harekete geçmiştir. Herhangi bir acil duruma karşı bir önlem olarak, hapsedilen kardeşleri İsmail Han, Hüseyin Han ve Şeyh Devlet Han'ı Hânsî Kalesi'ne göndermiş, ancak onlar için tüm normal kolaylıkları sağlamıştır. 6 Ocak 1518'de Delhi'den hareket eden Sultan İbrahim Bhongaon'a ulaşmış ve ardından Kannevc'e saldırmayı planlamıştır. Yolda A'zam Hümâyün Servânî ve oğlu Fath Han'ın Celal Han'ı terk edip ona katılmak üzere geldiklerine dair bir haber almıştır. İbrahim seçkin soylularını onları karşılamaları için göndermiş ve ona hil'at ve mücevherlerle süslenmiş bir hançer vermiştir. Jaunpûr'un Said Han ve Şehzade Fermulî gibi birçok soylusu Celal'i terk etmiş ve Sultan İbrahim Lûdî'ye katılmıştır. Bu, İbrahim'in konumunu önemli ölçüde güçlendirmiştir. A'zam Hümâyün Servânî, A'zam Hümâyün Lûdî ve Nasir Han Nuhanî gibi önde gelen Afgan soyluları tarafından yönetilen devasa bir ordu, o sırada Kalpi'de kamp kuran Celal ile ilgilenmek üzere gönderilmiştir. Ancak bu kuvvet Kalpi'ye varamadan Celal, 30 bin süvari ve birkaç filden oluşan bir ordunun başında Agra'ya saldırmak için yürümüştür. Nimet Hatun, Kutub Han Lûdî, Melik Bedrüddîn Cilvanî ve Celal'in haremiyle bağlantılı olanlar Kalpi Kalesi'nde bırakılmışlardır. Delhi ordusu Kalpi'yi kuşattı ve birkaç günlük mücadelenin sonunda Kalpi Kalesi düşürülmüş ve şehir yağmalanmıştır. Devasa bir ganimet Delhi kuvvetlerinin eline geçmiştir³¹⁸.

Kol'e bağlı Jartoli'nin, rahatsız edici faaliyetleriyle ün salmış zamindarları bu sırada isyan etmiş ve bir karşılaşmada Ömer Han'ı (İskender Han Sur'un oğlu) öldürmüşlerdir. Sambhal Valisi Melik Kasım onlara karşı yürümüş, elebaşlarını öldürerek isyanı bastırmıştır³¹⁹.

Sultan İbrahim, Agra'nın savunması için Melik Adam Kakar'ın komutasında bir ordu göndermiştir. Celal Han, Agra yakınlarına ulaştığında, Kalpi'nin İbrahim'in kuvvetleri tarafından alındığını ve yağmalandığını öğrenmiştir. Buna misilleme olarak

³¹⁷ Roy, *Niamatullah's History of the Afghans*, s.155; Nizamuddin Ahmad, *The Tabaqât- i-Akbarî*, s. 396; Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 137; Pandey, *The First Afghan Empire*, s. 169-171; Yadgar, *Tarikh-i Salatin-i Afaghana*, s. 21.

³¹⁸ Roy, *Niamatullah's History of the Afghans*, s.155; Nizamuddin Ahmad, *The Tabaqât- i-Akbarî*, s. 397; Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 138-139; Pandey, *The First Afghan Empire*, s. 171-172; Yadgar, *Tarikh-i Salatin-i Afaghana*, s. 21.

³¹⁹ Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 140; Roy, *Niamatullah's History of the Afghans*, s. 156.

Agra'yı yakıp yıkmayı düşünmüştür. Melik Adam Kakar bunu önlemek için Celal Han ile müzakerelere başlamış ve Celal'in Agra'ya saldırısını geciktirmeyi başarmıştır. Bu süreçte Sultan İbrahim'in Melik İsmail Cilvanî, Kabir Han Lûdî ve Bahadur Han Nuhanî'nin komutasındaki takviye kuvvetleri Agra'ya ulaşmıştır. Melik Adam Kakar daha sonra kararlı bir adım atmaya karar vermiş, ancak sert bir çizgi benimsemeden önce barış için bir teklifte bulunmayı tercih etmiştir. Celal Han'a tahtı, çetr, nevbet, davul sikke ve diğer saltanat nişanlarını teslim ederse ve sıradan bir melik olarak yaşamayı kabul ederse, Sultan İbrahim'den Kalpi'yi kendisine iade etmesini isteyeceğini bildiren bir mesaj göndermiştir. Celal Han bu aşağılayıcı şartları kabul etmiş ve bu nişanları Etâve'de bulunan Sultan İbrahim'e götürerek Melik Adam Kakar'a teslim etmiştir. Ancak İbrahim kendisinden habersiz yapılan bu antlaşmayı kabul etmeyi redetmiştir. Sultan İbrahim bizzat Celal'e karşı yürümeye ve onu tasfiye etmeye karar vermiştir. Celal, Sultan İbrahim'in niyetini öğrendiğinde, Gevâliyâr'a kaçmış ve Raca'sına sığınmıştır. Sultan İbrahim bu olaylardan sonra Agra'ya dönmüş ve bir süre Agra'da kalarak devlet işleriyle ilgilenmiştir. Delhi'nin herhangi bir saldırıya maruz kalmaması için Haybat Han Kurtandaz, Kerimdad ve Devlet Han İnder'i Delhi'ye göndermiş, Mâlvâ Şehzadesi Manjhu'yu Çanderi Valiliğine atamış ve ayrıca Mâlvâ Sultanı Nasiruddin Halacî'nin torunu Sultan Muhammed'i çağırmıştır. İbrahim Lûdî gerekli idari düzenlemeleri yaptıktan sonra dikkatini uzun zamanadır feth etmeyi düşündüğü Gevâliyâr'a çevirmiştir³²⁰.

Sultan İbrahim Gevâliyâr'ı işgal etmek ve kardeşi Celal'i cezalandırmak için harekete geçmiştir. Gevâliyâr'ı almak için 30 bin atlı ve 350 filden oluşan bir ordu gönderilmiştir. Sultan İbrahim ayrıca Bikan Han Lûdî, Celal Han Lûdî, Süleyman Fermulî, Bahadur Han Nuhanî, İsmail Melik Fîrûz İhvan, Bahadur Han Servânî, Hızır Han Lûdî, Hızır Han Nuhanî ve Hân-ı Cihân Lûdî komutasında Gevâliyâr'a takviye kuvvet göndermiştir. Bu hazırlıklar yapılırken Gevâliyâr Racası olan Raca Man bu sırada ölmüştür. A'zam Hümâyun Servânî kaleyi kuşatmış ve kaleyi düşürmeyi başarmıştır. Celal Han önce Mâlvâ'ya kaçmış, ancak Mâlvâ Sultanı Mahmud Halacî'nin kendisine yaptığı muameleyi beğenmeyince Kara üzerinden Garha Katanga'ya dönmüştür. Yolda onu gözaltına alıp Sultan İbrahim'e gönderen Bhillerin ve Gondların

³²⁰ Roy, *Niamatullah's History of the Afghans*, s.157-158; Nizamuddin Ahmad, *The Tabaqât-i-Akbarî*, s. 399-400; Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 141-142; Pandey, *The First Afghan Empire*, s. 171-176; Yadgar, *Tarikh-i Salatin-i Afaghana*, s. 22.

eline düşmüştür. Diğer kardeşleriyle birlikte Hânsî Kalesi'ne kapatılmış, ancak daha sonra İbrahim'in bazı soylularının tavsiyesi üzerine öldürülmüştür³²¹.

2.4. Sultan İbrahim'in Soyluları ile İlişkisi

Sultan İbrahim, soyluları ve melikleriyle iyi ilişkiler kuramamıştır. Baskıcı tavrı onları yabancılaştırmış ve niyetleri konusunda kafalarında bir şüphe yaratmıştır. Miyan Bhuva, Lûdî Sultanlığının eski ve seçkin soyluları arasındaydı. İskender Lûdî tarafından büyük saygı görmüş ve vezir olarak görev yapmıştır. Yaşlılık nedeniyle görevlerini eskisi kadar verimli bir şekilde yerine getirememesi ve bazı konularda Sultan İbrahim'e muhalefet etmesi sultanı kızdırmıştır. Melik Adam Kakar'a onu hapse atması için emir vermiştir. Miyan Bhuva'nın tüm yetki ve sorumlulukları oğluna devredilmiştir. Miyan Bhuva'nın hapisanede ölümü ailesinde derin bir kırgınlık yaratmış ve eski Afgan soylularını da gücendirmiştir³²².

Sultan İbrahim'in soyluları ile olan ilişkisine darbe vuran bir diğer olayda, Gevâliyâr'ın alınmasına yönelik ilk planda Gevâliyâr üzerine başarılı bir komutan olan A'zam Hümâyun'un gönderilmesi idi ancak daha sonra Gevâliyâr Kalesini kuşatan ve neredeyse alacak olan A'zam Hümâyun Servânî'nin, Sultan tarafından bir anda Agra'ya çağırılıp, hapse atılmasıdır. Bu soylular arasında endişe ve huzursuzluğa sebebiyet vermiştir. Sultan İbrahim de eski soylularına olan inancını yavaş yavaş yitirmiş ve birçoğunu hapse atmıştır. A'zam Hümâyun'un oğlu İslam Han babasına yapılan muameleden sonra Kara-Manikpur'da isyan çıkarmıştır. Babasının tüm mallarını kendi kontrolü altına almış ve Sultan İbrahim tarafından Kara'ya Vali olarak atanan Ahmed Han'ın bu sorumluluğu almasına izin vermemiştir. Ahmed Han ona meydan okumuş ama yenilmiştir. Sultan onu cezalandırmak için bir ordu göndermeyi düşünmüştür. Ancak bu sırada A'zam Hümâyun Lûdî ve Sa'id Han Lûdî, Leknev'deki iktâlarına kaçmışlardır. A'zam Hümâyun'un oğlu İslam Han'la yazışmaya başlamışlar ve sultan'a karşı ortak eylem planlamışlardır. Sultan İbrahim Ahmed Han (A'zam Hümâyun Lûdî'nin kardeşi),

³²¹ Roy, *Niamatullah's History of the Afghans*, s.159-160; Yadgar, *Tarikh-i Salatin-i Afaghana*, s. 23; Nizamuddin Ahmad, *The Tabaqât- i-Akbarî*, s. 401-403; Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 143-146; Pandey, *The First Afghan Empire*, s. 177-178; Nizami, "The Lodis (1451-1526)", s. 704; Haig, "The Lodi Dynasty", s. 247-248.

³²² Roy, *Niamatullah's History of the Afghans*, s.163; Yadgar, *Tarikh-i Salatin-i Afaghana*, s. 25; Nizamuddin Ahmad, *The Tabaqât- i-Akbarî*, s. 406; Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 150; Pandey, *The First Afghan Empire*, s. 190; Nizami, "The Lodis (1451-1526)", s. 705.

Hüseyin Fermulî'nin oğulları, Meclis-i Ali Şehzade Mahmud Fermulî, Ali Han, Ali Hân-ı Hânân Fermulî, Mesnad-i Ali Buhari Han Fermulî, Dilavar Han Sarang, Kutub Han (Gazi Han Buloti'nin oğlu), Bikan Han Nuhanî, İskender Han (Melik Adam Kakar'ın oğlu) ve diğerlerinin kumutasında, İslam Han ve asi soylularla ilgilenmeleri için bir ordu göndermiştir. Ancak bu ordu *Bangarmau* yakınlarına ulaştığında, A'zam Hümâyun Lûdî'nin komutanlarından olan İkbâl Han, 5 bin atlı ve birkaç fil ile pusudan çıkmış ve Sultan İbrahim'in gönderdiği kuvvetlerine saldırarak onları dağıtmıştır³²³.

Bu yenilgi haberi Sultan İbrahim'i oldukça kızdırmış ve isyancıların elinde mağlup olarak geri dönen soylularına, İslam Han'ın önderliğindeki asi melikleri mağlup ederek şereflerini kurtarmadıkça mahkûm kalacaklarını ilan etmiştir. Saflarını güçlendirmek için daha fazla kuvvet göndermiştir. Ancak kendisine isyan edenlerin sayısı gittikçe artarak yaklaşık 40 bin süvari ve 500 file ulaşmıştır. Sultan İbrahim'in takviye kuvvetleri ile isyancılar karşı karşıya gelmiştir. Ancak bu güçler çatışmaya girmeden önce, ünlü bir evliya olan Şeyh Raju Buhari bu savaşa müdahale etmiş ve Sultan İbrahim'in A'zam Hümâyun Servânî'yi serbest bırakması halinde ona muhalefette ısrar etmeyecekleri ve başka bir bölgeye taşınacakları konusunda anlaşmaya varılmıştır. Bu anlaşmaya varıldığında her iki ordu da ayrılmıştır. Ancak sultan bu anlaşmayı onaylamamıştır. Bihâr Valisi Derya Han Nuhanî, Nasir Han Nuhanî ve Şehzade Fermulî'ye isyancılara karşı yürümelere ve onları cezalandırmaları için emir vermiştir. Sonuç olarak, kanlı bir savaş yapılmış ve her iki taraftan da çok sayıda asker öldürülmüştür. Sultan İbrahim'in kuvvetleri galip gelmiş, İslam Han savaş alanında öldürülmüştür. Sa'id Han Lûdî, Derya Han Nuhanî'nin askerleri tarafından tutuklanmıştır. Devasa bir ganimet Delhi kuvvetlerinin eline geçmiştir. Sultan bu zafere haberini aldığı anda büyük miktarda hediye ve sadaka dağıtmıştır. Soylulara karşı büyük bir zafer kazanılmıştır³²⁴.

A'zam Hümâyun Servânî ve Miyan Bhuvâ bu sırada hapisanede ölmüştür ve Bihâr Valisi Derya Han Nuhanî ve emîrül-ümerâ Hân-ı Cihân Lûdî ve Hüseyin Fermulî'nin isyan etmesine neden olmuştur. Çanderi Valisi Hüseyin Fermulî, Sultanın

³²³ Roy, *Niamatullah's History of the Afghans*, s.161; Yadgar, *Tarikh-i Salatin-i Afaghana*, s. 25-26; Esterâbâdî, *Târîh-i Firişte*, s. 597; Nizamuddin Ahmad, *The Tabaqât- i-Akbarî*, s. 406; Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 151; Nizami, "The Lodis (1451-1526)", s. 705.

³²⁴ Roy, *Niamatullah's History of the Afghans*, s.161-162; Yadgar, *Tarikh-i Salatin-i Afaghana*, s. 25-26; Esterâbâdî, *Târîh-i Firişte*, s. 597; Nizamuddin Ahmad, *The Tabaqât- i-Akbarî*, s. 406; Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 151; Nizami, "The Lodis (1451-1526)", s. 706.

kışkırtmasıyla öldürülmüştür. Bu, soyluları daha da kızdırıp, endişelendirmiş zira sultanın onları her türlü tasfiye etmeye kararlı olduğunu anlamışlardır. Derya Han Nuhanî kısa süre sonra ölmüş ve oğlu Bahadur Han tüm isyancıları tek bir bayrak altında toplamıştır. Bahadur Han, Bihâr'da büyük çapta asi eğilimleri kışkırtmış ve yaklaşık 100 bin atlı onun etrafında toplanmıştır. *Sultan Muhammed* unvanı alarak adına hutbe okutup ve para bastırarak bağımsızlığını ilan etmiştir. Sultan İbrahim'in ordusuna mağlup olduktan sonra Gazipur Valisi Nasır Han Nuhanî de Bihârlı Bahadur Han'a katılmıştır. Böylece Bahadur'un konumu daha da istikrar kazanmıştır. İbrahim onunla başa çıkmak için büyük bir kuvvet göndermiştir³²⁵.

Sultan İbrahim, soylularının şüphelerini uyandırmıştı ve kendilerini korumak için isyan etmekten başka seçenekleri kalmamıştı. O sırada Agra'yı ziyarete gelen Lahor Valisi Devlet Han Lûdî'nin oğlu, Sultan İbrahim'in tüm seçkin soylularına karşı harekete geçmeyi düşündüğünü öğrenince telaşa kapılmıştır. Hapse atılmaktan korkarak babasına kaçarak durumu ona bildirmiştir. Devlet Han, Sultan İbrahim'e karşı bir hareket örgütlemeye başlamış ve Pencap'ın bütün soylularını işbirliğini sağlamıştır³²⁶.

2.4.1. Bâbü'r'ün Davet Edilmesi ve Pânîpet Savaşı

Sultan İbrahim'den korkan Pencap soyluları, Kâbil'deki Bâbü'r'e mektuplar yazmışlar ve onu Hindistan'ı işgal etmeye davet etmişlerdir. İskender Lûdî'nin kardeşi Âlem Han, bu amaçla şahsen Kâbil'e gitmiştir. Bâbü'r, durumu değerlendirmek için bazı soylularını Âlem Han ile birlikte göndermiştir. Bu soylular Sialkot, Lahor ve daha birçok yeri fethederek durumu 16 Aralık 1525'te Hindistan'ın fethine başlayan Bâbü'r'e bildirmişlerdir. Bâbü'r, önce Lahor'u işgal etmiş ardından Dipalpûr'u egemenliğine katmıştır. Devlet Han Lûdî Lahor yönetimini kendisine vermesini şartıyla Bâbü'r'e katılmıştı ancak Bâbü'r Lahor yerine Jalandhar ve Sultanpûr yönetimini kendisine verince Devlet Han Lûdî, Bâbü'r'e cephe almıştır. Bâbü'r Şah, Dibalpur'dayken Belh'den Özbeklerin isyan ettiği haberi üzerine Lahor, Sialkot ve Kalanaur'u güvendiği subaylarının, Dipalpûr'u da Âlem Han Lodi'nin yönetimine bırakarak Kâbil'e dönmüştür. Devlet Han Lûdî, Bâbü'r'ün çekilmesiyle Dipalpûr'a saldırmış ve Âlem

³²⁵ Roy, *Niamatullah's History of the Afghans*, s.164; Yadgar, *Tarikh-i Salatin-i Afaghana*, s. 36; Esterâbâdî, *Târîh-i Firişte*, s. 597; Nizamuddin Ahmad, *The Tabaqât-i-Akbarî*, s. 406; Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 152; Nizami, "The Lodis (1451-1526)", s. 706.

³²⁶ Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 161-162; Siddiqui, "Lûdîler", s. 217.

Han'ı kaçırmaya zorlamıştır. Bâbüür kendisine sığınan Âlem Han Lûdî'nin emrine bir kuvvet verip onu Devlet Han'ın üzerine göndermiştir. Anacak Âlem Han Lahor'a ulaştığında, Bâbürlülerin kendisinin daveti üzerine geldikleri için, onu fethettikten sonra Delhi'yi ona vermeleri konusunda ısrar etmiştir. Ancak Âlem Han ile aynı fikirde olmayan Bâbüür'ün emirleri buna karşı çıkmışlardır. Bunun üzerine Âlem Han 40 bin atlıdan oluşan bir orduyla Delhi'ye yürümüş ve şehri kuşatmıştır. Sultan İbrahim bunu öğrenince 80 bin kişilik bir ordunun başında Agra'dan hareket etmiştir. Âlem Han, Delhi kuşatmasını terk etmiş ve kendisine saldırmaya gelen Sultan İbrahim'i karşılamaya hazırlanmıştır. Gece sürpriz bir saldırı yapmış ve İbrahim'in kuvvetlerini dağıtmıştır. Ancak 5 veya 6 bin askerden oluşan bir birlikle kampın dışında kalan İbrahim, sabah Âlem Han'ın kuvvetlerine saldırmıştır. Âlem Han kaçmış, adamlarının çoğu öldürülmüştür³²⁷.

Tüm bunlar yaşanırken Bâbüür'ün Hindistan'ın fethi için şartları daha da elverişli bir hale gelmeye başlamıştır. Bâbüür Şah, daha öncesinde dört defa Hindistan seferine çıkmış ancak her seferinde bir sorunla karşılaştığı için bunu gerçekleştirememiştir. Bâbüür M. 1525'de en donanımlı ve en kuvvetli haliyle Hindistan seferine çıkmaya hazırlanmıştır. Bâbüür, Pencap'a ulaştığında Devlet Han Lûdî ve Gazi Han verdikleri sözlere bağlı kalmadıkları ve Bâbüür'e ihanet ettikleri için Milvet'e kaçmışlardır. Ancak Devlet Han Lûdî'nin oğlu Dilaver Han Bâbüür'e katılmıştır. Devlet Han Lûdî bir süre sonra ölmüş, Gazi Han ise Bâbüür'ün Milvet'i almasından sonra kaçmıştır. Bâbüür, Lahor'u işgal ettikten sonra Sunam ve Sâmâne'ye ilerlemiş ve Tardi Bey'i 4 bin atlıının başında bir öncü olarak Delhi'ye göndermiştir. Sultan İbrahim, onu karşılamak için Davud Han'ı 10 bin atlı ve birkaç fil ile Delhi'ye göndermiştir. Ancak Davud Han'ın ordusuna sürpriz bir gece saldırısı yapan Tardi Bey'e onu yenmiştir. Davud'un adamlarının çoğu öldürülmüş ve Davud Han'ın kendisi tutuklanmıştır. Sultan İbrahim, Davud Han'ın yenilgi haberini aldığıında, 100 bin asker ve 5 bin filden oluşan büyük bir orduyla Bâbüür kuvvetlerine karşı yürümeye karar vermiştir. Bâbüür'ün ordusu yaklaşık 8.000-12.000 askerden oluşmaktaydı. Kısa süre sonra Lûdî kuvvetlerinin ezici sayısal üstünlüğünün, ancak savaşta stratejik bir yerde savaşarak ve etkili bir süvari ve topçu

³²⁷ Roy, *Niamatullah's History of the Afghans*, s.165-166; Yadgar, *Tarikh-i Salatin-i Afaghana*, s. 37-38; Esterâbâdî, *Târîh-i Firişte*, s. 598; Nizamuddin Ahmad, *The Tabaqât- i-Akbarî*, s. 407; Pandey, *The First Afghan Empire*, s. 195; Nizami, "The Lodis (1451-1526)", s. 707; Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 163; Haig, "The Lodi Dynasty", s. 250.

kombinasyonu ile etkisiz hale getirilebileceğini fark etmiştir. Bâbü her iki amacı da başarıyla savaş alanında gerçekleştirmiştir³²⁸.

Bâbü, kuvvetlerinin düzenini dikkatlice planlamıştır. Ham deri iplerle birbirine bağlanmış 700 kadar vagonu zayıf cephesini üstün sayılara karşı koruması için yerleştirmiştir. Ordusunda bulunan iki seçkin topçu subayı Ustad Ali ve Mustafa'nın gözetimi altında, her altı veya yedi vagonun sonra, tüfenkçiler ve topçuların konuşlandırıldığı küçük bir göğüs kafesi oluşturmuştur. Bâbü 12 Nisan 1526'da ordusunu en uygun yoldan Pânîpet Şehri'ne ulaştırmış ve Pânîpet'in evlerini ve binalarını sağ kanadı ordusu için bir sığınak olarak kullanmıştır. Şehir onun sağ kanadını korurken sol kanat, bir hendek kazılarak ve kesilen ağaçlardan bir abatis inşa edilerek korunmuştur. Merkez, bir dizi göğüs kafesi ve vagonla güçlendirilmiş ve hat boyunca, elli ya da yüz atının yan yana hücum etmesine yetecek kadar geniş boşluklara bırakmıştır. *Vagon hattı*, diye adlandırılan bu hat savunmaktan çok saldırganlık taktiğiydi; düşmanı geniş bir cephe boyunca tutmayı amaçlayan ve saldırı sırasında kanatları kapatarak düşmanı ablukaya alan bu hat eski bir Türk Savaş taktiğidir. Elbette topçular ve tüfenkçiler için barınak sağlıyordu, ancak kelimenin tam anlamıyla bir arabalarla çevrili kamp yeri ya da kale olabilirdi³²⁹.

12 Nisan'dan sonra yaklaşık bir hafta boyunca Bâbü ve Afgan güçleri gerçek savaşa başlamadan sahada kalmıştır. 19 Nisan'da Bâbü bir saldırıyı kışkırtmak için başarısız bir girişimde bulunmuştur. Ancak birkaç gün sonra çatışma başlamıştır. Bâbü'nün savaş tatktiği başarılı olmuş, daha önce top görmemiş Afgan ordusu korkarak saflarını terk etmiş ve ne ilerleyebilir ne de geri çekilebilir durumda kalmışlardır. Çatışma sabahın erken saatlerinde başlamış ve öğlen vakti Afgan ordusu bozguna uğramıştır. Pânîpet Ovası, aralarında Sultan İbrahim'in de bulunduğu binlerce Afgan askerinin cesedi ile kaplanmıştır. Ni'metullah, "*Sultan İbrahim'den başka Hindistan sultanı yoktur ki savaş meydanında ölmüş olsun*" diyerek bu savaşa atıfta bulunmuştur. M. 1192'de Tarain savaş alanında doğan Delhi saltanatı, son nefesini M. 1526'da, birkaç mil ötedeki Pânîpet savaş alanında vermiştir. Yâdgâr, Bâbü, İbrahim'i ölümler arasında

³²⁸ Roy, *Niamatullah's History of the Afghans*, s.167-168; Yadgar, *Tarikh-i Salatin-i Afaghana*, s. 39-40; Esterâbâdî, *Târîh-i Firişte*, s. 598; Nizamuddin Ahmad, *The Tabaqât-i-Akbarî*, s. 407; Pandey, *The First Afghan Empire*, s. 195; Nizami, "The Lodis (1451-1526)", s. 707; Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 165-176; Haig, "The Lodi Dynasty", s. 250; Babür, *Babürname*, s. 413-415.

³²⁹ Babür, *Babürname*, s. 427; Nizami, "The Lodis (1451-1526)", s. 708.

görünce çok duygulandı. Başını topraktan kaldırıp onu büyük bir saygıyla gömdü ve ruhunu bereketlendirmek için kand helvası dağıttı³³⁰.

2.4.2. Sultan İbrahim'in Karakteri

Delhi Türk Sultanlığının ve Lûdî Hanedanının son sultanı olan İbrahim, bazı bakımlardan babası ve büyükbabası benzemektedir. Sekiz yılı aşkın saltanatı süresince siyasi hatalar yapmış olsa son derece zeki, kararlı ve cesur bir sultan olmuştur. Babası gibi müzik ve astrolojiyle ilgilenmiş, egemenliği süresince sanatkârları himaye eden bir tabiata sahip olmuştur. Sultan İbrahim cömert ve kibar biri olmasına rağmen yaşadığı olumsuz koşullar nedeniyle artan birçok kusuru vardı. Bir miktar kendini beğenmişliği ve Afganlar arasında alışılmış olandan daha fazla tam itaat talep etme isteği kendisine ve hanedanlığına büyük zarar vermiştir. İhanet veya hoşnutsuzluktan şüphelendiği herkesi cezalandırmıştır. Siyasi ilişkilerde ne affedebilmiş ne de untabilmiştir. Bu yüzden çoğu zaman kinci ve zorba bir görüntü çizmiştir. Yaşlı soylulara karşı tutumu, bir dereceye kadar savunulabilir olsa da, genel olarak nezaketsiz ve düşüncesiz davranmıştır³³¹.

Astları arasında disipline, itaate ve alçakgönüllülüğe çok fazla önem veriyor ama onları nasıl güvence altına alacağını bilmiyordu. Bu nedenle takip ettiği politika özellikle Afgan soyluların muhalefeti ve isyanına sebep olmuştur. Ayrıca generallik vasıflarından da yoksundu ve sahaya nadiren kendi başına girmiştir. Ancak her zaman cesur ve kararlı bir şekilde savaşmayı bilmiştir. Saltanatının ilk yıllarında kardeşi ile giriştiği taht mücadelesini kazanması ve Gvaliyar'dan aldığı zaferlerden sonra giriştiği eylemler onun sonunu getirmiştir. Özellikle uzun yıllardır devletin önemli bölgelerinde güçlenmiş olan Afgan soylularını sindirme ve merkezi otoriteyi güçlendirme politikasındaki hataları onu geri dönüşü olmayan bir yola sokmuştur. A'zam Hümâyün'un gözden düşürülmesi, İslam Han'ın isyanına yol açmış ve genel bir hoşnutsuzluk dalgası yavaş yavaş tüm doğu bölgelerine yayılmıştır. Bu arada, Miyan Bhuva'da görevden almıştır. Bu, yaşlı soyluları daha da şüpheli hale getirmiştir. Kısa

³³⁰ Roy, *Niamatullah's History of the Afghans*, s.194; Yadgar, *Tarikh-i Salatin-i Afaghana*, s. 42-46; Pandey, *The First Afghan Empire*, s. 208-210; Nizami, "The Lodis (1451-1526)", s. 707; Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 185-108; Babür, *Babürname*, s. 427-428.

³³¹ Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 194-198; Pandey, *The First Afghan Empire*, s. 212-213.

bir süre sonra Çanderi'nin kaybı ve Miyan Hüseyin'in ölümü, hoşnutsuzluğu arttırarak devam ettirmiştir. Sultan, hoşnutsuzluk belirtilerinden rahatsız olmuş ve görevden alma, hapis, işkence ve ölümle bunu ortadan kaldırmaya başlamıştır. Bu durum bir miktar başarı sağlasa da, genel olarak çözümden daha fazla sorun yaratmıştır. Sonuç olarak, düşman ve kendisine isyan eden kişiler tarafından sık sık saldırıya uğramıştır. Merkezi yönetime daha fazla güç vermiş, ancak yerel memurlar ve eyalet valileri üzerindeki otoritesini koruyamamıştır. M. 1526 yılına gelindiğinde etrafı tamamen düşmanlarla çevriliydi. Doğu eyaletleri bağımsız hale gelmişti, Pencap Bâbürlerin elindeydi, Mevar'lı Rana Çanderi'yi işgal etmiş ve Bayana ve Agra'yı da ele geçirmek için planlar yapmaktaydı. İbrahim'in orta bölgedeki kendi destekçileri ise pek sadık değildiler. Bu koşulların tamamı ve kendi politikasının ve karakterinin kusurları, Behlül ve İskender'in oluşturduğu hanedanın sonunu getirmiştir. Böylece Hindistan'daki hem Lûdî hem de Delhi Sultanlığının sonu gelmiştir³³².

³³² Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 194-198; Pandey, *The First Afghan Empire*, s. 212-213.

3. LÛDÎ HANEDANLIĞINDA TEŞKİLAT

3.1. Lûdî Hanedanlığının Devlet Teşkilatı

M. 1451-1526 yılları arasında Kuzey Hindistan'da egemenlik tesis etmiş olan Lûdîlerin, saltanatlık dönemlerinde kaleme alınmış bir kaynak eserin bulunmaması ve Lûdî Hanedanlığına dair malumatların daha çok Bâbürlüler döneminde ele alınan eserlerden elde edilmesi devlet teşkilatı hakkında net bilgilere ulaşmamızı zorlaştırmıştır. Ancak elde edilen bilgiler ışığında Lûdî Hanedanlığının idari teşkilatı genel hatlarıyla incelendiğinde Türk-İslâm devletlerinin idari teşkilatının özelliklerini taşıdığı görülmektedir.

3.1.1. Hâkimiyet Anlayışları

Sultan Behlül Lûdî'nin M. 1451'de Hindistan'da kurduğu hanedanlık, o güne kadarki Türk yönetimini karakterize eden geleneksel mülkiyetçilik modelinden temelden farklıydı. Mutlak bir otoriteyi kabul etmeyen yurttaşlarının kabile doğası, Lûdî Hanedanlığını sultanlıktan ziyade *Kabileler Birliği Fedarasyonu* gibi bir kimliğe bürümüşdür. Onların hükümdarlık anlayışları birçok açıdan Türk atalarınınkinden farklı olmuştur. Selefleri dönemindeki yöneticiler son derece merkezi bir monarşi geliştirirken, hükümdara yüce bir haysiyet veren *Kut* anlayışını benimsemişlerdir. Ancak Lûdîler onun yerine konfederal karakterde bir aşiret monarşisini uygulamışlardır. Selefleri ile aralarındaki bu ayrılığın temel sebebi egemenliklerini tesis ettikleri ilk zamanlarda kendilerine yöneltilen muhalif hareketleri taze Afgan güçleri ile bertaraf edebilmektir. Ancak kısa sürede bu anlayışın zayıflıklarını keşfetmişler ve onu Türk hâkimiyet anlayışına yaklaştırmak için derece derece ilerlemişlerdir³³³.

3.1.2. Hükümdarlık Anlayışları

Yukarıda belirtildiği üzere Lûdî sultanları, mutlak gücü elinde tutan kişi olmaktan ziyade bir kabilenin seçilmiş üyesi konumundaydı. Afganların kabile doğası

³³³ Pandey, *The First Afghan Empire*, s. 215; Hameed-Ud-Din. "The Organization of Government", s. 333;

ve Delhi Sultanlığının içerisinde bulunduğu koşullar onların otoritesini sınırlayan iki önemli faktör olmuştur. Bu yüzden de ilk Lûdî sultanı Behlül Lûdî, sultanlığın zahiri tezahürlerine gelince, her türlü gösteriş ve şatafattan uzak durmuştur. Afgan eşitlik ruhunu canlı tutmak için taht yerine bir halıya oturmuştur. Üstelik devlet işlerini yürüten ve düzene koyanın soylular ve buldukları meclis olduğunu, üyelerinin her birinin yüksek bir mevki (mesned-i âlî) işgal ettiğini vurgulamak adına bu halıyı önde gelen soylularıyla paylaşmayı tercih etmiştir. Ancak Sultan İskender, babasının saltanat döneminde Afgan soylularına uygulanan eşitlik prensibine kısmen son vermeye çalışmıştır. Bu doğrultuda Afgan soyluların nazarında sultanlık makamının saygınlığını ve önemini artırmaya yönelik bir takım düzenlemeler yapmıştır. İlk olarak babasının tahta oturmama geleneğini terk etmiş, halka açık kabullerde (Dûrbâr/Genel Kabul/Bâr-ı âmm) bir taht kurmuş ancak yaşlı Afgan soylularına saygı göstermek için onların huzurunda tahta oturmamıştır. Aynı şekilde vilâyetlere gönderdiği hükümdarlık fermanlarının özel bir karşılama ile kabul edilmesi, öpülerek saygı ile okunmasını sağlayarak, sultanlık konumunu bir dereceye kadar yükseltmiştir. Ayrıca vilâyetlerde iktâ sahibi olan kimselerin denetlenmesini ve düzenli olarak Vezâret divanına rapor vermeleri sağlanmıştır. Devlet gelirlerinin ve hazinenin denetimine yönelik düzenlemeler yaparak devlet içerisinde mutlak hâkimiyeti kendi üzerine alma yönünde adımlar atmıştır. Sultan İskender Lûdî daha otoriter bir idarecilik örneği sergilemesine rağmen, Afgan soylularının Lûdî Hanedanlığının bel kemiğini oluşturduğunu çok iyi bildiğinden yerine göre itaatsizliği ve komployu görmezden gelmiştir. Ancak bu zeki ve ince düşüncüyü ne yazık ki Sultan İbrahim gösterememiştir. Behlül Lûdî döneminde uygulanan ve babası İskender Lûdî döneminde etkisi azaltılan eşitlik anlayışını, *Hükümdarlık akrabalık tanımaz* iddiasıyla tamamen terk etmiştir. Türk sultanlarının gösteriş ve şatafatını takip etmiş ve ayrıntılı bir saray töreni düzenlemiştir. Ayrıca saltanatının başlangıcında kendisi için hazırlanmış muhteşem bir şekilde dekore edilmiş bir tahta da oturmuştur. Üstelik huzurunda bulunan Afgan soylularını elleri önlerinde ayakta bekletmiştir. Bu durum aşırı gururlu olan Afgan soylularını büyük ölçüde rahatsız etmiştir. Sultan İbrahim'in Afgan soylularından alışılmış olandan daha fazla itaat beklentisi ve bu uğurda takip ettiği sert politika neticesinde sultanlık makamını kabile şefi konumundan mutlak hâkim konuma yükseltmiştir³³⁴.

³³⁴ Pandey, *The First Afghan Empire*, s. 215; Hameed-Ud-Din. "The Organization of Government", s. 333.

Türk-İslâm devletlerinde hükümdara işaret eden, vasıflarını, nüfuzunu ve özellikle bağımsızlık vurgusunu belirtmek üzere pek çok alâmet kullanılmıştır. Nitekim Delhi Türk Sultanları da diğer Müslüman Türk devletlerinde kullanılan unvan, hutbe, sikke, çetr, saray, saltanat çadırı, nevbet gibi hâkimiyet sembollerini kullanmışlardır. Lûdîlerde, her zamanki *sultan* ve *şah* unvanlarını benimseyip ve seleflerinin çoğu gibi kendilerini *Halife Vekili* olarak tanımlamaya devam etmişlerdir³³⁵. Ayrıca sikkelerinde, *Müminlerin Emiri çağında, halifeliği devam etsin* ifadesini kullanmışlardır. Bununla birlikte, Kahire'deki halife ile herhangi bir resmi bağlantıları olmamıştır. Bu uygulama yalnızca İslam dünyasında hâkim olan egemenlik kavramlarına göre prestijlerini artırmak için sürdürülmüştür³³⁶.

Behlül Lûdî'nin Delhi tahtına çıktığında Sultan Alâeddin'e gönderdiği mektubunda, adının hutbede okunmasına devam edeceğini belirtmesi ve Sultan İskender'in kardeşi Barbek Şah'a Jaunpûr'da kendi adına hutbe okutmasını istemesi, Türk-İslâm devletlerinde görülen hutbe okunması geleneğinin Lûdîler döneminde devam ettirildiğini göstermektedir³³⁷. Sultan Behlül'ün M. 1483 yılında Jaunpûr'u ele geçirmesi ve Şarkî topraklarını tasfiye ettikten sonra oğlu Barbek Şah'a kendi adına para basması ve çetr gibi hükümdarlık alâmetlerini kullanmasına izin vererek Şarkî Sultanlığı tahtına oturtması, eski Türk ananelerini devam ettirdiklerini göstermektedir³³⁸.

Lûdî Hanedanlığının hükümet teşkilatını, merkez teşkilat ve taşra teşkilatı olmak üzere iki başlık altında toplamak mümkündür.

3.1.3. Merkez Teşkilatı

Lûdîler, önceki Delhi Sultanlığı'nın devlet teşkilat yapısında bazı değişiklikler yapmışlarsa da, temelde hemen hemen aynı formu korumuşlardır. Hükümet divanları şu şekildedir:

1. Vezâret divanı

³³⁵ Behlül adına “Gazi” eki koymuş ancak bu ek unvan sikkelerinde yer almamıştır. Hameed-Ud-Din. “The Organization of Government”, s. 332; Kortel, *Delhi Türk Sultanlığı'nda Teşkilat*, s. 15.

³³⁶ Hameed-Ud-Din. “The Organization of Government”, s. 333.

³³⁷ Roy, *Niamatullah's History of the Afghans*, s. 34; Pandey, *The First Afghan Empire*, s. 117; Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 62.

³³⁸ Roy, *Niamatullah's History of the Afghans*, s. 47; Nizamuddin Ahmad, *The Tabaqât-i-Akbarî*, s. 353; Pandey, *The First Afghan Empire*, s. 99.

2. Risâlet divanı
3. İnşâ divanı
4. Arz divanı

şeklinde dört temel divan mevcuttur³³⁹. Başta bu dört temel divan olmak üzere bütün divanlar hakkında bilgi verelim:

3.1.3.1. Vezâret Divanı

Devletin en yüksek ve en etkili divânıdır. Bütün devlet işleri vezir başkanlığında toplanan Vezâret divanında görüşülüp karara bağlanmaktadır. Vezir, hükümdar tarafından tayin edilen ve kendisinden sonra en etkili devlet adamı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sultan Behlül, tahta çıktıktan sonra askerî meşguliyetlerinden dolayı bir süre idari yapılarla ilgilenmemiş ve hemen bir vezir tayin etmemiştir. Bununla birlikte, saltanatının ilerleyen dönemlerinde, konumu sağlamlaştığında ölümcül hastalığı sırasında sınırsız yetkilere sahip olan Ömer Han Servânî Kakpür'ü veziri olarak tayin etmiştir. Sultan İskender'in soylular üzerindeki egemenliğini sağlama arzusu, onu merkezî hükümetin işleyişini iyileştirmeye zorlamış ve saltanatının başlarında Heves Han'ı vezir olarak atamıştır. Heves Han kaza sonucu öldüğünde, yerine İskender'in saltanatının geri kalanında ayrıca İbrahim'in saltanatının birkaç yılında vezirlik makamını dolduran ünlü oğlu Miyan Bhuva (Bhua) geçmiştir. Sultan İskender, vezirin Vezâret divanı adlı dairesini yeniden düzenlemiş ve işlevlerini, maliye üzerindeki olağan kontrolüne ek olarak adaletin idaresini de içerecek şekilde genişletmiştir³⁴⁰.

Merkez maliye teşkilatı doğrudan doğruya vezire bağlı olmuştur. Vergilerin toplanması vilâyet hâkimlerinin kontrolü ve gelir gider dengesinin sağlanması vezirin görevleri arasındaydı. Devletin bütün kayıtları vezirin dairesi olan Vezâret divanında tasdik ve kontrol edilmekteydi. Vezâret divanı başkanı aynı zamanda sultanın veziri veya nâibi olarak görev yaptığı zamanlar da olmaktadır. Nitekim Behlül Lûdî, ilk kez Mültan'a doğru yürürken (M. 1451) Delhi'de Şehzade Bayezid'i vekili olarak bırakmıştır. İkinci Mültan seferinde ise Kutub Han ve Han-ı Cihan yönetiminde bir heyet

³³⁹ Kortel, *Delhi Türk Sultanlığı'nda Teşkilat*, s. 214.

³⁴⁰ Hameed-Ud-Din. "The Organization of Government", s. 333.

bırakmıştır (nâib-i gaybet /niyâbet-i gaybet). Jaunpûr'daki hükümet veziri ve nâibi Feth Han Servânî tarafından yürütülürken, Sultan İskender'in oğlu Şehzade Celal Han Kalpi de bu makamı korumuştur. Sultan İskender Lûdî'nin nâibi Derya Han'a "gecenin geç saatlere kadar adalet koltuğunda kalması" talimatını verdiğini, Abdullah bize nakletmektedir. Vezâret divanında nâiblikten sonraki en önemli üyeleri ise müşrif-i memâlik ve berid-i memâlik'tir. Vezâret divanın, işlemleri ve kayıtlarını yapmak için birçok görevli bulunmaktaydı³⁴¹.

3.1.3.2. Risâlet Divanı

Sultanlığının en yüksek başvuru dairesi Risâlet divanıdır. Halk şikâyet veya isteklerini bu divana yazılı veya sözlü olarak arz edebilmekteydi. Risâlet divanına Vekîl-i der başkanlık etmekteydi. Âlim, şeyh, seyyid, sûfi, hafız, müderris, mûftü öğrenci, hattat, müezzin, cami ve tekkelerde çalışan tarikat erbabına, yaşlı, özürlü, fakir ve muhtaç kimselere bağlanacak maaş ve yardımlar Risâlet divanının sorumluydu. Lûdî hükümdarlarının fevkalade hayırsever olduğu gerçeği göz önüne alındığında, Sultan'ın dini vakıfları ve hayır kurumları ile vergi muafiyeti topraklara (meded-i maaş, in'am ve sayurgal imtiyazları) bakacak bir birimin olması beklenmektedir³⁴².

3.1.3.3. İnşâ Divanı

Debîr-i memâlik, İnşâ divanın başındaki kişidir. Sultanın mahalli idarecilere ve müstakil yöneticilere gönderilecek mektuplarını, imparatorluk vekâletnamelerini, fermanlarını kaleme alarak padişahın onayından sonra mühürleyen ve vilayetlerden gelen mal fiyat cetvelini içeren yazışmaları kısaltılmış olarak padişahın bilgisine sunan ve cevaplarla ilgili talimat alan görevlidir³⁴³.

³⁴¹ Kortel, *Delhi Türk Sultanlığı'nda Teşkilat*, s. 215; Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 216; Abdullah, *Tarih-i Dâudî*, s. 454; Pandey, *The First Afghan Empire*, s. 223-225.

³⁴² Kortel, *Delhi Türk Sultanlığı'nda Teşkilat*, s. 215; Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 216.

³⁴³ Kortel, *Delhi Türk Sultanlığı'nda Teşkilat*, s. 215; Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 222.

3.1.3.4. Arz Divanı

Askerî işlere bakan devlet dairesine Arz divanı veya Divân-ı Arz-ı Memâlik denilmekteydi. Bu divanın başkanı Arz-ı memâlik, arız- sahip, arz-ı leşker ve arz-ı memâlik adlarıyla da anılmaktaydı. Kendisine nâib-i arz-ı-memâlik (vekili) yardım etmektedir. Behlül'ün saltanatı sırasında, daire Derya Han Nuhanî'nin akrabası olan bir soylu tarafından oluşturulmuştur. Melik Audhu, M. 1479 yılında Ganj Savaşı'nda Lûdîler tarafından ele geçirilen Hüseyin Şah Şarkî'nin nâib-i-arz'ıydı. Arz-ı memâlik, divanın ve Savaş Meclisinin önemli bir subayıydı. Görevleri, ordunun toplanması ve savaş mühimmatının ikmalî ile ilgili her şeyi kapsamaktadır. Ordunun tahsisat defterlerini tutmak, savaş ve barış zamanlarında levâzım ve teçhizatını temin etmek, konaklama işlerini organize etmek, belli zamanlarda askerleri silâh, teçhizat ve eğitim açısından teftiş ve savaştan sonra ele geçirilen ganimetleri taksim etmektir. Bu görevliyi Sultan İbrahim Lûdî'nin saltanatında *Bahşı* ya da *mir-i bahş* olarak adlandırdığını ve Sultan İbrahim Lûdî'nin, kardeşi Celal Han'ın Kalpi'deki isyanının arifesinde Bahşı'na birliklerine bir aylık avans ödemesini emrettiği bilinmektedir. Muhtemelen, bu memur ilk olarak İskender Lûdî'nin saltanatı sırasında *Bahş-ı-giri* olarak anılmaya başlanmıştır. Ücretleri alınan atları ve adamları periyodik olarak denetlemek ve maaşlarını veya rütbelerini belirlemek için yeni askerleri test etmek Arız'ın görevleri arasındaydı. Bir şef Bahşı (mir-i bahş) altında çalışan birçok Bahşı mevcuttur³⁴⁴.

3.1.3.5. Berid Divanı

Posta ve İstihbarat işlerine bakan dairedir. Lûdîler döneminde daha çok *Dâkçevgi* olarak bilinmektedir. Postaların sevkiyatını düzenli olarak denetler, taşrada olup bitenler, tarımın ve köylülerin durumu, mahalli idarelerin tutumu kontrol etmekteydi. Ayrıca darphanelerin durumu, madeni paranın miktarı, altın ve gümüş miktarı hakkında günlük raporlar sunar ve taşra posta müdürlerinin gizli polis aracılığıyla sağladığı raporlardan özetler hazırlamaktadırlar. Atlı postalar Sultan İskender Lûdî tarafından yeniden canlandırılmış ve sürekli hazır tutulan atların yedekleri postaları bir aşamadan diğerine taşımaktaydı. Ülkenin dört bir yanı *Çevgi/çevki* (ileri karakol) olarak hizmet verecek şekilde açılan meziller, yol kenarına uygun mesafelerde kurulmuş ve

³⁴⁴ Kortel, *Delhi Türk Sultanlığı'nda Teşkilat*, s. 224-225; Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 221.

personellerin maaşı ve atların bakım masrafları, sultanlık arazisi olması durumunda en yakın köyden, çagır arazi olması durumunda çagırdardan karşılanmaktaydı. Postalar aracılığıyla casusluk sistemi o kadar başarılı bir şekilde işlemiştir ki sultan, soyluların kişisel iç işleri de dâhil olmak üzere büyük ve küçük her olaydan haberdar olmuştur. Öyle ki Sultan İskender Lûdî zamanında insanlara sultana tüm bilgileri kendisine haber veren gizli lamba cinleri olduğu inancı oluşmuştur. Sultan İbrahim, kraliyet kuvvetlerinin A'zam Hümâyün Han Servanî'nin oğlu İslam Han'a ve yandaşlarına karşı kazandığı zaferin ilk haberini postane görevlileri aracılığıyla almıştır³⁴⁵.

3.1.3.6. Riyâset Divanı

Genel halk ahlakından, kamu düzenini korumaktan ve piyasaların denetiminden sorumlu divandır. Muhtesib re'is başındaki görevli kişidir. Görevi, şeriatın yasakladığı şeylerin işlenmesini önlemek, namazın kılındığını, bid'atlerin yapılmadığını görmek, kumarhaneleri ve içki fabrikalarını yıkmak, aleni ahlaksızlıkları önlemektir. Ayrıca istenmeyen mahallere ziyaretleri, uygun olmayan ağırlık ve ölçüleri, malların sabit fiyatlarla satılıp satılmadığının izlenmesi, madeni paraların sahteciliğinin önlenmesi, özel evlerin veya umumi yollardaki pazarlara tecavüzün önlenmesi, şarabın umumi satışını yasaklamaktır. Ayrıca tefecilik işlerini önlemek, köleleri korumak, efendilerinin zulmünden yük hayvanlarını bulup kurtarmak ve dullara uygun eşler bulmaktır. Suçlunun para cezası vb. ödeyerek yanlışı düzeltmeye rıza göstermesi durumunda da hâkimlik yapar ve reddederse mahkemeye teslim etmekle görevlidirler. Lûdîler döneminde, özellikle İskender'in aşırı sert dindar hakaretlerinden dolayı, Muhtesibden değil, daha çok kadıdan bahsedilmiştir. Kadının göreviyle birleştirilmiş olabilir³⁴⁶.

3.1.3.7. Emîr-i Kûhî Divanı

Emîr-i Kûhî, Seyyid Sultanları'nın saltanatında da önemli bir memuriyettir. Sultan Alâeddin, H. 851/M.1447'de Bedâûnî'ye geçmeden önce, eniştelерinden birini Delhi'de emîr-i-kûhî olarak bırakmıştır. Kıtık sırasında tarımı teşvik etmek için Sultan

³⁴⁵ Kortel, *Delhi Türk Sultanlığı'nda Teşkilat*, s. 234; Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 225; Pandey, *The First Afghan Empire*, s. 240.

³⁴⁶ Kortel, *Delhi Türk Sultanlığı'nda Teşkilat*, s. 248; Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 227; Hameed-Ud-Din. "The Organization of Government", s. 334.

Muhammed Tuğluk tarafından kurulmuş ve kalıcı bir kurum olarak kalmıştır. Lûdî döneminde var olmuş olmalıdır. Emîr-i Kûhî, büyük kanalların ve su kemerlerinin yapımı ve bakımıyla da ilgilenmiştir. Küçük kanalların yapımı yerel yetkililere bırakılmıştır. Boş arazileri ıslah ederek tarımı teşvik etmiş ve nakit krediler veya tohumluk tahıl vererek mahsuller zarar gördüğü durumlarda yardım sağlamıştır³⁴⁷.

3.1.4. Taşra Teşkilatı

Saltanatın idari sistemi, Timur'un işgalinden sonra ülkede hüküm süren kargaşanın ardından Tuğluklar döneminde tamamen çökmüştür. Seyyid Sultanları döneminde yaşanan isyanlar, Seyyidlerin idari sistemi yeniden oluşturmasına fırsat vermemiştir. Timur istilasından sonra Bengal, Jaunpûr, Mâlvâ ve Gucerât bağımsızlıklarını kazanmıştır. Sultanlık yalnızca toprak ve kaynaklar açısından zarar görmeye kalmamış, aynı zamanda azalan sınırlar içinde merkezi hükümetin otoritesi neredeyse sıfıra indirmiştir. Behlül Lûdî'nin Afgan beylerine olan vaadi gereğince ülke topraklarının *iktâ* olarak verilmesi kaynaklarda önemli bir azalmanın yaşanmasına sebep olmuştur. Üstelik iktâ sahiplerinin zamanla bağımsız derebeylikler gibi hareket etmesi ve buldukları yerde isyanlar çıkartmaları merkezi otoritenin daha da zayıflamasına sebep olmuştur. Lûdîler kendilerinden önceki hanedanlıklar gibi ülke topraklarını eyaletlere ayırmışlardır. Eyaletler için yaygın olan vilayet terimini bu dönem de daha çok *serkâr* olarak ifade edilmiştir. Serkârların idaresinden *vali* ya da *mukta*' adı verilen bir görevli sorumluydu. Bölgenin daha küçük alt bölümleri, bir *şıkdar* altındaki *şık* ve *hitta*'lardan oluşmaktaydı. Şıklar *Pergene* denilen köy birliklerinden meydana gelmekteydi. 100 köy bir *sade*'ye eşit olmaktaydı. En küçük idari birim olan köye de *dih* denilmekteydi³⁴⁸.

Bütün ülke toprakları serkârlara ayrılmıştır. Agra'nın kuruluşuyla ilgili olarak Ni'metullah'ın; “*Böylece Bayana serkârından Doli (Deoli) pergenesindeki Bashi ve Poya köylerinde şehir inşa edildi ve ve Bayana serkârındaki toplam 52 pergeneden dokuz pergene buna dahil edildi*³⁴⁹.” ifadesinden il yönetiminin tam bir iskeleti çıkartmak mümkündür. Bâbür, anılarında serkârların tam bir hesabını, onlardan elde

³⁴⁷ Kortel, *Delhi Türk Sultanlığı'nda Teşkilat*, s. 251; Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 228.

³⁴⁸ Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 228.

³⁴⁹ Roy, *Niamatullah's History of the Afghans*, s.83.

edilen gelirle birlikte vermektedir. İbrahim Lûdî'nin saltanatının erken döneminde toplam 32 serkâr mevcuttu. serkârlar şöyleydi: Sirhind, Hisâr-ı Firûze, Delhi ve Miyan-ı-Dûab, Bhera, Lahor, Sialkot ve Dipalpûr ile Trans-Sutlej serkârı, Malot, Bayana, Agra, Gevâliyâr (Sultan İbrahim tarafından ilhakından sonra), Miyan-ı-vilâyet, Midlands (Etâve) Kalpi ve Sihonda (modern Banda Bölgesi), Riva, Kannevc, Sambhal, Leknev ve Buxar (Unao bölgesi), Haydarâbâd, Eved ve Bahraich, Jaunpûr, Kara ve Manikpur, Servar (Gorakhpur), Bihâr, Saran, Champaran, Kandla, Tirhut, Ranthambhor, Nagore, Kâlıncâr, Sui Supar (Gevâliyâr Eyaleti'nde), Çanderi, Narvar (İskender tarafından eklenmiştir), Meerut, Mandlaer (Modern Karauli Eyaleti), Kateher³⁵⁰.

Lûdîler döneminde Gazne'den Mültan sınırlarına kadar olan bölgedeki Hisar-ı Firuze, Sambhal, Kol, Bayana ve Bedâûn serkârları şıklara ayrılmıştır. Bu şıklardan sorumlu olan kişi şıkdâr olarak bilinmekteydi. Ancak Miyan-ı-Dûab şıkkının sorumlusuna *Fevcdâr* denilmekteydi. Serkârlar şüphesiz valiler, hâkimler veya nâiblerin sorumluluğu altındaki serkârlardı. Bunlar daha sık olarak tımarlarda birkaç pergeneyi elinde tutan daha güçlü câgîrdarlar tarafından gölgede bırakılmışlardır. Eski sınırları baştan aşağı değiştirerek il yönetimini canlandıran İskender Lûdî olmuştur. Babası tarafından fethedilen pergenelerin her birine şıkdârlar atamış ancak eski idari bölünmeleri silahlarla alınmayan kısımlarda neredeyse bozmadan bırakmıştır. Sambhal, Etâve ve Lahor'daki serkârlar onun zamanında görülmektedir. Ancak oğulları ve akrabaları için iktâlar verme ve mülkler yaratma politikası, düzenli ve merkezi bir hükümete doğru atılan adımı olumsuz yönde etkilemekteydi. Sistemize bir hükümet ancak bu düzenlerin dağılmasına, inatçı valilerin boyun eğmesine ve Jaunpûr Sultanlığının nihai ilhakına kadar gelişmemiştir. Serkârlar ve pergeneler aracılığıyla kurulan bu hükümet sistemi, Seyyidlerin Lûdîlere mirasıydı ve Bâbürlüler ve Sûrîler döneminde varlığını sürdürmüştür³⁵¹.

3.1.4.1. Vali

Serkârların idaresinden valiler sorumlu olmuştur. Serkâr valilerinin asıl unvanı nâib-i saltanat'ın kısaltması olan *nâib* idi. Eved, Saran, Çanderi ve Katehar valileri, muhtemelen güçlü Hindu toprak sahiplerinin varlığı ve bu bölgelerdeki önemli yolların

³⁵⁰ Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 232-233; Babür, *Babürname*, s. 469-470.

³⁵¹ Kortel, *Delhi Türk Sultanlığı'nda Teşkilat*, s. 259-263; Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 230-231.

askeri garnizonlar tarafından tutulmasını gerektiren konumu nedeniyle zabıtlar olarak ifade edilmişlerdir. Serkârlardaki tüm valiler, çok sayıda süvari birliğine sahip *Mansabdâr* veya askeri rütbelere sahip önemli Afgan soylularından seçilmekteydi. Bu valiler belirli sayıda askere bakmak ve onları savaşa hazır bulundurmak mecburiyetindeydiler³⁵².

Taşra teşkilatı, merkezi hükümetin bir minyatürüydü, nâibler veya serkâr valileri, görevleri pergene şikdârlarını denetlemek, sultanın fermanlarını uygulamak, orduyu ayakta tutmak ve sultana ihtiyaç duyduğunda silahlı yardımda bulunmak, yetkisi dâhilindeki isyanları bastırmak, pergeneler arasındaki sınır anlaşmazlıklarını çözmekti. Kadıların kararından temyiz yetkisine sahip adaleti sağlamak ve ilk derece mahkemesi olarak hareket etmek ayrıca şeriatın öngördüğü vergilerin adaletle alındığını denetlemek ve ceza adaletinin adaletle uygulandığını takip etmekte. Gelirler üzerinde, tahsilat için kolaylıklar sunmak ve idarenin düzgün çalışması dışında ve kendi yetkisi altındaki şikdâr ve divan/hâcelerin³⁵³ atanması veya görevden alınması dışında hiçbir yetkisi yoktu³⁵⁴.

3.1.4.2. Divan

Serkârdaki gelir idaresi, valiye bağlı olmayan, ancak her biri kendi faaliyet alanı içinde en yüksek yargı yetkisine sahip olan ve her biri diğerinin davranışını izleyen Divan adı verilen bir muhasebeci bulunmaktaydı. Serkâr divan'ı vezir tavsiyesiyle sultan tarafından atanırdı. Divan-ı vezarete bağlıydı, gelirleri veya hesapları doğrudan merkezi maliyeye (hazineye) aktarmışlardır. Divan, pergene gelir memurları üzerinde denetim yetkisine sahipti ve zimmete para geçirme veya sahtekârlığı önlemek için pergene hazinelerinin hesaplarını incelemekteydiler. Serkâr Divan'ı ile bağlantılı olan astları Müşrif (müfettiş); Müstevfi (denetçi) ve bir kâtip ordusu bulunmaktaydı³⁵⁵.

Diğer serkâr yetkilileri, Vergilerin tahsil etmekle görevli âmil, Ordunun malî ve idarî işlerinden sorumlu olan “Bahşı”, ceza hukuku hâkimi “Kadı”, şehir polisi amiri

³⁵² Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 234.

³⁵³ Delhi Türk Sultanlığında eyaletlerde malî işlerle, özellikle gelirlerin tespit edilmesiyle ilgilenen *hâce* adı verilen muhasebeci, Lûdî döneminde daha çok *divan* olarak ifade edilmiştir.

³⁵⁴ Kortel, *Delhi Türk Sultanlığı'nda Teşkilat*, s. 263; Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 234

³⁵⁵ Kortel, *Delhi Türk Sultanlığı'nda Teşkilat*, s. 266-274; Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 235.

“Kûtvâl”, “Muhtesib”, genel ahlâkı, kamu düzenini korumak ve denetlemekle görevliydi. Böylece serkâr hükümeti kendi içinde tamamlanmıştır³⁵⁶.

3.1.5. Askeri Teşkilat

Delhi Türk Sultanlığı kuruluş yıllarından itibaren düzenli bir orduya sahip olmuştur. Lûdî Hanedanlığının askeri teşkilatı yapısı seleflerinki gibi bir yapıya sahip olsa da onların ki kadar verimli olmamıştır.

3.1.5.1. Merkez Ordusu (Düzenli Ordu)

Lûdîler döneminde ordu, düzenli ve düzensiz ordu olmak üzere iki gruba ayrılmıştır. Gelirleri, devlet tarafından kaşılanan orduya merkez ordu, gelirleri valiler, iktâ sahipleri ve soylular tarafından sağlanan orduya serkâr ordusu denmektedir. Düzenli ordu, sultanın ve şehzadelerin kişisel hizmetinde Moğollardan oluşan bir birlikle çeşitli kabilelerden Racpûtlardan, Mivatilerden ve Afganlardan oluşmaktaydı. Nitekim Behlül'e üç Racpût generali hizmet etmiştir. İskender Lûdî'ye de Raca Jigar Sen Kachhvaha hizmet etmiştir³⁵⁷.

Ordu, konumu itibariyle Savaş bakanına benzer olan ve yardımcısı tarafından desteklenen *Baş Bakhşi* (Bahşi-i Memalik) tarafından yönetilirdi. Aynı zamanda, sultanlığın bir sivil memuru olduğu askerlerin ödemeleriyle ilgilendiği için çifte bir rol oynamıştır. İskender Lûdî, askerlere çağır verme uygulamasını takip etmiş ve onlardan atlarını ve silahlarını çağırlerinden almalarını istemiştir. Düzenli ordu filler, süvariler, yayalar, fitilli tüfekler, okçular ve topçulardan oluşuyordu ve savaş zamanlarında, sultan bizzat sahadayken savaş konseyinin başlıca üyesi olan bir başkomutan onun altında görev yapmaktaydı. Kutub Han Lûdî, Behlül'un başkomutanıydı; Miyan Ma'ruf, Sultan İskender'in ve İbrahim'in saltanatı sırasında 30 yıl boyunca bu görevi yürütmüştür. Sultan İbrahim'in saltanatında A'zam Hümâyün Han Servânî de bu göreve gelmiştir. Bu makamın sahibi *Emîrû'l-Ümerâ* olarak bilinmekteydi³⁵⁸.

³⁵⁶ Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 236.

³⁵⁷ Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 240.

³⁵⁸ Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 240.

10 askerden sorumlu subay *Mîr-i-deh*, 100 askerden sorumlu subay *Mîr-i sedah*, 1000 askerden sorumlu subay *Mîr-i hezari* olarak bilimekteydi. Sultanın daimi ordusunun sayısı ile ilgili net rakamlar vermek zordur. Behlül'ün amcası ve Sirhind Valisi İslam Han Lûdî'nin 12 bin Afgan ve Moğol askeri vardı. Sultan İbrahim Lûdî, Pânîpet'te düzenli ve beylerin yedek askerinden oluşan yaklaşık 100.000 askere komuta etmiştir. Sultanın daimi ordusu 50 binin çok üzerinde görünmüyordu. Lûdî Sultanları tarafından hileli yoklamaları önlemek için dağlama uygulmasının yeniden başlatılıp başlatılmadığını bilinmemektedir. İskender Lûdî, tecrübesiz erlerin durumlarını ve ücretlerini belirlemek için onları bizzat denetleme yapmıştır³⁵⁹.

3.1.5.2. Eyalet Ordusu

Ordunun büyük bir kısmı eyalet kuvvetlerinden oluşmaktaydı. Her yerel vali ve iktâ sahibi (birçok saray soylusu dâhil) rütbesine veya maaşını belirleyen mansabına göre bir süvari birliği tutması bekleniyordu. Bihâr serkâr Valisi Derya Han Nuhanî, Gazipur serkâr Valisi Nasir Han Nuhanî ve Eved serkâr Valisi Şeyhzade Muhammad Kurban Fermulî 30 ya da 40 bin mansab; Kalpi serkâr Valisi A'zam Hümâyün Servânî 12 bin, Bikhan Han yedi bin kuvveti mevcuttu. Eyalet valilerine askerî rütbelerine göre serkâr hazinesinden maaş ödenmekteydi. Ordunun tamamı savaş ganimetinden bir pay alır ve sefer biter bitmez ya da sultan gitmelerine izin verir vermez dağılırlardı. Askerî gücün iktâ sahiplerinin ve valilerin elinde toplanması, devlet ve valiler için güçten ziyade bir zayıflık kaynağı olmuştur. Sultan İbrahim Lûdî döneminde en kötü meyvesini veren merkezden uzak ve merkeze bağlı kuvvetler arasında sürekli bir çekişmeye sebep olmuştur³⁶⁰.

Seferberlik emri, kırmızı çadırların kurulması ve davulların çalınmasıyla verilirdi. Yürüyüşe, öncü bir grup önderlik eder, gece çöktüğünde durduktan sonra, ordu kampları bir şehrin boyutlarına ulaşırdı. Teçhizatlar, çadırlar ve sultanın ailesinin kadın üyeleri arkada kalırdı. Tahıl erzakı seyyar tahıl tüccarları - pazarcılar (sevgadar-i bazari) aracılığıyla sağlanırdı³⁶¹.

³⁵⁹ Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 240.

³⁶⁰ Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 240; Hameed-Ud-Din. "The Organization of Government", s. 240.

³⁶¹ Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 241; Hameed-Ud-Din. "The Organization of Government", s. 340.

Savaş düzeni, geleneksel beş katlı bölümlerden oluşuyordu: Öncü, sağ, sol, merkez ve arka. Bazen farklı Afgan aşiretleri sağda, solda veya merkezde yer alırdı. Tüm orduyu başkomutan olan Sultan tarafından komuta edilirdi. Ana saldırı ve savunma aracı, okçu süvariler ve fillerdi. O günlerde topçu birliği zayıf ve yavaştı. Başkomutan veya sultan merkezde yerini alır, sıklıkla saldırıya uğrayan ve kaçan, sakatlığı veya ölümü savaş şansını belirleyen bir filin üzerine oturmuştur. Bir kuşatmada mancınık, arrade ve magribi gibi savaş aletleri kullanılırdı. Duvarları dövmek için taşlar, demir güller, yanıcı ve yakıcı maddeler atılırdı. Savaş uygulamaları, askerî taktikler ve eğitim, gelişmiş insan araçlarına ayak uyduramadı ve 12 bin Bâbürlü 100.000 Hintliyi yendiğinde bu eksiklik daha iyi anlaşıldı³⁶².

3.1.6. Adalet Teşkilatı

Delhi Türk Sultanlığının her döneminde adaletin yerine getirilmesi önemli olmuştur. Lûdîlerin döneminde bu böyle olmuş, gerek Sultan Behlül Lûdî gerekse Sultan İskender Lûdî bu konuda çok yoğun bir çaba sarf etmişlerdir.

3.1.6.1. Mezâlim Divanı

Delhi Sultanlığında adalet teşkilatı Türk-İslâm devletlerindeki gibi örfî yargı ve şer'î yargı şeklindeydi. Örfî davalara Sultan başkanlığında Mezâlim divanı bakardı. Sultan adaleti, haftanın belirli günlerinde (İskender Lûdî günlük olarak) halka açık kabullerin olduğu meydan ya da salonda sağlamaya çalışırdı. Birinci derece yargı mahkemesi olarak görev yapan kurum, aynı zamanda en yüksek temyiz mahkemesi olup, her zaman başvuru sahiplerine açık olmuştur³⁶³.

Sultanın yokluğunda veya başka işlerle meşgul olduğunda, vekili onun yerine hareket etmiştir. Karmaşık adli ve ceza davaları sultan tarafından görülmekteydi. Çetrefilli davaları hemen karara bağlama becerisine sahip olan Sultan İskender Lûdî'nin bir zamanlar sultanlıkdaki hemen hemen tüm bilginlerden oluşan özel bir mahkeme topladığı rivayet edilmektedir. Bu mahkemede Bodhan (Yudhan) adında bir Brahman,

³⁶² Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 242; Hameed-Ud-Din. "The Organization of Government", s. 340; Kortel, *Delhi Türk Sultanlığı'nda Teşkilat*, s. 284-289.

³⁶³ Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 223; Kortel, *Delhi Türk Sultanlığı'nda Teşkilat*, s. 300.

Müslümanların önünde *Hinduizm ve İslam'ın her ikisinin de gerçek din olduğunu* ilan ettiği için suçlamıştır³⁶⁴. Dilekçeleri alan ve sultanın kararlarını taraflara da ileten Emîr-i hâcib'tir. Ancak sultan, genellikle, müftülerin hukuk noktalarını ve içtihatlarını bulmalarına yardım eden kadıların belirli bir davaya ilişkin aldığı kararlardan önceden haberdar oluyordu. Kadılar ihtilaf edince, başkent içindeki ve dışındaki âlimlerden hukuk meselesinin izahı istenirdi. İskender Lûdî'nin saltanatı sırasında yargı mahkemesinde müftü olarak oturan 12 bilgin mevcuttu³⁶⁵.

3.1.6.2. Yüksek Adalet Divanı (Dârü'l Adl)

Dârü'l- adl olarak bilinen Yüksek Adalet Divanından, Mîr-i adl sorumluydu. Muhtemelen Mîr-i adl'in görevleri, Kadılıkudât³⁶⁶'inkilerle aynıydı, çünkü Lûdî döneminde başkentte faaliyet gösteren Baş Kadı Mahkemesine dair herhangi bir bilgiye rastlanmamaktadır. Bu yeni unvan altındaki makam, ilk kez Behlül'ün saltanatında Mîr-i adl olarak İmâdül-Mülk'e rastlanmaktadır. Lûdî yargısı ile ilgili en merak edilen şey, Kadılıkudât makamının başka bir makamla birleştirilmesidir. İmâdül-Mülk aynı zamanda 'Vezir-i Memâlik't. Sultan İskender'in Veziri Miyan Bhuva ve oğlu Mîr-i adl olmanın yanı sıra vezirlik görevini de yürütmüşlerdir. Belki de bu tasarı, idareyi merkezileştirmek ve yargıyı yolsuzluktan temizlemek için yapılmıştır. Mîr-i adl, Sultan gibi, sadece karmaşık davalara karar veren mahkeme başkanıydı. Bu davalar hakkında hükümler kadı tarafından verilir ve kanun hükümleri müftüler tarafından uygulanırdı. Bu Dârü'l- Adl hem cezâî hem de hukukî davalara bakmaktaydı. Her gün huzura kabul yapan İskender Lûdî, karmaşık adlî davalara kendisi karar vermekteydi³⁶⁷.

3.1.7. Toprak İdaresi

Lûdî döneminde topraklar, üç ana bölümden oluşuyordu; Hâlisâ arazisi, İktâ arazisi ve Vakıf arazisi.

³⁶⁴ Roy, *Niamatullah's History of the Afghans*, s.93-94.

³⁶⁵ Roy, *Niamatullah's History of the Afghans*, s. 94; Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 223; Kortel, *Delhi Türk Sultanlığı'nda Teşkilat*, s. 300.

³⁶⁶ İslâm devletlerinde yargı sisteminin başında bulunan görevliye verilen unvanı ifade etmektedir. Şükrü Özen, "Kadılıkudât", *DİA*, C. 24, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2001, s. 77-82.

³⁶⁷ Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 224.

3.1.7.1. Hâlisâ Arazisi

Doğrudan doğruya hükümdarın tasarrufunda olan topraklardır. Gelirleri Vezâret divanı tarafından toplanmaktaydı. Saltanların başlıca gelir kaynağıydı. Ancak Lûdî sultanları topraklarının büyük bir bölümünü askerlik hizmetine göre tahsis etmişlerdir³⁶⁸.

3.1.7.2. İktâ Arazisi

Her asker, gelir dairesi memurları ve serkârların ve pergenelerin neredeyse tüm valileri maaşlarını karşılamak için birer iktâ sahibi olmuşlardır. Behlül Lûdî, iktâlara ek olarak oğulları ve akrabaları için de ilaveler yapmıştır. Ancak İskender Lûdî yalnızca eklentileri dağıtmıştır. Ayrıca dağınık olarak iktâlar vermiştir. Sultan İbrahim Lûdî, kardeşi Celal Han ile mücadelesinde güç elde etmek amacıyla iktâların sayısını ve kapsamını artırmış ancak bu ilerde kendisine çok büyük sıkıntılar vermiştir. İktâlar özünde kalıtsal değildi, ancak sahiplerinin mülkleri sultan tarafından alınmamışsa ömür boyu ellinde kalmasına izin verilmiştir. İskender Lûdî, iktâ sahibinin görevini kötüye kullandığına dair şikâyet almışsa onları kalıcı olarak iktâlarından mahrum etme veya onları bir yerden bir yere kaydırma uygulamasını izlemiştir³⁶⁹.

3.1.7.3. Vakıf Arazisi

Bunlar vergi alınmayan topraklardır. Hayırseverlerin bağışladığı ve miras yoluyla el değiştiren araziler yani meded-i maaş, in'âm ve suyurgal olan topraklardır. Lûdî sultanlarının hayırseverliği nedeniyle bu dönemde vergiden muaf topraklar orantısız bir şekilde artmıştır. Meded-i maaş'ta bütün bir pergenenin verildiği durumlar olmuştur³⁷⁰.

Toprak vergisinin yanı sıra, üç ayrı dini gelir kaynağı mevcuttu. Bunlar zekât, humus ve cizye adı altında alınan vergilerdir. Zekât sadece Müslümanlardan alınırdı ve Lûdîler döneminde, hali vakti yerinde olanlar düzenli olarak ödemişlerdir. M. 1495-96'da İskender Lûdî, mısırın ani kıtlığı nedeniyle tahılda bunu kaldırmıştır. Daha sonra

³⁶⁸Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 224.

³⁶⁹Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 245.

³⁷⁰Halim, *History of the Lodi Sultans*, s. 224.

ne kendisi ne de halefi tarafından bu vergi yeniden canlandırılmamıştır. Humus veya savaş ganimetlerinin beşte biri, muhtemelen yeni toprakların fethinden sonra Lûdî sultanları tarafından talep edilmiştir. Ancak cizye asla onlar tarafından alınmamıştır. İskender Lûdî ayrıca çağdaş hükümdarlardan ve soylularından çok sayıda armağan ve hediye almıştır. Bunları kendi hazinesinde tutmuş ve ölüm eşiğinde günahlarının kefareti için bu paraları kullanmıştır³⁷¹.

³⁷¹ Hameed-Ud-Din. "The Organization of Government", s. 337.

SONUÇ

Hindistan'da Delhi merkezli kurulmuş olan Delhi Türk Sultanlığı'nın son hanedan ailesi Lûdîler olmuştur. M. 1451 yılında Galzay Kabilesi'nin reisi olan Behlül Lûdî tarafından kurulmuştur. Galzay Kabilesi, Halaci Türklerinin zamanla asimile olmuş torunlarıdır. Fakat Hindistan'daki Türkler onları asla Türk olarak görmemişlerdir. Bu yüzden de onları Delhi tahtını gasp etmiş barbar bir kavim olarak hor görüp, aşağılamışlardır.

Afganlar genel olarak Hindistan'da cesur ve savaşçı doğalarından dolayı asker olarak işe alınmışlardır. Daha çok sınır bölgelerindeki ileri karakollarda istihdam edilmişlerdir. Bunu ilk yapan Delhi Sultanı Balaban olmuştur. Bu sistem kendisinden sonra gelen yöneticiler tarafından devam edilmiş ve Afganlar bu amaçla Hindistan'da varlık göstermeye başlamışlardır. Uzun süre sadece asker olan Afganlar, Tuğluklular zamanında idari yapınının bir parçası haline gelmişlerdir. Emirgân-ı sade (sadgan) olarak idari birimin parçası olan Afganlar'dan bazıları zamanla güçlenmiş hatta Sultan Muhammed Tuğluk zamanında bir dizi isyana karışmışlardır. Sultan Fîrûz zamanında özellikle Pencap ve Mûltan bölgesinde yoğun bir şekilde varlık göstermişlerdir. Lûdî Kabilesi de ilk olarak Mûltan'da bulunmuştur. Lûdîler'in atası kabul edilen Behram Han Mûltan'a yerleşmiş ve çocukları da orada kalmaya devam etmişlerdir. Behlül Lûdî'nin amcası İslam Han Lûdî, Seyyid Hanedanlığının hatırı sayılır soylularından biriydi. Behlül Lûdî'nin yetişmesinde önemli rol oynamış hatta hükümdarlık fikrini ilk ona aşıl原因 kişi olmuştur. Behlül Lûdî'nin saltanata uzanan yolcuğu da amcasının kendi oğlu dururken onu kendine halef seçmesiyle başlamıştır. Afgan kabile doğasını en iyi şekilde göreceğimiz olaylardan biri de bu seçim olmuştur. Halef seçilmiş dahi olsa diğer Afgan beylerinin onayı olmadan başa geçilemezdi. Burada Afgan birliğinin/oybirliğinin önemini görmüş olan Behlül Lûdî, tahta çıktığında ne Türklerden ne de Hintli Müslümanlardan herhangi bir destek bekleyemezdi. Bu nedenle, büyük ölçüde kendi yurttaşlarının desteğine güvenmek zorunda kalmıştır. Üstelik Afgan olanlara karşı tutumları ve önyargılarını biliyorlarken onlara Türklerin, Taciklerin ya da Hinduların kurumlarını ve yapısını zorlaması hem kaba hem de kabul görmeyecek bir uygulama olurdu. Behlül Lûdî Delhi tahtında, Afganları için sultandan ziyade kendileriyle eşit bir kabile reisi konumundaydı. Behlül bu inancı sağladıktan sonra kendisine karşı yapılan her saldırıyı geri püskürtmüştür. Son Seyyid Sultanı Alaeddin Âlem Şah'ın M. 1451

yılında kendi isteğiyle Delhi tahtından feragat etmesiyle Delhi Türk Sultanlığında Lûdî Hanedanlığı devri başlamıştır.

Behlül'ün tahta çıktığı dönem saltanat yönetimi tamamen felç olduğu ve hükümdarlık otoritesinin en küçük tımar sahipleri tarafından bile hiçe sayıldığı bir dönem olmuştur. Delhi tahtına çıktığında kendini, zengin ve güçlü olmanın yanı sıra Lûdî karşıtı emir ve soylular tarafından desteklenen Şarkî Sultanlığıyla karşı karşıya bulmuştur. Yukarıda da belirttiğimiz gibi desteğinden emin olabileceği tek kesim Roh'ta yaşayan Afgan kabileleri olmuştur. Tüm Afgan kabilelerine bir çağrı göndererek, onları Afganların onurunu savunma ayrıcalığını ve sultanlığın vermiş olduğu faydaları kullanmaya davet etmiştir. Ancak bu tehlikeli vaadi ilerde artan güçlerinden dolayı Afgan soylularının zamanla isyankar hale gelmelerine sebep olacaktır. Lakin bu çağrı aynı zamanda Hindistan'a yoğun bir Afgan göçünün de önünü açmıştır. Sultan Behlül Lûdî, Afganların desteğiyle hanedanlığının temellerini kurmuşsa da, aynı temelden dolayı da hanedanlığı yıkılacaktır.

Sultan Behlül Lûdî saltanat yıllarının büyük çoğunluğunu Şarkî Sultanları ile mücadele ederek geçirmiştir. Sultan Mahmud, Sultan Muhammed ve Sultan Hüseyin Şarkî ile olan savaşları boyunca gösterdiği savaş becerileri ve cesaretinin yanında olayları fırsata çevirme becerisi de takdire şayandır. Komşu devletler ile olan münasebetinde aynı becerisini sonuna kadar kullanmıştır. Bu meziyetleri sayesinde, oğluna Seyyidler'in sahip olduğundan çok daha geniş bir hâkimiyet alanı miras bırakmıştır.

Sultan İskender, yalnızca babasının idari kapasitesini ve dövüş yeteneklerini değil, aynı zamanda annesinin güzelliğini de miras almıştır. Sultanlığın sınırlarını babasından devraldığından daha fazla genişleme ve sağlamlaştırma çalışmalarına aralıksız bir enerjiyle devam etmiştir. Sonuç olarak o öldüğünde, Lûdî Sultanlığı Pencap, Mültan ve Nagor'un tamamını, pratik olarak Gevâliyâr Krallığı'nın tamamını, Çanderi, Narvar, Avantgarh ve Bengal sınırlarına kadar Ganj Ovasını içeriyordu. Son Lûdî hükümdarı İbrahim Lûdî de bu amaçla yola çıkmış ve ilk olarak Gevâliyâr'ı ilhak etmeyi ve bir süre için Rana Sanga'nın ilerlemesini engellemeyi başarmıştır. Ancak Afgan hükümetinin doğasında var olan zayıflıklar, sultanın kaba sertliğiyle birleştiğinde, nihayetinde Afgan monarşisini yok eden ve Timurluların egemenliğini başlatan iç isyan ve yabancı istilanın yolunu açmıştır. Üç Lûdî hükümdarı, yüzyılın sadece üççeyreğinde

hüküm sürmüşlerse de, Delhi'nin Bâbü' öncesi hükümdar hanedanları arasında Tuğluklar dışında en uzun süre hüküm süren hanedan olmuştur.

Halkın refahı için gösterdikleri özen, adaletin hızlı ve etkili bir şekilde yönetilmesine olan ilgileri, yerel yetkililerin baskısını önleme konusundaki endişeleri ve herkesin şikâyetlerini dinlemeye hazır olmaları, Lûdîler'e ve Afganlar'a yönelik önyargıların yıkılmasını sağlamıştır. İlime, astrolojiye ve âlimlere olan ilgileri, saygıları ve hoşgörülerini, tebaalarına onları sevdiren bir meziyet olmuştur.

Ancak eksiklikleri başta belirttiğimiz gibi en büyük hataları, Afganlar'ın bağımsızlık ve eşitlik sevgisi, disiplinsiz ve anlamsız bir kibirlerinin onlara yataşacağı sorunu görmemeleridir. Kabile örgütlenmeleri, sultanlığın merkezileşme eğilimiyle çatışacak yerel özerkliğin tohumlarını içermekteydi. Behlül döneminde zamanın siyasi zorunlulukları nedeniyle şımartılan soylular, halefleri tarafından benimsenen otoriter tutuma içermişlerdir. İbrahim, otoriter merkezileşmenin hızını arttırdığında, İskender zamanının yarı bastırılmış seslerini açık isyanlara dönüştürmüşlerdir. Afgan soyluları daha az kibirli olsaydı ya da sultan daha hassas olsaydı, durum nihayetinde olduğu gibi feci boyutlara varmayabilirdi. Sultanlığın çöküşünün ana nedenlerinden biri budur. Hoşnutsuz soylular daveti, Bâbü'ün siyasi hırslarına oldukça uygundu. M. 1526 yılında Pânîpet Ovasında hatalarının ne kadar büyük olduğunu bir kez daha görmüşlerdir.

Lûdîler dönemi Hindistan tarihinde, Timur istilasından sonra yaşanan dağınıklık ve düzensizliğin yavaş yavaş ortadan kalktığı nisbî bir istikrar dönemi olarak yerini almıştır. Sultan İskender'in saltanatı sırasında siyasi başarılarından farklı olarak Hindistan'ın iktisadi, dini, mimari, kültürel ve eğitim alanlarında büyük başarılar elde edilmiştir. İskender tarafından geliştirilen ölçüm standartları uzun süre halefleri tarafından kullanılmıştır. Yine Sultan İskender döneminde inşa edilen Agra, Sikenderâ Rao ve İskenderabâd gibi şehirler ve Delhi'de bulunan Lûdî Bahçeleri içerisindeki *Bara Gümbed Camii* ve *Güve Mescidi* gibi mimari yapılar İslâm-kültür medeniyetinin en güzel örnekleridir. Ayrıca ilim faaliyetleri çerçevesinde farklı dillerden kitap çevirileri ve bu kapsamda kaleme alınan *Tıbb-i İskenderi* isimli eser ilim dünyasına kazandırılması Lûdî Hanedanlığının başka bir başarısıdır.

KAYNAKÇA

- Abdullah. (1872), ""Tarikhi Daudi", *History of India As Told by its Own Historians*, (Ed. H. M. Elliot, J. Dowson), C. 5, London, Printers Hertford, s. 434-513.
- Askari, S. (1955), "Bihar in The Time of the Last Two Lodi Sultans of Delhi", *Proceedings of the Indian History Congress*, (18), s. 148-157.
- Bayburtluoğlu, H. (2019), "Orta Çağ'da Tohâristan Bölgesinde Halaçlar". (*Bursa Uludağ Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*). Bursa.
- Bayur, Y. H. (1987), *Hindistan Tarihi, İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)*, C.1, Ankara, T.T.K.
- Badâûnî, A. (1873), "Muntakhabu-t Tawarikh or, Târikh-i Badâûnî", *The History of India as Told by its Own Historians*, (Ed. Henry Miers Elliot and John Dawson), C. 5, London, Printers Hertford, s. 477-550.
- Belâzurî, A. (1987), *Fütûhu 'l-Büldân*, (Çev. Mustafa Fayda), Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Bellew, H. W. (1862). *Journal or A Political Mission to Afghanistan, in 1857*, 1. Baskı, London, Smith, Elder and Company.
- Berenî, Z. (1871). *Târîh-i Fîruzşâhî*. (İng. Trc. H. M. Elliot, J. Dowson), *History of India As Told By Its Own Historians*. London.
- Beveridge, H. (1979), *A Comprehensive History of India. Civil, Military and Social*, New Delhi, Atlantic Publishers & Distributors.
- Bilgin, A. (2020), "Lane-Poole, Medieval India from Contemporary Sources Adlı Eserin Çeviri ve İncelenmesi/Tahlili", (*Ankara Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*), Ankara.
- Bostan, İ. (1988), "Agra", *DİA*, C.1, İstanbul, s. 450-451.
- Cöhçe, S. (1996), "Gazneli Mahmud Dönemine Kadar Hindistan'da Türk Varlığı", *Erdem Dergisi (Aydın Sayılı Özel Sayısı)*, C. 9, (S. 27), s. 1123-1129.
- Cöhçe, S. (1985). "Delhi Türk İmparatorluğunda Sultan Şemseddîn İltutmuş'un Kırk Kölesi: Çihilgânilerin Kimlikleri ve Oynadıkları Roller", *Beşinci Milletlerarası Türkoloji Kongresi, Tebliğler III*, C. I, İstanbul, Türk Tarihi, s. 175-186.
- Cöhçe, S. (2008), "Kalaç Sultanlığı", *Tarihte Türk-Hint İlişkileri Sempozyumu Bildirileri (25-28 Haziran 2007)*, Ankara, T.T.K., s. 78-85.
- Cüveynî, A. A. (2013), *Tarih-i Cihan Güşa*, (Çev. M. Öztürk, Ankara, T.T.K.
- Cüzcânî, E. Ö. (1869). *Tabakat-ı Nasrî*. (Ed. H. M. Elliot, J. Dowson), *History of India As Told By Its Own Historians*. London.
- Durak, N. (2000), *Hindistan'a Kuzeyden Yapılan Seferler*, Ankara, Asam Yayınları.

- Edward, T. (1871). *The Pathan Kings of Delhi (Coins, Inscriptions and Other Antiquarian Remains)*, London, Trübner&Company.
- Erden, G., & Sivrioğlu, U. T. (2019). "Peştunların Kökeni: Bene İsrail Teorisi/Etnolojik, Tarihi, Dilbilimsel ve Genetik Kaynakların Işığında Bir Tartışma". *İsrailiyat*, (S.5), s. 23-39.
- Erinç, S. (1998), "Hindistan (Fiziki ve Beşeri Coğrafya)". *DİA*, C. 18, İstanbul, s. 69.
- Esin, E. (1972), "Butân-ı Halaç (M. VII.-X. Yüzyıllarda Halaç Kültürünün Sanat Eserlerinde Akisleri)", *Türkiyat Mecmuası*, (S. 17), s. 25-67.
- Farooqi, N. R. (1994), "Delhi Sultanlığı", *DİA*, C. 9, İstanbul, s. 130-132.
- Farooqi, N. R. (2003), "Mahmud I", *DİA*, C. 27, Ankara, s. 346-347.
- Filiz, Ö. (2019), "Tarihû'l Ūtbi'nin Tercüme Ve Deđerlendirilmesi". (*Gaziantep Üniversitesi SBE Yayınlanmamıř Yüksek Lisans Tezi*), Gaziantep.
- Ferishta, M. Esterâbâdî. (1829), *History of the Rise of the Mahomedan Power in India*, (İng. Trc. John Briggs), C. 1, London, A. & R. Spottiswoode press.
- Galip, M., & Gömeç, Y. S. (2000), *Hindistan'da Türkler*, Ankara, Berikan Yayınevi.
- Haider, N. (1989), "The Lodi Coinage - Some Questions", *Proceedings of the Indian History Congress*, (50), s. 229-235.
- Haig, S. W. (1928), "The Lodi Dynasty", *The Cambridge History of India-Turks and Afghan*, C. 3, Cambridge, Cambridge University Press, s. 228-250.
- Halim, A. (1939), "Sikandar Lodi as A Founder". *Proceedings of the Indian History Congress*, (3), s. 842-848.
- Halim, A. (2009), *History of the Lodi Sultans of Delhi and Agra*, Delhi, Jayyed press.
- Husain, I. (1994), "Afghan Immigration into India-A Case Study of Some Afghan Families, 16th-19th Centuries", *Proceedings of the Indian History Congress*, (55), s. 237-248.
- Husain, I. (2006), "Sectional President's Address: The Sociological History of an Immigrant Community: The Afghans in Medieval India", *Proceedings of the Indian History Congress*, (67), s. 209-216.
- Iqtidar, A. K. (2008), *Historical Dictionary of Medieval India*, The Scarecrow Press.
- Jackson, P. (1999), *The Delhi Sultanate, A Political and Military History*, Cambridge, Cambridge University Press.
- K. M. Munshi, R. C. (1960), *The History and Culture of the Indian People The Delhi Sultanate*, Bombay, Bharatiya Vidya Bhavan.
- Kanar, M. (2008), *Farsça-Türkçe Sözlük*, İstanbul, Say Yayınları.
- Koç, B. (2017), "Delhi Türk Sultanlığında Tuğluklular Dönemi Siyasi Tarihi (1320-1414)", (*GÜ SBE Yayınlanmamış Doktora Tezi*), Ankara.

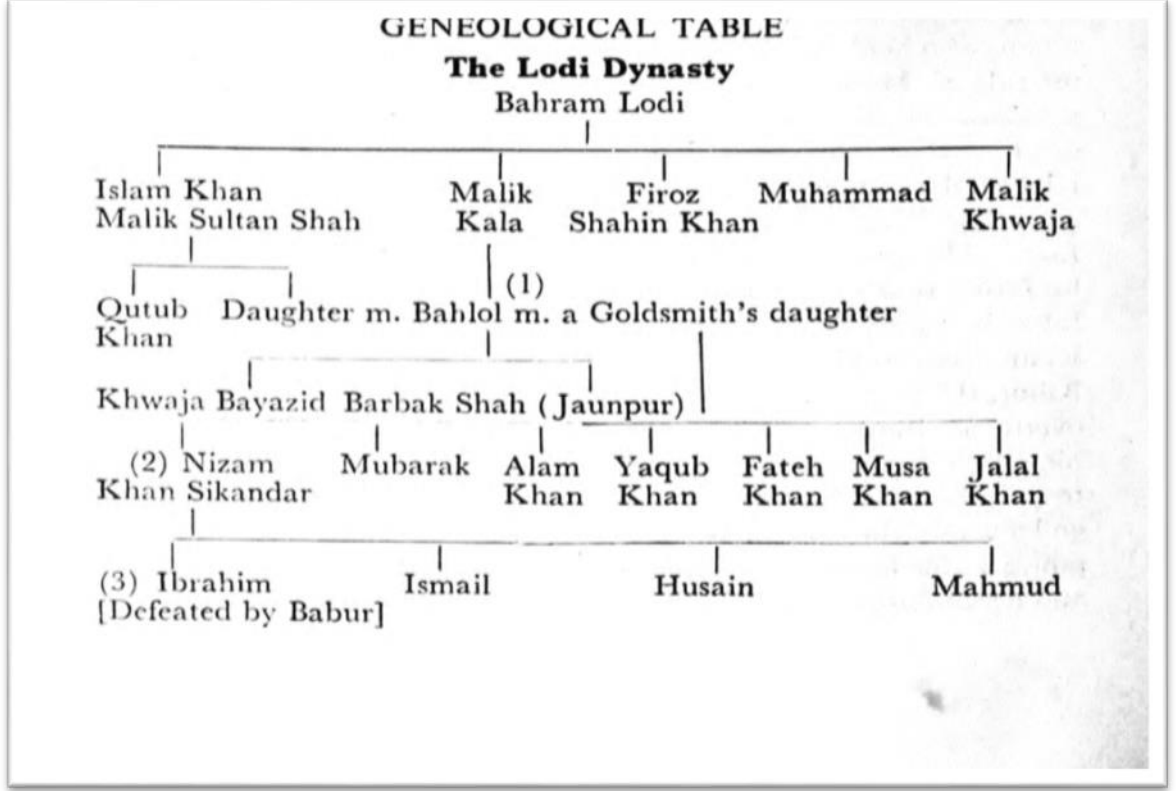
- Koç, B. (2017), "Devletin Nesepten Sebebe Geçişine Direnen Bir Unsur Olarak Çihilgan/Kırklar Meclisi", *ÇÜTAD*, C. 2, (S. 2), s. 91-121.
- Koç, B. (2021), "Tuğluklu Sultanlarının Karakterleri Üzerine Bir Değerlendirme". *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C.3, (S. 6), s. 269-282.
- Konukçu, E. (1992), "Hindistan'daki Türk Devletleri". *D.G.B.İ.T*, C. 9. İstanbul, Çağ Yayınları.
- Konukçu, E. (1997), "XIII-XVI. Yüzyıllarda Hindistan'da Türk Kurucular ve Hanedanlar", *Erdem Dergisi*, C. 9, (S. 27), s. 1177-1181.
- Konukçu, E. (2002), "Kutbüddin Bahtiyâr", *DİA*, C. 26, Ankara, s. 483.
- Konukçu, E. (2008), "Hindistan'daki Türk Devletlerinin Kuruluş ve Yıkılışları", *Kuruluş Ve Çöküş Süreçlerinde Türk Devletleri Sempozyumu Bildirileri (5-6 Kasım 2007)*, Sakarya, Sakarya Üniversitesi Basımevi, s. 131-151.
- Konukçu, E. (2009), "Seyyidler", *DİA*, C. 37, İstanbul, s. 77-78.
- Kortel, S. H. (1994), "Delhi Sultanlarından Halaciler (Alaeddin Muhammedşah Halaci Devri)", (*İÜ SBE Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*), İstanbul.
- Kortel, S. H. (2006), *Delhi Türk Sultanlığı'nda Teşkilat (1206-1414)*, Ankara, T.T.K.
- Kortel, S. H. (2012), "Tuğluklular", *DİA*, C. 41, İstanbul, s. 333-336.
- Majumdar, A. K. (1967), *The History and Culture of the Indian People the Delhi Sultanate*, Bombay, Bharatiya Vidya Bhavan.
- Merçil, E. (1996), "Gazneliler", *DİA*, C. 13, İstanbul, s.480-484.
- Merçil, E. (2013), *Müslüman-Türk Devletleri Tarihi*, İstanbul, Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- Mushtaqi, R. (1993). *Waqi'at-e-Mushtaqi*, (İng. Trc. İqtidar Hussain Siddiqui), New Delhi, Swatantra Bharat Press.
- Nirodbhusan, Roy. (1958), *Niamatullah's History of The Afghans*, 1. Baskı, Santiniketan Press, Bengal.
- Nizameddin, H. A. (1927). *The Tabaqat-i Akbari*, (İng. Trc. B. De), C. 1, Calcutta, The Babtist Mission Press.
- Nizami, K. A. (1970), "The Lodis (1451-1526)", *A Comprehensive History of India, The Delhi Sultanat (A.D. 1206-1526)*, (Ed. Habib, Mohammad), C. 5, New Delhi, People Publishing House, s. 664-709.
- Nizami, K. A. (1998), "Hindistan (Din)", *DİA*, C. 18, İstanbul, s. 85-92.
- Özcan, A. (1998), "Hindistan (Tarih)", *DİA*, C. 18, İstanbul, s. 75-81.
- Özcan, A. (2003), "Lengâhlar". *DİA*, C. 27, Ankara, s. 139.
- Özcan, A. (2007), "Ni'metullah B. Habîbullah", *DİA*, C.33, İstanbul, s. 131.
- Özcan, A. (2010), "Şarkî Sultanlığı". *DİA*, C. 38, İstanbul, s. 361-362.

- Öztuna, Y. (2005), *Devletler ve Hanedanlar (İslam Devletleri)*, Ankara, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Palabıyık, M. H. (Güz-2007), "Hindistan Tarihinde ve Hint Kültüründe Müslüman Türkler", *EKEV Akademik Dergisi*, (S. 33), s. 67-94.
- Palabıyık, M. H. (Yaz-2007), "Gaznelilerin Hindistan Seferleri", *EKEV Akademi Dergisi*, (S.32), s. 139-152.
- Pandey, A. B. (1956), *The First Afghan Empire in India (1451-1526 A. D.)*, Calcutta, Bookland PVT.
- Qureshi, I. H. (1958), *The Administration of the Sultanate of Delhi*, Karachi, Pakistan Historical Society.
- Rashid, A. (1964), "Famine in The Turco-Afghan Period", *Proceedings of the Indian History Congress*, (26), s. 84-89.
- Richards, J. F. (1965), "The Economic History of the Lodi Period: 1451-1526", *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, 8(1), s. 47-67.
- Salim Cöhçe. (2002), "Hindistan'da Kurulan Türk Devletleri", *Türkler*, C. 8, Ankara, *Yeni Türkiye Yayınları*, s. 689-730.
- Siddiqi, I. H. (1961), "Iqta System Under the Lodis", *Proceedings of the Indian History Congress*, (24) s. 145-149.
- Sıddıqui, H. (2003), "Mâlvâ", *DİA*, C.27, Ankara, s. 547-548.
- Sıddıqui, I. H. (1996), "Gurlular", *DİA*, C. 14, İstanbul, s. 207-211.
- Sıddıqui, I. H. (2003), "Lûdîler", *DİA*, C.27, Ankara, s. 217-218.
- Sirhindî, Y. b. (1872). "Târikh-i Mubârak Shâhî", *The History of India as Told by its Own Historians*, (Ed. Henry Miers Elliot and John Dawson), C. 4, London, Printers Hertford, , s. 6-89.
- Srivastava, A. L. (1966), *The Sultanate of Delhi (711-1526 A. D.)*, Agra, The Educational Press.
- Şahin, H. H. (Mayıs-Haziran), "Tarihsel Bir Panorama: Hint-Türk Tarihine Dair "Babürlüler Dönemine Kadar", *Türk Dünyası Araştırmaları*, C. 119, (S. 234), s. 127-142.
- Tanci, E. A. (2005), *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, (Çev. İnc. ve Notlar: A. Sait Aykut), İstanbul, Y.K.Y.
- Thomas, E. (1847), "Coins of The Patan, Afghan or Ghori Sultans of Hindustan (Delhi) (Continued)", *The Numismatic Chronicle and Journal of the Numismatic Society*, (10), s. 127-189.
- Timur, M. (2012), "Gazneli Devletinden Babürlüler Devletine Kadar Bölgede Kurulan Hanedanlıklar (1206-1526)", (*Selçuk Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*), Konya.

- Togan, Z. V. (1982), *Oğuz Destanı (Reşideddîn Oğuznamesi Tercüme Tahlili)*, İstanbul, Enderun Yayınları.
- Tripathi, R. P. (1966), *Some Aspects of Muslim Administration*, Allahabad, Central Book Depot.
- Ud-Din, H. (1960), "The Organization of Government under the Lodī Sultans of India", *Zeitschrift Der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft*, 35(2), s. 330-341.
- Ud-Din, H. (1961), "Indian Culture in The Late Sultanate Period: A Short Study", *East and West*, 12(1), s. 25-39.
- Ud-Din, H. (1962), "Historians of Afghan Rule in India". *Journal of the American Oriental Society*, 82(1), s. 44-51.
- Uslu, R. (1990), "Sind'de İslam Fetihleri (15-240/636-854)", (*MÜ SBE Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*), İstanbul.
- Wright, H. N. (1936), *The Coinage and Metrology of the Sultans of Delhi*, Delhi, Menager of Publications.
- Yadgar, A. (1873), "Tarikh-i Salatin-i Afaghana", *The History of India As Told By Its Own Historians* (Ed. Henry Miers Elliot and John Dawson), C. 5, London, Printers Hertford, s. 1-34.
- Yurdaydın, G. H. (1971), *İslam Tarihi Dersleri*, Ankara, AÜ İlahiyat Fakültesi Yayınları.

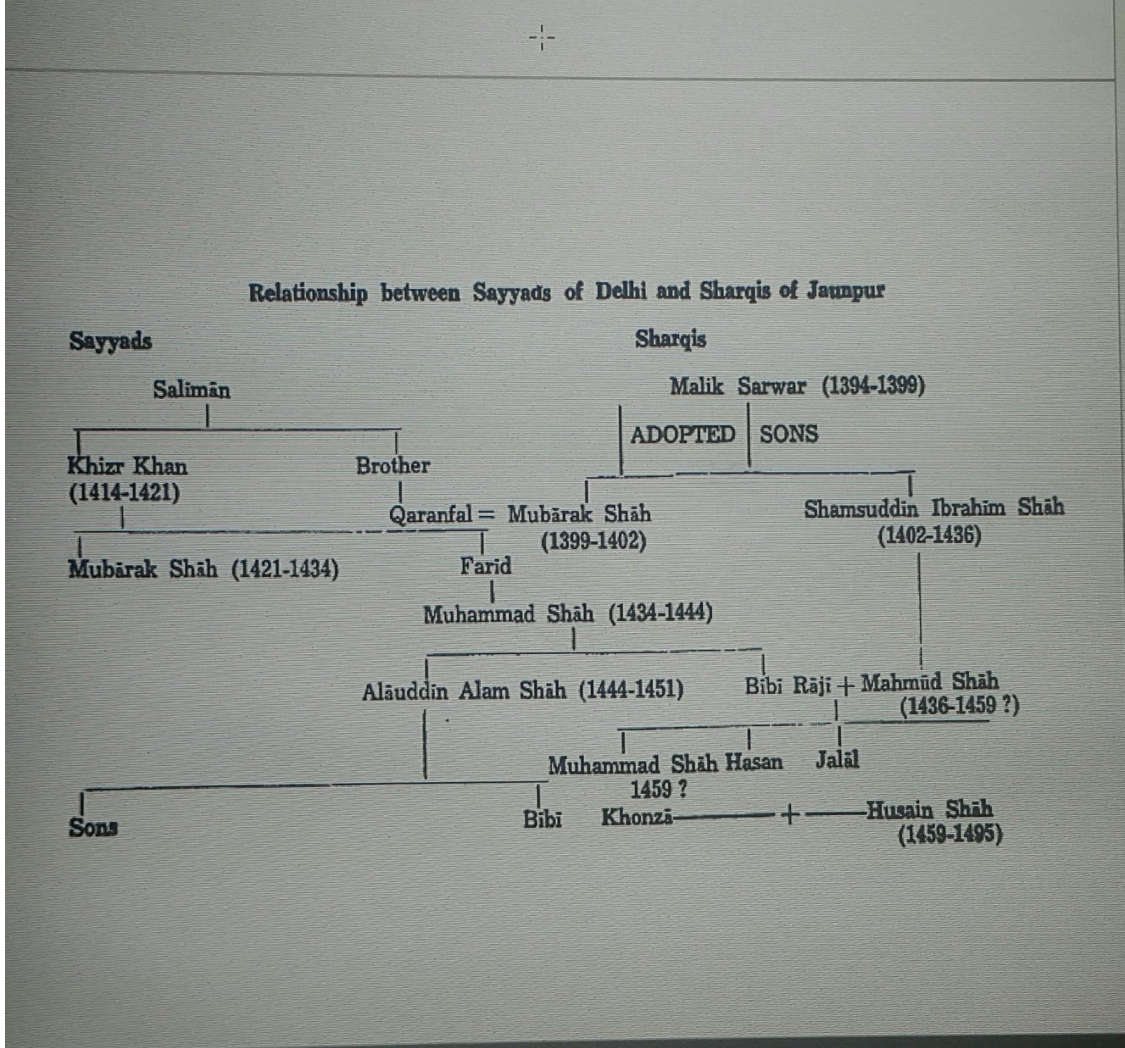
EKLER

Ek 1: Lûdî Hanedanlığının soy kötüğü.

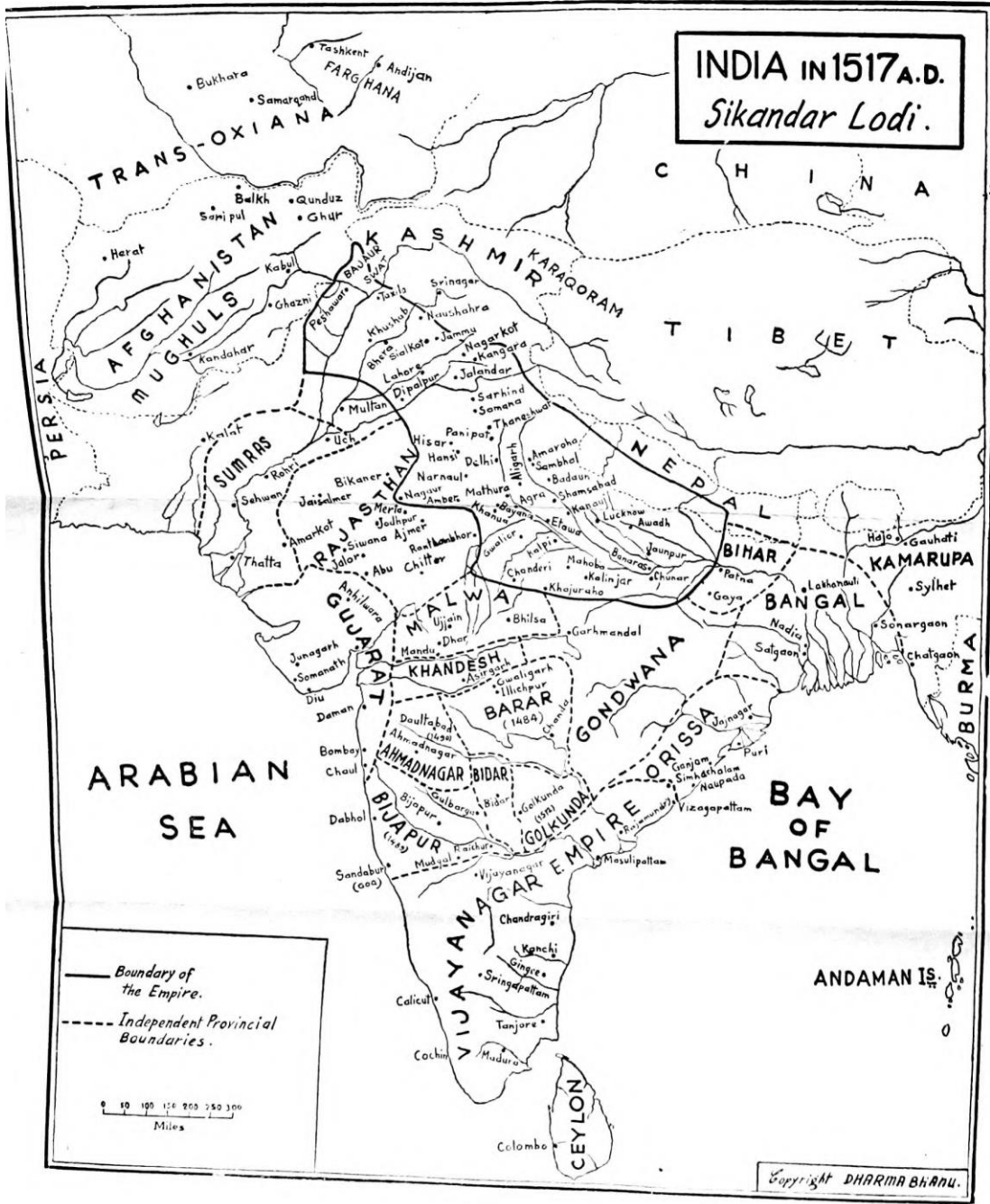
Kaynak: Srivastava, The Sultanate of Delhi (711-1526 A.D.), s. 250.

Ek 2: Seyyid Hanedanlığı ile Şarkî Sultanlığı arasındaki sıhriyet bağlarını gösteren tablo.

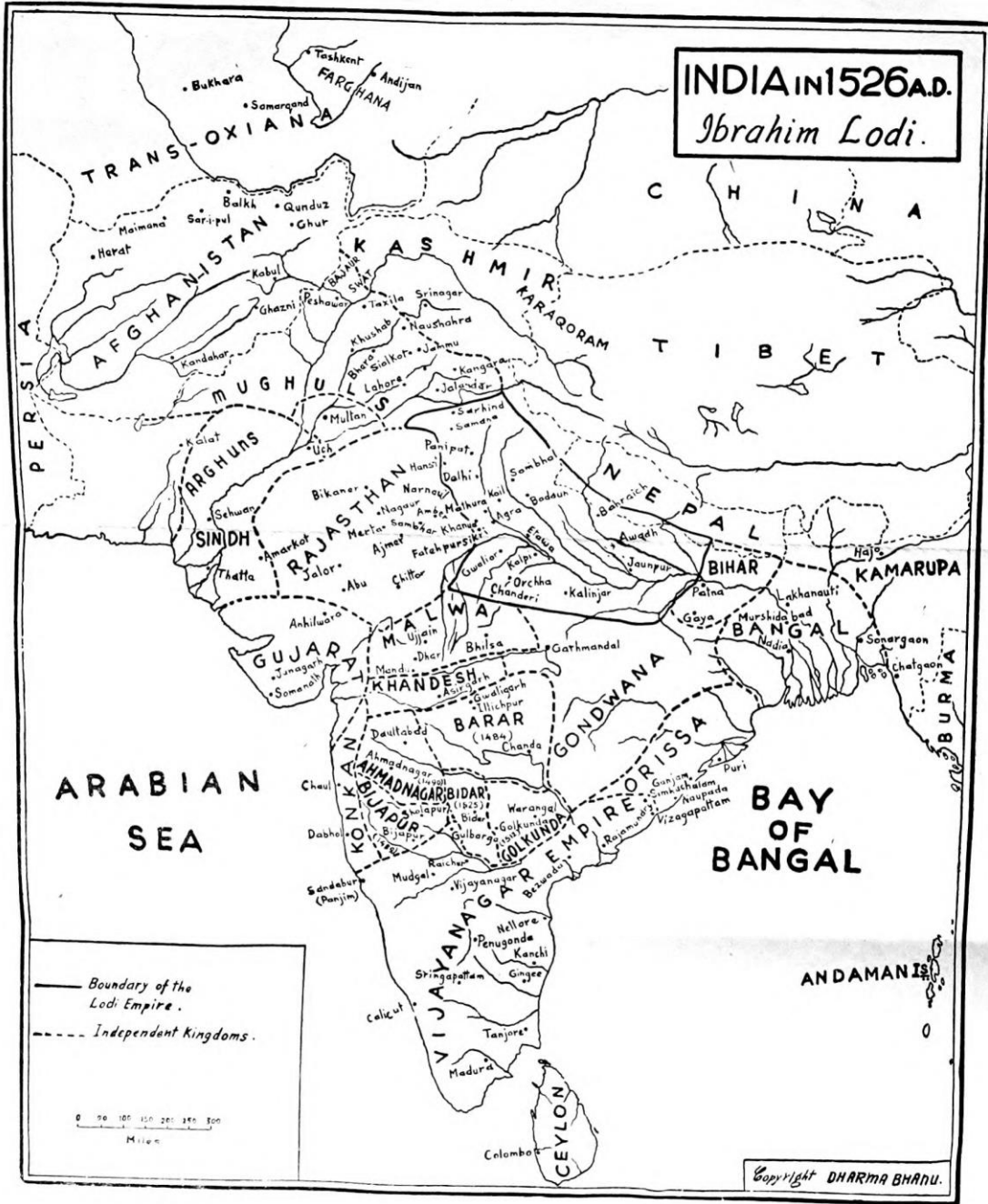
Kaynak: Pandey, *The First Afghan Empire*, s. 311.

Ek 3: Sultan İskender Lûdî saltanatının Sultanlık sınırlarını gösteren harita.

Kaynak: Srivastava, The Sultanate of Delhi (711-1526 A.D.), s. 243.

Ek 4: Sultan İbrahim Lûdi saltanatının Sultanlık sınırlarını gösteren harita

Kaynak: Srivastava, The Sultanate of Delhi (711-1526 A.D.), s. 245.

Ek 5: Sultan İskender (Şah) Lûdî adına basılan altın 11.25 g ağırlığında bir tenge. Darphane adı ve basım tarihi yoktur.

Kaynak: acsearch.info - [Auction research](http://Auctionresearch.com) (Erişim Tarihi: 15.02.2020)

Ek 6: Sutan İskender Lûdî adına basılan 18mm uzunluğunda ve 9,00 gram ağırlığında bir tenge. Ön yüzünde “El-mütevvekil ala Rahman İskender Şah Behlül Şah bi hazreti”, arka yüzünde “Fi zaman emri’ül-müminin kudâti’l hilafetuhu” yazmaktadır.

Kaynak: acsearch.info - [Auction research](http://Auctionresearch.com) (Erişim Tarihi: 15.02.2020)

Ek 7: Sultan İbrahim Lûdî adına basılmış kare biçiminde gümüş madeni para. Lûdî kelimesinin geçtiği tek sikkedir.

Kaynak: acsearch.info - [Auction research](http://Auctionresearch.com) (Erişim Tarihi: 15.02.2020)

Ek 8: Jaunpûr sultanı Barbek Şah adına basılmış tenge.

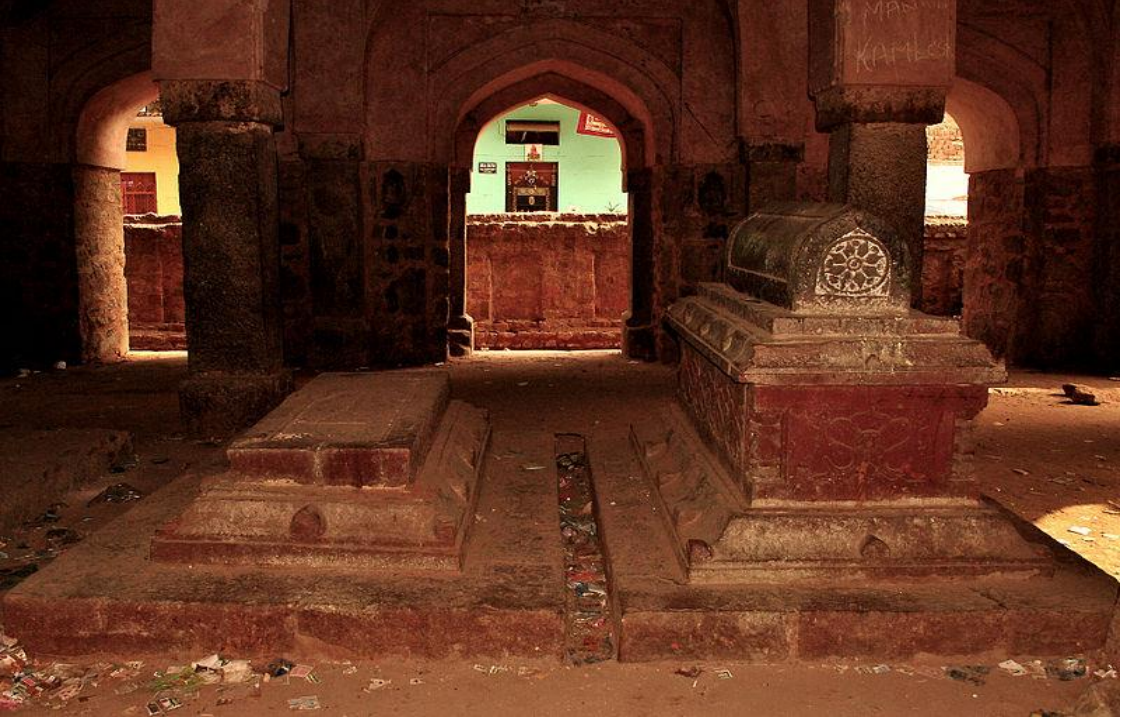
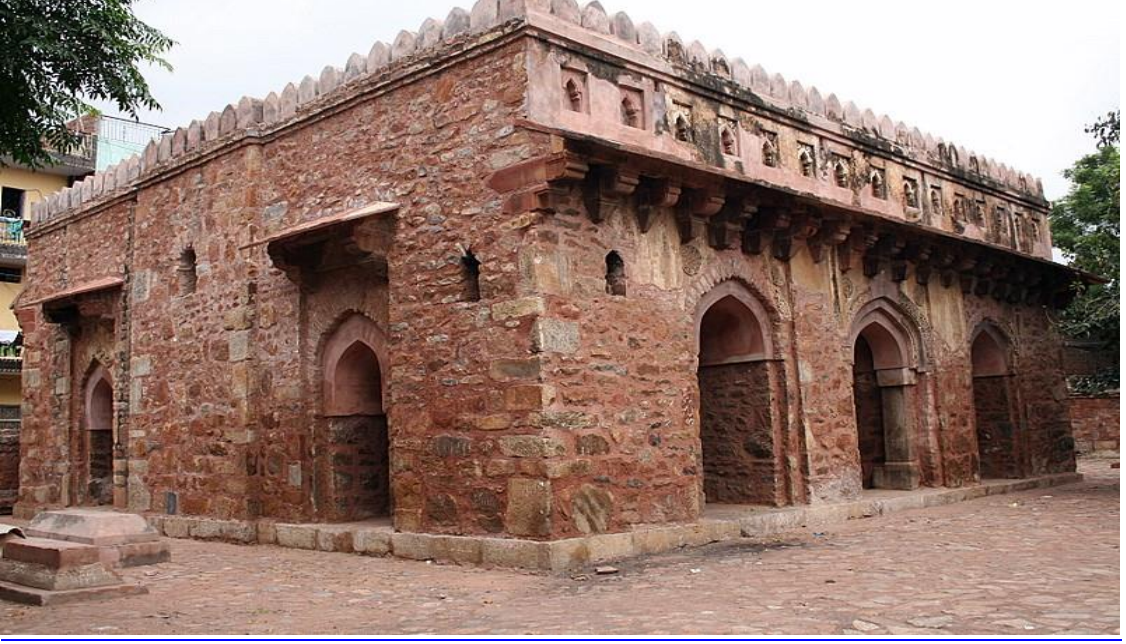
Kaynak: <https://www.todywallaauctions.com/Results.aspx> (Erişim Tarihi:15.02.2020)

Ek 9: Delhi Sultanı İstender Şah Lûdî'nin adına basılan tengeler. Ön yüzlerinde “El-mütevvekil ala Rahman İskender Şah Behlül Şah bi hazreti”, arka yüzünde “Fi zaman emri'ül-müminin kudâti'l hilafetuhu” yazmaktadır.

Kaynak: acsearch.info - Auction research (Erişim Tarihi:15.02.2020)

Ek 9: Behlül Lûdî'nin Mezarı

Kaynak:https://en.wikipedia.org/wiki/Tomb_of_Behlül_Lûdî

(Erişim Tarihi:15.02.2020)

Ek 10: İskender Lûdî'nin mezarı

Kaynak:

[https://en.wikipedia.org/wiki/File:Delhi,_Lodi_Gardens,_Tomb_of_İskender_Ludi_\(15845499762\).jpg](https://en.wikipedia.org/wiki/File:Delhi,_Lodi_Gardens,_Tomb_of_İskender_Ludi_(15845499762).jpg) (Erişim Tarihi:15.02.2020)

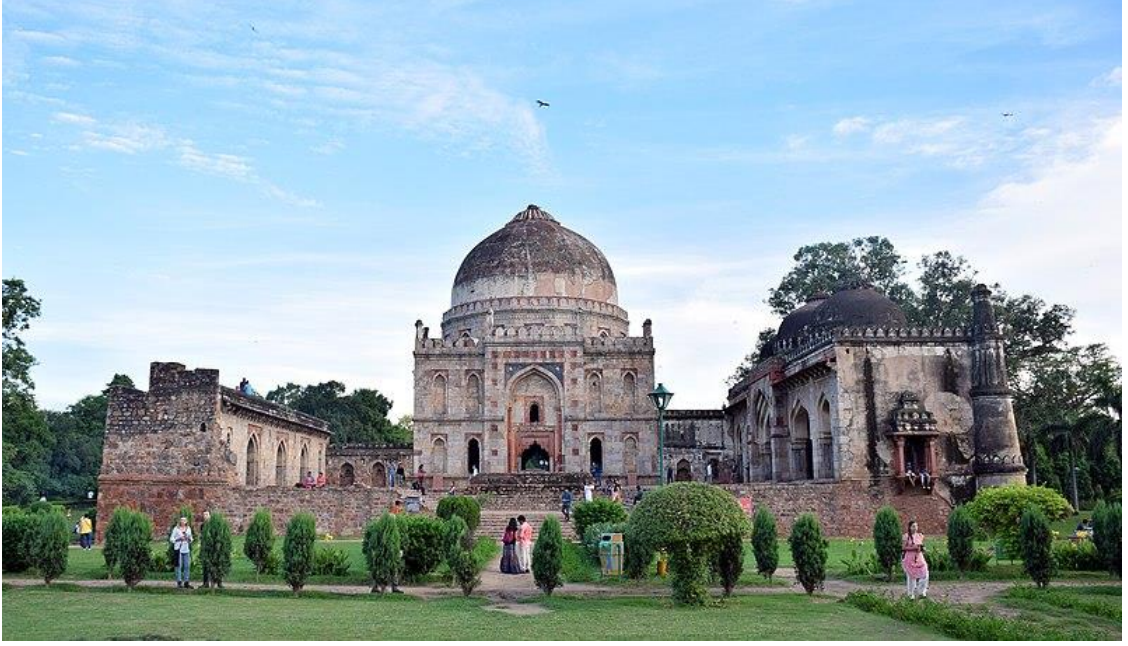
Ek 11: Lûdî Bahçesi'ndeki Bara Gümbed Camisi

Kaynak:

https://en.wikipedia.org/wiki/Ludi_Gardens#/media/File:Sheesh_Gumbad_and_Bara_Gumbad.jpg (Erişim Tarihi:15.02.2020)

Ek 12: Lûdî Bahçesinde bulunan Muhammed Şah ve İbrahim Lûdî'nin mezarları

Kaynak:

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:The_tombs_of_Muhammad_Shah_and_Isken_der_Lodhi.jpg (Erişim Tarihi:15.02.2020)

ÖZGEÇMİŞ

Berhiv DEDE, 2013 yılında Karabük Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nde başladığı lisans eğitimini 2018 yılında tamamladı. Aynı yıl Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans eğitimine başladı ve Nisan 2022'de tamamladı.